

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İTALYAN DİLİ VE EDEBİYATI
BİLİM DALI**

**UMBERTO ECO’NUN “GÜLÜN ADI” ADLI YAPITINDA YER VE ZAMAN
BAĞLAMINDA ORTA ÇAĞ ETKİLERİ**

Doktora Tezi

Yelda GÜRLEK

Ankara-2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İTALYAN DİLİ VE EDEBİYATI
BİLİM DALI**

**UMBERTO ECO'NUN "GÜLÜN ADI" ADLI YAPITINDA YER VE ZAMAN
BAĞLAMINDA ORTA ÇAĞ ETKİLERİ**

Doktora Tezi

Yelda GÜRLEK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nevin ÖZKAN SPEELMAN

Ankara-2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İTALYAN DİLİ VE EDEBİYATI
BİLİM DALI**

Yelda GÜRLEK

**UMBERTO ECO’NUN “GÜLÜN ADI” ADLI YAPITINDA YER VE ZAMAN
BAĞLAMINDA ORTA ÇAĞ ETKİLERİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nevin ÖZKAN SPEELMAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Nevin ÖZKAN SPEELMAN

.....

Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ

.....

Dr. Öğr. Üyesi Ebru BALAMİR

.....

Dr. Öğr. Üyesi Cem KILIÇARSLAN

.....

Dr. Öğr. Üyesi İlhan KARASUBAŞI

.....

Tez Sınav Tarihi 07.06.2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Nevin ÖZKAN SPEELMAN danışmanlığında hazırladığım **UMBERTO ECO’NUN “GÜLÜN ADI” ADLI YAPITINDA YER VE ZAMAN BAĞLAMINDA ORTA ÇAĞ ETKİLERİ** (Ankara, 2022) adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

(15/06/2022)

Yelda GÜRLEK

.....

Canım Anneme ve Babama

UMBERTO ECO'NUN "GÜLÜN ADI" ADLI YAPITINDA YER VE ZAMAN BAĞLAMINDA ORTA ÇAĞ ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
GİRİŞ.....	1
I. Tarihsel ve Kurgusal Olaylar Bağlamında <i>Gülün Adı</i>	11
II. <i>Gülün Adı</i> 'nda Orta Çağ Avrupası'ndan Yansımalar	31
III. <i>Gülün Adı</i> 'nda Önemli Bir Yer Tutan Hristiyanlık Tarihi.....	50
III.1. Musevilikten Hristiyanlığın Doğuşun	52
III.2. Hristiyanlığın Kabulü ve Kurumsallaşma Süreci	62
III.3. Kilisede İnanç Tartışmaları: Heretikler	67
III.3.1. Katharlar	72
III.3.2. Valdocular	78
III.4. Doğu ve Batı Kiliselerinin Ayrılması: <i>Schisma</i> , Büyük Kaos	80
III.5. Hristiyanlıkta Mezhepleşme	85
III.6. <i>Gülün Adı</i> 'nda Manastır Yaşamı ve Tarikatlar	94
III.6.1. Benediktenler	101
III.6.2. Fransiskanlar	105
III.6.3. Dominikenler	115
IV. <i>Gülün Adı</i> 'nda Anlatım Tekniği, Dil Ve Üslup.....	122
V. Umberto Eco'yu <i>Gülün Adı</i> 'na Götüren Postmodern Süreç	141
VI. Sonuç ve Değerlendirme	159
ÖZET	189
ABSTRACT	191
KAYNAKÇA.....	193

ÖNSÖZ

Profesör Umberto Eco'nun Orta Çağ konusundaki bilgi birikimini aktardığı *Gülün Adı* (1980) romanı, ona roman yazarlığı kariyerini başlatan ilk yapıtıdır. Uluslararası ölçekte bilimsel ve eleştirel çok sayıda kurgu dışı yapıta imza atmış bir akademisyenin ilk kez kendisini tarihsel kurgu roman türünde ifade etmiş olması büyük bir yankı uyandırmıştır. *Gülün Adı*, yayınlandığı 1980 yılından bu yana İtalya başta olmak üzere halen pek çok ülkede satış rekorları kırmakta ve çoksatanlar listesindeki yerini korumaktadır. Yazar Umberto Eco, kendisiyle yapılan söyleşilerde *Gülün Adı*'na gösterilen ilgiyi şaşkınlıkla karşıladığını her fırsatta ifade etmiştir. Yazara göre yapıt, içerdiği tarihsel ve dinsel unsurlar gereği anlaşılması pek de kolay olmayan bir romandır ve okurundan araştırma yapmasını yani bir “örnek okur” olmasını beklemektedir.

Tez danışmanı hocam Prof. Dr. Nevin Özkan Speelman, doktora tezimi *Gülün Adı* üzerine hazırlayabileceğimi önerdiğinde, endişeye kapılmıştım. Ne de olsa anlaşılması zor bir yapıttı, üstelik Umberto Eco'nun yapıtları üzerine çok sayıda akademik çalışma yapılmıştı. Bunun üzerine değerli hocam bana, “O zaman sen de farklı bir açıdan incelersin, bu zorluğu ortadan kaldıracak bir çalışma yaparsın,” demişti. Ben de bu tez çalışmasında Umberto Eco'nun istediği “örnek okur” bilinciyle *Gülün Adı*'nı inceledim ve hocamın beklentisini yerine getirmek üzere bir yola çıktım. Amacım, yapıtın anlaşılmasında engel teşkil eden Orta Çağ unsurlarını çözümleyerek tezime aktarmak olacaktı. Bu nedenle tezimin araştırma konusunu, Umberto Eco'nun *Gülün Adı* ile yazın sanatına aktardığı Orta Çağ yansımalarını çözümlmek ve yapıtın yazınsal niteliğini saptamak olarak kurguladım. Ne var ki, XIV. yüzyılda, bir Orta Çağ manastırında geçen olayların ve kişilerin anlatı düzlemindeki diyaloglarını

incelediğimde, romanın bütünüyle Hristiyanlık konusunda derin bilgi gerektiren bir yapıt olduğunu anladım. Bu durum, inceleyeceğim kaynakları yeniden düzenlememi gerektirdi. İki yıldan uzun bir süreyi Eski Ahit ve Yeni Ahit üzerinden Hristiyanlık öğretisini kavramakla ve Orta Çağ tarihini romanda geçen olaylar bağlamında araştırmakla geçirdim. Bu sürecin sonunda edindiğim ilk izlenime göre, tarihsel ve dinsel unsurlar taşıyan *Gülün Adı* gibi yazınsal bir yapıtın, pek çok okurun düşündüğü gibi polisiye türünde kaleme alınmış, sıradan bir tarihsel kurgu roman biçiminde değerlendirilemeyecek olmasıydı. *Gülün Adı*, Umberto Eco'nun okurlarına sunduğu bir XIV. yüzyıl Orta Çağ tarihi dersidir. Bu derste okur, Orta Çağ'da Batı Avrupa toplumunu biçimlendiren ve İmparatorluğa kafa tutan Kilisenin gücüne ve onun güdümündeki Hristiyanlık öğretisinin toplum üzerinde kurduğu baskıya tanık olurken yaşadığı çağı da anlamaya başlar. Umberto Eco'nun kurgusal manastır yaşamında bir araya getirdiği keşişlerin bağlı oldukları Hristiyan tarikatlarının ve içlerinden bazılarının yöneltilen sapkınlık suçlamalarının kökenine inmek ise beni, Hristiyanlığın esaslarını ve kurtarıcı kimliğiyle gelmesi beklenen İsa figürünü, Hristiyanlık öncesi evreden başlayarak araştırmaya ve incelemeye yöneltmiştir. Yazar Eco'nun romanı için özellikle 1327 yılının Kasım ayının son yedi gününü seçmiş olması da yine bu tez çalışması kapsamında dikkate alınmış, Papalık ve İmparatorluk arasında çekişmelerin yaşandığı bu tarihsel dönem, romana ilişkin konu ve olaylar bağlamında araştırılmıştır. Ayrıca, gelecekte bu yönde çalışma yapacak olan kişilere sağlam bir kaynak oluşturması amacıyla bu tez çalışması, Hristiyanlık öğretisi ile ezoterizm, semboller, tarikatlar ve ezoterik topluluklar gibi konularda yüzlerce yazılı kaynak üzerinden araştırmalar yapmamı ve konusunda uzman kişilerden eğitimler almamı da gerektirmiştir.

Özellikle, Hristiyanlık ve Yahudilik öğretisi kapsamında değerli bilgilerini benimle paylaşan İlahiyat profesörlerinden Prof. Dr. Kürşad Demirci'ye, Prof. Dr. Şinasi Gündüz'e, Prof. Dr. Mahmut Aydın'a ve o süreçte yaşama veda eden Prof. Dr.

Ömer Faruk Harman'ın anısına; ezoterizm ve semboller konusunda eğitimlerine katıldığım araştırmacı yazar Erhan Altunay'a ve beni ezoterik topluluklar ve semboller konusunda bilgilendiren ve kaynaklarını benden esirgemeyen değerli üstadım Mustafa Tolay'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırmalarım sırasında ülkemizde ve dünyada yaşanan pandemi sürecinde ulaşamadığım kaynakları yurtdışından bana ulaştırarak çalışmalarımı kolaylaştıran kardeşim Şener Azcan'a desteği için teşekkürü borç bilirim.

1984 yılında rastlantı sonucu girdiğim Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İtalyan Dili ve Edebiyatı bölümündeki ilk kez çeviri dersimizde tanıdığım, kendisine duyduğum hayranlık sonucunda çevirmenliği ve öğretmenliği meslek olarak seçmemi sağlayan, bana İtalyancayı öğreten, Yüksek Lisans ve Doktora eğitimimi tamamlamam konusunda beni destekleyen ve tezimin her aşamasında yanımda olan değerli hocam Profesör Dr. Nevin Özkan Speelman'a bana verdiği emeklerinden dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır; onun yeri asla doldurulamaz. Tezimin yazım aşamasında değerli görüşleriyle bana yön veren Prof. Dr. Ufuk Özdağ'a ve Dr. Öğretim Üyesi Ebru Balamir'e ayrıca çok teşekkür ederim. Tez çalışmalarım süresince, yapıcı eleştirilerini ve bilgilerini benimle paylaşan ve tezime doğrudan ya da dolaylı katkıda bulunan tüm Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi akademisyenleri ve öğrencilerine teşekkürü borç bilirim.

Çalışmalarımı hiç aralıksız olarak sürdürürken istemeden de olsa ihmâl ettiğim çocuklarım Arman'a ve İdil'e her daim gösterdikleri sabır, anlayış ve destekleri için çok teşekkür ederim.

Ve anneme... Yorgun ve uykusuz düştüğüm günlerde pes etmemem için güzel sözleriyle beni yüreklendiren, maddi manevi desteğini benden esirgemeyen, bana özenli, disiplinli ve azimli bir öğrenci olmayı öğreten anneme sonsuz teşekkür ederim.

Yelda Gürlek
İstanbul, 2022

Kitaplar çoğu kez başka kitaplardan söz ederler. Çoğu kez bir kitap, tehlikeli bir kitapta çiçeklenen zararsız bir tohum gibidir; ya da tam tersine, acı bir tohumun tatlı meyvesidir. Alberto'yu okurken Thomas'ın ne söylemiş olabileceğini anlayamaz mısın? Ya da Thomas'ı okurken, İbni Rüşd'ün ne söylemiş olacağını? [...] Şimdi, kitapların oldukça sık başka kitaplardan söz ettiklerini ya da sanki kendi aralarında konuştuklarını fark ediyordum.
Gülün Adı, s. 402.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu edebî bir araştırma yapmak üzere belirlenmiş olup, çağdaş İtalyan Edebiyatının tanınmış yazarlarından Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı yapıtındaki Orta Çağ etkilerinin yer ve zaman bağlamında incelenmesine yöneliktir. *Gülün Adı*, Umberto Eco'nun Orta Çağ tarihi konusundaki bilgi birikimini yansıtması ve postmodern anlatım tekniği ile yazarlık kariyerinde bir çıkış roman olması bakımından önemlidir.

Umberto Eco, entelektüel yaşamının yaklaşık otuz yılını göstergebilim ve edebiyat eleştirisi ile Orta Çağ estetik düşüncesi ve dilbilim çalışmaları arasında geçirmiş, iletişim bilimi alanında önemli katkılar sağlamış bir akademisyendir. *Açık Yapıt* (1962), *Tez nasıl Yazılır?* (1977), *Lector in Fabula* (1979), *Orta Çağ'ı Düşlemek* (1983), *Orta Çağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik* (1987), *Yorum ve Aşırı Yorum* (1992), *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı* (1993), *Güzelliğin Tarihi* (2006), *Çirkinliğin Tarihi* (2009) gibi uluslararası ölçekte tanınmasını sağlayan bilimsel ve eleştirel içerikli çok sayıda kurgu dışı eser vermiş bir akademisyen, gazeteci, eleştirmen, araştırmacı-yazar, filozof, Orta Çağ ve göstergebilim uzmanı olarak tanınmaktadır. Bu noktada, Umberto Eco'nun 1980 yılında, üstelik bilimsel kariyerinin çok ileri bir aşamasında, kendisini kurgu roman türünde ifade etmeye yöneltmiş olması dikkat çekici olduğu

kadar araştırılmaya değer bir husustur. Daha da önemlisi, 19 Şubat 2016 tarihinde yaşama veda eden yazar Eco'nun 1980 yılında çıkardığı ilk romanı *Gülün Adı* ile dünya çapında üne kavuşmuş olmasıdır.

Umberto Eco'nun tarihsel kurgu roman türünde kaleme aldığı *Gülün Adı* adlı ilk yapıtı, şüphesiz bir polisiye roman olma özelliğini de içinde barındırmaktadır. Yazarın semiyotik derinliği, Orta Çağ uzmanlığı, yazın teorisi birikimi ve kendi deyişiyle, her ne kadar “dedektif hikâyelerine olan yoğun ilgisi” neticesinde ortaya çıkmış olsa da *Gülün Adı*, içerdiği anlam katmanları bakımından incelenmesi gereken bir romandır. Bu çalışma kapsamında yazarın sadece *Gülün Adı* adlı yapıtı, içerdiği tarihsel ve dinsel unsurlar bakımından çok yönlü bir biçimde ve derinlemesine incelenecek, Umberto Eco'yu postmodern *Gülün Adı*'na götüren süreç bağlamında, yazarın kurgu dışı yapıtlarından sadece söz edilecektir. Bununla beraber, bu çalışmanın özünü oluşturan dinsel ve tarihsel bulguların, yazar Eco'nun Orta Çağ konulu diğer tarihsel kurgu romanlarına da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın başlangıç evresinde yapılan okumalar neticesinde, yazar Eco'nun üst metinde bir polisiye roman yazdığı, alt metinde derin bir Orta Çağ tarihi ve Hristiyanlık bilgisi aktardığı anlaşılmaktadır. *Gülün Adı* ilk bakışta, bir manastırda yedi gün boyunca işlenen cinayetler üzerine kurgulanmış bir polisiye roman gibi görünse de alt metninde, bütün bir orta çağlar Hristiyanlığına dair derin teolojik tartışmalar, Kilise ve İmparatorluk arasındaki erk kavgaları ile Aristoteles'in *Poetika* adlı yapıtının sözde kayıp olan ikinci cildi ve komedyaya üzerinden girilen dinsel tartışmalar dikkat çekmektedir. Romanda geçen polisiye anlatının dışında kalan ve romanın tamamına hükmeden dinsel ve tarihsel içeriklerin, yapıtın daha iyi anlaşılması amacıyla özenle irdelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada, tezin amacının sadece Orta Çağ Hristiyanlık anlayışına dair giz perdesini aralamak değil, aynı zamanda bu çok anlamlı ve çok katmanlı metinde geçen dinsel temalara ve tarihsel olaylara ışık tutarak romanı

daha anlaşılabilir kılmak olduğu da söylenebilir. Bu düşünceden hareketle, Orta Çağ dönemine ilişkin dinî, siyasî ve toplumsal olayların edebiyata yansması bağlamında, *Gülün Adı*'nda yer verilen tarihsel ve polisiye roman kurgusundaki gerçek ve kurgu karakterlerin saptanması ve romanın geçtiği manastır yaşamının tarihsel boyutuyla araştırılması gerekmektedir. Bu amaçla, yapıtın ana temasını oluşturan Orta Çağ'da dinî ve siyasî otoriteler arasında yaşanan çekişmeler, ruhban sınıfının dinî topluluklar üzerindeki baskıcı tutumu ve siyasî yönetim ile Kilise arasındaki güç savaşları gibi dönemsel gerçekler, tarihsel roman sanatı bağlamında incelenecektir. Kısacası, romanın anlatı ekseninde yazarın yoğun bir şekilde yer verdiği dinsel ve tarihsel unsurlar, bu tez kapsamında edebî yapıtların yanı sıra kutsal niteliğe sahip dinsel metinlere ve tarihsel kaynaklara başvurmayı gerektirmektedir. Elde edilecek bulguların, *Gülün Adı*'na yansıyan Orta Çağ etkilerine ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu noktada açıkça belirtilmesi gereken bir husus da edebî nitelikte hazırlanan bu çalışmanın doğrudan tarihsel ya da dinsel odaklı bir çalışma olmadığıdır. Bununla beraber, *Gülün Adı*'nda yer alan Avrupa Orta Çağ'ına özgü düşünce yapısı, doğaya, insana ve akla verilen değerler ve değersizlikler bütünü ile Kilise yaşamı, tarikatlar, sapkınlar, ölüm cezaları, dinî yasaklar, okültizme dayalı inanışlar, ezoterik semboller, skolastik öğreti, kitaba, kütüphaneye, bilgiye ve yaşama dair pek çok kayda değer öğe, yine Orta Çağ bağlamında bu tezin araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Yapılan ilk incelemede, daha önce de belirtildiği gibi *Gülün Adı*'nın ilk bakışta, bir Orta Çağ manastırında geçen ve polisiye türünde kaleme alındığı ve yapıtın Orta Çağ Hristiyanlık tarihi konusunda anlaşılması zor bir metin olduğu düşünülmektedir. Böylesi bir geribildirim, tez kapsamında yapılacak incelemelerin ve araştırmaların rotasını belirlemek bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu durum aynı zamanda, romanda anlaşılamayan hususlara açıklık getirmek üzere tez yazarını orijinal kaynakları taramaya ve akademik verileri geniş çapta incelemeye yöneltir. Bu noktada verilerin

toplanması iki araştırma ekseninde okuma ve sınıflandırma biçiminde gerçekleştirilecektir. Yazınsal düzlemde, yazarın tarihsel roman olgusuna bağlı kalarak kaleme aldığı diğer kurmaca romanlarını da veri toplama aşamasının ilk evresinde incelemek elbette yararlı olacaktır. Ancak, önemle vurgulanması gereken bir başka husus da yazar Eco'nun *Gülün Adı*'ndan sonra tarihsel kurgu türünde kaleme aldığı *Foucault Sarkacı* (1988), *Önceki Günün Adası* (1994), *Baudolino* (2000), *Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi* (2004), *Prag Mezarlığı* (2010) ve son olarak da *Sıfır Sayı* (2015) adlı diğer romanlarının karşılaştırmalı olarak bu tez çalışması kapsamında ele alınmayacak olmasıdır.

Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı yapıtını kaleme alırken Orta Çağ düşüncesi kapsamında etkilendiği yazarlara, düşünürlere ve araştırmacılara ait bazı kayda değer yapıtların da incelenmesi öngörülmektedir. Bu aşamada, Orta Çağ konusunda Umberto Eco'nun editörlüğünde yayımlanan ve bu tez çalışması için en kapsamlı başvuru kaynağı olarak görülen *Orta Çağ* ansiklopedilerinin özellikle ilk iki cildinde, yazarın *Gülün Adı*'nda yer verdiği tarihsel unsurların gerçekliğini destekleyecek ve/veya karşı referans oluşturabilecek alıntılarının tespit edilmesi, bunların belli bir sistematığe göre ve yazım sürecine hizmet edecek biçimde, belli başlıklar altında ele alınmaları gerekmektedir. Araştırmaların sonraki evresinde, elde edilen veriler ışığında, bilgilerin derlenerek düzenlenmesi, konu başlıklarına göre sınıflandırılması neticesinde yazım aşamasına geçilmesi uygun görülmektedir.

Yapıtın içeriği bağlamında, Orta Çağ Avrupa tarihinin ana hatlarıyla ele alınması, Kilise ve İmparatorluk arasındaki çekişmelerin biçimlendirdiği Avrupa toplumundaki inanç sistemi başta olmak üzere sosyokültürel, siyasî ve ekonomik konularla ilgili derin araştırmaların yapılması kaçınılmazdır. Aynı şekilde, *Gülün Adı*'nda yansıtılan dönemin Avrupa kültürüne özgü düşünce yapısı, yaşam biçimi, gelenek ve görenekler için özgün kaynaklara başvurulması, metinde geçen Latince

ifadelere açıklık getirilmesi de önem arz etmektedir. Bu tür açıklamalara, çalışmanın sonunda bir sözlükçe oluşturmak yerine, okurun metinden kopmamasını ve okumanın sürekliliğini sağlamak üzere aynı sayfada açılan dipnotlarla yer verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Yabancı dildeki kaynaklardan yapılacak alıntılar, tez yazarı tarafından Türkçeye tercüme edilecektir. İçeriğindeki tarihsel ve dinsel konular bakımından *Gülün Adı* romanını daha anlaşılır kılmak ve ileride bu konu üzerine çalışmayı düşünen başka araştırmacılara kaynak oluşturmak da bu tez çalışmasının amaçları arasındadır.

Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı yapıtında yer ve zaman bağlamında Orta Çağ etkilerinin incelenmesi amacını taşıyan bu tez çalışmanın birinci bölümü, "*Gülün Adı*'nda Orta Çağ Avrupa'sından Yansımalar" başlığını taşımaktadır. Romanın geçtiği Orta Çağ Avrupa toplumunun sosyal, kültürel olaylarına ve inanç sistemini biçimlendiren Kilise ve İmparatorluk hegemonyasının doğuşuna değinmek, romanın geri planındaki tarihsel dokuyu kavramak bakımından önemli görünmektedir. "Karanlık Orta Çağlar" düşüncesine karşı çıkan yazar Eco'nun bu yöndeki görüşlerini destekleyen araştırmacı-tarihçi yazarların söylemleri önemli bir yer tutmaktadır. Umberto Eco, Orta Çağ ahlâkının şövalye ahlâkı olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Orta Çağ'da önemli bir yer tutan ve romanda da dolaylı olarak bahsi geçen Tapınak Şövalyeleri'nin Orta Çağ'da feodalitenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve sonrasında Avrupa tarihine yön veren Kilise ile İmparatorluk ilişkisinin belkemiğini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Tezin birinci bölümü, bir anlamda, tezde ayrıntılı olarak ele alınacak Orta Çağ'a ilişkin konuların çerçevesi olarak da düşünülebilir.

Gülün Adı uzamsal olarak bir manastırda geçtiği için tezin ikinci bölüm başlığı, "*Gülün Adı* Bağlamında Orta Çağda Din Olgusu" olarak düşünülmektedir. Nitekim,

yazar Umberto Eco'nun tarihsel polisiye türünde kaleme aldığı bu yapıtı için seçtiği roman karakterleri de doğal olarak Hristiyanlık dünyasının insanlarıdır. Farklı tarikatlardan gelen keşişlerin bir arada yaşadığı manastır yaşamı, romanda ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. *Gülün Adı*'nda, farklı görüşlere sahip tarikat mensuplarının kurgusal çekişmeleri üzerinden yazar Eco'nun, Hristiyanlık öğretisindeki tarihsel kutuplaşmaya dikkat çektiği düşünülmektedir. Nitekim, "İsa'nın fakirliği" ve "gülmenin yasak" olduğu gibi polemiklerle romanın ana temasını oluşturan din olgusu, bu çalışma kapsamında üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. İncil'deki kutsal metinlerin ve tarikatlara ait *Kural*'ların incelenmesini gerektirmektedir. Romanın dinsel boyutunu biçimlendiren manastır yaşamı, Orta Çağ makro kozmosunda bir mikro kozmos olarak değerlendirilecektir.

Dinsel fikir ayrılıklarının kökenine inmeden, bu romanın anlaşılabilmesi neredeyse olanaksız görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında, yazarın *Gülün Adı* kapsamında din olgusuna geniş ölçüde yer verdiği, yapıtın ilk cümlesi olan "Başlangıçta Söz vardı ve Söz Tanrı katındaydı ve Söz, Tanrı'ydı"¹ ifadesiyle okura kendini göstermektedir. Bu cümle, Yuhanna İncili'nin ilk cümlesidir ve romanda buna dair herhangi bir dipnot bulunmamaktadır. Nitekim yazar Eco da bir başka eserinde, *Gülün Adı*'nı "ampirik okur için değil, örnek okur için yazdığını"² açıkça belirtmektedir. Bu nedenle, romanda geçen olaylar, kişiler ve Latince ifadeler, Orta Çağ Hristiyanlık öğretisinin bu tez çalışmasında geniş çapta irdelenmesinin gerektiğini doğrular niteliktedir. Romanın alt metnini çözümleyebilmek, ancak bu sayede mümkün olacaktır.

Aynı manastır yaşamını paylaşan din adamlarının arasında kutuplaşmaya yol açan görüş ayrılıklarını aydınlatabilmek üzere kadim dinlerin doğuşundaki temel prensipleri, Teslis (Baba-oğul-kutsal ruh) inancını³, İsa'nın öğretisini, Hristiyanlığın

¹ *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Yuhanna İncil'i (1:1-2)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1949, s. 93.

² Eco, Umberto, *Anlatı Ormanında Altı Gezinti*, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 2013, s. 20.

³ *Teslis* inancına göre Baba, Oğul ve Kutsal Ruh aynı Tanrı'nın üç ayrı görünümünü temsil etmektedir, yani Tanrı tektir, ama üç ayrı biçimde kendini göstermektedir.

yayıma sürecini, sonrasında ortaya çıkan mezhep ayrılıkları, tarikatlar ve onların alt grupları ile sapkın ilân edilen topluluklar tarihsel olaylar ışığında, ele alınması gereken hususlar olarak belirlenmiştir. Bu amaçla tezin ikinci bölümünde, “*Gülün Adı* Bağlamında Orta Çağ’da Din Olgusu” ana başlığı altında, Hristiyanlık öncesi evreden Hristiyanlığın doğuşunu hazırlayan olaylara, Hristiyanlığın kabulünden Geç Orta Çağ dönemine uzanan dinsel süreçteki gelişmeler, dört alt başlıkta ve ayrıntılı olarak ele alınacaktır. İsa figürünün önemi ve Hristiyanlık geleneğinin doğuş öykününün daha iyi anlaşılabilmesi için meselenin daha öncesine gidilecek ve “Musevilikten Hristiyanlığın Doğuşuna” adlı bir alt başlık açılarak konu incelenecektir. “Hristiyanlığın Kabulü ve Kurumsallaşma Süreci,” “Kilisede İnanç Tartışmaları: Sapkınlıktan *Schisma*’ya” ile Hristiyanlık inancının esaslarına ters düştüğü söylenen ezoterik topluluklardan “Katharlar” ve “Valdocular,” *Gülün Adı*’nda geçen hizipleşmenin anlaşılmasına ışık tutacaktır. Bundan başka, “Hristiyanlıkta Mezhepleşme” ile “*Gülün Adı* Bağlamında Manastır Yaşamı ve Tarikatlar” başlığı altında, yine *Gülün Adı*’nda “fakirlik” teması üzerinden karşı karşıya gelen roman kahramanlarının çekişmeleri “Benediktenler,” “Fransiskanerler” ve “Dominikenler” başlıkları altında ele alınmayı gerektirmektedir. Hristiyanlık konusundaki bilgilerin, bu tez çalışması için önemli bir temel oluşturacağına inanılmaktadır. Bir başka deyişle, romanda geçen dinsel söylemlerin ve tartışma konularının tarihsel kökene ulaşıldığında, elde edilecek bilgilerin *Gülün Adı*’nın zor okunan roman olma özelliğini ortadan kaldıracığı düşünülmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde, “*Gülün Adı*’nda Anlatım Tekniği, Dil ve Üslup” konusu ele alınacaktır. Kurgu ile gerçeğin iç içe geçtiği *Gülün Adı*, Orta Çağ’ın dinî, siyasî ve toplumsal olaylarına ışık tutan ve aynı zamanda bir “polisiye” niteliği taşıyan bir roman olarak tanımlanmaktadır. Yazarın anlatım tekniği bakımından tarihsel unsurlar için yararlandığı motiflerin yanı sıra yapıtında benimsediği postmodern

araçların da bu başlık altında incelenmesi uygun olacaktır. Nitekim, *Gülün Adı*'nın “Doğal Olarak, Bir Elyazması” ifadesi ile başlaması ve giriş bölümünde Orta Çağ'a ait gizemli bir kaynaktan söz etmesi dikkat çekicidir. Bundan başka, yazım tekniği bakımından, yazarın *Gülün Adı*'ndaki her bölümün girişinde okuyucuya ilgili bölümün bir girizgâhını sunduğu özet bilgiler de ilk tarihsel roman kabul edilen Walter Scott'un tarihsel romanlarını ve Manzoni'nin *I promessi sposi* (Nişanlılar) adlı yapıtını çağrıştırmaktadır. Bu nedenle, tarihsel roman bağlamında Umberto Eco'nun etkilendiği yazarlar ve yapıtlar da bu çalışmanın araştırma konusudur. Ayrıca, “çerçeve roman” türünü işaret eden elyazması motifi gibi unsurların yanı sıra, yazarın anlatım tekniğine netlik kazandıracığı düşünülen *Açık Yapıt* adlı çalışması da bu tezin üçüncü bölümü için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Bu başlık altında ele alınacak bir başka husus da yazarın kurgu dışı yapıtlarında ele aldığı “örnek okur” konusudur. Bu amaçla, yazar Eco'nun Orta Çağ tarihinin gerçek olaylarını, kişi ve yer adlarını *Gülün Adı*'nda hayali isimler ve şifrelenmiş mesajlar kullanarak gizleme yöntemi edebî açıdan araştırılacaktır. Yazarın yapıtı üzerinden okur ile arasında kurmaya çalıştığı ilişki ve bu amaçla okuru araştırmaya yöneltme çabası da “örnek okur” bağlamında irdelenecektir.

Yazar, *Gülün Adı*'nı anlaşılır bir biçimde ve İtalyanca olarak kaleme almıştır. Buna karşılık, farklı dillerde ve farklı lehçelerde kurguladığı diyalogları ve Latince pasajları İtalyancaya çevirmediği gözlenmiştir. Yapıtında sergilediği bu tavrı da tez kapsamında bir araştırma konusudur.

Ayrıca, *Gülün Adı*'nin merak uyandıran başlığı da ayrıca incelenmesi gereken bir husustur. Kitap başlıklarının sözcük oyunları ile şekillendirildiği ve ne olursa olsun metnin içeriğine dair okura bir işaret verebilecekleri düşünülmektedir. Yapıtın içeriği ile doğrudan bir ilintisi bulunmayan *Gülün Adı* başlığının yazar Eco tarafından seçilmesinin altında yatan nedenler de bu çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde, “Umberto Eco’yu *Gülün Adı*’na Götüren Postmodern Süreç” incelenecek, yazarın kurgu dışı çalışmalarına uzanan geçiş süreci değerlendirilecektir. Dünyada yaşanan toplumsal, siyasal ve kültürel değişimlere bağlı olarak, postmodernizmin çağdaş dünyadaki önemi ve yazın dünyasına olan katkıları bu başlık altında ele alınacaktır. Nitekim, yayıncılık ve reklamcılık sektörlerinin birbirlerini destekledikleri ve birlikte hareket ettikleri bu postmodern süreç, *Gülün Adı*’nın “çok satanlar” kategorisinde değerlendirilmesi bakımından da incelenmeyi gerektirmektedir.

Umberto Eco, postmodern edebiyat bağlamında, anlam ve içeriğin okur tarafından doldurulması gerektiğini öne süren yazarlardan biridir. Onun postmodern unsurları romanlarına ne ölçüde taşıdığı, bu tez çalışmasındaki dördüncü bölümün araştırma konusudur. Bu bağlamda, dönemin yazar ve eleştirmenlerinin yenilikçi gereksinimleri incelenecek, Umberto Eco’nun yazar kimliğinin belirleyicisi konumundaki postmodern algısından ve bu algının *Gülün Adı*’na olan yansımalarından örnekler verilecektir. Bu tez çalışması sırasında yapılan okumalarda, yazarın *Il Verri* dergisi için deneme türünde kaleme aldığı yazılarında ve *Granita*⁴ adlı kısa öyküsünde kullandığı anlatım teknikleri, postmodern unsurlar açısından dikkat çekici niteliktedir. Bir başka deyişle *Granita*, yazarın postmodern *Gülün Adı*’na hazırlanma sürecinin araştırılması gerektiğini işaret etmektedir. Bu bağlamda, Umberto Eco’nun yazınsal kariyeri de önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Beşinci bölümde, “Tarihsel ve Kurgusal Olaylar Bağlamında *Gülün Adı*” romanındaki tarihsel konuların yazın sanatı ile buluşması üzerinde durulacaktır. Bu bölümde, anlatının geçtiği döneme ilişkin romanın önsözünde yer verilen tarihî bilgilerin araştırılması ile *Gülün Adı*’ndaki tarihsel ve kurgusal olayların ayrıştırılması önem taşımaktadır. Böylesi bir araştırma, Umberto Eco gibi bir Orta Çağ uzmanının

⁴ Eco, Umberto, *Yanlış Okumalar*, (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul, 2012, s. 19.

tarihi yanılıp yanılmadığını sorgulamak için değil, tarihsel gerçekleri yapıtına ne oranda yansıttığını tespit etmek üzere yapılacaktır. Nitekim, *Gülün Adı* romanında, yazarın gerçek tarihsel karakterlere de yer verdiği görülmüştür. Bu karakterlerin de yer ve zaman bağlamında araştırılmasının, romandaki tarihsel gerçeklerin ortaya çıkarılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu aşamadan sonra, romandaki kurgusal anlatının bütünüyle ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, XIV. yüzyıla dair tarihsel içerikli metinlere başvurulması kaçınılmazdır. Postmodern yazarların söylemiyle, “tarihî gerçek” denilen bilgilerin bir insanın bakış açısıyla ortaya konulduğu ve “içine yorum katılmış metinler” olduğu düşüncesinden hareketle, araştırmalar sırasında güvenilir kaynaklara başvurulmasına ve akademik değeri olan kitapların ve makalelerin incelenmesine önem verilecektir. Tarihsel konuların kaynak araştırması sırasında rastlanabilecek yorum farklılıkları, tarihlerdeki sapmalar ya da kişilere dair bilgilerdeki tutarsızlıklar da ele alınan roman ölçütünde değerlendirilecektir. Bu tez çalışmasında, yapıtın kuramsal boyutunu belirleyen postmodern kimliğinin yanı sıra *Gülün Adı* tarihsel unsurları bakımından da değerlendirilecektir. Sonuç olarak, içerdiği pek çok ansiklopedik bilgi nedeniyle *Gülün Adı*’nın Orta Çağ tarihine kanıt belge değerinde ışık tutan bir yapıt olup olmadığının araştırılması, bu tez çalışmasının başat konularından biridir.

Yapılan ilk incelemeler neticesinde, *Gülün Adı*’nın ülkesinde ve dünyada gördüğü ilgi bağlamında, Umberto Eco’nun bu yapıtı ile tarihe duyulan merakı körüklediğini, dinsel ve tarihsel olaylardan edebî bir metin yarattığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak bu tez çalışması kapsamında, yazar Umberto Eco’nun bu yapıtında, neden inanç sistemini ve Hristiyanlık konusunu ele aldığı sorusuna yanıt aranacaktır.

I. TARİHSEL VE KURGUSAL OLAYLAR BAĞLAMINDA *GÜLÜN ADI*

Yazın türü olarak tarihsel romanın ilk kez XIX. yüzyılın başında, Walter Scott'un *Waverly* adlı yapıtıyla İngiltere'de ortaya çıktığı bilinmektedir. İskoçyalı yazar Scott'un kurguladığı tarihsel roman türüne çağdaşı yazar Alessandro Manzoni İtalya'da *Nişanlılar*⁵ adlı yapıtıyla adım atar. Roman kahramanlarını İngiliz toplumunun tanınmış kişilerinden seçen ve onlara Orta Çağ'ın masalsi mekânlarını sunan Walter Scott'un aksine Alessandro Manzoni'nin başkahramanları, feodal düzende ezilen toplumun alt sınıfından, "Antonio Gramsci'nin ifadesiyle, iki 'aciz' genç olan Renzo ve Lucia'dır."⁶ Scott, Manzoni'nin romanındaki kurmaca tekniği ile olayların, karakterlerin ve toplumsal değerlerin derin ve ayrıntılı betimlemesi karşısında duyduğu hayranlığı şu sözlerle ifade eder:

*Tarihsel romanda söz konusu olan şey, büyük tarihsel olayların yeniden anlatılması değil, bu olaylarda rol oynamış insanların şiirsel olarak diriltilmesidir. Görevimiz insanların hangi toplumsal ve insanî güdülerle düşündüğünü, hissettiğini ve davrandığını tarihsel hakikatte vuku bulduğu şekliyle tecrübe edilebilir hale getirmektir.*⁷

Nitekim, Alessandro Manzoni için tarih, sadece ünlü kişilerin kahramanlık eylemlerinin anlatısı değildir; insana, topluma ve geçmişte yaşanmış olaylara ilişkin gerçeklerin tümünü içermektedir. Farklı kültürlerden gelen iki yazarın, temalarındaki farklılıklara rağmen tarihsel roman bağlamında aynı çizgide buluşması sanatsal etkileşim

⁵ Yazar Alessandro Manzoni başyapıtı *Nişanlılar*'da, 1628-1630 yılları arasında İspanyol Egemenliği altındaki Lombardia bölgesinde yaşanan veba salgını, kıtlık gibi sorunları ve tarihsel gerçeklerle kurgunun iç içe geçtiği toplumsal olayları anlatmaktadır.

⁶ Bkz., GÜRLEK, *Romantik Manzoni'nin Aydınlanmacılığa Yaklaşımı*, a.g.y., s. 52.

⁷ Lukács, György *Tarihsel Roman* (Çev. İsmail Doğan), Epos Yayınları, Ankara, 2008, s. 50.

bakımından dikkat çekicidir. Nitekim Manzoni, Milano’da başarısını alkışlayanlara kendisinin Walter Scott’un öğrencisi olduğunu söylerken, Scott da Manzoni’ye ve yapıtına duyduğu hayranlığı, “O halde *Nişanlılar* benim bugüne kadar yazdığım en iyi romandır,”⁸ biçiminde ifade etmektedir.

Yazar Umberto Eco’ya göre, 1600’lerin Milano’sunda geçen ve feodal düzen içindeki her türlü zorbalığı ve toplumsal baskıyı anlatan Manzoni’nin *Nişanlılar*’ı “XIX. yüzyıl İtalyan Edebiyatının başyapıtıdır.”⁹ 1978 yılında tarihsel bir roman yazmak üzere yola çıkan Eco’nun adını önce *Manastırda Suç* ya da *Suç Manastırı* olarak düşündüğü ve sonradan *Gülün Adı*’nda karar kıldığı yapıtı ile tarihsel roman bağlamında birçok yönden *Nişanlılar*’ın izini sürdüğü düşünülmektedir. Öyle ki, *Gülün Adı*’nda okuru zaman yolcuğuna davet eden giriş bölümündeki elyazması motifini, yine Manzoni’nin “Arno’nun sularında arındırdığı” *Nişanlılar*’ından ödünç alındığı izlenimi vermektedir. XVII. yüzyılda Lombardiya’yı egemenlikleri altında bulunduran İspanyol aristokratlarının hizmetindeki paralı askerler, serüvenciler ya da efendilerinin pis işlerini yerine getiren soyguncular olarak tanımlanan *bravo*’ların *Nişanlılar*’da yarattığı huzursuzluklar *Adsız* karakteri tarafından anlatılırken *Gülün Adı*’nda, bir Orta Çağ manastırında yedi günde işlenen cinayetler ve dönemin siyasal gerginlikleri, olayların tanığı konumundaki Melkli Adso’nun ağzından aktarılmaktadır. Bununla beraber, her ikisi de doğrudan gerilim ya da polisiye türünde kaleme alınmış romanlar değil, toplumsal ve tarihsel anlatılardır. Nitekim polisiye türündeki herhangi bir romanda okur tarihsel doğrulukların peşine düşmezken *Gülün Adı*’nda nefes kesen cinayetlerin bir tarihsel anlatı düzleminden aktarılıyor olması, okurun gerçek ile kurgu arasında ikilem yaşamasına neden olmaktadır.

Lukács’a göre, “Kurmaca hem uydurma hem de gerçek olmalıdır ve bu iki özelliğin okur için bir araya getirilmesi” özellikle de Umberto Eco gibi bir araştırmacı

⁸ ibid, s. 83.

⁹ Bkz., ECO, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, a.g.y., s.71.

yazar için “hiç de zor bir şey değildir.”¹⁰ Öte yandan, gerçeklik ile kurmacanın iç içe geçtiği yazınsal metinlerde yazarın başarısı, ustaca kurguladığı olaylar dizgesi ve karakterlerin birer kahraman edasıyla bu olayları sahiplenmesi biçiminde kendini gösterir. Bu durum aynı zamanda, yazınsal metnin inandırıcılığına ve okur ile metin arasında kurulan ilişkinin sağlamlığına da işaret etmektedir. Böylesi bir metin, özellikle de tarihsel roman türünde yazılmış ise okurun bu kez kendisini yaşamadığı bir yüzyılda, daha önce hiç bulunmadığı bir yerde ve ilk kez karşılaştığı kişilerle bir zaman yolculuğunda bulması kaçınılmazdır. Hiç kuşkusuz *Gülün Adı* bu özelliklere sahip bir metindir. Bununla beraber, yazar Umberto Eco’nun *Gülün Adı* romanında polisiye kurmaca örgüsünü tarihsel bir çerçevede aktarmasının yanı sıra kurmaca karakterleri ve olayları tarihî gerçeklerle ve gerçek karakterlerle buluşturması, tarih ile kurmacanın iç içe geçtiği yazınsal tür bağlamında, İtalyan tarihsel romancılığının geri dönüşü olarak kabul edilmektedir.¹¹ Romanını yazmaya başlamadan önce hayali manastırını *resmederek*¹² inşa etme titizliğini göstermiş bir yazardan, Orta Çağ tarihi açısından çok özel bir zaman dilimini seçmesi konusunda da aynı duyarlılığı beklemek yersiz olmayacaktır. Kısacası, yazar Eco’nun öyküsünü tam olarak 1327 Kasım’ının sonuna tarihlendirmesi rastlantısal değildir: O dönemin, tarihsel bağlamda geçmişten gelen ve geleceği biçimlendirebilecek önemde ve çeşitlilikte pek çok olaya sahne olduğu bilgisi, bir Orta Çağ uzmanı için sıradan bir bilgi niteliğindedir. Buna ilişkin olarak, romandaki anlatının Orta Çağ’da kurgulanmış olmasını yazar Umberto Eco, “Orta Çağ benim olağan imgem olduğuna göre, doğrudan doğruya Orta Çağ’da geçen bir roman yazmaya degeceğini söyledim kendi kendime,”¹³ sözleri ile ifade etmektedir.

Nitekim, *Gülün Adı*’nın tarihsel düzleminde yazar Eco’nun tüm dikkatini, atama yetkisi konusunda Bavyeralı İmparator Ludwig ile Papa XXII. Johannes arasındaki

¹⁰ Wood, James, *Kurmaca Nasıl İşler*, (Çev. Ekin Bodur), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14.

¹¹ Ganeri, Margherita, *Il romanzo storico in Italia, il dibattito critico dalle origini al postmoderno*, Editore Pietro Manni, Lecce, 1999, s. 101.

¹² Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafı*, a.g.y., s. 17.

¹³ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 698.

üstünlük mücadelesinin ve dinî tarikatlar ile Heretik topluluklar arasındaki çekişmelerin yaşandığı Orta Çağ Avrupası'nın Hristiyanlık tarihindeki ikinci *schisma* vak'asına yönelttiği görülmektedir. Resmî tarih üzerinden bakıldığında yapıtta sözü edilen olaylar, kişiler ve adı geçen yerler, geri plandaki tarihî gerçekleri doğrular niteliktedir. Bir elyazmasına dayandırılan bu tarihsel bilgiler, kurmaca bir karakter olan ve romanın anlatıcı kişisi konumundaki -elyazmasında imzası bulunan- Melkli Adso'nun gençliğinde tanıklık ettiği olaylar üzerinden aktarılmaktadır.¹⁴ 1327 yılına tarihlenen bu kurgusal kaynaktan Adso, Papalık makamının “O yüzyılın başında Vatikan'dan Avignon'a taşındığını”¹⁵ söylemektedir. Bu girizgâh ile yazar Eco, *Gülün Adı*'nın zenginlik ve siyasi güç uğruna krallarla çıkar anlaşmaları yapan Papalar döneminde geçtiğinin sinyalini vermektedir.

Okurun sadece ana karakterlerin diyalogları ya da çok sayıda yan karakterin dinsel konulu tartışmaları üzerinden bahsi geçen dönemi anlaması ve olayları çözümlemesi *Gülün Adı* gibi bir roman için oldukça karmaşık görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında, yapıtın tam anlamıyla anlaşılabilmesi, okurun bu konuda yeterli bilgiye sahibi olmasını gerektirmektedir. Tarihsel olayların iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan halkalar biçiminde ilerlediği düşünülecek olursa bir halkaya dair bilgi yoksunluğu, zaman çizgisinde -kişinin algısında- boşlukların oluşmasına ve okurun ilgisinin dağılmasına yol açacaktır. Buna karşılık, sıradan bir tarihsel roman kısıtlı bir bilgi ile okunup anlaşılabilirken *Gülün Adı* gibi bir romanın anlaşılabilmesi en azından

¹⁴ “Hristiyanlık ve dolayısıyla Batı siyasal ve genel tarihinin dönüm noktalarından biri olan, Papa ile İmparator arasındaki atama yetkisi savaşının aşamalarından birini oluşturan bir zaman diliminde geçiyor olay: 1327 Kasım'ının son haftasında, Kutsal Roma İmparatoru Bavyeralı Ludwig'in Paris'i kuşatıp Roma'ya doğru inmeye başladığı sırada, Papa XXII. Joannes, Perugia Ruhânî Meclisi'nde, İsa'nın hiçbir mal varlığına sahip olmadığını öne sürmüş olan Fransiskanların başkanı Cesenali Michele'nin Avignon'a, yanına gelmesini istemektedir. Tıpkı yirmi yıl önce yenilgiye uğratılmış ve yakılmış olan, Rebello dağında karargâh kurmuş Dolcino'nun silahlı çeteleri gibi, sapkın Fransiskanlar de kovuşturulmakta, yakılmakta, ateşleri tüm İtalya'yı ve Fransa'yı ışığa boğmaktadır. Eco'nun, *Gülün Adı* adlı romanının -ya da Melkli Adso'nun gizemli elyazmasının- konusunu oluşturan olaylar, yukarı İtalya'da bir manastırda, böyle bir dinsel- siyasal art alanda gelişiyor. “Melkli Adso, ‘nazik’ ve açık seçik olmayan diplomatik bir görevle bu manastıra gönderilen Baskervilleli William'a eşlik eden bir Benedikten çömezidir.” Bkz. ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., ss. 16.

¹⁵ ibid, s. 34.

Hristiyanlık tarihine ilişkin temel bilgi halkalarının okur tarafından tamamlanmış olmasını gerektirmektedir. Bir başka deyişle, “Yazar tarafından ayrıntılı bir biçimde sunulan bilgi yoğunluğu, XIV. yüzyılın imgelem, teoloji ve felsefe çalışmalarına özel olarak ilgi duymayan bir okuru bunaltabilir”¹⁶ niteliktedir. Nitekim, romandaki gerçek ya da kurmaca karakterlerin ağzından aktarılan tarihsel olaylar, tartışmalar ve kişiler arasında bağıntı kuramayan bir okuru bilgi tazelemeye ya da araştırmaya yöneltebilir. Bu sayede okurun anlatıya kendini bırakması ve ondan keyif alması kaçınılmaz olacaktır. Umberto Eco’nun örnek okurundan beklediği de tam olarak budur.

Bu konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse, Hristiyanlık merkezinin Avignon’a taşınması, Aziz Petrus ve Aziz Paulus gibi havarilerin vatanı olduğu gerekçesiyle kutsal ve “dokunulmaz” ilân edilmiş bir ruhanî merkezin, Roma kentinin itibarını kaybetmiş olmasının örtük bir ifadesidir. *Gülün Adı*’nda uzun uzadıya ele alınan Kutsal Roma’nın siyasal düzlemde yaşadığı sarsıntıya ve Vatikan’ın dünyevileşme yolunda ilerlemesine yol açan nedenleri anlamak isteyen bir okurun, erken Orta Çağ Hristiyanlık tarihi çerçevesinde araştırma yapması kaçınılmaz görünmektedir. Bu araştırma neticesinde okur, İspanya’da ve Sicilya ile Sardinya adalarında hâkimiyet kuran Müslümanların elinden ‘kutsal toprakları kurtarma’ bahanesiyle Papa II. Urbanus’un 1095 yılında, ilk Haçlı seferini başlattığı bilgisine ulaşacaktır. “Haçlıların Kudüs’te bir Lâtin Krallığı, Urfa ve Antakya şehirlerinde birer dukalık ve kontluk kurmasıyla sonuçlanan”¹⁷ Papa II. Urbanus’un bu girişimi, Orta Çağ Avrupa tarihinin belirleyici unsurlarından biri konumundadır. Hristiyanlık tarihini konu alan *Gülün Adı*’nda, yazar Umberto Eco’nun ruhban sınıfına ve papalar konusuna geniş ölçüde yer veriyor olması, olayların başlangıç noktasını işaret eder niteliktedir. Bu bahisten hareketle, Roma kentinin dokunulmazlığı ile başlayan ve “İtalyan Papalığını” Fransızlaştırmaya götüren tarihi

¹⁶ Kermode, Frank, “Il cavallo dei Baskerville” *Saggi su il nome della rosa*, Gruppo Editoriale Fabbri, Bompiani, Milano, 1985, s. 196.

¹⁷ <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/hacli-seferleri-ve-anadolu-da-hacli-devletleri> (21.29, 01.11.2021).

sürecin, onu biçimlendiren papalar üzerinden ele alınması *Gülü'n Adı* romanına ışık tutacak bir başka bilgi halkasıdır.

Aynı bağlamda, yeniden Haçlı seferlerine dönülecek olursa, Papa III. Innocentius döneminde (1198-1216), Roma kentine Petrus'un halefi, İsa'nın vekili unvanı verilerek Doğu'da ve Ortadoğu'da kurulan feodal devletlere kentin mevcudiyetinin kralların üzerinde olduğu ilân edilmiştir.¹⁸ Bundan sonraki evrede, Hristiyanlığın kaderinin değişmeye başladığı ve kendi içinde kutuplaşmanın savaşa dönüştüğüne tanık olunmaktadır. Nitekim 1204 yılında, Mısır'ı ele geçirmek ve oradan da Kudüs'ü zapt etmek üzere dördüncü kez sefere çıkan Haçlıların malî kaynak bulmak için yolda rotalarını Konstantinopolis'e çevirdikleri ve orada elli yedi sene sürecek bir Latin krallığı kurduklarına bu çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmiştir. Ne var ki bu krallık, Katolik Hristiyanların Ortodoks Hristiyanları yağmalaması sonucunda kurulmuştur. Siyasî yönetimin istikrarsızlığı, Latin Krallığının yıkılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Hristiyanlar arasındaki bu tarihsel çekişme, *Gülü'n Adı*'nda aynı manastır içindeki farklı dinsel grupların uzlaşmazlığı biçiminde yansıtılmaktadır.

Yüksek maliyetli Haçlı seferleri ülkede malî krizin çıkmasına yol açarken halkı da ağır vergiler altında ezilmeye, yoksulluğa ve huzursuzluğa itmiştir. 1300'lere gelirken, 1294 yılında Papa V. Celestinus'un yerine VIII. Bonifacius adını alan Benedetto Gaetani, Papa seçilir. Kilise'yi mutlak güç olarak gören Papa VIII. Bonifacius, zenginlik ve güç düşkünü bir Papa olarak tarihe geçecektir. *Gülü'n Adı*'nda bu kişiden şöyle söz edilmektedir:

V. Celestinus'un yerine VIII. Bonifacio geçti; bu papa, Tincilere ve genel olarak Fralicelli'ye çok az hoşgörü gösterdi; ömrünün son yıllarında, Fransa Kralına karşı Firma cautela denen bir buyruk imzaladı; Fransisken

¹⁸Şakiroğlu, Mahmut H., "Vatikan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2012; <https://islamansiklopedisi.org.tr/vatikan> (20.10, 01.11. 2021).

*tarikatından bizochi denen serseri gezgin dilencileri, Tinciler'i ya da tarikat yaşamını yadsıyarak inzivaya çekilenleri bir kalemden suçluyordu.*¹⁹

Buradan da anlaşılacağı gibi, Papa VIII. Bonifacius ile döneminin Fransa Kralı IV. Philip -Güzel Philip-, “Poitiers Kontu’yken, Carpentras’dan kaçan rahipleri yeniden bir araya toplayan adam,”²⁰ arasında birtakım anlaşmazlıkların yaşandığı, Papa’nın Kralı aforoz ettiği ve Kral’ın da Papa’yı tutuklattığı tarihsel bir gerçektir. Aynı gün bir saldırıda yaşamını yitiren Papa Bonifacius’un yerine Kral IV. Philip, müttefiki olan Papa V. Clemens’i Papa ilân eder. “O, gözünü Tapınak Şövalyelerinin zenginliğine dikmiş olan krala hizmet edecek yegâne kişidir.”²¹ Roma’daki yozlaşmayı ve sağlık sorunlarını gerekçe gösteren Papa V. Clemens’in Avignon’a yerleşmesi ve Katolik Kilisesini doğrudan Fransa tahtına bağımlı kılmayı amaçlayan Kral IV. Philip’in baskısı neticesinde Papalık makamı, 1309 yılında Avignon’a taşınır. Bu tarihî gerçek, *Gülün Adı*’nda şu sözlerle ifade edilmektedir:

*O yüzyılın ilk yıllarında Papa V. Clemens, Roma’yı yerel beylerin tutkularına av olarak bırakıp papalık makamını Avignon’a taşımıştı. Hristiyanlığın kutsal kenti bir sirke ya da bir geneleve dönüşmüştü.*²²

1377 yılına kadar süren bu dönem, tarihe *Avignon esareti* ya da *Babilon esareti* olarak geçecektir. 1314 yılında Fransa kralı ile Papa V. Clemens’in peş peşe gelen ölümleri yeni bir Kral ile yeni bir Papanın seçilmesini zorunlu kılarken, Papa V. Clemens’in yeri iki sene boyunca boş kalacaktır.²³ Buna karşılık, tarihte iki ya da üç papanın aynı anda göreve getirildiğine tanık olduğu gibi 1314 yılında, Bavyeralı

¹⁹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 90.

²⁰ ibid, s. 410.

²¹ Bkz., Tez çalışmasının I. Bölümü, “*Gülün Adı*’nda Orta Çağ Avrupası’ndan Yansımalar”, ss. 25-28.

²² Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 34.

²³ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi*, a.g.y., ss. 204-205.

Ludwig ile Avusturyalı Friedrich'i aynı gün tahta çıkarılmaları da ilginçtir. Ayrıca, her ikisinin de Germen soyundan geliyor olması tarihsel açıdan önem taşımaktadır, çünkü

Caput Mundi'nin, bir kez daha ve haklı olarak, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun tacını giymesini ve bir zamanlar kayzerlere ait olan dünyasal imparatorluğun saygınlığını yeniden kazanmasını isteyen bir adamın önünde kim durabilirdi? İşte bu yüzden 1314'te, Frankfurt'ta beş Alman prensi, Bavyeralı Ludwig'i İmparatorluğun yüce başkanı seçmişlerdi.²⁴

1316 yılında, yetmiş bir yaşındaki Fransız asıllı Jacque Duese de Cahors, XXII. Johannes adıyla Avignon'da Papa seçilir. Bu kişi, *Avignon sürgünü* döneminde Papalık *tahtına* oturan ikinci Papa'dır. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nda, "Aynı tahta oturan, biri Avusturyalı diğeri Alman iki imparator ve her ikisine birden hizmet eden Fransız bir Papa"²⁵ olması, yeni bir kaos sürecinin habercisi konumundadır.

Taht kavgasında Bavyeralı Ludwig, rakibi Friedrich'i 1322 yılında alt ederek tahtın tek sahibi olacaktır. 1324 yılında başlayan ikinci büyük *schisma* vak'ası, Papa XXII. Johannes'in Papalık makamına gelir gelmez bir bildirge yayınlaması ve "Tanrı'nın yeryüzündeki ve gökyüzündeki yargı yetkisini bizzat kendisine emanet ettiği gerekçesiyle bütün İmparatorluğun yargı yetkisinin de Papa'ya devredilmesi gerektiğini"²⁶ duyurması ile yaşanır. Fransa'nın siyasî erkini güçlendirmeyi amaçlayan Papa XXII. Johannes, ilk olarak İmparator Ludwig'i üç ay içinde unvanından vazgeçmeye davet eder; Ludwig'in bu çağrıya boyun eğmemesi üzerine ve aksine uzlaşmacı bir tavır sergilemesi, Papa'nın Bavyeralı İmparator'u sevilmeyen biri haline

²⁴ Bkz., ECO *Gülün Adı*, a.g.y., s. 35.

²⁵ ibidem.

²⁶ ICKERT-SCHICK, *Il segreto della rosa decifrato*, a.g.y., s. 131.

getirme çabalarıyla karşılık bulur. Bunun üzerine Kral Ludwig, Sachsenhausen genel konseyinde Papa XXII. Johannes’i *heretik* olmakla suçlar. 1324 yılının bu en çekişmeli olayı Papa’nın Bavyeralı Ludwig’i aforoz etmesi ve onun İmparatorluk üzerindeki tüm haklarını kaybettiğini ilân etmesiyle sonuçlanır. Bu tarihsel olay *Gülün Adı*’nda, “Bir imparatorun, iki imparatorun korktuğundan daha da çok korkan Ioannes, yengi kazanan imparatoru aforoz etti; buna karşılık, o da Papa’yı sapkın olarak yadsıdı,”²⁷ sözleriyle anlatılmaktadır. Kurgusal düzlemde, manastırdaki dinsel grupları karşı karşıya getiren İsa’nın yoksulluğu tartışması, aralarında gerçek karakterlerden Cesenalı Michele’nin de yer aldığı Papa ve İmparator arasındaki tarihî kutuplaşmaya *Gülün Adı*’nda şu ifade ile yer verilir:

*Fransisken rahiplerinin oluşturdukları Perugia ruhanî meclisinde, başkanları Cesenalı Michele, Tincileri kabul ederek İsa’nın yoksul olduğunu, onun havarileriyle birlikte bir şeye sahip olduysa bile buna yalnızca usus facti demenin yerinde olacağını söyledi. [...] Bu karar Papa’nın hiç hoşuna gitmedi çünkü imparatoru atama yetkisinin papalık tahtının elinde olması yönündeki çabalarını tehlikeye düşüreceğini seziyordu. Bu ya da başka nedenlerle harekete geçerek, 1323’te Fransisken önerilerini, Cum inter nonnullos buyruğuyla mahkûm etti.*²⁸

Romana aktarılan tarihsel gerçekler düzleminde, Papalık ve İmparatorluk arasındakine benzer bir çekişme -1322 tarihli Perugia Ruhânî Meclisinde dile getirilmiştir-, Fransisken tarikatı ile Papalık arasında da alevlenmiş durumdadır. Papa, radikal olan Fransiskenlerin fakirlik tezlerine karşı çıkarken, İmparator onları desteklemektedir. Kısacası, Papalık ile İmparatorluk arasındaki siyasî çatışmaya

²⁷ *ibid*, s. 37.

²⁸ *ibidem*.

İmparatorluğun desteğini alan Fransisken tarikatı ile Papalık arasındaki teolojik çatışma da eklenmiş, bu durum kendi içinde tarafları birbirine düşürmüştür.

Gülün Adı'nda anlatılanlar sadece Papalık merkezinin Avignon'a taşındığı sırada Hristiyanlık dünyasında yaşanan sıra dışı tarihsel olaylarla sınırlı değildir. Yazar Umberto Eco, romanın anlatı ekseninde kurguladığı düşünsel çatışmalar üzerinden Orta Çağ inanç sistemini gözler önüne sermekte ve onun çağdaş düşünceye olan etkisine dikkat çekmektedir. Hristiyanlık, yazara göre, Orta Çağ'dan itibaren insan algısı ve dünya görüşü üzerinde halen varlığını sürdürmekte ve analojik bağları ile çağdaş yaşamı etkilemektedir. Yazarın romanında Orta Çağ Kilise tarihini konu ediniyor olmasının altında, günah kavramı ile inanç sisteminin toplumlar üzerinde yarattığı baskının kökenine inmeyi amaçladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Kilise'ye atfedilen zenginlik olgusu ve İmparatorluk ile Kilise arasındaki güç çekişmesi yapıtta yer alan tartışmaların kaynağını oluşturmaktadır. Ne var ki, romanda Orta Çağ Benedikten manastırında tartışılan sadece İsa'nın yoksul olup olmadığı değildir.

Günah kavramı üzerinde temellenen Orta Çağ Hristiyanlık inancında gülmek, kadın ve cinsellik gibi konular şeytanî düşünceyi; yoksulluk, ağırbaşlılık ve tevekkül kavramları ise Tanrısallığı çağrıştırmaktadır. Özellikle, İsa'nın bir önermesi olarak Hristiyanlığın benimsediği yoksulluk karşısında Kilisenin zenginleşmesi, *Gülün Adı*'nda keşişler arasındaki kutuplaşmanın ilk katmanını oluştururken bir başka tartışma konusu da Orta Çağ'da Hristiyanlığın yasak ve günah saydığı "gülmeye" dairdir. Yeni bir kutuplaşmaya yol açan bu tartışmalar Aristoteles'in *Poetika* adlı yapıtının kayıp olduğu söylenen ikinci cildi üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır. *Gülün Adı*'nda önemli bir yer tutan kayıp kitap konusuna sık sık değinilmektedir:

*Gerçekten de hiç kimse Poetica'nın ikinci kitabını okumuş olamazdı; Jorge bile onu elde edemediğine göre, bunun nedeni kitabın hiç yazılmamış olmasıdır, çünkü yüce Tanrı boş şeylerin yüceltilmesini istemez.*²⁹

Poetica'nın ikinci cildine dair yazar Umberto Eco, tarihsel kurmacayı kaleme almaya başladığı sırada, böyle bir yapıtın var olduğundan bile haberdar olmadığını Genç Bir Romancının İtirafı adlı yapıtında belirtmektedir. Gülün Adı yayınlandıktan bir süre sonra, Antonio Riccoboni isimli bir kişi -kitabın eski sahibi- tarafından Padova'da, 1587 tarihinde, içine notlar düşülmüş Aristoteles'in Poetica'sının bir nüshasını, bir gün evindeki kütüphanesinde bulduğunu, yazar Eco şu sözlerle anlatmaktadır:

*Elimdeki ikinci baskının -bir kopyası da British Museum'da bulunuyordu- sonundaki Ejusdem Ars comica ex Aristoteles başlığı taşıyan bir eki olduğunu keşfettim; bu ekte, Aristoteles'in komedi üzerine kayıp bir kitabının bulunduğu iddia ediliyordu. [...] Kitaba teknik gözlerle bakarken birden Gülün Adı'nı yeniden yazmakta olduğumu fark ettim. [...] Sararmış, nemden lekelenmiş sayfaların kenarları birbirine yapışmıştı ve sanki üzerlerine iğrenç, yağlı bir madde bulaşmış gibiydi.*³⁰

Belli ki, unuttuğu kitabın on yıllar boyunca “zehirli” sayfalarının imgesi yazarın zihninde yer etmiş, *Gülün Adı'nı* yazarken aynı betimlemeye *Poetica'nın* ikinci cildinde bilinçsizce yer vermiştir. Yazar Umberto Eco, bu olayı olağanüstü bir rastlantı ya da bir mucizeden çok, açıklamakta zorlandığı *komik* bir durum olarak tanımlamaktadır.

²⁹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 170.

³⁰ Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafı*, a.g.y., s. 61.

Orta Çağ'da mutluluk kavramı, dünyada yaşarken acı çekenlerin, sadece ahirette yaşayabilecekleri bir durum olarak kabul edilmektedir. *Gülün Adı*'nda, gözleri görmeyen yaşlı kütüphane sorumlusu Burgoslu Jorge karakteri, Aristoteles'in gülmeye adadığı bu elyazmasını, günahların en büyüğüne bir çağrı olarak değerlendirmektedir. Üstelik, "bu yapıt, imansız Araplar aracılığıyla Avrupa'ya ulaşmış, Aquinolu melek alimin (Aquinolu Tommaso) bir arkadaşı tarafından Latinceye tercüme edilmiştir."³¹

Gülün Adı'nda, Aristoteles gibi büyük bir filozofun bir kitabı baştan sona "gülmeye" ayırmış olması karşısında, gülmenin insanî bir durum olduğunu söyleyenlere yaşlı Jorge, bu kez de şu sözlerle karşılık vermektedir:

*Gülmek, delilik belirtisidir. Gülmek bedeni sarsar, yüz çizgilerini bozar, insanı maymuna benzetir. [...] Kaldı ki komediler, kâfirler tarafından seyircileri güldürmek için yazıldı; iyi de olmadı. Efendimiz İsa, hiç güldürü ya da masal anlatmadı; yalnızca cenneti nasıl elde edeceğimizi bize öğreten açık seçik meseller anlattı; o, hiç gülmedi.*³²

İnsanlığın günahlarının kefarecini çarmıha gerilerek ödediğine inanılan İsa'nın nezdinde, gülmenin günah sayılması yapıtta önemle vurgulanmaktadır. *Gülün Adı* romanının sonunda da anlaşılacağı gibi manastır kütüphanesinden yönetilen cinayetler, bu günahın engellenmesi amacı ile işlenmiştir. Romanda, Burgoslu yaşlı Jorge'ye göre, "gülmek kuşkuyu kışkırtmaktadır. Düşünürken dingin olan ruh, iyi ve güzel işler karşısında memnuniyet duyar; gülmez. İsa'nın gülmeyişinin nedeni de budur".³³

Umberto Eco bir söyleşisinde, gülmeye dair görüşlerini şu sözlerle açıklamaktadır:

³¹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 168.

³² ibid, s. 195.

³³ ibid, s. 196.

*İtiraf etmeliyim ki, yıllarca bu konu üzerine büyük felsefî bir yapıt kaleme almayı hayal ettim. Aristoteles'ten Freud'a ve Bergson'a kadar bunu yapmayı deneyen herkes, hiçbir zaman tamamını değil, sadece bir kısmını açıklamışlardı. Sonra ben de yazamayacağımı anladım. Ancak, ben öldükten sonra gülmek üzerine yarım kalan çalışmalarımın birtakım tezlere konu olabilsin diye, üzerinde çalıştığım dedikodusunu yaydım. Ve sonradan bu konuya *Gülün Adı*'nda yer vermek bana oldukça doğru ve yerinde bir düşünce gibi geldi. Kısacası, sorunu çözmedim ama halkın beklenti içine girdiği o temel eseri de artık yazmam gerekmiyor. [...] Şakalaşıp gülerken ölümle yüzleşmek istediğimi yazmıştım. Kahkaha aynı zamanda ölümü kovmanın bir yoludur. Benim bu konudaki idolüm, ölüm anı yaklaşırken kürdan isteyen Alfred Jarry'dir. Bundan daha iyisi düşünülemez.³⁴*

Gülün Adı romanında geniş ölçüde yer verilen Orta Çağ'ın mistisizm, ezoterizm, simya, felsefe, skolastik düşünce, büyüler, yasaklar ve cezalar gibi sosyoloji, ideoloji ve teoloji içerikli konular, romanın başkarakteri Baskerville William ile çömezi Melki Adso arasında geçen diyaloglar üzerinden okura aktarılmaktadır. Aynı zamanda eski bir engizisyon sorgucu olan rahip William karakteri, Orta Çağ'ın bağnazlığı karşısında antik çağların değerli bilgilerini ve insanlığa kazandırdıklarını, kendisine “Eskilerin bilgisine sahip değiliz biz; devlerin çağı geçti,” diyen bir keşişe, “Bizler cüceleriz, ama o devlerin omuzlarına çıkmış cüceler; hâlâ uzağı görebiliriz”³⁵ sözleri ile karşılık verir.

Anlatının geçtiği yer bağlamında, yazarın bir arka plan oluşturmak üzere kurguladığı Benedikten manastırı, Avrupa'nın ve Hristiyanlık dünyasının en büyük

³⁴Bkz. <https://ilmiolibro.kataweb.it/articolo/scrivere/563/umberto-eco-i-miei-80-anni-tra-manzoni-e-topo-gigio/> (00.57, 01.11.2021)

³⁵ Bkz. *Gülün Adı*, a.g.y., s. 135.

kitaplığına sahip, gotik mimarî özellikler taşıyan heybetli bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Olaylar, genel anlamda, “yasaklı” kütüphanede, özellikle de yazı salonunda, *scriptorium* adlı bölümde geçmektedir:

*Kitaplık, yüzyıllar boyu herkes için gizli kalan ve hiçbir rahibin öğrenmesi nasip olmayan bir tasarıma göre kuruldu. Kütüphaneci, kitaplığın gizini kendinden önce gelen kütüphaneciden öğrendi ve kendisi de onu kütüphaneci yardımcısına öğretti. Her ikisinin dudakları da bu gizle mühürlenmiştir. Yalnızca kütüphanecinin kitapların labirentinde dolaşmaya hakkı vardır ve onların korunmasından sadece o sorumludur.*³⁶

Scriptorium, romanda başrahibin ifade ettiği gibi, “bu duvarları zenginleştiren büyük ve kutsal eserleri”³⁷ elyazmalarını kopyalamakla görevli keşiş ve rahiplerin, ibadet saatleri dışında yaşamlarını sürdürdükleri bir mekândır. Yazar Eco bu yapıtında, Orta Çağ’da elyazmalarının önemine, kopyalama işlevini gerçekleştiren rahiplerin ruhsal durumlarına, çalışma koşullarına, yazma ve resimleme tekniklerine ayrıntılı olarak değinmektedir. Romanda, *scriptorium* çalışanlarından rahip Venantius karakteri, “Bu elyazmalarının kenarlarında, niçin kopyacının sık sık acısını ve sabırsızlığını anlatan yazılara rastlandığı”³⁸ sorusuna dikkat çekmekte ve “eski bir atasözünün dediği gibi, kalemi üç parmak tutar, ama tüm beden çalışır ve ağrır”³⁹ ifadesi ile sorusuna açıklık getirmektedir.

Ömrümün büyük bir bölümü orada geçti; bu yüzden uzun kış saatlerini, parmaklar kalem ucunu tutmaktan uyuşmuş, masa başında geçirmenin

³⁶ ibid, s. 69.

³⁷ ibidem.

³⁸ ibid, s. 191.

³⁹ ibidem.

(normal bir ısıda bile, altı saat yazı yazdıktan sonra rahibin parmaklarına saplanan dayanılmaz rahip krampının ve başparmağın ezilmişçesine sızlamasının) yazmanlara, bölüm başlığı yazıcılarına ve araştırmacılara ne denli acı verdiğini bilirim.⁴⁰

Kısacası, *Gülün Adı*, tarihsel bir gerçeklikten söz eden, unutulmuş elyazmalarının öyküsünü ve manastır kütüphanecilik tarihini okura hatırlatmaktadır. Buna ilişkin olarak, elyazmalarının kopya edilmeye başlandığı Orta Çağ Avrupa'sındaki ilk kütüphanelerin VI. yüzyılda Aziz Benedictus zamanında kuruldukları ve sadece kiliselerin bünyesinde hizmet verdikleri de önemli bir husustur. Üniversitelerin kurulmasıyla birlikte manastır ve katedral kütüphaneleri de halkın kullanımına açılmıştır. Ayrıca, manastır kütüphanelerinde kurulan *scriptorium*, yani yazı salonlarında, Hristiyanlık inancını sağlamlaştıracak dinsel metinlerin yazılmasına önem verilmiştir. Orta Çağ'da, Antik Çağ'dan kalma ve içerik bakımından sakıncalı görülen pek çok elyazmasının kütüphanelerde saklanması ve okunmasının Kilise tarafından günah ile ilişkilendirilmesi tarihsel bir olgudur. Burada yaygın olan inanç, Antik Çağ'ın bilime ve felsefeye yönelik eserlerinin Hristiyanlığın özellikle yayılma ve kurumsallaşma dönemlerinde dine karşı bir tehdit oluşturacağı yönündedir. Orta Çağ'da Kilisenin bu korkusu, İskenderiye Kütüphanesi⁴¹ başta olmak üzere, pek çok kütüphanenin içindeki değerli elyazmaları ile birlikte yakılarak yok edilmesine neden olmuştur. Buna ilişkin olarak, *Gülün Adı* adlı yapıtta da Kilisenin baskısı ve kontrolü altında sadece dinî içerikli elyazmalarının kopyalanarak çoğaltıldıklarına tanık olunmaktadır. Ne var ki, dış dünyaya kapalı tutulan manastır kütüphanesinin rahipleri, -

⁴⁰ ibid, s. 190-191.

⁴¹ M.S. 415 yılında, İskenderiye piskoposu Cyril'in yönlendirmesiyle Parabolani tarikatının üyeleri İskenderiye Kütüphanesindeki bütün kitapları ve kütüphanenin kadın yöneticisi Hypatia'yı yakarak yok etmişlerdir. Bkz. Karaca, Niyazi Taha, *Tarihçi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020, s. 94.

romanda- kutsal bir iş olan elyazmalarını kopyalamaktan pek de hoşnut görünmemektedirler, çünkü onlar

Yenilik tutkusunun dürtüsü ile doğanın yeni tamamlayıcılarını yazıya dökmek, [...] üniversiteler için kitaplar yapmak istiyorlardı, ancak bu söz konusu bile olamazdı. Çünkü üretmek istedikleri bu yeni bilgiler, bu duvarların dışında serbestçe dolaşacak olursa, bu kutsal yeri bir katedral okulundan ya da bir kent üniversitesinden ayırt edecek hiçbir şey kalmazdı artık.⁴²

Gülün Adı'nda manastır kütüphanesinin *scriptorium*'unda elyazmalarını çoğaltmak üzere gece gündüz çalışan keşişlerin, sınırlı sürede ve kusursuz bir biçimde yazıları kopyalamaya ve sayfaları resimlemeye odaklandıkları, ancak elyazmalarının içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları belirtilmektedir. Bununla beraber, bir rahibin kopyaladığı elyazmalarını yürekten sevmesi, kendi merakını gidermeyi değil, bu yazmaların iyiliğini düşünmesi önceliklidir. Elyazmaları, kendilerini çoğaltanlar tarafından okunması için değildir; bu nedenle kilit altında tutulmaktadırlar. *Gülün Adı*'nda, manastır kütüphanesindeki *finis Africae* (Afrika'nın sonu) adlı gizli bölme de bu amaçla oluşturulmuştur. Ancak, kopyalayanların diğer elyazmalarında yazılanları da merak ediyor olmaları romanda, "sıradan insanlar için zinaya kışkırtılma, lâik papazlar için mal tutkusu ne ise rahipler için de bilginin insanı baştan çıkarıcı bir yanı vardır"⁴³ sözleri ile okura aktarılmaktadır:

Yazıcı rahip, kutsal kurucumuzca bambaşka biri olarak düşünülmüştü; anlamadan kopya edebilen, kendini Tanrı'nın istemine bırakmış, yakarır

⁴² Bkz., *Gülün Adı*, a.g.y., s. 265.

⁴³ *ibid*, s. 264.

gibi yazan, yazdıkça yakaran biri. [...] Onları, vaatleri ve yasaklarıyla kitaplık yönetiyordu. Onunla birlikte, onun için, belki de ona karşı yaşıyorlardı; suçlu suçlu, günün birinde onun tüm gizlerine ermeyi umarak.⁴⁴

Orta Çağ'da, manastır *Scriptorium*'larındaki görevli keşişlere elyazmalarını çoğaltma görevi karşılığında, Tanrı'nın onlar için Araf'taki bekleme sürelerini yazdıkları sayfa, satır, harf sayısı kadar kısaltacağı ve hatalı yazılan her harf için ise süreyi uzatacağı yönünde bir baskı uygulanmaktadır.⁴⁵ Gülün *Adı*'nda elyazmaları, diğer manastırların nezdinde bir prestij unsuru sayılırken kiliseye maddi katkı sağlaması amacıyla üretilen değerli objeler olarak tanımlanmaktadır:

Manastırların biriktirmiş oldukları bilgi hazineleri, şimdi bir değiş tokuş malı, onur, övünme ve saygınlık güdüsü olarak kullanılıyordu; tıpkı şövalyelerin zırh ve sancaklarını sergilemeleri gibi, rahiplerimiz de resimli elyazmalarını sergiliyorlardı. [...] Bugün manastır yaşamı silahla ya da ayinlerin görkemiyle değil, paraya egemen olmakla yönetildiği için tüm manastırın yapısının, hatta kitaplığın bile bir işliğe, bir para fabrikasına dönüştürülmesi isteniyor.⁴⁶

Bu nedenle Yüksek Orta Çağ döneminde, yıpranma ve çalınma gerekçesiyle elyazmalarının kütüphane raflarına zincirlenmesi ve *catenati* kitaplar olarak tanımlanması oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Kitapların erişilebilir konuma geçmesi, XV. yüzyılda matbaanın bulunması ile mümkün olacaktır.⁴⁷

⁴⁴ ibid, s. 265.

⁴⁵ Bkz. LE GOFF, *Orta Çağ'da Entelektüeller*, a.g.y., s. 26.

⁴⁶ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 189.

⁴⁷ Araş. Gör. Toplu, Dilek Bayır, "Orta Çağ Avrupası'nda Kent Olgusu ve Kütüphaneleri Toplumsallaşma

Yazar Umberto Eco'nun, "Kurmaca metinler, bizim yaşadığımız dünyadan tamamen farklı bir dünyayı kullanmazlar"⁴⁸ söylemi, tarihsel-polisiye türündeki bir "suç manastırının" gerçek ile kurgu arasındaki keskin çizgisini yumuşatma eğiliminde olduğunu düşündürmektedir. Roman'da geçen tarihsel olaylar ve gerçek kişiler bağlamında, diğer karakterlerin de kurmaca olamayacak kadar gerçek görünmeleri, geriplandaki orijinallerinin kimler olabileceği sorusunu akla getirmektedir.

Orta Çağ'da önemli bir kırılmanın yaşandığı XIV. yüzyıl olaylarının kurmaca tekniğiyle anlatıldığı *Gülün Adı* adlı yapıtta, özellikle tarihe mal olmuş kişilere yer verildiği konusuna, bu çalışma kapsamında, birçok kez değinilmiştir. Bu bağlamda romanın giriş bölümünde, Papalık ve İmparatorluk arasındaki çekişmelere son vermek üzere, iki tarafın oluşturduğu delegasyonların 1327 yılının kasım ayının son haftasında, kuzey İtalya'daki bir manastırda buluşacakları ifade edilmektedir. Yazar Umberto Eco'nun yapıtında, bu tarihsel kutuplaşmayı çözümlmek üzere kurmaca bir manastırda bir araya getirdiği Fransisken delegasyonu ile Papalık temsilcilerinin buluşması, XIV. yüzyıla ait tarihî arşiv belgelerine dayanmaktadır.⁴⁹ Ayrıca, tarihsel kayıtlarda Cesenali Michele'nin aynı yılın aralık ayında Avignon'da bulunduğu bilgisine ulaşan yazar Eco, bu buluşmanın tarihini 1327 yılında Kasım ayının son haftası olarak kurgulamıştır.⁵⁰ Yazarın kurmaca yapıtında yer verdiği buluşmanın tarihsel bir gerçeklik ile desteklemesi pek çok açıdan dikkat çekicidir. Örneğin, Novocastrolu Ugo karakteri de Orta Çağ'a ait kaynaklarda adı geçen tarihi bir kişiliktir. Bununla beraber, romanda tarafları uzlaştırmak üzere görevlendirilen İngiliz keşiş, Baskervilleli William da gerçek olabilecek kadar başarılı bir kurmaca karakterdir. Ayrıca, Fransisken tarikatına bağlı Cesenali Michele, Roger Bacon, nominalizmin kurucusu Ockhamlı William, Casaleli Ubertino, engizisyon yargıcu Bernard Gui gibi tarihsel pek çok gerçek karakteri yazar

Süreci-II", *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, Ankara, 2000, Sayı 4, Cilt 14, s. 435.

⁴⁸ Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafı*, a.g.y., s. 68.

⁴⁹ İbid. s. 51.

⁵⁰ Bkz., KERMODE, *Saggi su il nome della rosa*, a.g.y., ss. 190-193.

Eco'nun yapıtında bir araya getirdiği gözlenmektedir. Öyle ki, Roger Bacon'un öğretilerini benimseyen Aquinolu Tommaso'nun ve Ockhamlı William'ın mantıksal algısına, Abelard'ın, Clunyalı Bernard'ın nominalist eğilimlerine ve Sherlock Holmes'in dedektiflik becerisine sahip olan Rahip Baskervilleli William, *Gülün Adı*'nda "kurmaca olamayacak kadar gerçek ve gerçek olamayacak kadar kurmaca"⁵¹ bir karakterdir.

Romanda, bazı tarihsel karakterler birer hayali figür biçiminde yer almakta ve ikincil role sahip olanlarla birlikte hareket ederek ana karaktere yol göstermektedirler. Bu noktada altı çizilmesi gereken en önemli husus da anlatıya tarihsel rengini veren gerçek karakterlerin -doğrudan ya da hayali olarak- kurgusal figürlerle birlikte hareket ediyor olmalarıdır. Bu noktada kurgusal karakterlerin tarihsel inandırıcılıkları göz ardı edilemeyecek kadar gerçekçi görünmektedir. Tarihsel doğruluğuna kesin gözüyle bakılan ve kaynağına son derece bağlı kalınan anlatılarda bile tarihsel ve kurgusal karakterler arasında, konumları ve söylemleri bakımından, bir uyumsuzluk göze çarparken *Gülün Adı*'nda, karakterlere atfedilen birçok rol ve söylem, tarihsel gerçeklikler üzerinden kuşkuya yer bırakmayacak bir kurgulama içinde okura aktarılmaktadır. Bu noktada, söz konusu dönemin tanıkları niteliğindeki kişileri kurmaca bir manastırda bir araya getiren yazarın, tarihsel gerçekliği arşiv kayıtlarıyla sabit bazı diyaloglara yer vermesinin yanı sıra, kurmaca karakterlerin de tarihsel doğruluğu kanıtlanabilir kaynaklardan alıntılar yaptıkları, yine üzerinde önemle durulması gereken bir başka husustur. Buna örnek olarak Adso karakteri, "Mezmun'da sözü edilen, Kral Süleyman'ın kara ama alımlı bakiresi gibi görünen"⁵² bir köylü kızı ile ilk tensel deneyimini yaşarken duygularını, baştan sona *Neşideler Neşidesi*'nin⁵³

⁵¹ Haft, Adele J., Jane G. White ve Robert J. White, *The Key to The Name of the Rose*, The University of Michigan Press, Michigan, 2008, ss. 23-27.

⁵² Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 346.

⁵³ Kral Süleyman'ın *Neşideler Neşidesi*, (İbranice שיר השירים, Şir ha-Şirim) ya da *Süleyman'ın Ezgisi*, Tanah'ın son bölümünü oluşturan Ketuvim'deki Beş megila kitabından biridir. Latince'de *Canticum Canticorum* adı ile bilinir. Kral Süleyman'ın tahminen M.Ö. 1020 yılında, 40 yıllık saltanatının başlarında yazdığı düşünülen dizelerde, bir çobanla Şulamalı bir köylü kızının aşk hikâyesi erotik bir dille anlatılmaktadır. Tanrı kelâmı olarak kabul edilen bu şiirin vermek istediği mesaj, bir erkekle bir

dizelerinden ve Orta Çağ mistiklerinin sözlerinden alıntılanarak ifade etmektedir.⁵⁴ Bunun yanı sıra, romanda akli sembolize eden Baskerville William karakteri de cinayetlerin izini sürerken bünyesinde yaşam bulan gerçek tarihsel kişilerin felsefe, tıp, hukuk ve teoloji konusundaki düşünce ve öğretilerini romana yansıtmaktadır. Orta Çağ'ın teolojik, felsefi ve siyasî düşüncesinden başka, dönemin toplumsal yaşamından, teknolojik buluşlarına, tıp alanındaki uygulamalarından, tedavi yöntemlerinde kullanılan bitkilere kadar ayrıntılı bilgiler aktarılıyor olması da dikkat çekicidir. Bu özelliği ile *Gülün Adı*, tarihsel roman meraklılarının karşısına bir bilgi kaynağı olarak çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında yapılan araştırmalar ve incelemeler, *Gülün Adı*'nin tarihsel roman kategorisindeki başarısının büyük ölçüde Umberto Eco'nun araştırmacı yazarlık dehasından kaynaklandığını göstermektedir.

kadın arasındaki gerçek sevginin nasıl olması gerektiğini öğretmesi bakımından önemli sayılmaktadır. Bkz. <https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/2006843> (00.45, 05.06.2021).

⁵⁴ Bkz. *Genç Bir Romancının İtirafı*, a.g.y., s. 53.

II. GÜLÜN ADI'NDA ORTA ÇAĞ AVRUPA'SINDAN YANSIMALAR

Yazar Umberto Eco, Avrupa Orta Çağ tarihi kapsamında ele aldığı *Gülün Adı* adlı yapıtında, Avrupa toplumunun sosyal, kültürel, ekonomik ve inanç sistemini biçimlendiren Kilise ve İmparatorluk arasındaki çekişmelere yer vermiştir. Kilise'nin son derece baskın olduğu bu çağda, özgür düşünce ortamının önüne geçip tek doğrunun İncil'deki bilgiler olduğunu savunan skolastik düşüncenin hâkim olduğu bilinmektedir. Manastırlarda ve katedral okullarında ruhban sınıfının üstlendiği Skolastik eğitim anlayışına göre, her türlü bilginin kaynağı Tanrısal sayıldığı ve doğru bilginin sadece kutsal kitaplarda bulunduğu vurgulanmakta, bilgiden şüphe etmek günah sayılmaktadır. Dini korumak ve Hristiyanlığın liderliğini sağlamlaştırmak arzusunun ön planda tutulan Kilisenin bu dönemdeki tutumundan, bilimsel bilgiyi destekleyecek çalışmalara pek fazla yer verilmediği, dahası önceki çağların bilgi birikiminin de büyük ölçüde unutturulduğu gözlenmektedir. Ancak, manastır kütüphanelerinin Antikçağa ait değerli elyazmalarıyla dolu olduğu, beraberinde bu kaynaklardaki bilgilere ulaşmanın da Kilisenin otoritesine karşı gelmekle eş tutulduğu bilinmektedir. Umberto Eco *Gülün Adı*'nda, bilginin kimi zaman öldürücü olduğunu söylemektedir. Buna bağlı olarak, Orta Çağ'a özgü toplumsal yapı modeli de Tanrı merkezli bir varlık anlayışı üzerine temellenmektedir. Özellikle Batı Orta Çağ'ında, toplumsal yapı ve ilişkiler, dinin kurumsal ve örgütsel biçimi olan Kilise'nin düzenleyici ve otoriter denetimi altındadır. Bu nedenle, “Varlık” ve “Toplum” kuramı arasında epistemolojik bir bağıntı bulunmaktadır. Kilise'nin geliştirdiği öğretinin doğrultusunda, varlık bilimi ile toplumsal-politik yapı arasında kurulan her türlü ilişki dogmatik biçimde tanımlanmaktadır.⁵⁵

⁵⁵ *Dogma*, Yunanca karamame, karar anlamına gelmektedir. Katolik doktrinine göre dogma, Tanrı sözcüğünün özgün bir yorumu olarak kabul edilir ve reddedilemez bir gerçektir. Bu yorum yalnızca Roma Kilisesi'ne ve doğrudan Papalık makamına ve Konsillere aittir. Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85925>, Mehmet Evkuran, (12.10.2019, 18:50).

Nitekim, erk sahibi ruhban sınıfının giderek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başladığı, insanların ellerinden topraklarını almak için engizisyon mahkemeleri kurması sonucu Orta Çağ tarihinde büyük kıyımların yaşandığı da yadsınamaz bir gerçektir. Orta Çağ tarihine, felsefesine, estetik anlayışına kendini adanmış, bu kültüre derinden bağlı bir yazar olan Umberto Eco'nun yapıtlarında Orta Çağ konusuna büyük ölçüde yer verdiği bilinmektedir. Bir söyleşide, “Şimdiki zamanı yalnızca televizyon ekranı aracılığıyla biliyorum, oysa Orta Çağ'ın doğrudan bilgisine sahibim” diyen Umberto Eco, İtalya'daki siyaset ve din ekseninde yaşananları tarihsel gerçeklere bağlı kalarak *Gülün Adı* adlı yapıtında kaleme almıştır. Yazar Eco'nun, zaman bağlamında konu edindiği 1327 yılındaki Papalık ve İmparatorluk arasındaki erk kavgalarının tarihsel sürecini ve Orta Çağ olgularını açıklamaya yönelik olayların gelişimini resmi kaynakların ve verilerin ışığında çok yönlü olarak ele aldığı açıkça görülmektedir. Öyle ki, aynı dönemde Roma İmparatoru Bavyeralı Ludwig'in Paris'i kuşattığı, Roma'ya yöneldiği ve Papalık makamında XXII. Johannes'in bulunduğu romanda açıkça belirtilmektedir.⁵⁶

*[...] 1956'da Orta Çağ estetiğine ilişkin bir kitap, 1962'de Joyce'la ilgili çalışmam için Orta Çağ geleneğine dönüşler, 1972'de Liebanalı Beato'nun Ahdi Cedid'in son kitabı ve minyatürlerle ilgili yorumuna ilişkin uzun inceleme: Böylece Orta Çağ yürürlüğe giriyordu. [...] Doğrudan Orta Çağ'da geçen bir roman yazmaya degeceğini söyledim kendi kendime.*⁵⁷

Yazar, tarihsel bağlamda dönemin Avrupa kültürüne dair geniş çapta bilgiler aktarırken, okurun da kendisiyle birlikte bir “oyun gibi” Orta Çağ'ı deneyimlemesini istemektedir.

⁵⁶ Bkz. Eco, Umberto, *Gülün Adı*, (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, İstanbul, 2016, 34. Baskı, s. 35.

⁵⁷ ibid, ss. 698-699.

Ben nasıl bir örnek okuyucu istiyordum? Kuşkusuz benim oyunuma gelen bir suç ortağı. Tam anlamıyla Orta Çağ'a özgü olmak ve kendi çağımış gibi Orta Çağ'da yaşamak istiyordum (ve bunun tersini). Ama aynı zamanda da benim, daha doğrusu metnin kurbanı olacak ve metnin kendisine sunduğundan başka bir şey istemeyecek bir okuyucunun oluşmasını istiyordum. Bir metin, uygun okuyucuya bir tür dönüşüm deneyimi yaşatmak ister.⁵⁸

Umberto Eco, Orta Çağ yüzyıllarının sanıldığı gibi karanlık çağlar olmadığını vurgulamaktadır. Yazara göre, Orta Çağ'ı olumsuzluğun simgesi olarak kavramak, onun insanlığa kattığı bütün olumlu değerlerin göz ardı edilmesine yol açacaktır. Bu noktada yazar, kişisel ve ideolojik varsayımların aksine, karanlıklar çağı efsanesinin Orta Çağ'ın ışığa duyduğu ilgi bağlamında ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Yazar Eco'ya göre, Orta Çağ'ın karanlık olarak nitelendirilmesindeki başlıca etken ruhban sınıfının himayesindeki manastırlar ve katedral okullarıdır. Kısacası, ona göre Antikçağda önem taşıyan “doğru bilgi arayışı” Orta Çağ'da yerini “doğru davranış arayışına” bırakmıştır.

1088 yılında hukuk eğitimi almak isteyen öğrencilerin *Universitas* adını verdikleri Bologna Üniversitesi (Alma Mater Studiorum) kuruluncaya kadar eğitim düzeninde skolastik düşüncenin hâkim olduğu bilinmektedir. Orta Çağ Hristiyan teolojisini ifade eden geniş içerikli *Universitas* kavramı, kutsal ve kozmik bir varoluş düzenini anlatmakta ve XIII. yüzyılda Tanrı'nın yarattığı bütün evreni işaret etmektedir. İlk olarak 1088 yılında İtalya'da, öğrenci derneği anlamında kullanılan *Universitas* sözcüğü, Kilise bağlamında ise dünyevî hayat karşısında uhrevî hayata, geçici hayat karşısında sonsuz hayata verilen önemi Orta Çağ'a özgü bir anlayışla benimsemektedir. Orta Çağ'da hemen hemen tüm kültürlerin temel özelliği olan Tanrı merkezli varlık ve

⁵⁸ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 717.

toplum anlayışı, dünyevî ilişkilerde de aynı Tanrısal inançla bütün olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık, Eco sorgulamaya, araştırmaya ve gözlemlemeye dayalı tartışmaların ışığında, Orta Çağ'daki karanlığın, cehaletin, bağınazlığın, geriliğin egemenliği karşısında insanlığa olumlu katkılarının da farklı kültürel bakış açılarıyla ele alınması gerektiğini öngörmektedir. Eco ile aynı görüşü paylaşan bir başka Orta Çağ tarihçisi de Jacques Le Goff'tur. Ona göre, "Orta Çağ kafası," "Orta Çağ bağınazlığı," "Orta Çağ kalıntısı" gibi söylemlerin Aydınlanma dönemindeki birtakım aydın kişilerce ortaya atıldığını ve kendi dönemlerine dair zorbalıkları unutturmak ve tarihin aslında "kötüden iyiye" evirildiğini kanıtlamak için Orta Çağ'ı "karanlık bir çağ" olarak gösterdiklerini iddia etmektedir. XIX. Yüzyıla gelindiğinde, Pozitivizmin öncüleri, insanlığın gelişimine bakarak, Orta Çağı Batı'nın çocukluk dönemi olarak kabul ederler. Ve aynı yüzyılın tarihçileri kendi çağlarındaki her türlü eksikliği ve yobazlığı bu döneme atfederek, ünlü "Karanlık Çağlar" söyleminin baş mimarı olurlar.⁵⁹

Orta Çağ'ın başlarında, yaklaşık 400-1000 yılları arasında, Vikingler, Magyarlara ve Araplar tarafından yakılıp yıkılan ve farklı zamanlarda Gotlar, Vandallar, Burgondlar ya da Franklar tarafından kontrol edilen bir Avrupa'da istikrarlı ve sağlam bir yapıdan söz etmek olanaksızdır. Uygarlık ve kültürel mirasın dramatik bir biçimde çöküşüne tanık olunurken, bir başka gerçek de Batı Avrupa'da entelektüel gerilemenin Barbar istilalarından çok daha önce başlamış olmasıdır.⁶⁰

1000-1300 yılları arasında Avrupa'nın canlandığı, ekonomik açıdan bir toparlanma içine girdiği göze çarpar. İngiltere ve Fransa'da ulusal hanedanlıkların ve parlamento kurumlarının ortaya çıktığı bu üç yüzyıllık süreç tarihçiler tarafından bir büyüme ve kendini keşfetme dönemi olarak kabul edilmektedir. Yenilikler ve canlanma hareketleri Kilisede de benzer şekilde kendini göstermiştir. Bu dönemde çeşitli din

⁵⁹ Le Goff, Jacques, *Orta Çağda Entelektüeller*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 8.

⁶⁰ Doç. Dr. Muammer Gül, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 28-40.

adamları kilisenin kendilerine sağladığı ruhani gücü ve dünyevî imtiyazları daha açık bir biçimde tanımlamaya çalışmışlardır. Fikir çatışmalarının sıkça yaşandığı bu süreçte, farklı bakış açıları karşısında mantıklı deliller sunarak gerçeğin ortaya çıkarılmasını amaçlayan inceleme sanatı, yani diyalektik gelişme gösterir. Erken Orta Çağ'da Papa'nın otoritesini dini yaşamın merkez dayanağı olarak benimseyen ve siyasi otoritenin ruhani çağrışımlar üstlendiğini vurgulayan Piero Damiani⁶¹ gibi yenilikçi ve dikkatli din adamları, gelişen bu diyalektik karşısında teolojinin, felsefenin hizmetkârı olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu vurgulamışlardır.

1300'lü yıllardan itibaren iklim değişiklikleri sonucu baş gösteren kıtlık ve özellikle de "Kara Ölüm" olarak tarihe geçen veba salgını yüzünden Orta Çağ Avrupa'sında büyük bir kaosun yaşandığı ve bununla birlikte toplum ve düşünce yapısının değiştiği gözlenmektedir. Ayrıca, barut ve top gibi modern savaş silahlarının da Avrupa'ya girmesiyle birlikte Antikçağın etik ve kültürel değerlerine bağlı batı toplumu birçok yeniliğe sahne olmuştur. Derebeylerin şatolarını çevreleyen surlar yerle bir edilirken, feodal düzen de giderek zayıflama gösterir. Dini kurumların yükselmesi, Papalık ve İmparatorluk arasındaki erk kavgaları sonucu Avrupa'da çıkan siyasi kriz, dinsel ve sosyal hoşgörüsüzlüğü de beraberinde getirir. Gücüne güç katmak isteyen Kilisenin, öğretilerine karşı gelenleri sapkınlık suçuyla yargıladığı engizisyon mahkemeleri de yine XIII. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde yerlerini alırlar. Ayrıca, Orta Çağ'da erkek karşısında hiçbir otoritesi, gücü ve saygınlığı olmayan kadına karşı Kilise de baskıcı bir tutum izler ve onu bütün kötülüklerin kaynağı olarak görür.

XI. yüzyıldan itibaren, kesinlikle bekar kalmayı buyuran din adamları, kadınlar hakkında ya da daha doğrusu kadın hakkında, hayal ettikleri dışında hiçbir şey

⁶¹ Bkz. https://it.wikipedia.org/wiki/Pier_Damiani/, (21.13, 14.04.2020).

*bilmiyorlardı. Kadını uzak, tuhaf, temelde çelişkili bir doğaya sahip korkutucu bir figür olarak sundular.*⁶²

Bu dönemde, Kilise doğaüstü güçlere sahip, büyü yapan, hastaları iyileştiren kadını cadı olmakla suçlamıştır. Aslında ebelik yapan, otlarla ilaç yaparak şifa dağıtan kadının bu tür yetenekleri karşısında din adamlarının endişeye kapıldıkları ve cadılık suçlamasıyla, belki de kadına “ilk günahın” bedelini ödetmeye çalıştıkları düşünülebilir. Orta Çağ Avrupa’sında bu tür suçlamalarla çok sayıda kadının haksız yere diri diri yakıldığı ya da işkence edilerek katledildiği bilinmektedir. İlk kadın yakma eylemi engizisyon emriyle 1180 yılında Toulouse kentinde gerçekleşmiştir.⁶³ Çoğunlukla kadınları hedef alan cadılık olgusu, Orta Çağ’a atfedilen karanlık imgelerden biridir.

Orta Çağ’ın karanlık yıllarında, köhneleşmiş zihniyetlerin ve yıkıntıların arasında katedrallerin görkemli yükselişi, Antik Roma, Yunan ve Arap kültürünün yeniden keşfedilmesi adeta Orta Çağ’ın şanlı bir şekilde kapanacağını müjdelemektedir. Nitekim, yazar Umberto Eco da Orta Çağ yüzyıllarının sanıldığı gibi “karanlık” olmadığını ve karanlıklar çağı efsanesini çürütmek için Orta Çağ’ın ışığa duyduğu ilgiyi incelemek gerektiğini söylemektedir.⁶⁴

Orta Çağ’da güzellik ve estetik anlayışı, orantının yanı sıra ışık ve renkle özdeşleştirilmektedir. Renkler, güneş ışığını içine hapsedmiş maddenin saf halidir. Erken Orta Çağ döneminden itibaren Gotik Katedrallerde, ışığın ve gölge oyunlarının olmadığı yüzeyler dönemin temel renkleri sayılan kırmızı, mavi, yeşil, altın, gümüş ve beyazın görkemli uyumuna sahne olmaktadır. Orta Çağ mimarisindeki estetik anlayışında bu renklerle birlikte ışık oyunlarını da görmek mümkündür. Gerçekte karanlık olabilecek

⁶² Duby, Georges ve Michelle Perrot, *Kadınların Tarihi, Cilt 2, Orta Çağ’ın Sessizliği*, (Çev. Ahmet Fethi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 25.

⁶³ <https://gaiadergi.com/ortacag-avrupasinda-bilge-kadinin-katledilisi-cadi-avi/>, (15.04.2020, 01:59).

⁶⁴ Eco, Umberto, *Orta Çağ: Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s.19.

neflerine ilahî gücün girebilmesi için Kiliselerin yapımı sırasında kavisli ve gül biçiminde vitraylı yuvarlak pencerelere ayrılan yüzeyler geniş tutularak ışığın bir kafesten fişkirircasına içeri dolmasına çalışılmıştır. Orta Çağ'ın ilk Gotik kilisesi kabul edilen Fransa'daki Saint Denis Bazilikası buna örnektir.⁶⁵

Bu noktada yazar Eco, Orta Çağ tarihinde birçok farklı Orta Çağın var olduğu görüşünü savunur. Böylelikle, yaşam ve düşünce tarzının değişikliğe uğramasının kaçınılmaz olduğu, beraberinde Barbar istilaları, Karolenj Rönesans'ı ve feodalizm, Arapların yayılma dönemi, Avrupa monarşilerinin doğuşu, Kilise ve İmparatorluk arasındaki üstünlük kavgaları ve sonucunda ortaya çıkan dini tarikatlar, Haçlı Seferleri ve İstanbul'un Türkler tarafından fethi gibi pek çok tarihi olaya sahne olan böylesi uzun bir dönemi, bazı tarihsel dönemeçleri referans alarak, tarihçilerin 476-1000 ve 1000-1492 şeklinde tarihlendirmelerinin önemini vurgular.⁶⁶ Ancak, Orta Çağ'ın aniden başladığını savunan pek çok tarihçi, çağın kapanışına dair de kesin bir tarih belirtmekte zorlanmıştır. Orta Çağ medeniyetinin XIV. ya da XV. yüzyılda sona erdiğini vurgularken, bu kapanışı her tarihçi kişisel görüşlerine bağlı olarak önemli bir kişi veya olayla ilişkilendirme eğilimi gösterir.

Batı Roma İmparatorluğu'nun 476'da çöküşünden 1000 yılına kadar olan döneme Erken Orta Çağ adı verilirken, 1000 yılından -Eco'ya göre, Floransa'da Rönesans'la birlikte Hümanizmin yeşerdiği, Dante'nin *İlahî Komedy*'yı tamamladığı- 1300'lerin ilk yarısına kadar olan süreci tarihçiler Geç Orta Çağ dönemi olarak adlandırırlar.

“Yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans sözcüğü, 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'da sanat, felsefe, bilim ve mimari eserlere yansıyan yenilikçi süreci akıllara getirmektedir. Oysa, Erken Orta Çağ Avrupa'sında da üç farklı Rönesans'ın yaşandığı ve bu tarihi süreçlerin köklü değişiklikleri işaret ettiği görülmektedir. Bunlar, Karolenj

⁶⁵ Bkz. https://tr.qwe.wiki/wiki/French_Gothic_architecture, (02.14, 15.04.2020).

⁶⁶ Bkz., *Orta Çağ: Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*, a.g.y., s. 11.

Rönesansı, Otto Rönesansı ve XII. yüzyıl Rönesansı olarak bilinir. Orta Çağ Rönesansı'nın en belirgin göstergesi sorgulama, merak ve yaratıcılık duygularını arttırması şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁷

İlk olarak, Frank Kralı Charlemagne ile birlikte 768-814 yılları arasında başlayan “Karolenj Rönesansı” sürecinde, Avrupa’da okur-yazarlık oranında artış, sanatta, mimaride, hukukta ve dini eserlerde gelişmeler görülür. Ayrıca, monarşilerin ilk kez merkezileşmesine ve kurumsallaşmaya doğru evrilmesine tanık olunur. Charlemagne, öğrencilerin Latince ve Yunanca öğrenmeleri için yeni okulların ve kiliselerin inşa edilmesine öncülük eder. Charlemagne'nin ölümünden sonra zayıflayan Karolenj İmparatorluğu İtalya, Fransa ve Almanya bağımsız krallıklarına bölünür.

İkinci Orta Çağ Rönesansı tarihte Otto Rönesansı olarak anılmaktadır. X. yüzyılda İtalya ve Almanya krallıkları Kutsal Roma İmparatorluğu adı altında birleşirler. İmparator I. Otto (912-973) kentlerin idaresini piskoposlara vererek onların kont olmalarını sağlamış, yetkileri daralan gerçek derebeyi sınıfından kurtulmayı amaçlamıştır. Bu ayrıcalık tarihte ilk kez din adamlarının görevlerini ihmal etmelerine, beraberinde töre ve alışkanlıkların bozulmasına yol açmıştır. Özellikle, 909 yılında kurulan Cluny Manastırı Papa'nın koruması altına girerek ekonomik ve politik açıdan bağımsızlığını ilân etmiştir. *Gülün Adı*'nda yazar Umberto Eco, XI. yüzyılda imparatorluğun siyasi işlerinde söz sahibi olan Cluny başrahiplerinden sıkça söz etmektedir. Kısacası, Karolenj ve Otto Rönesansları Avrupa toplum düzeninde köklü değişikliklere yol açmıştır.⁶⁸

XII. yüzyılda başlayan üçüncü Orta Çağ Rönesansı'nda İtalya başta olmak üzere tüm Avrupa’da kentlerin yeniden doğuşuna ve feodalite karşısında, el sanatlarının, ticaretin, buna bağlı para kullanımının ve yeni mesleklerin canlanmasına tanık olunur.

⁶⁷ ibid, s. 12.

⁶⁸ <https://www.beyaztarih.com/orta-cag-tarihi/avrupanin-aydinlik-yuzu-12-yuzyil-ronesansi>, (21.49, 15.04.2020)

Bu süreçte, özellikle Kuzey İtalya'da Lombardlar2a ait kentlerde beliren canlanma, *Comune* adı verilen ve modern devletin öncüsü sayılan bağımsız küçük devletlerin doğmasına yol açmıştır.⁶⁹ Karolenj ve Otto Rönesans'larından sonra Avrupa'da Kilise ve Hristiyanlık inancına bağlı olarak meydana gelen ekonomik, siyasi ve toplumsal yeniliklerin entelektüel yaşamı ve idealleri etkilediği görülmektedir. Her şey günden güne yozlaşan, hoşgörüden uzak ve dünyevi zevk ve hırslara kapılmış bir Kilisenin kontrolü altına girmektedir. Ruhban sınıfının bu tür eğilimleri, laik kesimde Kilise yönetimine karşı bir güvensizliğe yol açmıştır. Orta Çağ'ın geç döneminde Hristiyanlığı İsa'nın öğretisinde tanımladığı biçime döndürmeyi amaçlayan dini tarikatların ortaya çıktığı görülmektedir.

Halkın verdiği sadakalarla geçimlerini sağlayan bu "Dilenci Tarikatlar" olarak bilinen Fransisken ve (1209) ve Dominiken Tarikatları (1215) *Gülün Adı*'nda önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta dinsel amaçlara sahip olan bu tarikatlardan Fransiskenler zamanla bilime, Dominikenler ise felsefeye yönelmiştir. Her iki tarikat da fakirliği ve dünya yaşamından uzak durmayı vaaz ederler.⁷⁰ *Gülün Adı*'nda akli ve sağduyuyu simgeleyen ve bu özelliğiyle kendisine saygı duyulan, eski bir sorgucu olan başkarakter Baskervilleli William'ın da bir Fransisken rahibi olması sıkça vurgulanmaktadır. Romanda Fransiskenlerin, Dominikenlerin ve başka öğretilerden gelen diğer rahiplerin manastırda uyumlu bir yaşam görüntüsü sergilemeleri dikkat çekmektedir.

Kısacası, IV. ve XIV. yüzyıllar arasındaki zaman dilimini ifade eden Orta Çağ, tarihte her türlü gericiliğin, cehaletin, bağınazlığın ve gaddarlığın egemen olduğu bir dönem olarak kabul edilir. Ancak Eco, Avrupa Orta Çağ tarihine dair öne sürülen "karanlıklar çağı" söylemini bütünüyle benimsemediğini, bu deyişi 1000 yılından öncesi için kabul edilebilir bulduğunu, ama sonrası için doğru bulmadığını söylemektedir:

⁶⁹ Prof. Dr. Öncel, Süheyla, *İtalyan Edebiyat Tarihi, I. Kitap*, İtalyan Kültür Heyeti, Ankara, 1986, ss. 4-10.

⁷⁰ Tarakçı, Muhammet, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ebabel yayınları, Ankara, 2009, Cilt 6, ss. 829-833.

*Eğer bu ifadeyle, bitmez tükenmez dehşet, fanatizm ve hoşgörüsüzlük yılları, salgın, kıtlık ve katliamlarla dolu maddi ve kültürel çöküş yüzyılları kastediliyorsa, bu model Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile yeni binyıl arasındaki yüzyıllar için kısmen geçerli olabilir.*⁷¹

Bununla beraber Umberto Eco'nun, romanındaki tarihsel kurgunun zamanını 1327 yılının Kasım ayı olarak seçtiği ve manastırda ortak yaşam süren Frensiskenler ile Dominikenler'i karşı karşıya getiren, gülmenin günah ve İsa'nın fakir olduğu tartışmasıyla da bağınaz Orta Çağ anlayışına yer verdiği görülmektedir. Romanında Orta Çağ'da dinsel öğreti dışında her türlü yenilikçi düşünceye karşı izlenen katı tutumu labirent şeklinde tasarlanmış ve içinde bilgidен başka bir şey barındırmayan kütüphane metaforuyla okuruna aktarmaktadır. Ne var ki, kitap ve bilgiye erişimin ölümle sonuçlandığı görülmektedir. Eco'nun 1000 yılından öncesine atfettiği Orta Çağ'ın gerici ve bağınaz tutumu, ana tema ekseninde yazarın yer verdiği ezoterik unsurlar, semboller, büyücülük, gizemli olaylar ve kişiler aracılığıyla Orta Çağ'a özgü çeşitli batıl ve gerici motifler olarak romanda önemli bir yer tutmaktadır.

Başta kutsal kitaplar olmak üzere, Orta Çağ'dan itibaren kanonik hale gelmiş metinlerdeki dünyaya ilişkin bilginin sorgusuz sualsiz kabul edilmesine karşı çıkan eleştirel düşüncenin doğması için insanlığın XVII. yüzyılın ilk yarısını, Descartes ve John Locke'u beklemesi gerekecektir. “Doğuştan sahip olduğumuz hiçbir bilgi yoktur. İnsan zihni bir *tabula rasa*'dır yani boş bir sayfadan ibarettir. İnsanın tüm bilgi kaynağı kendi deneyimlerinde yatmaktadır” diyen John Locke, bilginin doğru ya da yanlış olduğuna insanın aklıyla karar vereceğini vurgulamıştır.⁷² “Geçmiş çağların otorite

⁷¹ Bkz., ECO, *Orta Çağ: Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*, a.g.y., s. 13.

⁷² Polat, Nusret, “Modern Epistemoloji, Edebiyat ve Sanatta Gerçeklik”, *Sanat Dünyamız Kültür ve Sanat Dergisi*, YKY, İstanbul, Ocak-Şubat 2016, sayı 150, s. 4.

olmuş görüşlerini, doğru bile olsalar, hemen kabullenmemek gerektiğini savunan Descartes, her şeyden önce başkalarına ait olan düşüncelerin doğruluğundan şüphe etmek gerektiğini ve akla uygun olup olmadıklarının kanıtlanması gerektiğini savunur.”⁷³ Buna karşılık, başından beri Orta Çağ Avrupa toplumunda düşünceye hükmeden Kilise, Barbar istilaları sonrasında Avrupa’da oluşan siyasi otorite boşluğunu iyi değerlendirmiş ve kısa sürede büyük bir güç haline gelmeyi başarmıştır.

Felsefeden bir an için uzaklaşıp tarihsel perspektiften bakıldığında, IV. yüzyılın ortalarında savaşçı bir kavim olan Hunlar, Atilla’nın kumandasında Roma İmparatorluğu’nu 452’de yakıp yıkmadan önce, Doğu Avrupa’ya akın ettikleri görülür. İmparatorluğunun doğu sınırlarında yaşayan göçebe Germen kavimlerini yerlerinden oynatırlar. Hunların rüzgârına kapılan bu göçebe halk toplulukları geri dönmek üzere ve korkunç bir insan seli halinde Roma eyaletlerine akarlar: Böylece, Ostrogotlar İtalya’ya, Vizigotlar İspanya’ya, Vandallar Afrika’ya, Franklar Galya’ya yerleşerek krallıklarını kurarlar. Bu krallıklardan modern Avrupa ulusları doğacaktır. Roma İmparatorluğu zamanında ve sonrasında çeşitli savaşlara konu olan bu ülkeler, ilginçtir ki o tarihten tam on altı yüzyıl sonra aralarındaki sınırları kaldıracak ve “Schengen” adı altında bir birlik oluşturacaklardır.

IV. yüzyılın sonunda Hristiyanlığı devletin resmi dini ilân eden İmparator Theodosius’un ölmeden kısa bir süre önce, 395’te Roma İmparatorluğu’nu Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölmüştür; bu olay, tarihin akışına yön veren önemli bir dönemeç olarak kabul edilir. Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu adıyla 1453 yılına (bazı tarihçilere göre 1492 yılına) kadar varlığını sürdürürken, eyaletlerini birer birer Germen Kavimlerine kaptıran Batı Roma İmparatorluğunun 476’da yıkılmasıyla tarihin zamandizininde yeni bir süreç başlar: Orta Çağ dönemi.⁷⁴

⁷³ ibid, s. 5.

⁷⁴ Bkz., ÖNCEL, *İtalyan Edebiyat Tarihi, I. Kitap, a.g.y.*, ss. 4-10.

Umberto Eco, Orta Çağ'ın XVI. veya XVII. yüzyıllar gibi bir yüzyıl olmadığı gibi Rönesans, Barok ya da Romantizm gibi ayırt edici özelliklere sahip yüz yıllık bir süreç olmadığını da vurgulamaktadır.

İmparatorluğunu istila eden halkların kültürleriyle Latin kültürünün birleşmesinden ortaya çıkan uluslarıyla, bu ulusların konuşmaya devam ettiğimiz dilleriyle, yüzyıllar boyunca insanlığa hizmet etmeye devam eden kurumlarıyla Orta Çağ, bugün Avrupa dediğimiz yere hayat veren tarihi bir dönemdir. 476 yılında başlayan Orta Çağ'ın bitişi, Amerika'nın keşfedildiği ve Mağribilerin İspanya'dan kovuldukları 1492 yılı olarak kabul edilir. Öyle ya da böyle, 1492'den 476'yı çıkarınca geriye 1016 kalır. Aynı isim altında 1016 sene çok uzun bir zaman dilimidir.⁷⁵

Bu bin yıllık süreçte Avrupa'yı altüst eden Barbar istilaları Batı Roma İmparatorluğunun sonunu getirmiş, kentler boşalmış, halk kırsala kaçmıştır. Frank Kralı Charlemagne'ın feodal reformundan önce tarım alanlarının bakımsız ve yetersiz olması halkı açlık sınırına sürüklemiştir. Nitekim, III. yüzyılda 30 ila 40 milyon civarında olan Avrupa nüfusu VII. yüzyılda 14-16 milyona düşmüştür. Veba, tüberküloz, cüzzam, egzama, çıban gibi endemik hastalıkların yanı sıra kıtlık, katliam, vahşet ve fanatizmin kol gezdiği Erken Orta Çağ'da büyük bir nüfus azalması yaşanmıştır. Geç Orta Çağ döneminde yaşanan karanlığa dair temel sorunları ise Kilise ve İmparatorluk arasındaki çekişmelerde aramak gerekir.

Geç Orta Çağ döneminin bir şairi olan Dante'ye göre Papa ve İmparator, Tanrı'nın dünya ve ahiret işlerini düzene koymaları için gönderdiği iki rehberdir. Dante, onları insanlığı doğruluğa ve huzura ulaştıracak yolu aydınlatan “iki güneş” olarak

⁷⁵ Bkz., ECO, *Orta Çağ: Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*, a.g.y., s. 11.

tanımlar. Ne var ki dünyevi hırsları yüzünden, güneşin ışıkları solmuş, insanlık karanlığa terk edilmiştir. Yeryüzü adeta karanlık bir ormana dönüşmüştür. Dante, ilahî nurdan yoksun, bu günahlar ormanını başyapıtının ilk satırlarında, “Yaşam yolumuzun ortasında karanlık bir ormanda buldum kendimi, çünkü doğru yol kaybolmuştu”⁷⁶ sözleriyle anlatır.

Orta Çağ Avrupa tarihine ışık tutan ve 700 yıldır okunmaya devam eden *İlahi Komedya*, aynı zamanda ahlaki değerlerin yitirildiği, aklın sustuğu Orta Çağ’da kaleme alınmış cesur bir başyapıt olarak kabul edilmektedir. Şairin bu alegorik yapıtı kaleme aldığı sırada hayatta olan söz konusu din ve devlet görevlilerini *Cehennem*’inin uygun katlarında cezalandırmakla kalmayıp, “günahlarını” halka duyurmak için yapıtını Floransa halk diliyle yazma cesaretini göstermesi de ayrı bir önem taşımaktadır. Döneminin ahlaki değerlerine ışık tutan Dante, ayrıca üç kitaptan oluşan *De Monarchi*⁷⁷ adlı yapıtında, devleti en iyi yönetme biçiminin hangisi olduğu konusundaki görüşlerine yer vermiş, İmparator’un Papa’ya bağlı olması gerektiğini savunan Kilise yöneticilerine karşı çıkmıştır.

Her toplumun belli bir ahlâk anlayışı üzerinde temellendiğini vurgulayan tarihçi Jacques Le Goff’un *Orta Çağda Entelektüeller* adlı yapıtının önsözünde, Orta Çağ’ın ahlâk anlayışının şövalye ahlâkı olduğundan ve o çağda hiçbir şövalyenin cesaret ve serüven dolu yaşamında kendi hayatını kurtarmak gibi küçük bir çıkar uğruna onurunu küçültmediğinden söz etmektedir.⁷⁸ Ayrıca, Orta Çağ’ın “savaşçı sınıfı” olarak tanımlanan şövalyelik kurumunun, feodalizm döneminde doğduğu bilinmektedir.⁷⁹

İtalya’daki Lombard egemenliğine son veren Frank kralı Charlemagne Almanya, Avusturya ve Pirene Dağlarını aşarak İspanya’nın bir kısmını ele geçirince, Papa III.

⁷⁶ Alighieri, Dante, *İlahi Komedya-Cehennem*, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, İstanbul, 1998, s. 33.

⁷⁷ Alighieri, Dante, *De Monarchia*, Curatore M. Pizzica, Biblioteca Univ. Rizzoli, Milano, 1988.

⁷⁸ Bkz., LE GOFF, *Orta Çağda Entelektüeller*, KILIÇBAY, *Önsöz, a.g.y.*, ss. 7-12.

⁷⁹ Le Goff, Jacques, *Orta Çağ Batı Uygarlığı*, (Çev. Hanife Güven, Uğur Güven), Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 289.

Leone'nin onun İspanya'da Müslümanları yenmesini Hristiyanlığa bir hizmet olarak sayması ve 800 yılının Noel'inde düzenlenen bir törenle taç giydirerek Charlemagne'ı Kutsal Roma İmparatoru ilân etmesi tarihin zamandizininde önemli bir yer tutmaktadır. Böylece yeniden doğan Batı Roma İmparatorluğu her ne kadar İtalya için haklı bir gurur meselesi olarak kabul görmüş olsa da gerçekte ülkenin bir Frank kralının himayesine girmiş ve bağımsızlığını yitirmiş olduğu açıkça bilinmektedir. Yeni Roma İmparatorluğu Frank toprakları, Bizans toprakları ve Papalık olmak üzere üçe bölünmüştür. Charlemagne geniş imparatorluğun idaresini kolaylaştırmak için topraklarını küçük yönetim bölgelerine, feudo'lara, yani tımarlara ayırmıştır. İç kısımlardakilere 'kontluk', sınırlardakilere 'markilik' adı verilen bu toprakları İmparatoru temsilen yöneten markiz ya da kont adıyla tanınan bu derebeyleri, İmparator adına sadakat yeminiyle bağlı oldukları bu toprakların güvenliğinden sorumluydular.⁸⁰ Ancak, 814 yılında *Charlemagne*'ın ölmesiyle ailesi, hatta sülalesi içinde yönetim konusunda anlaşmazlıkların baş gösterdiği ve oluşan otorite boşluğundan yararlanan derebeylerin yönettikleri toprakları sahiplendikleri görülmektedir. Derebeylik yasası, derebeyin ölümünden sonra *feudo*'nun ailenin büyük oğluna geçmesini, diğer çocuklarının da 'şövalyelik' denilen bir örgüte girerek serüven dolu bir hayata atılmalarını öngörmektedir. Şövalye sınıfının görevi ise Kiliseyi, dul ve yetimi korumak şeklinde kabul tanımlanmaktadır. Şatoda askerlik eğitimi görerek yetişen çocuk, bir başka derebeyin yanına önce uşak olarak gönderilerek bir süre seyislik yapmakta, daha sonra düzenlenen bir törenle asil davalar uğruna kan dökmekten çekinmeyeceğine yemin ederek kılıç kuşanarak şövalye olmaktadır. Pek çok kahramanlık destanına konu oldukları gibi, tarihte önemli işlere imza attıkları da bilinmektedir.⁸¹

⁸⁰ Bkz., ÖNCEL, *İtalyan Edebiyat Tarihi, I. Kitap, a.g.y.*, s. 7.

⁸¹ Storti, Francesco, *Orta Çağ: Katedraller-Şövalyeler-Şehirler, Şövalyelik Kurumu*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 185-188.

1118 yılında Haçlı ordularının Kudüs'ü ele geçirmelerinden sonra Hristiyanların Kutsal topraklara hacca gittiklerinde güvenliklerini sağlamak üzere Hugues de Payens önderliğinde birleşen dokuz şövalye ant içerek "Mesih'in Yoksul Askerleri" adını almışlardır. Bu, Orta Çağ tarihinde oldukça önemli bir yer tutan Tapınak Şövalyeleri'nin doğuş öyküsü olarak bilinmektedir. Tarihe yön veren olayların nabzını tutan Tapınakçılar'ın başlangıcında, Orta Çağ'ın dini ve siyasi otoritelerinin yanında yer aldığı, sonradan bu mistik askerlerin tarih sahnesinde aynı otoritelere karşı düşman kimliğine büründükleri bilinmektedir.

İlk olarak, Kudüs Kralı Baudouin'in bu şövalyelere elinden gelen tüm desteği sağladığı ve Tapınak Dağı'nın üzerinde bulunan El Aksa Camii'nin içindeki geçici sarayın bir kanadını onlara hediye ettiği bilinmektedir.⁸² Böylece isimleri Süleyman Tapınağı ile ilişkilendirilerek "Süleyman Tapınağı'nın ve Mesih'in Yoksul Askerleri" şeklini almıştır. Bundan kısa bir süre sonra Roma Katolik Kilisesi başta olmak üzere tüm dinsel kurumlardan ve Batı ülkelerindeki soylulardan yardım ve destek görmüş olmaları, zamanla onları Tapınak Şövalyeleri adıyla anılan güçlü bir örgüt haline getirecektir. Başlangıçta az sayıda şövalyeden oluşan basit bir örgütlenme düzenleri vardı. Ancak XII. yüzyılın ortalarından itibaren yeni şövalyelerin katılmasıyla sayıları artmış, örgütün sistemi daha da karmaşıklaşmıştır. Ayrıca ezoterik nitelikli bir çalışma düzenini benimsemeleri Tapınak Şövalyelerinin dinsel anlamda bir tarikata dönüşmesine yol açmıştır. Bu tarikatta üç grup bulunmaktadır: Şövalyeler, Rahipler ve Papazlar, Hizmetçi kardeşler. Bu kardeşler asker, duvarcı ustası ve tarikata maddi destek ve siyasi koruma sağlayan kişilerden oluşmaktadır. Bu hiyerarşik yapıda, idari güç doğrudan ve sadece şövalyelerin elinde bulunmaktadır. Tarikatın başkanı olan şövalyenin uzun ve karmaşık bir yöntemle seçildiği, "Büyük Üstat" unvanını taşıdığı

⁸² Frale, Barbara, *Orta Çağ: Katedraller-Şövalyeler-Şehirler, Şövalye Tarikatlarının Doğuşu*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 60.

bilinmekle birlikte, yaşamı boyunca bu görevde kalması, Kudüs'te oturması ve buradan hiç ayrılmaması öngörülmektedir. Selçuklular Kudüs'ü ele geçirdince, tarikatın merkezi önce Akka'ya daha sonra Kıbrıs'a ve oradan da Fransa'nın güneyine taşınmıştır. Hemen hemen tüm Hristiyan ülkelerinden sağlanan parasal destek ve ayrıcalıklar Tapınak Şövalyeleri'nin siyasi güç edinmelerini kolaylaştırmıştır. İlk kurulduğu zamanlarda egzoterik yani herkese açık bir nitelik taşıırken, XIII. yüzyılda ezoterik bir kimliğe bürünerek kapılarını dış dünyaya kapatmışlardır. Böylelikle, tören ve ayinlerine üyelerinden başka kimseyi almaz olmuşlardır. Bu kapalı dünyanın dışında kalanlar ise Tapınakçılar'ı kibirli, küstah, insafsız, hatta ahlâksız olmakla suçlamışlardır. Buna karşılık finansal işlerdeki doğruluk, dürüstlük ve sağlamlıkları konusundaki itibarlarının hiçbir zaman lekelenmediği bilinmektedir. Benard de Clairvaux'nun 1136'da yazdığı *De laude novae militiae*, (Yeni Şövalyelere Methiye) adlı yazısında tapınak şövalyelerini yücelttiği görülmektedir.⁸³ Öyle ki, Tapınakçılar kendilerine emanet edilen parayı veren kişinin izni olmadan, dahası bu kişi ölmüş bile olsa korumaya devam edeceklerini ve başka hiç kimseye teslim etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Kralların böyle sahipsiz kalmış kaynakları ele geçirme arzularını Tapınakçılar'ın hüsrana uğrattıkları bilinmektedir.⁸⁴

1300'lerin ilk yıllarında Tapınak Şövalyeleri'nin başında Jacques de Molay bulunmaktadır. O sırada borç batağında olduğu bilinen Fransa Kralı IV. Philip, tarihteki adıyla Güzel Philip, Tapınak şövalyelerinden yüklü miktarda para almış ve borcunu geri ödemekte zorlanmaktadır. Bu duruma son vermek üzere Fransa kralı, kendisini aforoz eden Papa VIII. Bonifazio'nun ölümünden sonra, V. Clement'i Papa ve aynı zamanda müttefiki olarak seçmiştir. Güzel Philip kazanç sağlamak için ilk iş Papalık merkezini 1309 yılında Roma'dan Avignon'a taşımış, sonra da Tapınak Şövalyelerini ortadan

⁸³ ibid, s. 61.

⁸⁴ John, Adam, *Masonluk-Tarihi ve Bilinmeyen Yönleriyle*, (Çev. Milena Ayseli), Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40.

kaldırmak üzere Papa V. Clement ile birlikte harekete geçmiştir. Bu amaçla, yeni bir Haçlı Seferi düzenleneceğini öne sürerek örgütün ileri gelenlerini Fransa'ya davet ettiği bilinmektedir. Güzel *Philip*'in çağrısını kabul eden Büyük Üstat Jacques de Molay, 1307 yılının 13 Ekim, cuma günü 60 kadar Tapınak Şövalyesiyle birlikte onurlarına verilen davete katılmıştır. Bu davet sırasında Tapınakçılar'ın kralın adamları tarafından dinsizlikle suçlanarak tutuklandıkları ve aynı gün içinde büyük bir kısmının yakılarak öldürüldüğü söylenmektedir.⁸⁵ Hayatta kalan şövalyelerin ise sırlarını açıklamaları ve suçlarını kabul etmeleri için Fransa Kralı IV. Philip ve adamları tarafından uzunca bir süre işkence gördükleri kaydedilmiştir. Son olarak, Jacques De Molay ve yardımcıları 1314 yılında yakılarak öldürülmüşlerdir. 13 Rakamının uğursuzluğu ve “Kanlı Cuma” söyleminin bu engizisyon zulmünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Örgütün efsanevi servetine Kral Güzel Philip hiçbir zaman sahip olamamış ve Tapınakçı hazinesi bir giz olarak kalmıştır. Örgütün bazı kişileriyle birlikte taşınabilir hazine ve belgelerin *Rochelle* limanından on sekiz gemiyle bilinmeyen bir yöne doğru yelken açtığı söylenmektedir.⁸⁶ Bu gemiler ve Şövalyeler hakkında daha sonra da hiç haber alınmamıştır. Ancak, Büyük Üstat Jacques de Molay'ın, IV. Philip'in sürpriz askeri darbesinden önce tarikata ait tüm belgeleri imha ettirdiği ve büyük olasılıkla kaçış planını organize ettikten ve harekete geçirdikten sonra Tapınakçıların sözde onuruna verilen bu davete icabet ettiği sanılmaktadır.⁸⁷

⁸⁵ Berkkan, Kursad, *Tapınak Şövalyeleri*, Eftalya Yayınları, İstanbul, 2017, s. 466.

⁸⁶ Kaçmayı başaran Tapınakçılar'ın büyük bir kısmı, Papanın otoritesini tanımayan tek kral Robert Bruce'un himayesine katılmak üzere İskoçya'ya gitmiştir. Tapınakçılar'ın Keltler ile yaklaşması bu sayede, İskoçya'da başlamıştır. Kimliklerini saklamak için İskoçya'daki meslek localarına giren Tapınak Şövalyeleri'nin böylece Masonluğun ilk gerçek örgütlenmesini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Mac Benach takma adıyla İskoçya'ya sığınan Tapınakçılar'ın üstadı *Mabeignac*, İskoç localarına hem mesleki hem de düşünsel açıdan büyük bir aşama kazandırmıştır. “İskoç ritü” dünyada en etkin Mason yapılanmasıdır. Bkz. Kaplan, Kemal, *Gnostik İttifak*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 52-53.

⁸⁷ Bkz., ADAM, *Masonluk-Tarihi ve Bilinmeyen Yönleriyle*, a.g.y., ss. 37-52.

*Tanrı kimin haksız olduğunu ve kimin günah işlediğini bilir. Bizi ölüme mahkûm edenlerin başına yakında aynı felaket gelecektir.*⁸⁸

Bunlar, rivayete göre, infazı sırasında, Büyük Üstat Jacques De Molay'ın son sözleridir. Nitekim, Papa V. Clement'in bu olaydan sadece bir ay sonra, Kral IV Philip'in ise tam bir yıl sonra (1315'te) öldüğü bilinmektedir. Tapınak Şövalyeleri'nden sağ kurtulanların bazıları Portekiz Krallığı'na sığınmış ve kalan mülkleri *Aragon* ve *Kastilya* Krallıkları'nın dokunulmazlığına bırakılmıştır.

Orta Çağ'ın beyaz pelerinli savaşçı keşişleriyle doğrudan bağlantıları olduğunu iddia eden benzer, ama Tapınakçı olmayan kurumlar bugün halen varlığını sürdürmektedir.

Umberto Eco *Gülün Adı* adlı yapıtındaki tarihsel atmosferi betimlediği Önsöz bölümünde, Tapınak Şövalyeleri'nden söz etmiştir. "... bu serseri işbirlikçi din adamı, XXII. Johannes adıyla papa seçilen yetmiş iki yaşındaki Cahorslu Jacques, *Templier* Şövalyeleri'ne, mallarına el koyabilmek için (kanımca haksız olarak) son derece utanç verici suçlar yükleyen Güzel Philip'i desteklemişti."⁸⁹

Yazar Eco'nun yapıtına verdiği *Gülün Adı* başlığı, 1422'de Almanya'da kurulan Gül-Haç (Rosenkreutz) Şövalyeleriyle ilişkilendirilmiş, bu çağrışımla Rozikrusiyenler'in XVIII. yüzyılda kurduğu Spekülatif Masonluğa dair romanda yer verdiği ezoterik bilgiler ve semboller dikkat çekmiştir.

Bu konuda kendisine yöneltilen sorulara, Haziran 1983 tarihli *Alfabeta* dergisinin 49. sayısında ve aynı zamanda *Gülün Adı*'nın yazılış sürecini anlattığı ve romanın sonuna *Postille* (Sonrası) adıyla eklediği bölümde yazar Eco'nun verdiği yanıt,

⁸⁸ Cerboni, Daniele ve Maurizio Santi, *La sacra milizia del tempio*, Nord-Sud ediz., Salerno, 2018, p.207.

⁸⁹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s.35.

“Bir kitabın adı fikirleri karıştırmalı, onları bir araya toplayıp düzene sokmamalıdır...
Gül, öylesine anlamlarla yüklü, simgesel bir nesnedir ki, neredeyse artık hiçbir anlamı
yoktur; bir gül bir güldür...”⁹⁰ şeklinde olmuştur.

⁹⁰ ibid, s.693.

III. GÜLÜN ADI 'NDA ÖNEMLİ BİR YER TUTAN HRİSTİYANLIK TARİHİ

Yazar Umberto Eco, karanlık Orta Çağ gelenekleriyle bezeli bir manastırda geçen dinsel olayları *Gülün Adı*'nda tarihsel-polisiye roman biçiminde kurgulamıştır. Dönemin gerçek olaylarına dayanan kurgusal diyalogları, içerik bakımından, yazarın bilhassa Geç Orta Çağ dönemindeki inanç sistemi ve Hristiyanlık anlayışı konusunda okuru etraflıca bilgilendirmek üzere kaleme aldığını düşündürmektedir. Ne var ki, *Gülün Adı* başlı başına bir Orta Çağ Hristiyanlık tarihi anlatısı değildir. Bununla beraber, Orta Çağ skolastik felsefesinin, Kilise'nin siyasi otorite üzerindeki gücünün ve Hristiyanlık tarihine yön veren kişilerin romana ışık tutan din merkezli tarihsel olaylar çerçevesinde bir “örnek okur” yaratacağı da kuşkusuzdur. Bir başka deyişle, yazar yapıtında gizliden gizliye “ampirik okuru” değil, “Metinle iş birliği yapan, en azından yazarın bıraktığı boşlukları kendince dolduran *örnek okuru*,” hedeflemektedir; öyle ki, Eco, “Böylece okur, *örnek okur* olma yolunda ilk adımı atacaktır”⁹¹ demektedir.

Yazarın *Gülün Adı* kapsamında din olgusuna geniş ölçüde yer verdiği, yapıtın ve aynı zaman da Yuhanna İncil'inin giriş cümlesi olan “Başlangıçta Söz vardı ve Söz Tanrı katındaydı ve Söz, Tanrı'ydı”⁹² ifadesiyle kendini göstermektedir. Aynı manastır yaşamını paylaşan din adamlarının arasında bir kutuplaşmaya yol açan “İsa'nın fakirliği” ve “gülmenin yasak” olduğu polemikleriyle de yazar, din olgusunun romandaki yerini bir kez daha sağlamlaştırmaktadır. Bu bağlamda, yazarın romanda pek çok defa dip notlarla okuru aydınlatmaya çalıştığı Orta Çağ Hristiyanlık öğretisi, mezhep ayrılıkları, tarikatlar, sapkınlıklar gibi tarihsel olaylarla beraber üzerinde durulması gereken hususlardır. Bu amaçla, tezin bu bölümünde Hristiyanlık öncesi

⁹¹ Eco, Umberto, *Anlatı Ormanında Altı Gezinti*, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 2013, s. 20.

⁹¹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, ss. 698-699.

⁹² *İncil, Yuhanna 1:1-5*, Kutsal Söz Yayınları, İstanbul, Kasım 2014, s.176.

evreden Hristiyanlığın doğuşunu hazırlayan olayların ve kabulünden Geç Orta Çağ dönemine uzanan dinsel süreçteki gelişmelerin incelenmesi yerinde olacaktır.

III. 1. MUSEVİLİKTEN HRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞUNA

Hristiyanlık inancı, Tek Tanrılı dinlerin ilki olan Musevi inancının devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Hristiyanlığın doğuşunu ve İncil'in (Yeni Ahit) kabulüyle "kurumsallaşmasını" daha anlaşılır kılmak için adını Musa Peygamberden alan Yahudilik (Musevilik) inancından söz etmek yerinde olacaktır.

Yahudilik, M.Ö. 2000 yılında Hz. İbrahim'in oğlu İshak'la ortaya çıkmış ve daha sonra yerine geçen oğlu Yakup ile devam etmiştir.⁹³ Tanrı tarafından Yakup'a "İsrail" ismi verildiği Tevrat'ta açıkça ifade edilmektedir (*Tekvin, 32:28 ve Tekvin 33:9-15*). Böylece, Yakup'un on iki oğlunun oluşturduğu on iki kabile de *Beni İsrail* (İsrail oğulları) adıyla anılmaya başlanmış (*Tekvin, 29:35*) ve yine Yakup'un dördüncü oğlu Yahuda'nın adına dayanarak bu kavmin "Yahudi" şeklinde tarihe geçtiği söylenmektedir.⁹⁴ Yahudilik, İsrailoğulları'nın Mısır'a göç etmesi ve Babil'de geçirdikleri sürgün döneminden sonra gerçek anlamda ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Eski Ahit'te, İsrailoğulları'nın M.Ö. 2000'lere kadar Mısır'da köle muamelesi gördükleri ve İbrahim soyundan gelen Musa tarafından Firavun'un zulmünden kurtarıldıkları anlatılmaktadır.⁹⁵

Araştırmacılar, sonradan Musa (kurtulmuş) adını alan Hozarsif'in, II. Ramses'in yeğeni olduğunu söylemektedirler. Eski Mısır geleneklerine göre Hozarsif'in, temel eğitimine Menfis'teki Amon-Ra mabedinde başladığı, *İsis* ve *Osiris*⁹⁶ öğretilerini başarıyla tamamladığı bilinmektedir.⁹⁷ Ezoterik ve sembolik bilgiler içeren bu öğreti,

⁹³ Bkz., <http://www.enfal.de/dinlertarihi/dinler%20tarihi/dinlertarihi/60.htm>, *Yahudiliğin Tarihi Seyri*, (11.15, 24.04.2020).

⁹⁴ Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2012, s.19.

⁹⁵ Bkz., *Kitabı Mukaddes, Eski Ahit, a.g.y.*, ss. 1-216.

⁹⁶ *Sirius Öğretisi*, ezoterik bilgilere göre, Atlantis'te başlayıp Mu'da devam eden ve Mısır'da şekil bulan ilk Tek Tanrılı kozmik öğretilerdir. Atlantisli bir inisiye olan *Osiris* bu dini zamanla yozlaştırılmış özelliklerinden arındırarak yeni haliyle tekrar ortaya koymuştur.

⁹⁷ Okan, İzzeddin, *Tarihin akışında Mısır Medeniyeti II*, <http://www.gazetebilkent.com/?p=84782>, (20.40,

Mısır'ın *Ölümler Kitabı*'na⁹⁸ dayanmaktadır ve her ikisi de bir zamanlar yeryüzünde var olduğuna inanılan Atlantis ve Mu Uygarlıklarından izler taşımaktadır.⁹⁹ Hozarsif'in inisiyasyon törenlerinde Firavun olmayı değil, Mısır'ın *Kutsal Bilim* kitaplarına ulaşmayı istediği belirtilmektedir.¹⁰⁰

Musa, *Beni-İsrail*, yani İsrailoğulları kavmiyle ilk kez Delta'da karşılaşır. Bir gün Mısırlı bir askerin savunmasız bir İbrani'yi hırpaladığını görünce, atılarak askerin silahını alır ve onu öldürür.¹⁰¹ Mısır'dan kaçmasına neden olan bu olay Hozarsif'in kaderini değiştiren, yaşamında önemli bir dönemeç olarak kabul edilmektedir. Böylece, Midyan diyarına ve *Elohim*'in (Tanrılar'ın) gizli sırlarına adanmış, Yetro'nun mabedine yönelir. Bu olay, *Hozarsif* için peygamberlik yolunda büyük bir adım olarak yorumlanmaktadır. Burada, o ana kadar öğrendiklerini şifreli bir şekilde inisiye olamamış insanlara aktarmayı ister. Böylece Tevrat'ta *Tekvin* olarak geçen ve Musa'nın birinci kitabı olarak kabul edilen *Yaratılış Kitabı*'nı Mısır hiyeroglifi ile yazmaya başlar. Tevrat'ın (Torah) ilk beş kitabı olan *Tekvin*, *Çıkış*, *Levililer*, *Sayılar* ve *Tesniye* Musa tarafından yazılmıştır. *Tekvin*, Musa'nın sırlar bilgisinin özü olarak kabul edilmektedir.¹⁰²

Musa, insanlığın aşamalı olarak bir "aşağı iniş süreci" yaşamakta olduğu kanısındadır; bu sırlara Mısır'daki ve Midyan'daki mabetlerde geçirdiği inisiyasyonlarda ulaştığı düşünülmektedir.¹⁰³ Musa'ya vahiy olunan bilgilerin ışığında, Demir Çağı'ndan itibaren başlayan bu çöküş, yeryüzüne indirilen ve indirilecek olan üç peygamberin rehberliğinde bütün insanlığın yaşaması mutlak ve kaçınılmaz bir süreç olarak

24.04.2020).

⁹⁸Asırlar boyunca birçok öğretinin temelini oluşturan eski Mısır felsefesi özellikle ölüm ve ötesiyle çok ilgilenmiştir. Bu ilgiyi, ölümler için yaptıkları tapınakları, mezarları, törenleri ve sırrı çözilemeyen mumyalama teknikleriyle açıkça göstermektedirler. Mısır halkının büyük bir uygarlık yaratmış olması, onların derin ruhsal bilgilerine ve kadim metinleri olan *Ölümler Kitabı*'na dayanmaktadır. Bkz. Albert Champdor, *Mısır'ın Ölümler Kitabı*, Ruh ve Madde Yayınları, (Çev. Suat Tansuğ), İstanbul, 1984.

⁹⁹ Candan, Ergun, *Antik Mısır Sırları*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 263.

¹⁰⁰ Prof. Dr. Ortaylı, İlber ve Ahmet Almaz, Pelin Batu, *Yahudilik Tarihi*, Nokta Kitap, 2007, s.118.

¹⁰¹ Candan, Ergun, *Son Üç Peygamber*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 27-99.

¹⁰² Bkz., *Kitabı Mukaddes, Eski Ahit-Yeni Ahit*, a.g.y., ss. 1-216.

¹⁰³ Candan, Ergun, *Gizli Sırlar Öğretisi*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2013.

yorumlanmaktadır. Maya Uygarlığının uzun zaman takvimine göre, M.S. 2000’li yıllardan itibaren çöküşün tamamlanmış olacağına ve tekrar Altın Çağı’nın başlayacağına inanılmaktadır. Yunan mitolojisinde zamanı yaratan ve zamanda yolculuk eden anlamına gelen ve Roma mitolojisinde Satürn olarak bilinen *Kronos*’un her şeye hakim olduğu Altın Çağı’nda, insanların tanrılarla bir arada huzur ve bolluk içinde yaşadıkları, ölümün, savaşların, hastalıkların olmadığı bir dönemden söz edilmektedir.¹⁰⁴ Bu, bir anlamda tek tanrılı dinlerin Cennet Bahçesi (Eden) tanımını çağrıştırmaktadır. Nitekim, Eski Ahit’in *Yaratılış* bölümünde, Tanrı’nın insanlıkla ilk “Ahit”ini bu bahçede yaptığı anlatılmaktadır. Tanrı,

Âdem ile Havva’ya, bahçenin ortasındaki, iyiyi ve kötüyü bilme ağacından yemeyin, eğer yerseniz mutlaka öleceksiniz (Tekvin, 2:15) demiştir. Yılanın aldatmasıyla ilk önce Havva, sonra da Âdem o meyveden yediler. Ve bahçeden, yani cennetten kovuldular (Tekvin, 3:16-17).

Altın Çağı’nın peşi sıra gelen Gümüş, Bronz ve Truva Savaşı’nın yaşandığı Kahramanlar-yarı Tanrılar çağında bir gerileme başlamış, insanlık bozulmaya, Tanrıları saymamaya, sadece savaşmaya yönelmişlerdir. Son olarak gelinen Demir Çağı, her bakımdan büyük bir düşüşün yaşandığı, erdem ve adalet kavramlarının ortadan kalktığı karanlık bir çağ olarak kabul edilmektedir.

Tevrat’a göre Tanrı, Musa ve kardeşi Harun’u inançlarında giderek yozlaşan İsrailoğulları’nı Tek Tanrı inancı altında toplamak ve onları, Mısır’dan çıkararak Kenan ülkesine (bugünkü Filistin’e) götürmekle görevlendirmiştir. İsrailoğulları, mucizevî biçimde Kızıldeniz’den geçirilerek Sina Dağı’na ulaştırılmış (*Çıkış, 5-19*), ancak vaat edilen topraklara girememişlerdir. Musa’nın Tanrı’dan taş levhaları (On Emir) almak

¹⁰⁴Doç. Dr. Cömert, Bedrettin, *Mitoloji ve İkonografi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Meteksan Ltd. Şti. Baskı Tesisleri, Ankara, 1980, ss. 3-6.

üzere Sina Dağı'na çıkması aynı zamanda onun Tanrı ile İsrailoğulları'nın geleceği konusunda anlaşma (ahit) yapması olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Tevrat'a *Eski Ahit* (Ahd-i Atik) denirken, İncil'e de *Yeni Ahit* (Ahd-i Cedid) denilmektedir. Musa'nın Sina Dağı'nda kırk gün kaldığı sırada, İsrailoğulları altın bir buzağı heykeli yapmış ve bunu ilahlaştırarak Musa'ya baş kaldırmışlardır (*Çıkış*, 32; *Sayılar*, 13-14). Bunun üzerine, davranışları ve sözleriyle Tanrı'ya karşı suç işleyen İsrailoğulları'nın vaat edilen topraklara girmeleri yasaklanmıştır (*Sayılar*, 20:12). Musa'nın ölmeden önce müritlerine son sözlerinin "İsrail'e dönün, vakti saati gelince, Tanrı kardeşlerinizin arasından benim gibi birini peygamber olarak karşınıza dikecek ve kelamını ağzına koyacak. O da size Tanrı'nın emirlerini bildirecek (*Tesniye*, 18-18)" kehanetinde bulunduğu Tevrat'ta yer almaktadır.¹⁰⁵ Musa'nın bıraktığı yerden önce Yeşu, daha sonra Davut, Süleyman, İlya, Elia, İşaya, Hezekiel, Yeremya gibi Tanrı'dan mesaj alan, kimi peygamber kimi de kral kimliği ve görünümü altında çok sayıda kişi Tevrat'ı yazmaya ya da yazdırmaya devam etmişlerdir.¹⁰⁶

Musa'nın ölümünden sonra, M.Ö. 700'lü yıllarda, aslen Sabin kökenli Roma kralı Numa Pompilius'un "Mısır'ın kadim sırları"ni içeren kehanet konulu kitapları Roma'ya getirtmiş olduğu ve Pompilius'un ölümünden sonra bu bilgi hazinelerinin Roma Senatosu tarafından yakıldığı söylenmektedir.¹⁰⁷ Roma, sınırlarını genişletmek üzere işgalci bir imparatorluğa dönüştükçe, ele geçirdiği ülkelerdeki ezoterik geleneğin son temsilcilerini kadim bilgileriyle birlikte yok etme yoluna gitmiştir. Musa'nın sözünü ettiği, insanlığın "hızla aşağı iniş" süreci Roma İmparatorluğu'nun diktatörlüğü altında büyük bir kargaşaya sahne olurken, Yahudiye'de Musa'nın öğretisinin yaşam savaşı verdiği ve "Bir kurtarıcı geliyor..."¹⁰⁸ kehanetinin sadece İbranilerin arasında

¹⁰⁵ Bkz., *Kitabı Mukaddes, Eski Ahit*, a.g.y., ss. 1-216.

¹⁰⁶ Prof. Dr. Alıcı, Mustafa, *Tevrat-ı Şerif Torah'a Karşı*, <http://www.yorungedergi.com/2019/02/tevat-i-serif-toraha-karsi/>, (00.54, 24.04.2020).

¹⁰⁷ Bkz., *Son Üç Peygamber*, s. 95.

¹⁰⁸ Campbell, Joseph, *Tanrının Maskeleri-Batı Mitolojisi*, (Çev. K. Emiroğlu, Ankara, 1995, ss. 315-318.

değil, uzak diyarlarda da konuşulduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, beklenen kurtarıcının gelmesinden 19 yıl önce Brindisi’de ölen Latin ozanı Vergilius, Altın Çağ’ın Demir Çağı’nın ardından tekrar başlayacağı kehanetini dizelerinde şöyle dile getirmiştir:

*En son çağı geldi artık Cumae kehanetinin,
Yeniden doğuyor büyük dizisi yüzyılların.
Virgo, Saturnus krallığı dönüyor yeryüzüne,
Yepyeni bir soy geliyor, iniyor yüce göklerden yere.
Yeter ki sen, latif Lucina, gözet o çocuğu.
Onun doğumuyla ilkin son bulacak Demir soy,
Koskoca yeryüzünde boy verecektir Altın soy.¹⁰⁹*

Vergilius, *Eclogae* (Seçme şiirler) ve *Bucolicae* (Çoban şiirleri) adlı yapıtında, Altın Çağ’ı (Saeculum Aureum) geri getirecek bir çocuğun doğacağını müjdelemektedir. Şiirde geçen *virgo* sözcüğü ile Bakire Meryem’i işaret etmektedir. Bu inancıyla Vergilius Orta Çağ’da kâhin olarak kabul edilmiştir. Nitekim *Dante Alighieri* de *İlahi Komedyası*’nın *Araf* bölümündeki *III:34-37* ve *XXII:67-70* dizelerinde Vergilius’un İsa’nın gelişini önceden müjdelediğini Latin ozanın ağzından şöyle aktarmıştır:

Araf III. Kanto

- 34 Üç kişilik bir özün* (*Teslis*) izlediği sonsuz yoldan,
Bizim aklımızın da geçebileceğini
sananın, zoru olmalı aklından.
- 37 İnsanlar *quia* (var olan) ile yetinmeyi bilmeli;
her şeyi görebilmeleri söz konusu olsaydı,
Meryem’in doğurmasına gerek kalmazdı.

¹⁰⁹ Vergilius, *Bucolicae /Georgicalar*, (Çev. Türkan Uzel), Öteki Yayınları, İstanbul, 1998, s. 86.

Araf XXII. Kanto

67 *Gece yürürken arkasında taşıdığı meşale
kendisi yerine peşindekileri
aydınlatan biri gibiydin sen:*

70 *'yüz yıl değişiyor, adalet geri geliyor,
insanlık çağı başlıyor,
yeni bir kuşak iniyor göklerden' dediğinde.*¹¹⁰

M.Ö. II. ve I. yüzyılda yaşanan maddi ve manevi istikrarsızlıklar yüzünden İsrailoğulları'nın beklediği bir Yahudi Mesihidir¹¹¹; ancak sonradan insanlığın kurtuluşu adına kendini kurban eden bir "kurtarıcı" kimliği kazanacaktır.¹¹²

Latin ozanı Vergilius'un 4. Elogia'da sözünü ettiği *Cumae*, Ölü Deniz'in batı kıyısındaki Esseniler bölgesinde bulunan Kumran kasabasıdır; orada yaşayan Esseniler halkı, "Kumranlı Kahinler" olarak bilinmektedir. Hristiyanlığın doğmasından önce, aralarında Esseniler'in de bulunduğu Ferisiler ("Ayrılanlar"), Sadukiler, Zelotlar ("savaşçılar"), ve Herodcular gibi teolojik açıdan birbiriyle çekişen Yahudi mezheplerinin çıkışına tanık olunur. Nitekim, ölümden sonra bedenlenmeye, meleklerle, ruhun ölümsüzlüğüne ve Tevrat dışındaki geleneklere inanmayan Sadukiler, Zelotlar ve Herodcular'ın Hristiyanlığın temel öğretilerine karşı bir tavır sergilediği, Yahudi kökenli ilk Hristiyanların da meleklerle iman etme, ölümden sonra dirilme, ruhun ölümsüzlüğü gibi düşünceleri benimseyen Ferisiler ve Esseniler arasından çıktığı bilinmektedir.¹¹³ İsrailoğulları arasındaki bu kutuplaşmaya, Yahudi ülkesi olan Filistin'in M.Ö. I. yüzyıldan itibaren Grek, Roma, Pagan ve Doğu kültürlerinin sentezinden oluşan "Helenistik" kültürün yol açtığı düşünülmektedir. İlk Hristiyanlık,

¹¹⁰Alighieri, Dante, *İlahi Komedya-Araf*, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, İstanbul, 1998, 12. Baskı ss. 302, 456.

¹¹¹ *Mesih*, "Tanrı tarafından kutsal göreve atanmış olan" kişi anlamına gelmektedir.

¹¹² Çıvgın, İzzet, *Orta Çağ Tarihi*, Maya Akademi Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 45.

¹¹³ Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 37-38.

bu mezheplerin dışında, merkezinde “Tanrı oğlu” İsa’nın bulunduğu bir inanç sistemi geliştirmiştir. Buna karşılık, Esseniler’in öğretisi ile İsa’nın öğretisi arasında ezoterik bakımından büyük benzerlikler olduğu söylenmektedir.¹¹⁴ Öyle ki, Ölüdeniz Parşömenlerinin bulunmasından sonra İsa’nın Esseniler soyundan gelen bir bakireden dünyaya gelmesinin netlik kazandığı belirtilmektedir.¹¹⁵ Kuran-ı Kerim’de aynı olaya atıfta bulunan Ali İman suresinde (3:43/44) “Ey Meryem! Allah seni seçip temizledi, dünyaların kadınlarından seni üstün tuttu,” ifadesi yer almaktadır.

İsa hakkındaki bütün bilgiler dört İncil ile sınırlıdır. Doğum yeri tam olarak bilinmemektedir. Buna karşılık, bazı kaynaklara göre İsa’nın M.Ö. IV yılında Bethlehem’de (Beytullahim) doğduğu, "Nasıralı İsa" olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu kaynaklarda İsa’nın, dünyaya gelmeden önce annesi Meryem’in Nasıra’da (Galile bölgesindeki Nazareth köyünde) ikamet ettiğinden söz edilir (Luka, 1/26-27). Mısır dönüşünde de ailenin yine Nasıra’ya yerleşmiş olduğu ve Hz. İsa’nın hayatının otuz yılını burada geçirdiği belirtilmektedir. Matta’nın İncil’inde “Yahudiye ülkesine bağlı Bethlehem kasabası” şeklinde ifade edilirken (Matta Bab: 2/1-6), Luka İncil’ine göre, “Meryem’in nişanlısı Yusuf ile birlikte Galile’ye bağlı Nasıra kasabasından Yahudiye’ye bağlı Bethlehem’e giderken doğumun yolda gerçekleştiği” anlatılmaktadır (Luka Bab:2/1-7). Değinilmesi gereken bir başka husus da, dört İncil’de de İsa’nın biyolojik babasının Yusuf olmadığı, Meryem’in bakire olduğu bahsidir. Bu durum Kuran-ı Kerim’de şöyle belirtilmektedir:

Meryem: Rabbim! Bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir? demişti. Melekler öyle dediler: “Allah dilediğini böyle yaratır. Bir işin olmasını dilerse, ona ol der ve olur” (Ali İmran 3:47).

¹¹⁴ Bkz. Demirtaş, *Dücan Din ve Felsefe Araştırmaları*, 2019, Cilt 2, Sayı 3, <http://static.dergipark.org.tr/article-download/86b8/6ecc/0f73/5d18e7a506a20.pdf?> (23.43, 27.04.2020).

¹¹⁵ Bkz. Vermes, Geza, *Ölü Deniz Parşömenleri, Kurman Yazıtları*, (Çev. Nurfer Çelebioğlu), Nokta Yayınları, İstanbul, 2005, s.216.

Ancak, Hristiyanlık inancında söz konusu olan, bir bakireye Kutsal Ruh'un bahşedilmiş ve Tanrı'nın bir insanda bedenlenmiş olması, yani "Teslis" inancıdır. Ne var ki, dört İncil'de de "Teslis" terimi açıkça ifade edilmemektedir. İsa'nın, bir 'Kutsal Ruh'tan söz eder gibi Tanrı'dan 'Baba' diye söz ettiği, bir insana yakarır gibi: "... Baba, adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Her gün bize gündelik ekmeğimizi ver. Günahlarımızı bağışla..." (Matta, 6:9-12; Luka, 11:2-4) diye yakardığı görülmektedir.¹¹⁶ Benzer "baba" söylemi, Tevrat'ta da benzer şekilde mevcuttur.¹¹⁷ Nitekim, Yahudilikte de "Tanrı, insanı kendi suretinde yaratmıştır" (*Yaratılış, 1:27*) ve insanın Tanrı ile arasındaki bağ, temelini Hz. Musa'ya Sina Dağında verilen "On Emir" den almaktadır" (Çıkış, 20:1-17). Hristiyanlık, her ne kadar başlangıçta Yahudiliğe benzer bir çizgide yer almışsa da zamanla "manevi kurtuluş" felsefesini ön plana çıkarmış, tavır ve düşüncelerine adanmışlık ve merhamet duygusunu yansıtarak farklı bir yaşam tarzına dönüşmüştür.¹¹⁸

İsa, İnciller'e göre Yahya tarafından vaftiz edildikten sonra 30 yaşında Tanrı'nın oğlu sıfatıyla peygamber olduğunu ilân etmiştir. 33 yaşında çarmıha gerilerek öldürülmesine kadar geçen süreçte öğretisini Yahudi halkına anlatmaya çalışmıştır.

İsa'nın 28 yılında, Yahya tarafından Ürdün Nehri'nde vaftiz¹¹⁹ edildiği ve Yahya'nın şehit edilmesinden sonra yaklaşık otuz yaşlarında dini yayma çalışmalarına başladığı bilinmektedir. 30 yılında, Kudüs'teki bir kutsal mabette bazı olaylara ve karışıklıklara sebebiyet verdiği için dönemin Roma

¹¹⁶ Dr. Çoban, Bekir Z., *Bir Yahudi olarak İsa*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: XXV, İzmir, 2007, s. 49.

¹¹⁷ Bkz. *Tesniye, 32: 6; II. Samuel, 7: 14; Çıkış, 35: 30-34.*

¹¹⁸ Besalel, Yusuf, *Hristiyanlık ve Temel Yahudilik Anlaşmazlıklar*, http://www.salom.com.tr/arsiv/haber/84993-Hristiyanlik_ve_yahudilik_temel_anlasmazliklar.html, (22.42, 26.04.2020).

¹¹⁹ *Vaftiz*, "suya batırmak, yıkamak" anlamlarına gelen Yunanca βαπτίζω (vaptizo) sözcüğünden türemiştir. Hristiyanlıkta vaftiz, kişinin alnını ıslatmak veya tüm vücudunu suya batırmak biçiminde uygulanan bir tür dinî "arınma" ve "yeniden doğma" ritüelidir.

Valisi tarafından kargaşa, anarşi ve isyan çıkartmakla suçlanarak çarmih cezasına çarptırılmıştır.¹²⁰

Mesih olarak vaaz verip mucizelerini gerçekleştirme dönemi Yuhanna İncil'ine göre üç yıl sürmüştür (*Yuhanna 11:1-44*). O dönemde Roma'nın eyaleti olan Kudüs'teki Herod tapınağında bulunan satıcıları dışarı atmaya çalışmış olması, masaları devirerek bir kargaşaya yol açması (*Markos, 11:15*) dikkat çekicidir. Aynı hafta havarileriyle birlikte "Son Akşam Yemeği" olarak bilinen Hamursuz yemeği sırasında ihanete uğrayacağı kehanetinde bulunmuştur (*Luka, 22:7-20*). Yemekten sonra gittikleri *Gethsemane* Bahçesinde Romalı muhafızlar tarafından sessizce tutuklanmıştır (*Luca, 22:47-52*).

Yirmi üç hâkimden oluşan Yahudi Yüksek Mahkemesi'nde (Sanhedrin) İsa'yı sorguladılar, Tanrı'nın oğlu olup olmadığını sordular. İsa onlara Adem'in oğlu olduğunu ima ederek, "Siz benim öyle olduğumu söylüyorsunuz," dedi. Sanhedrin, onun Tanrı'ya karşı suç işlediğini ilan ederek cezalandırılmasına karar verdi (Luka, 22:70-71).¹²¹

Yahudi hahamların idam edilmesi için İsa'yı Kudüs'te görevli Roma Valisi Pontius Pilate'ye götürdükleri, ancak Vali Pilate'nin Romalı muhafızlara İsa'yı kendilerinin cezalandırmasını söylediği belirtilmektedir (*Luka, 23: 15-19*).

İsa tutuklanarak Golgotha tepesine götürülür, çarmıha gerilerek Roma usulü idam edilir. İki gün sonra Yusuf onu çarmıhtan indirerek kaya içine

¹²⁰ Aydın, Mahmut, *Hristiyanlık, Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yayınları, Ankara, 2007, s. 85.

¹²¹ Prof. Dr. İlber Ortaylı, Ahmet Almaz, Pelin Batu, *Yahudilik Tarihi*, Nokta Kitap, 2007, s.140.

*oyulmuş bir kabre koyar. Daha sonraki gün Annesi Meryem ile Mecdeleli Meryem ziyarete gittiklerinde mezarının boş olduğunu görürler.*¹²²

Hristiyanlık doktrininin temeli Teslis inancına, yani İsa'nın bir bakireden dünyaya geldiğine ve günahın "Yaratılış"tan beri var olduğuna, ilk günahın kefareti için bütün insanlık adına İsa'nın kanıyla ödediği inancına dayanmaktadır. Söz konusu teolojik unsurlar Hristiyanlık alemi içinde çeşitli kutuplaşmalara, yeni öğretilerin doğmasına ve sonucunda Kilisenin sapkınlık olarak nitelediği çeşitli mezhep ve tarikatların doğmasına yol açmıştır.

¹²² Bkz. Pelin Çift, Prof. Dr. Ömer Faruk Harman, *Kudüs'ün Gizemli Tarihi*, Destek Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 405-417.

III.2. HİRİSTİYANLIĞIN KABULÜ VE KURUMSALLAŞMA SÜRECİ

Tarihsel kaynaklara göre, M.S. I. yüzyılda Roma'daki Musevi nüfusunun sayıca yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İsa'nın Tanrı ile bütünleştiğine ve bir kurtarıcı olarak gönderildiğine inanan Havarilerin etrafındaki küçük Yahudi cemaatinin sayısı da giderek artmaktadır. Bu noktada Grek, Roma, Pagan ve Doğu kültürlerinin sentezinden oluşan "Helenistik" kültürün Yunan dili ve kültürü bakımından Hristiyanlık üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Öyle ki, İsa Mesih'in Yunanca *Hristos* olan adından türetilen ve *Hristianismos*, Hristiyanlık diye anılacak yeni bir Yahudi tarikatı ortaya çıkmıştır.¹²³ Böylece İsa Mesih'e artık Yunanca olarak *Hristos*, Mesih'in dinsel öğretisine bağlı olanlara da *Hristianos*, yani Hristiyan denilmektedir.¹²⁴ Cemaatin devamlılığı için bir araya gelinmesi, toplantılar düzenlenmesi gerektiğinden, Atina Halk Meclisi'nin adı olan *Ekklesia*'dan hareketle *Kilise*'nin, yani *Hristiyan Toplantıları* örgütlenmesinin de temeli atılmış olur.¹²⁵ Eski Ahit ve Yeni Ahit'in bir arada bulunduğu kutsal kitabın adı yine Yunanca *Biblia*, İncil olarak söylenmektedir.

Hristiyanlığın başlangıçta izlediği yolu bütün Hristiyanlık tarihine mal etmek olanaksızdır. Nitekim, Kilise'nin zamanla hiyerarşik olarak örgütlenmesi sonucunda, Hristiyanlık da giderek dünyevi bir kurum kimliğine bürünmüştür. Erken dönemlerdeki İsa'nın öğretisine bağlı kalarak dini yaymayı ve geliştirmeyi amaçlayan Manastırların doğuşuna tanık olunur. Bu durum, Kilisenin dünyevileşme tutumuna karşı bir grup din adamının tepkisi olarak yorumlanmaktadır.

İsa'dan yaklaşık kırk ile yetmiş yıl sonra yazılmaya başlandığı düşünülen dört farklı İncil'in yazarları Matta, Markos, Luka ve Yuhanna da metinlerinde, İsa'nın

¹²³ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi, a.g.y.*, s. 59.

¹²⁴ Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 204.

¹²⁵ Doç. Dr. Sina, Ayşen, *Eski Yunan Yargı Sistemi*, TBB Dergisi, 2016, sayı 123, s. 422.

evrenselliğini savunmuş, onun yoksul ve düşkünlere karşı merhametli, günahkarlara karşı hoşgörülü ve bağışlayıcı olduğunu vurgulamışlardır (Yuhanna,13:34). Havarileri, İsa'nın ardından onun öğretisini yaymaya devam ederler. İçlerinden, gerçek adı Saul¹²⁶ olan Tarsuslu Paulus (M.S. 5/15- 67) liderlik vasfıyla öne çıkarak, Hristiyanlık için yeni bir yayılma düzenini başlatır. Bu noktada, Yahudi olmayan halklara (*Gentile*) açılma süreci de başlamış olur.¹²⁷ Hristiyanlar, Paulus'u da İsa'nın havarisi olarak kabul etmektedirler. Oysa Paulus Yahudilerin Ferisi kabilesinden gelmektedir ve başlangıçta o da Hristiyanlığa karşı, “Yeni dini inatla reddeden bir zalim iken, sonunda mucizevi bir biçimde bu dine katılır ve Hristiyanlığın önemli portrelerinden biri olur.”¹²⁸ Üstelik, İsa ile de hiç karşılaşmamıştır. Nitekim Matta, Markos ve Luka İncillerinde havarilerin isimleri ve kendilerini bizzat İsa'nın seçtiği açıkça belirtilmektedir.¹²⁹ Paulus'un Hristiyanlığı M.S. 30-36 yılları arasında benimsediği sanılmaktadır.¹³⁰ Antakya'dan Makedonya'ya uzanan seyahatleri ve reform niteliğindeki faaliyetleri “Paulus'un Mektupları” adıyla Yeni Ahit'te yer almaktadır.¹³¹ Bu mektupların M.S. 55-67 yılları arasında, yani İncillerin kaleme alınmasından önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Paulus mektuplarında, İsa'nın yaşamından ve mucizelerinden söz etmemektedir. Mektupların temel noktası, Hristiyanların inanmaları gereken inanç ve ahlak konularıdır. Onun bu girişimi Hristiyanlığın yayılması yolunda önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Hristiyanlık söyleminin olgunlaşmasında yalnızca İsa'nın havarilerinin ve Aziz

¹²⁶ Elçilerin işleri (9:1-2).

¹²⁷ Doç. Dr. Ayşen Sina, “Eski Yunan Yargı Sistemi”, *TBB Dergisi*, 2016, sayı 123, s. 210.

¹²⁸ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 206.

¹²⁹ Havarilerin isimleri bazı küçük farklılıklarla Matta (10/2-4), Markos (3/16-19), Luka (6/14-16) ve Resullerin İşleri'nde (1/13) verilmektedir. Matta ve Markos İncillerinde zikredilen isimler şunlardır: Simun Petrus, Andreas, Yakup (Zebedi'nin oğlu), Yuhanna, Filipus, Bartolomeus, Tomas, Matta, Yakup (Alfeus'un oğlu), Taddeus, Gaiyur Simun, Yahuda İskariyot. Onuncu havari Taddeus'un adı Matta'da Lebbeus (10/3), Markos'ta Taddeus (3/18), Luka'da ise (6/16) Yakup'un oğlu Yahuda olarak geçmektedir. Havarilerin sayısının on iki olarak tespiti İsrailoğulları'nın on iki kabilesiyle ilgilidir. “Ben, İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim” (Matta, 15/2) demektedir. Bkz. Cilacı, Osman, <https://islamansiklopedisi.org.tr/havari>, (16.23, 15.05.2020).

¹³⁰ Prof. Dr. Bayraktar, Mehmet, *Üç Dinin Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 208.

¹³¹ Bkz., *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit*, a.g.y., ss. 154-220.

Paulus'un değil, *Kilise Babaları*¹³² adıyla tanımlanan teolog ve filozofların da büyük payı bulunmaktadır. Yüzyıllar sonra Kilise alimleri olarak tanımlanacak bu kişiler, M.S. I. ve IV. yüzyıllarda kaleme aldıkları metinlerle Kilise örgütlenmesinin kurumsallaşmasını ve Hristiyanlığın sözlü gelenekten yazılı bir dine dönüşmesini sağlamışlardır. Kilise babalarının Hristiyan öğretisini antik felsefenin kavramlarıyla biçimlendirerek sistemli bir dünya görüşü ortaya koymak amacıyla oluşturdukları düşünsel eğilime "Patristik düşünüş ya da felsefe" denmektedir. Roma Kilisesi tarafından aziz sayılmış o dönemdeki Kilise babalarının en ünlüsü Augustinos'tur.¹³³

Çoktanrılı Roma İmparatorluğu, başlangıçta yoksullara ve ezilenlere seslenen Hristiyanlığı küçük dinsel bir cemaat olarak görmüştür. Bu hoşgörü zemininde hızla büyüyen yaygınlaşan Hristiyanlık, İmparatorluğun ve devlet yetkililerinin gözünde bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. İlk olarak, M.S. 64 yılında Roma İmparatoru Neron, Hristiyanlığın yayılmasına karşı düşmanca bir tavır sergilemiş, Roma sınırları içindeki bütün Hristiyanların hapsedilmelerini, çeşitli işkencelerden geçirilerek öldürülmelerini ya da diri diri yakılmalarını, hatta arenalarda eğlence niyetine vahşi hayvanlara parçalatılmalarını istemiştir.¹³⁴ Yaklaşık üç yüzyıl süren Hristiyanlık karşıtı vahşet ve zulüm, İmparator Diocletianus zamanında (284-305) doruğa ulaşmıştır. Bir İmparatorluk görevlisinin tören sırasında istavroz çıkardığının görülmesi üzerine İmparator, *Büyük Kovuşturma* adlı bir süreç başlatmıştır.¹³⁵ Ancak M.S. 305 yılında başa geçen İmparator Constantinus, Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu içindeki konumunu tamamıyla değiştirmiştir. M.S. 313 yılında *Milano Fermanı*'nı yürürlüğe koyarak, İmparatorluk dahilindeki diğer pek çok dinle birlikte Hristiyanlığa da yasal statü kazandırmıştır. Bu kararla Constantinus, Hristiyanlık öğretisinin yayılmasını serbest bırakmış ve Kilise yararına yasal düzenlemeler yapmıştır. *Milano Fermanı*, her ne kadar Hristiyanlık tarihi

¹³² <https://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-2?td=16&book=59&site=2985>, (19.12, 13.05. 2020).

¹³³ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 217.

¹³⁴ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi*, a.g.y., s. 66.

¹³⁵ Bkz., *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 201.

için önemli bir gelişme olarak kabul edilse de bu bildiri sayesinde Roma İmparatorluğu'nun geleneksel inançlarının yerini tam anlamıyla Hristiyanlığa bıraktığı anlamına gelmemektedir.¹³⁶ Çoktanrılı Romalıların tanrıları için sürekli kan dökmeleri, özellikle köleleri, çocukları ve bakireleri Tanrı'ya kurban etmeleri, Pagan kültüründe yaygın bir ritüel olarak uygulanmaktadır. Roma'ya bağlı Kudüs bölgesindeki Yahudilerin ise bu ritüele karşı oldukları, Tanrı için kurban kesmenin İbrahim Peygamber tarafından kendilerine yasakladığı bilinmektedir (Tekvin 17:9-21).

Paganizmi bütünüyle yasaklamayan İmparator Constantinus'un, köle pazarlarının ve insan kurban etme ritüelinin önüne geçmek gibi tamamen stratejik bir amaçla Hristiyanlığı bir din olarak kabul ettiği düşünülmektedir. Bu sayede Hristiyanlığın hamisi kabul edilen Constantinus, yedi tepe üzerine inşa ettirdiği ve Roma'nın başkenti haline getirdiği Constantinopolis'i kiliselerle donatmıştır. Ayrıca bir rivayete göre, Constantinus 325 yılında toplanan İznik Konsili (Dinsel Toplantı) sırasında, yüksek rütbeli din adamlarına,

Milvio Köprüsü Savaşı (M.S.312) sırasında imparatorluk tacı için savaşırken, göğe yükselen bir haç ve üzerinde de In hoc signo vinces, 'Bu işaretle kazanacaksın' yazısını gördüğünü ve askerlerinden, kendisiyle birlikte gördükleri bu şekli kalkanlarına çizmelerini istediğini anlatmıştır.¹³⁷

Kilise Babalarının önderliğinde İznik, Efes, İstanbul, Roma ve İskenderiye gibi büyük merkezlerde düzenlenen Konsiller'in amacı, hep birlikte anlaşmaya varacakları bir Hristiyanlık söylemi oluşturmak ve özellikle hiç bitmeyen Teslis (Baba-Oğul-Kutsal Ruh) tartışmasına son noktayı koymaktır. Roma Kiliselerinin resmi Hristiyanlık

¹³⁶ Boyd, K. William, *The Ecclesiastical Edicts of the Theodosian Code*, Columbia Üniversitesi Yayınları, New York, 1905, ss. 47-50.

¹³⁷ Bkz., *İstanbul Tarihi*, <https://www.tarihiistanbul.com/roma-imparatoru-buyuk-konstantin/>, (01.24,14.05.2020).

söylemini oluşturacak inanç kavramı Konsil'ler sayesinde nihaî bir karara, tartışılması günah sayılan dinsel bir doktrine dönüştürülecektir.¹³⁸

¹³⁸ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi, a.g.y.*, ss. 67-69.

III.3. KİLİSEDE İNANÇ TARTIŞMALARI: SAPKINLIKTAN *SCHISMA*'YA

Orta Çağ'dan bu yana “sapkın” ya da “heretik” sözcükleri, genel kanı itibari ile, inanç eksikliği biçiminde algılanmakta, Kilise'nin ve dogmaların dayattığı “doğru inanç” karşıtı bir eğilim olarak kabul edilmektedir. Oysa, Kilise'nin sapkın ilân ettiği kişilerin yegâne özlemi, İncillerde ve “Havarilerin İşlerinde” anlatılan ideal kilise modeline geri dönmektir. Gerçekte, “sapkınlık” inançsızlıktan değil, kişinin dinine farklı biçimde inanma ve onu yaşama gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Yunanca “αἵρεσις” *háiresis*, “seçme, seçim” anlamına gelen *heretik*¹³⁹ sözcüğü, Kilise'nin dilinde, ortadan kaldırılması gereken “yanlış seçim” biçimine dönüşmüştür. Kısacası, “Tanrı kavramı, Teslis ve Tanrı'nın bir reenkarnasyonu olarak İsa figürü ile ilişkilendirilmesi sonucu, İsa'da insanî özelliğin mi yoksa ilâhî özelliğin mi ağır bastığı tartışmalarını gündeme getirmiştir.”¹⁴⁰ Bu noktada, Hristiyanlığın İsa Mesih anlayışı üzerine temellenmiş bir inanç sistemi olduğunu hatırlamak yerinde olacaktır. İsa'nın insanî ve ilâhî kimliği Hristiyanlığın ilk dönemlerden itibaren tartışmalara konu olmuş, ortaya farklı görüşler atılmış, gruplaşmalar meydana gelmiştir. Teslis inancına itiraz eden kişi ve/veya toplulukların sapkın olarak tanımlandıkları İznik Konsil'i (M.S. 325), bu bağlamda bir dönüm noktası sayılmaktadır.

İmparator I. Costantinus'un emriyle, Katolik Kilisesi tarafından ülke piskoposlarına davet mektupları gönderilerek İznik'te toplanmaları emredilmiştir. Córdoba Kardinali Hosius (M.S. 257-359) yönetiminde, İmparatorluğun her yerinden 300 civarında piskopos, çok sayıda rahip ve filozof 14 Haziran 325 tarihinde İznik

¹³⁹ Uzunoğlu, Feyza, *Ortaçağ Avrupası'nda Bir Düalist Heretik Hareket Olarak: Katarlar*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, ss. 9-11.

¹⁴⁰ Sinanoğlu, Mustafa, *İznik Konsili*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2001, Cilt 23, ss. 549-552. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iznik-konsili> (20.45, 21.02.2021).

Sarayında bir araya gelmiştir. Bu yetkin din adamlarının arasında Demreli Nicolaus, Ermenistan’da Hristiyanlığı yayan Krikor Lusavoriç ve *Historia Ekklesiastika* (Kilise Tarihi) adlı yapıtıyla Kilise Tarihciliğinin kurucusu kabul edilen Caesereali *Eusebius* ile “Süryanilerin Güneşi” olarak tanınan Nusaybinli Mor Efrem’in de bulunduğu söylenmektedir.¹⁴¹ Ancak bazı tarihçiler, Konsil’de kayıtların tutulmuş olduğundan şüphe etmektedirler ve Konsil’e ait bilgilerin, Konsil üyelerinin bazılarına isnat edilen mektup parçalarına ve bazı kilise tarihçilerinin farklı yazılarına dayandırıldığını söylemektedirler.¹⁴² Hristiyanlıkta inanç esasları tartışmalarına daha sonra I. İstanbul (M.S. 381), Efes (M.S. 431) ve Kadıköy (M.S. 451) Konsil’lerinde devam edilmiştir.

Bu dinsel toplantıların sonucunda, Hristiyanlığın “İznik-İstanbul iman esasları” son şeklini almıştır.¹⁴³ Öyle ki, “Oğul”un Tanrılığına M.S. 325’deki İznik Konsili’nde ve Kutsal Ruh’un Tanrılığına da M.S. 382’deki İstanbul Konsili’nde karar verilmiştir. Konsil’lerde tartışılan Teslis konusunda karşı görüş sergileyenler Kilise babaları tarafından suçlanmış; toplantılara papaz, patrik sıfatıyla gelen pek çok din adamı toplantılardan “heretik”¹⁴⁴ olarak ayrılmıştır. Kısacası, erken dönem mezhepleşmenin ilk adımı sayılan bu bölücü tehdit, 325 yılında İznik Konsili’nde yaşanmıştır.

Gülün Adı’nda yazar Eco’nun heretikler arasında adından sıkça söz ettiği Ariuşçuluk ya da Aryanizm, Hristiyanlıkta XVI. yüzyıldaki Reform Hareketlerine uzanan yolun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 324 yılında Hristiyanlığın bir sempatizanı olarak tanınan ve ancak ölüm döşeginde vaftiz olan Constantinus’dan hemen sonra, İskenderiyeli rahip Arius’un (M.S. 250-336), “İsa, insanüstü bir özellik

¹⁴¹ Pr. Madrigal, Marc, *Ekümenik Konsilleri*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul, 2015, s.9.

¹⁴² Araş. Gör. Yıldız, Alparslan, *Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt: 12, Sayı:2, 2003, ss. 257-296.

¹⁴³ Mustafa Sinanoğlu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iznik-konsili>, (02.23, 14.05.2020).

¹⁴⁴ *Heretik*, XIII. yüzyılda Orta ve Batı Avrupa’da önemli bir *heretik* grup olan Katharlar’ı, devamında Ortodoks olmayan her türlü doktrin, düşünce ve grupları göstermek için de kullanılmaya başlanmıştır. (Bkz., http://isamveri.org/pdfdr/D149182/2005/2005_ALBAYRAK.pdf, Doç. Dr. Albayrak, Kadir, “İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hristiyan Akımları”, *Uluslararası İznik Sempozyumu*, 2005, s.104.

taşıyordu, ama Tanrı değildi. İsa, kutsal bir insandı, ama mutlak olarak kutsal olan Tanrı'ydı" ¹⁴⁵ söylemiyle Teslis inancına karşı çıktığı bilinmektedir. Bu durum, Hristiyan toplumunun dirliğine yönelik bir tehdit olarak kabul edilmiştir. İznik Konsili'nde Arius, iddia ettiği görüşleri nedeniyle aforoz edilerek Mısır'a sürülmüştür. Bu Konsil'de İsa'nın Baba ile benzer değil, aynı özden geldiği, "*Homoousios*" olduğu vurgulanmıştır. ¹⁴⁶

Aryanizm, sadece bir bölücü hareket olmakla kalmamış, aynı zamanda yeni bir kilise haline gelerek VII. yüzyılın sonuna kadar resmî Hristiyan birliğini tehdit etmiştir. Aryanizm, özellikle Gotlar, Vandallar, Lombardlar gibi Germen kabileleri arasında yayılmıştır. VI. ve VII. yüzyıllar arasında Katoliklik kabul edilinceye kadar Aryanizm bu topluluklarda ulusal din haline gelmiştir. ¹⁴⁷ Arius'un ardından Hristiyanlık tarihindeki en önemli ayrışma, 428 yılında Constantinopolis Patriği olarak atanan Nestorius'un öncüsü olduğu *Nesturi* hareketidir.

Nestorius, İsa'nın hem Tanrı hem de insan olduğunu, ancak bir kadının Tanrı doğurmuş olamayacağını bu nedenle Meryem'in sadece insan olan İsa'yı doğurduğunu, İsa'nın daha sonra ilâhlaştığını ileri sürmüş ve M.S. 431 yılında gerçekleştirilen Efes Konsili'nde aforoz edilmiştir. Bununla beraber, gündeme getirilen bir başka husus da İsa'nın kutsal yanıyla insanî yanının tartışmaya açılması olmuştur. Kısacası, İsa'nın insanî ve tanrısal bileşenleri arasındaki ilişkinin tamamen iç içe mi (*Monofizit*) yoksa Nestorius'un öne sürdüğü gibi ayrı mı (*Diofizit*) olduğu tartışılmıştır. ¹⁴⁸ Nestorius, "İsa'nın insanî ve ilâhî iki tabiatı bulunduğunu ve bu tabiatlarının birbirine karışmadan

¹⁴⁵ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 202.

¹⁴⁶ Prof. Dr. Gündüz, Şinasi, *Hristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 37-38.

¹⁴⁷ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9833.pdf>, Doç. Dr. Mehmet Aydın, *Doğu ve Batı Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış*, s.125 (02.10, 05.07.2020).

¹⁴⁸ Colin, Mc Evedy, *Orta Çağ Tarih Atlası*, (Çev. Ayşen Anadol), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 20.

varlıklarını yan yana devam ettirdiğine dayalı *En duo phusesin*¹⁴⁹ görüşünü” savunmuştur. Bundan başka, İsa'nın insan yönünü vurgulayarak Meryem'e *Theotokos*¹⁵⁰ değil, *Hristotokos* denilebileceğini savunmuştur. Konsil'de alınan kararlar sonucunda, Hristiyanlık büyük bir bölünmeye maruz kalmış ve birçok kilise ana gövde Hristiyanlıktan ayrılmıştır. Bununla beraber, Nestorius'un fikirlerinden doğan bu bölünmede, *kristolojik*¹⁵¹ tartışmaların yanında siyasal nedenler de önemli bir rol oynamaktadır. Nestorius, 431 Efes Konsili'nde *heretik* olarak kabul edilmiştir. Bu dönemden sonra kendi fikirleri etrafında bir kilise oluşturmuş ve ismi bu kiliseye verilmiştir. Ancak *heretik* kabul edilmesi yüzünden ve “Nestorius” isminin çağrıştırdığı olumsuz imaj nedeniyle, Nesturi Kilisesi Doğu Kilisesi, İran Kilisesi, Asur Kilisesi, Doğu Süryani Kilisesi gibi isimlendirmelerle anılmıştır. Sonuçta Ermeni, Süryani, Kıpti ve Nesturi Kilisesi gibi bağımsız kiliselerin ortaya çıktığı bilinmektedir.¹⁵² Tartışmalara ilişkin, kimi Hristiyan yazarları İsa'yı ahlakçı olarak kabul ederken, kutsallığın Tanrı'ya

¹⁴⁹ Bkz., GÜNDÜZ, *Hristiyanlık, a.g.y.*, s. 123.

¹⁵⁰ Yunanca *Theotokos* (Θεοτόκος), İsa'nın annesi Meryem için Ortodoks ve Doğu Katolik Kiliselerinde kullanılan bir ifadedir. Yunanca Tanrı anlamına gelen *theos* ile doğurmak anlamına gelen *tikto* sözcüklerinin birleşmesinden türemiş "Tanrı'yı doğuran", "Tanrı'nın anası" anlamına gelmektedir. Bkz. <https://www.ansiklopedi.com/cwiki/wiki/Theotokos>, (12.00, 15.07.2020).

¹⁵¹ *Kristoloji*, İsa Mesih'in kimliğini ve doğasını inceleyen Hristoloji veya Mesih bilimi, Hristiyan teolojisinin bir dalıdır. “Hristiyanlıkta Tanrı fikri *kristolojik* (İsa merkezli) problemlerle iç içe karmaşık bir durum arz etmektedir. Bunun en önemli sebebi oğul İsa'nın aynı zamanda tanrı oluşudur. İsa'ya tanrılık sıfatının teslis düşüncesinin kabulünden önce mi yoksa sonra mı olduğu konusu yeterince açık değildir. Fakat Yuhanna İncili'nde kelâm ve Tanrı fikrinin iç içe olduğuna bakılırsa İsa'nın tanrısallık konuma yükseltilişi daha önce olmuştur. Tanrı'nın bedenleşmiş olabileceği fikrine ait en erken metinlerden ‘Filipililer’e Mektup’ bölümü, İsa incelemeleri ile ilgili olsa da asıl Mesihlik ve Mesihliğe dair konuları ele almaktadır.” Bkz. Aydın, Mehmet, *Hristiyanlık*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, Cilt 17, s. 347. “İsa merkezli *kristolojik* tartışmalar, reenkarnasyon (yeniden vücut bulma) ve diriliş gibi hususları üç yönlü bir çalışma ile ele alır. Bunların ilki Mesih'in tanrısallığından başlayan üst seviye Kristoloji'dir. İkincisi, tarihteki Mesih'ten yola çıkan alt seviye Kristoloji ve üçüncüsü de Eski Ahit'teki Mesih'le ilgili yazılardan yola çıkan geriye dönük Kristoloji biçiminde tanımlanır. Üst seviye Kristoloji kapsamında Yuhanna İncilinde (1:1-18), ‘İsa Tanrı'nın Sözü (Logos)’ biçiminde betimlenir. *Logos* kelimesi hem Grekler hem Yahudiler hem de Helenistik Yahudiler için önemli anlamlar içeren bir sözcüktür. Grekler *Logos*'u ‘Tanrısallık Bilgelik’ anlamında kullanırken, Yahudiler için *Logos* ‘Tanrı'nın Düşüncesi’, bilgeliğin kişileşmiş halidir. Helenistik Yahudiler'de *Logos* ‘Yaratılışı Mümkün Kılan’dır. Yuhanna, Mesih'in Tanrı'nın görünümü olduğunu söyler. Eksiksiz ve tam olarak insan, aynı zamanda eksiksiz ve tam olarak Tanrı olduğunu belirtir. Bundan başka, yine Kristoloji kapsamında, Filipililer (2:5-11) İsa'nın Tanrı olduğunu, ama alçakgönüllü bir biçimde insan biçimini aldığı söyler.

¹⁵² <http://www.marmarailahiyat.com/dogusundan-gunumuze-nesturi-kilisesi/>, Abdurrahim Atalar, *Doğusundan Günümüze Nesturi Kilisesi*, (15.43, 15.07.2020).

ait olduğunu söylemişlerdir. Bu ikilem ise, İ. S. 451 yılında Kadıköy Konsil’inde ele alınmış, İsa’nın hem hakiki Tanrı hem hakiki insan özelliği taşıdığı¹⁵³ ve bu iki özelliği bünyesinde birleştiren bir figür olduğu sonucuna varılmıştır.

¹⁵³ Prof. Dr. Harman, Ömer Faruk http://www.isav.org.tr/guncel_yazilar/Hristiyanlik_nedir, (18.10, 15.04.2020).

III.3.1 KATHARLAR

Gülün Adı'nda sıkça söz edilen bir başka *heretik* topluluk da Katharlar'dır. Romanda "sapkın" nitelemesinin sıkça geçiyor olması ve Katolik inancı karşısında sapkınlığın ne denli tehditkâr bir unsur olduğunun daha iyi anlaşılması bakımından, bu çalışmada Katharlar'a ayrıntılı olarak değinilmesi gerekli görülmektedir.

Adını, Yunanca "saf, temiz" anlamına gelen *katharòs* ve "temiz ruh" anlamına gelen *katharsis* sözcüğünden alan "Katharlar" Kilise için en büyük tehlikeyi temsil etmektedirler. Katolik (Evrensel) Kilisesi için Katharosçuluk, farklı heretik mezheplere verilen genel bir addır. Güney Fransa'da Albijenler (ya da Albili'ler), Balkanlar'da Bogomiller, İtalya'da Patarinler, İspanya'da Arinonlar, Markionitler ve tüm Avrupa'ya yayılmış olan Manikaenler, "Katharlar" olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁴ Dinsel dogmaları reddederek kendilerini adil ve temiz bir hayat sürmeye adanmış olsalar da Kilise'nin yakarak cezalandırdığı sapkın bir topluluk olarak tarihe geçmişlerdir.

Katharlar, X. yüzyılda Bulgaristan'da ortaya çıkan ve XI. yüzyılın sonlarında Constantinopolis'de yayılan Bogomil mezhebinin XIII. yüzyıldaki bir uzantısıdır. Katharizm, geleneksel Hristiyanlık öğretisine ve Kilisenin teolojik ve politik bir tehlike olarak gördüğü düalist-gnostik inanç sistemini benimsemiş bir topluluk olarak bilinmektedir. Eski Yunancada "bilgi" anlamına gelen *gnosis* sözcüğünden türetilen *gnostik* tanımı, "en yaygın anlamıyla Orta Çağ'ın ilk yüzyıllarında ortaya çıkmış olan ve dogmalardan ziyade *gnosis*'e vurgu yapan çeşitli toplulukları işaret etmektedir."¹⁵⁵ *Gnosis*, "tanrısallığın dolaysız içsel bilgisi, kişinin ulaştığı bilgelik seviyesi olarak tanımlanmaktadır. *Gnostisizm* ise, erken Orta Çağ dönemlerinde dinî-felsefî bir düşünce

¹⁵⁴ Baigent, Michael ve Richard Leigh, *Kutsal Kâse-Kutsal Kan*, (Çev. Mehmet Topdaş), Emre yayınları, İstanbul, 1996, s. 387.

¹⁵⁵ Martin, Sean, *Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkınlar*, (Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 15.

sistemini işaret etmekte ve ilk kez Kilise babaları tarafından sapkın ilân edilen bazı dinî toplulukları tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁵⁶ Bu bağlamda, Kathar inanç sistemine göre, birey Tanrı'ya inanmanın ötesinde onu, herhangi bir aracı ya da dogmatik bir dayatma olmadan doğrudan bildiğini, tanıdığını ve sevdiğini söylemektedir. Kathar vaizlerine *parfait* (kusursuz) denilmektedir ve ancak nefsi terbiye olmuş ve bedeni şeytanın kötülüklerinden kurtulmuş insan “kusursuz” olur. *Parfait*'ler cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, kadınlardan ya da erkeklerden seçilmektedir. Nitekim inanç esaslarının temelinde dişil bir Yüce varlık yer almaktadır. Katharlar'ın dini törenleri *Consolamentum*¹⁵⁷ adı ile bilinmekte ve sadece ölüm döşegindeki üyelere uygulanmaktadır.¹⁵⁸ Yeniden doğuşa inanan Kathar teolojisine göre, dünyada düallite (ikilik) ilkesi, yani iyinin ve kötünün dengesi mevcuttur. Kötülüğün kaynağı bedensel istekler ve maddi hırslardır. Bu nedenle insanın, evrendeki iyi ve kötü güçlerin etkisi altında olduğuna inanılır. İyiliğin egemen olabilmesi için insanın mistik deneyimlerden geçmesi ve kendini arındırması kaçınılmazdır. Ayrıca, ruhun dünyevî kurtuluşa ermesi için pek çok kez bedenlenmesi gerektiğine inanırlar. Bu bağlamda, Katharizm'in inisiyasyona¹⁵⁹ (erginlenme) dayalı ezoterik bir topluluk olduğu açıkça görülmektedir. Katharlar'da kadın ve erkek eşit sayıldığı için herkesin inisiye olması mümkündür.

¹⁵⁶ *ibid*, ss. 16-20.

¹⁵⁷ *Consolamentum*, bireyin “Kusursuz” statüsünü elde etmesi için uygulanan bir törendir ve Katolik inancındaki vaftiz törenine karşılık gelir. “Teselli edilerek” Kusursuzların arasına katılan kişi tüm yaşamı boyunca Kathar kurallarına sıkı sıkıya uymak zorundadır. *Consolamentum*, şeytanın gücünden kurtulmanın tek yoludur. Buna sahip olan Kusursuz, yolunda yanılığa düşmeden yürüdüğü sürece ve kendisine *consolamentum* veren kişi günahsız olduğu takdirde ölümünden sonra da cennete döneceğine emindir. Bkz., Lambert, Malcolm, *Orta Çağ'da Dinsel Sapkınlıklar*, (Çev. Erdem Gökyaran), Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2005, s.s. 146-147..

¹⁵⁸ Toco, Felice, *L'Eresia nel medio evo*, Sansoni Editore, Firenze, 1884, s. 95.

¹⁵⁹ *İnisiyasyon*, sözcüğü Latince *initiatio*'dan gelmektedir ve “sırları öğretmeye başlamak” anlamını taşımaktadır. *İnisiye* ise “Sırlar Öğretisine” bir tören ile kabul edilen kişidir. Bu kişi tören sırasında yaşadığı hayata ölür ve yeni öğretilerin ışığında yeni bir yaşama doğar. Bütün ezoterik örgütler ve cemiyetlere kabul törenlerinde ölüm ve yeniden doğum ritüeli uygulanmaktadır. Ancak, Yunanca'da “bitirmek” anlamına gelen *initiatia* sözcüğünü, Latin ozan Cicero Latinceye çevirirken, başlamak anlamına gelen *initiatio* olarak kullanmıştır. İnisiyasyon töreninde yaşanan ölüm ve yeniden doğum bir anlamda başlangıç ve bitiş aynı olduğu için bu noktada bir çelişkidir söz edilemez. Bkz. Stulginsky, Stepan, *Doğunun Kozmik Efsaneleri*, İm Trio Yayınları, (Çev. Eren Cendey ve Anjelika Akbar), İstanbul, 2003, ss. 42-48.

İnisiye olmadan önce adaylar 3 yıl boyunca bekletilirler. Bu süre içinde dürüstlük, alçak gönüllülük ve namus erdemleri bakımından çeşitli sınavlardan geçirilirler. İnisiyasyon ritüeline kadar 40 gün açlık sınavından geçirilen adayın, daha sonra toprağın ve suyun bilincine varması için önce bir mağaraya kapatılması ve ardından da havanın ve ateşin anlamını algılaması için bir dağın tepesine bırakılması ön görülmektedir.¹⁶⁰

Törende, Kathar kardeşleri adayın etrafında bir “kardeşlik zinciri” oluşturulması ve bu zincirle adayın kardeşleri tarafından ömür boyu korunacağını ifade eden simgesel davranışlar ile kardeşliğe kabulünden sonra adayın alkışlanarak, üç kez “Barış Öpücüğü” ile kutlanması da pek çok ezoterik toplulukta halen uygulanmaktadır.”¹⁶¹

Katharlar “Daha kapsamlı bir tanımlama ile müritleri sadece inisiyasyon töreni ile seçilen ve metafizik dahil her tür öğretinin semboller ve alegoriler aracılığı ile aktarıldığı bir topluluktur.”¹⁶² Kendilerini “Işığın Çocukları,” Katolik Kilisesinin merkezi Roma’yı ise “Karanlığın Çocukları” olarak tanımlarlar. İsa’nın Tanrı’nın oğlu olduğunu reddederler. Katharlar’a göre, İsa sadece Tanrı’nın bir elçisi, peygamberidir. Bununla beraber, “Güzellik için mücadele etmiş bir sevgi peygamberidir, yani AMOR’dur. Amor’un tersten okunuşu olan ROMA, kuvveti ve kötülüğü sembolize etmektedir.”¹⁶³ Bir başka deyişle, Roma Kilisesi ortaya sürdüğü dogmalar ile İsa’nın Tanrı’nın oğlu, *Rex Mundi* (Dünyanın kralı) olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, İsa’nın çarmıha gerildiği haç, bir *Rex Mundi* sembolü olarak Katharlar tarafından reddedilmektedir.

Katharlar’da maddenin kötü olduğu inancı hakimdir. Onlara göre, dünyevî ve her türlü maddî unsurun reddedilmesi gerekmektedir. Örneğin, reenkarnasyon inancına bağlı olarak et, süt, yumurta gibi hayvansal gıdaların tüketimi kesinlikle yasaklanmıştır.

¹⁶⁰ Gener, Cihangir, *Ezoterik-Bâtîni Doktrinler Ansiklopedisi*, Bilgelik Okulu Yayınları, Ankara, 2014, Cilt 4, ss. 25-30.

¹⁶¹ Ayfer, Murat Özgen, *Ansiklopedik Mason Sözlüğü*, Pentagram Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul, 2013, ss. 119, 506, 1037, 1143.

¹⁶² Ağcabay, Murat İrfan, *İstanbul’un Kadim Sırları*, Sınır Ötesi Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 82.

¹⁶³ Gener, Cihangir, *Ezoterik ve Batîni Dinler Tarihi*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2019, s.332.

Evlilik ve çocuk sahibi olmak da yasak sayılmaktadır. Pazartesi, Çarşamba ve Cumartesi günlerinin oruç tutarak geçirilmesini öngörürler. Amaçları kâmil insan yetiştirmektir. Ancak, asketik yaşam kurallarına uymak ve dünyanın kötülüğünün bir ifadesi olarak siyah giysiler giymek sıradan insanlara değil, yalnızca “kâmil” insan olma yolundaki kişilere yönelik bir tutumdur. Katharlar’a göre dinsel açıdan, Katolik Kilisesinin öğretileri, boş inançlardan başka bir şey değildir. Buna bağlı olarak, Tanrı ile insan arasına hiç kimsenin giremeyeceğini savunurlar. Katharlar’a göre Tanrı, ruhsal bir varlıktır ve sevgidir. İsa ise, Tanrı’nın oğlu değil, peygamberidir; o, herkes gibi bir ruhtur, mucizeleri yoktur ve kurtarıcı değildir. Bundan başka, dünya yaşamının ötesinde bir cehennem yoktur ve cehennem denilen yer, Katharlar’a göre kötülük dolu yeryüzünün kendisidir.

Katolik Kilisesi’nin Avrupa tarihindeki “ilk soykırımı” olarak tarihe geçen Kathar katliamında, sadece Beziers kasabasında 15 bin kadın ve çocuğun katledildiği belirtilmektedir.¹⁶⁴ Katliamların kiliselerde yapılması da ayrıca Katharlar’a duyulan öfkenin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tarihte “Albi Haçlı Seferi” olarak bilinen bu savaşla, Papalık, 1209’da Hristiyanların Hristiyanlara karşı ilk Haçlı Seferi’ni gerçekleştirmiş olur. Katharlar ateşe atılarak yakılırlar. Yakılan ateşlerle sapkınların yanında kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk demeden bütün sivil halkın Hristiyanlıktan ve hayattan silinmesi amaçlanmıştır. Katolik Kilisesi’ne göre, ateşte yakılan Katharlar’dan yanmayanlar günahsız sayılmakta, yananların ise ilâhî adaletin bir tecellisi olarak cezalandırıldıklarına inanılmaktadır. 22 Temmuz, Santa Maddalena gününde, rahip Abbot Malrico orduya şöyle bağırır: “Siz hepsini öldürün, Tanrı kendisinden yana olanları kayırır”¹⁶⁵. Katolik kilisesinin Katharlar’dan sonraki hedefi Tapınak Şövalyeleri

¹⁶⁴ Bkz., TOCO, *L’Eresia nel medio evo*, a.g.y., s. 95.

¹⁶⁵ Meynier, Enrico, *Il Cristianesimo e la libertà religiosa*, Tipografia e Libreria Claudiana, Firenze, 1912, s. 38.

olmuştur.

1000 yılından önce ortaya çıkmış heretik Maniheiztler'in¹⁶⁶ ve Bogomiller'in mirasını devralan Katharlar'ın 1018'den itibaren var oldukları bilinmektedir. Ancak ezoterik ritüelleri bakımından, ilk Haçlı Seferinden (1096) hemen sonra ortaya çıkan Tapınakçılar ile benzerlik gösterirler. Bununla birlikte, Tapınakçılar ve Katharlar olarak her iki topluluğun zamanla ortak görüşler geliştirerek birbirlerini etkilemiş olmaları da olasıdır. Kudüs'ün Müslümanların elinden alınması sırasında Tapınakçıların Müslümanlarla yakın temasta buldukları ve bazılarının İslam'a yöneldiği bilinmektedir. Kısacası, Dünyanın birlik olması ve yeni bir toplum düzeninin oluşturulması düşüncesiyle Arap filozofların Tapınağın askerlerini etkiledikleri sanılmaktadır. Bu noktada, "Teokratik bir toplumun oluşturulması hususunda Tasavvufa özgü düşüncelerle Katharlar'ın ezoterik teorilerinin benzer nitelikte"¹⁶⁷ olduğu görülmektedir. Bu konuya dair, eski bir yargıç olan Carlo Palermo, 1996 yılında yayınlanan *Dördüncü Seviye* adlı yapıtında, "Tapınakçıların Kutsal Kâse'ye¹⁶⁸ atfettikleri büyü gücün Müslümanların Hızır'a atfettikleri, yani Sufi cennetinin yeşil

¹⁶⁶ *Maniheiztler ya da Manikeenler*, temelinde Hristiyan, Zerdüş ve Budist öğretilerinin yer aldığı, gnostik inanç topluluğudur. "Maniheizm, III. yüzyılda Mani tarafından eski İran'da kurulan ve günümüzde mensubu bulunmayan gnostik bir dindir. Kaynaklarda on iki yaşında iken Mani'ye bir meleğin görüldüğü, yirmi dört yaşına geldiğinde "ikizi" (Tavm) adını verdiği bu melekten aldığı öğretiler doğrultusunda yeni dini yaymaya başladığı belirtilmektedir. Maniheizt inancın temelini, ışık ve karanlık ya da iyilik ve kötülük şeklinde birbirine zıt iki aslî prensibe dayanan gnostik bir düalizm oluşturmaktadır. Nitelik olarak tamamen farklı karakterlere sahip olan bu prensiplerin her ikisi de ezeli ve ebedidir. Sevgi, iman, sadakat, iyilik, hikmet özelliklerini temsil eden ve hava, rüzgâr, ışık, su, ateşten oluşan ışık âleminin hâkimi yüce ışık (nur) tanrısından söz edilmektedir. Orta Çağ'da Maniheizm, düalist karakterli çeşitli heterodoks Hristiyan mezheplerinin oluşumunu etkilemiştir. Gelişmiş bir misyonerlik teşkilâtına sahip olması sebebiyle Güney İran ve Mezopotamya sınırlarını aşarak Mısır, Anadolu, Avrupa ve Asya içlerine kadar ulaşan Maniheizm IV. yüzyılda Hristiyanlığın en büyük rakibi konumuna gelmiş, VIII. yüzyılda Böğü Han'ın genelgesiyle Doğu Türkistan'da Uygurların resmî dini olmuştur. Bkz. Gündüz, Şinasi, *Maniheizm*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2003, Cilt 27, ss. 575-577. <https://islamansiklopedisi.org.tr/maniheizm> (21.40, 20.02.2021).

¹⁶⁷ Işık, Halim, "Hristiyan Düalist-Gnostik Bir Tarikat Olarak Bogomilizm ve Avrupa Heretik Toplumlarına Etkileri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2017, Cilt 6, Sayı 1, s. 140.

¹⁶⁸ *Kutsal Kâse*, İsa tarafından son akşam yemeği için kullanılan ve kanının toplanacağı kâse, önemli bir kutsal emanet olarak bilinmektedir.

örtüsüne eş görülmesinin dikkat çekici,”¹⁶⁹ olduğunu söyler. Bu durumda, Katharizm tarikatının Tapınakçıların etkisiyle bir Sufi anlayış sergiledikleri ve Tasavvuf tarikatlarının her bakımdan ideal, bilge kişisine (Pir) benzer “kusursuz insan” modeli geliştirdikleri düşünülebilir. Nitekim, Katharlar’ın katledilmesinin ardından Kathar öğretilerinin Tapınak Şövalyeleri tarafından yaşatıldığı ve ezoterik sembollerinin ve ritüellerinin Mason topluluklarınca benimsendiği bilinmektedir.¹⁷⁰ Ayrıca, Tapınak Şövalyeleri’nin öncesinde ya da sonrasında, Katharlar’ın Doğu ezoterizminin doktrinel ve ritüel unsurlarını benimsemiş olmaları doğaldır. Bu paralelliğin işaretleri, doktrinlere bağlı sembollerle birlikte ezoterik semboller şeklinde Gotik katedrallerde ve genel olarak dönemin mimarî yapıtlarında görülmektedir.¹⁷¹

¹⁶⁹ Palermo, Carlo, *Il quarto livello: integralismo islamico, massoneria e mafia*, Editori Riuniti, Roma, 1996, s. 296.

¹⁷⁰ Baron Rudolf von Sebottendorf, *Eski Türk Masonlarının Uygulamaları-Bektaşî, Gülhaç ve Simya Sırları*, (Çev. Mehmet Saltuk), Hermes Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 39-40.

¹⁷¹ Bkz., GENER, *Ezoterik ve Batınî Dinler Tarihi*, a.g.y., s.32.

III.3.2. VALDOCULAR

XII. yüzyılın gezgin vaizlerinden oluşan dinsel hareketlerin sonuncusu ve en güçlüsü olan Valdocular, dini otoritenin eksiklikleri karşısında sapkınlığa yönelen reform hareketinin bir başka örneğidir. *Gülün Adı'nda* XIV. yüzyılda giderek zengileşen Kiliseye karşı maneviyata bağlılığı ile örnek gösterilen isimler arasında Valdocular da yer almaktadır. Bu hareketin kurucusu olan Pierre Valdo, Aziz Alexius'un yaşam öyküsünden etkilenerek tüm servetinden vazgeçen Lyonslu bir tüccardır.¹⁷² 1176 yılında Valdo'nun yoksulluğu benimsemiş olması, yoksullar için aşevleri kurması ve vaazlar vererek havarilere özgü bir yaşam sürmesi, onun Assisili Francesco'nun öncülü olduğunu düşündürmektedir. Ancak, Valdocular için asıl olan, mutlak bir yoksulluktan çok, sade bir yaşam sürmektir. Bununla beraber, bu dinsel hareketin düşünce ve öğretilerine dair yazılı herhangi bir Kural'ı bulunmamaktadır. Ancak, Valdocuların yalan söylemeyi, Araf'ı, ölümler için ayin yapılmasını, Papa'nın günahları bağışlamasını ve endüljans ihvan etmesini, Meryem'e ve "azizlere" tapınmayı reddettikleri bilinmektedir. "Valdocular, Rabb'in Akşam Yemeği'ni veya Son Akşam Yemeği'ni kutlayan, aslında din adamı olmayan dini uygulamalara ve öğretilere bağlı sıradan insanlardır."¹⁷³ Çoğunluğunu, manastırlardan kovulan keşişlerin, rahibelerin, halktan kişilerin ve tüm mallarını yoksullara dağıtan zenginlerin oluşturduğu ve toplumun üst sınıflarından -Katharosçular kadar olmasa da- destek gördükleri bilinmektedir.¹⁷⁴ XIII. yüzyılda, Paris Üniversitesi'nde Teoloji Profesörü olan Alano dell'Isola, 1202 yılında kaleme aldığı *Katolik İnancı Üzerine* adlı yapıtında, bu mezhebin kökenini ve karakterini "kuzu postu giymiş kurtlar" olarak tanımlamaktadır.

¹⁷² Bkz., LAMBERT, *Orta Çağ'da Dinsel Sapkınlıklar*, a.g.y., ss. 92.

¹⁷³ De Boni, Filippo, *L'inquisizione e i calabro-valdesi*, G. Daelli e C. Editori, Milano, 1864, Cilt. 1, s. 66.

¹⁷⁴ Bkz., *Orta Çağ'da Dinsel Sapkınlıklar*, a.g.y., ss. 106-108.

Yapıtında, “Erdemli gibi davranan bu kâfirler Valdocular olarak adlandırılırlar. Tanrı tarafından değil, yalnızca Valdo’nun ruhu tarafından yönlendirilirler. O (Valdo), piskoposun yetkisi olmadan, ilahî ilham almadan, bilim ve edebiyat bilmeden vaaz veren, yeni bir mezhebin mantıksız, vizyonsuz peygamberi, misyonsuz, öğretmenidir”¹⁷⁵ biçiminde ifade etmektedir.

Katolik Kilisesini rahatsız eden hususların başında, Valdocular’ın izinsiz vaaz veriyor olmalarıdır. 1184 yılında Pierre Valdo ve arkadaşlarının vaaz vermelerinin yasaklanması sonucu, Valdocular’ın sapkınlığa yöneldikleri düşünülmektedir. Tarihsel kaynaklara göre, bu engel karşısında “Vaaz vermeye devam eden Valdo, hiyerarşi baskısına İncil’den alıntılarla şöyle yanıt verir: ‘İnsanlardan ziyade Tanrı’ya itaat etmek gerekir’ (Resullerin İşleri 5:29).”¹⁷⁶ Ardından, 1184 yılında Papa III. Lucius tarafından aforoz edilmiş, Lyons Piskoposu tarafından da bölgeden sürülmüşlerdir. Aynı süreçte, vaaz verme ve havarilere özgü yaşam sürme konusunda, Kathorosçular ile Valdocular aralarında bir üstünlük mücadelesinin yaşandığını ve onların Kathorosçular kadar kötü oldukları söylemektedir.¹⁷⁷

1205 yılında Valdocular, Fransa’nın sınır bölgelerinde varlıklarını uzun süre sürdüreceği olan “Lyonscular” ile Kuzey İtalya’da kilise karşıtı bir tutum izleyen “Lombardialı Yoksullar” olarak iki gruba ayrılmışlardır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Monsignor Charvaz, *Andrea, Origine dei valdesi e carattere delle loro primitive dottrine, ricerche storiche*, a cura del Professore Muratori, Giovanni Francesco, Torino, 1838, ss. 35-36.

¹⁷⁶ Bkz., Toco, *L’Eresia nel medio evo*, a.g.y., ss. 167-168.

¹⁷⁷ Cantù, Cesare, *Gli eretici d’Italia, Discorsi storici*, Unione Tipografo Editrice, Torino, 1865, s. 78.

¹⁷⁸ Stark, Rodney, *A Gloria di Dio*, (İngilizce’den Çev. Diana Mengo), Lindau s.r.l., Torino, 2011, s. 79.

III.4. DOĞU VE BATI KİLİSELERİNİN AYRILMASI: *SCHISMA*, BÜYÜK KAOS

Hristiyanlık, M.S. 392’de Constantius’un haleflerinden I. Theodosius tarafından devletin resmi dini olarak ilan edilmiş, çoktanrılı inançlara bağlı ritüeller tamamen yasaklanmıştır. Dinsel faaliyetlerin, İsa’nın on iki havarisinin ardılları kabul edilen piskoposlar tarafından denetim altına alınması öngörülmüştür. Hristiyanlığın temel inancına göre Havariler tarafından kurulan Kiliseler de “Apostolik” kilise olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁹ Bu ifade, ileride Doğu ve Batı şeklinde ikiye bölünecek olan Roma İmparatorluğu’nun dini merkezini belirlemekte önemli bir ölçüt oluşturacaktır. Nitekim, Eski Roma Patrikliği (Papalık), Yeni Roma (Constantinopolis) Patrikliğini “Apostolik” saymayacaktır.¹⁸⁰

Tarihsel olaylar döngüsünde, siyasi birliğini kaybeden İmparatorluk 395 yılında ikiye bölününce, Hristiyan cemaatleri de Doğu ve Batı Hristiyanları şeklinde iki coğrafi bölgeye ayrılırlar. Bu bölünme, Hristiyanlıkta başlangıç evresinin sona ermesi olarak kabul edilir. “Bundan sonraki aşamada Roma Kilisesi, Papalığı elinde tutan *Kathalikos* yani Katolik Kilisesi olarak örgütlenme yoluna gider ve liderlik makamı olduğu iddiasıyla Hristiyan alemi üzerinde hakimiyet kurmak ister.”¹⁸¹ Batı Kilisesi, geleneğe göre İsa’nın havarilerinden olan Petrus’un Roma’da kurduğu iddia edilen ve “Katolik” ile “Ortodoks” sıfatlarını yan yana kullandığı söylenen kilisedir. Yunanca “Kathalikos”, “evrensel” anlamına gelirken, “Orthos” ve “doxa” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan Ortodoks sözcüğü de “doğru inanç” anlamını taşımaktadır.¹⁸² Bu kilisenin dinsel

¹⁷⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilise#1>, Mehmet Aydın, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 26, ss. 16-18.

¹⁸⁰ Mine G. Kırıkkanat, *Bir Hristiyan Masalı*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 97.

¹⁸¹ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates’ten Jakobenlere, Batı’da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 201.

¹⁸² <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/842981>, Amir, Emre, *Hristiyan’dan Öte Ortodoks Hristiyan Bir Millet: Rus İmparatorluğunun Tarih Okuması*, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 30.10.2019, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9043-298X>, (21.10, 04.07.2020).

doktrinleri Paulus'un Hristiyanlık anlayışı üzerinde temellenirken, teolojik öğretisi de I. İznik Konsili'nde alınan kararlara dayanmaktadır. Kısaca, Hristiyan inancı ve öğretisini temsil eden Kilise, İznik Konsili'nin Yunanca fetvasında, “tek, aziz, evrensel ve havarilere ait” şeklinde tanımlanmıştır. İlginçtir ki, Latin Roma Kilisesi, Yunanca fetvayı Latinceye çevirirken, “evrensel” sözcüğünün karşılığına *universalis* yerine Yunanca *katholike* sözcüğünü Latin alfabesiyle yazmıştır.¹⁸³ “Roma Katolik Kilisesi ‘Tanrı'nın iradesinin bu Konsil’de tecelli ettiğini’ ilan etmiş, dolayısıyla İznik Yemini de âdeta vahiy gibi kutsal ve hatasız bir metin sayılmıştır. Oysa, gerçekte tecelli eden Roma İmparatorluğu’nun hakimiyetini gösterme iradesidir.”¹⁸⁴ Avrupa'daki bütün Hristiyanların başlangıçta aynı Katolik ve Ortodoks kiliseye bağlı oldukları göz önüne alındığında, Kilise'nin hiyerarşik bir düzen oluşturmaya ve bu süreçte kurumsallaşmaya çalıştığı açıkça görülmektedir. Nitekim, Roma İmparatorluğu’nun 395 yılında Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olarak ayrılması neticesinde, Batı’daki Roma Kilisesi siyaseten ve sonrasında doğabilecek dini tartışmalara karşı bir önlem mahiyetinde, "Katolik" sıfatını korumuştur; Constantinpolis'deki Kilise de resmi olarak Ortodoks tanımlamasını almıştır. Bu nedenle, Hristiyanlığın bünyesindeki söz konusu kırılma, dinden çok dilden kaynaklandığı izlenimini vermektedir. Bu duruma örnek olarak, Ortodokslar ayinlerin her dilde yapılabileceğini söylerken, Katolikler sadece Latince yapılmasını şart koşmuştur.¹⁸⁵ Böyle bir dayatma bile, İmparatorluğun Hristiyan halklarını kin ve nefret duygusuyla karşı karşıya getirmeye, Kiliselerin ayrışmasına ve Hristiyanlıkta farklı mezheplerin doğmasına yol açmış olabilir. Bu noktada, Hristiyanlık tarihinde *Schisma* adıyla bilinen kırılmaya zemin hazırlayan olayların ikonaların tahrip edilmesiyle sonuçlanan bir tartışmadan kaynaklandığını belirtmek gerekir.

X. yüzyılın sonuna yaklaşırken İsa'nın, Meryem'in ya da azizlerin heykellerine

¹⁸³ Bkz., KIRIKKANAT, *Bir Hristiyan Masalı*, a.g.y, s. 88.

¹⁸⁴ Doç. Dr. Muammer Gül, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s. 35.

¹⁸⁵ Prof. Dr. Bayraktar, Mehmet, *Üç Dinin Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 423.

dua edilip edilemeyeceği konusunda Batı Kilisesi (Roma) ile Doğu Kilisesi (Bizans) arasında büyük bir tartışma meydana gelir.¹⁸⁶ Heykelleri reddeden Ortodoks Kilisesi bu tavırla Roma-Katolik Kilisesini karşısına alır. İki Kilise arasındaki tartışma neticesinde, Ortodokslar karşı çıktıkları heykellerin yerine sadece ikonalara dua etmeyi kabul ederler. Bununla beraber Roma Kilisesi, Ortodoks kiliselerinde ikonaların bir iman etme aracı olarak kullanılmasının “Putâ tapıcılık” olduğu yönünde ısrarını sürdürür. Nitekim, 726 ve 843 yıllarında, Roma’nın Constantinopolis üzerindeki etkisini hissettiren ikonaklast dönemlerde¹⁸⁷, ikonalara karşı bir dizi yaptırım uygulanır. İkonoklazm, yani İkonaklast dönem yalnızca dinî tasvirlerin ortadan kaldırıldığı bir hareketle sınırlı kalmaz, aynı zamanda devlet-kilise-halk arasındaki ilişkileri toplumsal siyasal ve kültürel düzlemde yeniden şekillendiren bir dönem olarak kabul edilir.¹⁸⁸ Tarihe “put kırıcılık” olarak geçen ve 61 yıl süren bu birinci tahribat dönemine, 787 yılında VI. Constantinus’un annesi Irene tarafından resmî olarak son verilmiştir.

*Irene, Atina’dan gelin getirildiğinde Bizans İmparatorluğu en sıkıntılı zamanlarını yaşamaktaydı. İkona karşıtlarının zaferi nedeniyle tüm Bizans’ta ikonalar toplatılıp yok edilmekteydi. İkonaseverler yenilmiş olsalar da gizliden gizliye ikonalara tapmaya devam ediyorlardı. Özellikle kadınlar, kiliselerde saygı duydukları ve evlerinde en değer verdikleri eşyalar ikonalara tutkuyla bağlıydılar. Bu kadınlardan biri de ikonasever olduğunu gizleyen Irene idi.*¹⁸⁹

¹⁸⁶ <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/schisma-dogu-ve-bati-kiliseleri-nin-ayrilmasi-151>, *Doğu ve Batı Kiliselerinin Ayrılıkları ve Anlaşmazlık Sebepi*, (14.52, 28.06.2020).

¹⁸⁷ İkonoklazm dönemi, 726-780 yılları arasında tasvir düşmanlığının yayılma dönemi ve 780 ile 842-843 arasındaki tasvir düşmanlığının gerileme dönemi olarak iki ayrı evrede yaşanmıştır. Bkz., Wicham, Chris, *Orta Çağ’da Avrupa*, (Çev. Nilüfer Epeçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 100-101.

¹⁸⁸ Bkz., Gündüz, *Hristiyanlık*, a.g.y., s. 121.

¹⁸⁹ İkonoklazm döneminin başlangıcında bir asker Büyük Saray’daki Kalkhe Kapısı’nın üzerinde bulunan İsa imgesini yıkmak için gönderildiğinde, Azize Theodosia’nın önderliğindeki bir rahibe grubunun askerin çıktığı merdiveni aşağı çektiği söylenmektedir. Bu kadınlar III. Leon’un emri ile idam edildiklerinde ilk “ikonofil” (ikonasever) şehitler olmuşlardır. Diğer bir ikonofil rahibe Mantineonlu

III. Leon'un yaşanan sosyal ve siyasi buhran sırasında, halkın kendini iyi hissetmek için ikonalara sığınmasını bir tür putperestlik olarak tanımladığı ve Bizans'ta İmparator'un temsil ettiği Tanrı'nın ruhani ve manevi gücünü zayıflattığı gerekçesiyle ikona kırılcılığını başlattığı düşünülmektedir.

II. İkonoklast dönem 843 yılında yine bir başka İmparatoriçe olan Theodora tarafından, bir daha gündeme gelmemek üzere son bulur. Ortodoks inancının zaferini simgeleyen ikonoklast dönemin bitişi, Bizans'ta önemli bir olay olarak tarihe geçer. En önemlisi de erkekler tarafından başlatılan kutsal tasvir karşıtı yıkıcı hareketlerin, ikona sever kadınlar tarafından sona erdirilmiş olmasıdır.¹⁹⁰

Orta Çağ'dan bu yana büyük bir çekişme ve anlaşmazlık yaşayan Doğu ve Batı Kiliseleri, tarihte birçok kez birbirlerini aforoz etmişlerdir. Gerekçesi dinsel görüş ayrılıkları olarak gösterilen bu tartışmaların kökeni, gerçekte İmparatorluğun iki başkenti arasında yaşanan siyasi nedenlere dayanmaktadır.¹⁹¹ Bununla beraber aynı süreçte herhangi bir kilisenin yetkisine değil sadece İncil'e bağlı olduklarını öne süren bağımsız kilise ve tarikatların da bulunduğunu belirtmek gerekir.¹⁹² Dinî ve siyasî çekişmelere rağmen iki kilise arasında karşılıklı ikna girişimleri ve görüşmeler uzun süre devam etmiştir. XI. yüzyılın ortalarında karşılıklı restleşmeler sonucu, Katolik

Azize Anthousa yakılan ikonaların korlarının vücuduna dökülmesiyle işkence görmüştür. Ayrıca, kocalarının ölümünden sonra ikonaları yeniden canlandıran iki İmparatoriçe olmuştur: 787'de Irene ikonaları geri getiren İkinci İznik Konsili'ni toplamış; 843'de ikonoklast İmparator Theophilos'un dul karısı Theodora ise Ortodoks Kilisesi'nin resmi doktrini olarak heykellere tapmanın kalıcı olarak geri getirilmesine başkanlık etmiştir. Bkz., <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/805821>, Dilek Yeliz Maktal Canko, Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 16, ss. 308-166. DOI:10.29000/rumelide.618931, (16.35, 07.07.2020).

¹⁹⁰ <https://arkeofili.com/bizansin-sanat-yikimi-ikonoklast-donem/>, Pelin Şen, *Bizans'ın Yıkımı: İkonoklast Dönem*, (19.10, 2.07.2020).

¹⁹¹ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi*, a.g.y., s. 313.

¹⁹² Madrigal, Carlos, *Mesih ve Birlik*, Haberci Yayınları, İstanbul, 2004, s. 42.

Kilisesi, Ortodoks Kilisesini aforoz etmiş, buna karşılık Ortodoks Kilisesi de papalığı ve Katolik Kilisesini aforoz etmiştir. Roma ve İstanbul Kiliseleri 1054 yılında kesin olarak ayrılmışlardır.¹⁹³ *Schisma*, iki kilise arasındaki düşmanlık, kin ve nefret duygularının daha da büyümesine, itibarlarının fazlasıyla zedelenmesine yol açmıştır. Bu olayla birlikte, Cennet ve Cehennem kavramları dışında Kutsal Ruh, Roma'nın cumartesi orucu, evlenme yasağı, ikili ruh gibi konulardaki görüş ayrılıkları neticesinde Katolik ve Ortodoks kiliseleri iki mezhebe ayrılmıştır. 1204 yılındaki Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Katoliklerin Ortodokslara yaptıkları zulüm ve haksızlıklar da Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki düşmanlığın daha da artmasına ve İstanbul'da elli yedi yıl sürecek bir Latin Krallığının kurulmasına neden olmuştur.¹⁹⁴ Orta Çağ'da Katolik Kilisesi'nin dinsel ve siyasal yapılanması, üstün ve yegâne güç kimliğiyle toplumlar üzerindeki baskıcı tutumu bir dizi reform hareketini kaçınılmaz kılmıştır.

XVI. yüzyılda gerçekleşen bu yeni ayrışma hareketi Hristiyanlığın üçüncü büyük mezhebi kabul edilen Protestanlığın doğmasına yol açacaktır.

¹⁹³ Bkz., GÜNDÜZ, *Hristiyanlık, a.g.y.*, s. 127.

¹⁹⁴ Altunay, Erhan ve Selçuk Eracun, *İstanbul'un Latin Çağı*, Destek Yayınları, İstanbul, 2020, s. 13.

III.5. HİRİSTİYANLIKTA MEZHEPLEŞME

Hristiyanlıkta farklı inançların ortak noktası, Teslis inancıdır. Teslis, Hristiyanları hem başka dinlerden ayıran hem de farklı mezhep ve kiliseleri bir arada tutan bir dogmadır.¹⁹⁵ Kısacası Hristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlıktan farklı bir monoteist anlayış sergilemektedir.

Hristiyan dinindeki mezhep farklılıklarının, İsa'nın ölümünden sonra Havari Paulus ve ona karşı olan Hristiyanlar arasındaki görüş ayrılıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hristiyanlık tarihine bakıldığında, Paulus ve İsa'nın cemaatleri arasındaki görüş ayrılıkları bu dinin ikiye bölünmesine neden olmuştur.¹⁹⁶ Bir kısım din tarihçileri de Hristiyanlıktaki mezhep ayrılıklarını, Doğu ve Batı kiliselerinin ayrışmasına ve erken reform hareketlerine bağlamaktadırlar.

Dinler tarihine bakıldığında, evrensel dinler arasında en fazla mezhepleşme hareketine sahne olan dinin Hristiyanlık olduğu açıkça görülmektedir. İlk mezhepleşme hareketi M.S. V. yüzyılda Doğu Hristiyanları olarak tanımlanan dinsel gruplarla ortaya çıkar. İkincisi XI. yüzyılda aynı çatı altındaki Hristiyanların, Katolik ve Ortodoks olarak ikiye ayrılmasıdır. Üçüncü ve son mezhepleşme hareketi ise XVI. yüzyılda Katolik Kilisesi'ne "başkaldıran" reform yanlılarının Katolik Kilisesi'nden ayrılarak Protestan adını almalarıdır. Bu ana mezhep hareketleri dışında, Hristiyanlığın dünya üzerinde hızla ve geniş çapta yayılması, öğretisinin çeşitli kimlikler ve birbirinden farklı kültürel değerlerle yoğrulması yüzlerce kilise hareketinin farklı coğrafyalarda doğmasını kaçınılmaz kılmıştır. Görüldüğü üzere, mezhepleşme hareketinde siyasal etkenlerin rolü

¹⁹⁵ Bkz., GÜNDÜZ, *Hristiyanlık*, a.g.y., ss. 71-73.

¹⁹⁶ İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Tanrı'sını diğer Yahudi kavimlerine taşımış olan Paulus, son derece ahlaklı ve ileri görüşlü biridir. Kendisi gibi İsa'ya bağlanan kimi Yahudi Hristiyanların temsilcisi konumundadır. Kısacası, Paulus'un cemaati Tevrat'a bağlı kalmayı sürdüren, sünnet uygulamasından vazgeçmeyen ve Musevi bayramlarını kutlamaktan geri kalmayan Yahudi Hristiyanlardır. Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi*, a.g.y., s. 57.

büyüktür.

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen hususları kısaca özetlemek gerekirse, Hristiyanlık IV. yüzyılda bir İmparatorluk dini olarak kabul edilmiş ve kendisini siyasî otorite olarak gören Kilise, farklı din yorumlarına karşı dışlayıcı bir tutum izlemiştir. İmparatorluk merkezinin Roma'dan Constantinopolis'e nakledilmesi ve siyasal otoritenin gücünü kaybetmeye başlaması, ilerleyen dönemlerde Kilise kurumunu siyasal alanda da iktidarını kurma noktasına getirecektir. Kilisenin dünyevî hırslara kapılması ve İncil'in temel öğretilerinden giderek uzaklaşması sonucu Hristiyanlığın yayıldığı coğrafyalarda siyasî otoritelerle güç savaşına girmesine neden olacaktır. Bu durum itirazlara, farklı teolojik görüşlerin ortaya atılmasına ve Hristiyanlığın ana gövdesinde parçalanmalara yol açacaktır. Nitekim, *Gülün Adı*'nda konu edinilen manastır ortamındaki çekişmelerin ve karşıt görüşlerin kökeni de Kilisenin dünyevileşme eğilimine ve aynı zamanda "Gerçek Hristiyan kimdir?" sorusuna dayanmaktadır. Üst okumada, gizemli cinayetlerin soruşturulması sırasında okur, Kilise'nin İsa'nın öğretisinden uzaklaşmış olduğunu, giderek dünyevileştiğini ve beraberinde siyasal erk kavgasına giriştiğini kolaylıkla anlayabilir. Ancak, romanın biçem ve kurgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu çalışmada, Orta Çağ Hristiyanlık tarihinin yüzyıllara yön veren olayları ve kişileri üzerinde hassasiyetle durulması romanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bununla beraber, *Gülün Adı* doğrudan Hristiyanlık tarihini konu edinmiş bir kurgu roman değildir. Ne var ki, Hristiyanlık tarihinin başlangıcından romanın geçtiği XIV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan süreçte yaşanan tarihsel olayların ve romanda görünen kişiler kadar görünmeyenlerin de gün yüzüne çıkarılması olayların seyri bakımından önemlidir. Bu çalışma, tarihsel kurgunun anlatı ekseninde yazarın meraklı okurdan beklediği gibi, okurun "metinle işbirliği yapmasını, yazarın bıraktığı boşlukları doldurmasını" kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Aksi halde okurun yazarla iş birliği yapması olanaksız görünmektedir.

Yazar Umberto Eco, yirmi iki yaşına kadar inançlı bir Katolik olduğunu, yaşamının daha sonraki evrelerinde, geriye dönüp baktığında, bundan pişmanlık duymadığını ve din düşmanı olmadığını söylemektedir.¹⁹⁷ Nitekim, yazarın *Foucault Sarkacı* adlı yapıtında Orta Çağ tapınaklarına ve gizli ve yasak metinler olarak kabul edilen *Corpus Hermeticum*'a¹⁹⁸ göndermeler yapması, *Gülün Adı*'nda Orta Çağ Hristiyanlık tarihini incelikleriyle ele alması, inanmasa da onun inanca ve inananlara saygısının bir yansımasıdır. Nitekim yazar Eco, yaşamını ve yazılarını etkileyen sağlam ahlak yapısının eski Katolik inancından kaynaklandığını her fırsatta dile getirmiştir.¹⁹⁹

Hristiyanlık tarihinde ikinci mezhepleşme hareketinin Roma ve Constantinopolis Kiliseleri arasında yaşanan *Schisma*, ayrışmadan kaynaklandığına bu çalışmanın önceki bölümünde değinilmiştir. Dinsel bağlamdaki ayrılıkçı görüş ve tutumlarının yanı sıra, iki Kiliseyi karşı karşıya getiren nedenler, siyasi açıdan bakıldığında, İmparatorluk başkentinin Constantinopolis'e²⁰⁰ taşınması ile bağlantılıdır. Roma Kilisesi bu durumu gücünü genişletmek olarak görmüştür. Nitekim, 476 yılında İmparatorluğun Batı kanadının yıkılmasından sonra ortaya çıkan otorite boşluğunu

¹⁹⁷ Umberto Eco, Kardinal Martini, *İnanç ya da İnançsızlık*, 1001 Kitap Yay., İstanbul, 2005, s. 11.

¹⁹⁸ *Antik Mısır* metinleri üzerinde çalışan araştırmacılara göre, Hermes adı, bir ilâhın, bir bilgenin ve de bir rahip sınıfının adıdır. Bilge olduğu düşünülen Hermes Trismegistus'un öğretisine ait kimi metinlerin bütününe *Corpus Hermeticum* ya da diğer adıyla *Zümrüt Tabletler* denilmektedir. Hermetika'dan doğan Hermetizm, eski Mısır dininin, felsefesinin, biliminin ve sihrinin Yunan putperestliği, İskenderiye Yahudiliği, eski Sümer dini ve Keldani astrolojisi, astronomisi ve Zerdüştlük ilkelerinin karışımıdır. Platonculuk, Yeni Platonculuk, Stoacılık ve Pisagorculuk felsefe okullarıyla yakından ilişkilidir. Bkz. Dipnot, Kaplan, Kemal *Gnostik İttifak*, Hermes yayınları, İstanbul, 2020, s.57. Hermetik geleneğe ait önemli metinleri ifade eden *Corpus Hermeticum* tanımı, Hermes Trismegistus ya da bir başka deyişle Mısır Tanrısı Toth tarafından yazıldığı kabul edilen felsefi, teolojik ve okült konular hakkında açıklamalar içeren yazıları tanımlamak için kullanılır. Buna karşılık *Corpus Hermeticum*, aynı zamanda Hermetik Yazıların yalnızca bir bölümüdür. Bkz., ECO-MARTINI, *İnanç ya da İnançsızlık*, a.g.y., s.12.

¹⁹⁹ ibid, s. 94.

²⁰⁰ 330 yılında yapılan büyük merasimlerle İstanbul'un Roma İmparatorluğu'nun başkenti olduğu resmen açıklanmıştır. Yakın Çağ'ın başladığı dönemde *İkinci Roma* ve *Yeni Roma* adları ile anılan kent, daha sonra "Byzantion" ve geç devirlerde *Constantinopolis* olarak adlandırılmıştır. Halk arasında ise kentin adı tarih boyunca "Polis" olarak anılmıştır. Büyük Konstantin'den sonraki imparatorların da şehri güzelleştirme çabalarının devam ettiği bilinmektedir. Kentteki ilk kiliseler de Konstantin'den sonra inşa edilmiştir. Batı Roma İmparatorluğu'nun 5. yüzyılda çökmesi nedeniyle İstanbul, uzun seneler Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Bizans'ın başkenti olmuştur. Bkz. <http://www.istanbul.gov.tr/ucimparatorlugabaskentlik-yapan-sehir-istanbul>, *Üç İmparatorluğa Başkentlik Yapan Şehir: İstanbul*, (03.52, 12.07.2020).

Roma Kilisesi'nin kendi lehine çevirmesine ve dini otoritesinin yanı sıra dünyevi bir güç oluşturmaya tanık olunmaktadır. Bununla beraber, Roma Kilisesi'nin aleyhine önemli bir gelişme de İmparatorluğun yeni merkezi Constantinopolis'te oluşan siyasal yapının öncülüğünde Roma'dan bağımsız ve yeni bir Kilise'nin kurulmaya başlamasıdır. Nitekim Constantinopolis'te ve ona yakın çevrelerde ya da Anadolu'nun Constantinopolis'e yakın merkezlerinde düzenlenen Konsiller'de bir yandan Hristiyanlığın esasları tartışılırken diğer yandan Roma Kilisesi'nin Hristiyanlıktaki hakimiyetini hissettirmeye yönelik çabası da açıkça anlaşılmaktadır. Ne var ki 451 yılında, Kalkhedon Konsili'nde Roma ve Constantinopolis piskoposlarının eşitliği vurgulanmış ancak, Roma Kilisesi'nin temsilcileri Roma'nın "Petrus'un Kilisesi" olduğu gerekçesiyle ve *apostolik* sıfatıyla söz konusu eşitlik kararına katılmamışlardır.²⁰¹ Bu konuya açıklık getirmek üzere, Matta İncil'inde şöyle ifade edilmektedir:

Ve İsa cevap vererek ona dedi: Ne mutlusun ey Yunus oğlu Simun, çünkü bunu sana açan et ve kan değil, göklerde olan Babamdır. Ben de sana derim ki: Sen Petrus'sun ve ben Kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım; ölümler diyarının kapıları onu yenmeyecektir. Göklerin anahtarlarını sana vereceğim [...] (Matta, 16:17-19)

Roma Kilisesi'nin, Hristiyanlığın merkezi olma statüsünü Havarî Petrus'a dayandırdığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu sayede bütün Hristiyan alemi üzerinde tek otorite olduğu

²⁰¹ On iki kişiden oluşan ilk Hristiyan cemaatinde, kendisine İsa tarafından özel bir önem ve yetki verilmiş olan havari Simun Petrus'tur. Ortak metinler içeren, Matta, Markos ve Luka İncil'lerinde ve Resullerin İşleri'nde zikredilen havariler listesinde ilk sırayı alan Simun Petrus, Katolik Kilisesi'nce Roma'nın ilk piskoposu, dolayısıyla ilk Papa kabul edilmektedir. Petrus, Yunanca Petros, kaya parçası taş anlamına gelmektedir. Bu isim, Simun'un Hristiyanlıkta üstleneceği sağlam temel rolünü belirtmek üzere İsa tarafından özellikle seçilmiştir. Matta dışındaki diğer İncil'ler Petrus yerine Simun adını kullanırlar. Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/827158>, Muammer Ulutürk, *Katolik İnançına Göre İsa'nın Halefi ve İlk Papa Havarisi Simun Petrus*, (17.40, 11.07.2020).

inancını taşımaktadır. Tarihin ilerleyen dönemlerinde, Kilise'nin bu inanç doğrultusunda bir politika izlediğine tanık olunacaktır.

1054 yılında, iki kilise arasındaki kırılma, Papa IX. Leo'nun, Ortodoks kilisesine duyduğu nefret ve düşmanlık ile "Humbert" isimli Kardinali Constantinopolis'e göndermesiyle başlamıştır. Humbert'in geliş amacının barış olduğu düşünülse de asıl niyeti Ayasofya içerisindeki sunağa, Papa'nın Doğu Kilisesine yönelik hazırladığı aforoz fermanını bırakmak olmuştur.²⁰² Bu fermanın fark edilmesiyle birlikte, Constantinopolis Patriği Cerulorius da Roma Kilisesini aforoz etmiştir.

Bu noktada, Hristiyanlığın kutsal eşyalarına ve özellikle de kutsal emanetlerine yönelik saldırı niteliğindeki bir başka önemli olay da Latin istilası sırasında yaşanmıştır. Hristiyan Haçlı ordusunun 1204 yılında, Ayasofya başta olmak üzere Constantinopolis'teki kiliselere düzenlediği baskınlar ve yağmalamalar tarihte IV. Haçlı seferi olarak bilinmektedir. Seyyah Robert de Clari, kendisinden şövalye olarak söz ettiği güncesinde, Constantinopolis'in zenginliğini ve Haçlıların yağmalama sürecini ayrıntılı bir biçimde ve taraf tutmadan anlatmaktadır.²⁰³ Seyahatnamesinde, kardeşi ile birlikte katıldığı IV. Haçlı Seferiyle kutsal topraklara gitmek üzere yolda güzergâh

²⁰² Bkz., KIRIKKANAT, *Bir Hristiyan Masalı*, a.g.y., s. 87; GÜNDÜZ, *Hristiyanlık*, a.g.y., s. 129.

²⁰³ "[...] Altından, gümüşten öyle fevkalade kap kakak, sırma işlemeli kumaş ve mücevher toplandı ki, şaşırtıcı bir şeydi bu. Dünya kuruldu kurulu ne *İskender* zamanında ne *Charlemagne* devrinde ne önce ne de sonra bu kadar büyük, bu kadar zarif, bu kadar fevkalade servet ne görülmüş ne alınmıştır. Kanaatimce, dünyadaki en zengin kırk şehirde Constantinopolis'de bulunan bu servet bulunamaz. Rumlar dünya servetlerinin üçte ikisinin Constantinopolis'de, üçte birinin de orada burada bulunduğunu öne sürüyorlardı. Bu serveti muhafaza edecek olanlar istedikleri altın ziynet eşyasını ve beğendikleri şeyleri çalıp çırpıyorlar; zenginler de altın ziynet eşyası, sırma işlemeli ipekli kumaş ve istedikleri her şeyi alıp götürüyorlardı. Böylece bu serveti yağma etmeye başladılar. Bununla beraber Venedikliler kendi yarı hisselerini aldılar. Markinin oturduğu bu sarayda, birbirine bitişik ve hepsi de altın mozaikten beş yüz kadar evle, küçüklü büyüklü otuz kadar kilise vardı. Bunlardan birinin adı *Sainte-Chapelle* (Bizans İmparatoru Makedonyalı Basileios I zamanında yapılan) Nea kilisesi idi. Bu kilise o kadar zengin, o kadar muhteşemdi ki, menteşeleri, sürgüleri ve buna benzer diğer kısımları demirden değil, gümüşten, sütunları akikten, somakiden veya fevkalade kıymetli taşlardandı. Döşemesi öyle düz, öyle parlak bir beyaz mermerdendi ki, billurdan gibi duruyordu. Bu kilisenin içinde fevkalade mukaddes emanetler bulundu: Hz. İsa'nın göğsünü delen mızrağın demir ucu, elleriyle ayaklarına çakılan iki çivi, billurdan küçük bir şişe dolusu mukaddes kan, Golgotha tepesine götürüldüğü zaman üstünden çıkarılan gömlek ve biz demiri kadar sivri deniz kamışlarından yapılarak başına geçirilen takdis olunmuş taç bulundu. Hz. Meryem'in elbiseleriyle Yahya Peygamber'in başı ve saymaktan aciz bulunduğum daha başka birçok mukaddes emanet de buradaydı..." Bkz. Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, (Çev. Prof. Dr. Beynun Akyavaş), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, ss. 40-41.

değiştirilerek Haçlıların Konstantinopolis'e yönlendirildiğini ve şövalye olarak şehrin kuşatılmasında kendisinin de rol aldığını ifade etmektedir. De Clari'nin XIII. yüzyıldan aktardıkları, Constantinopolis'in zaptıyla birlikte Haçlı ordusunun giriştiği yağma ve zulmü ilk ağızdan aktaran bilgilerdir.

Latin istilası olarak da bilinen IV. Haçlı seferinde Constantinopolis'e gelen Latinler, İstanbul Ortodoks kiliselerini basmış, ikonaları ve kutsal çanakları yerle bir etmişlerdir. Haçlıların, "İki Kilise arasına kan ve kin sokarak Hristiyanlığı bir daha bir araya gelemeyecek biçimde böldüğü, Constantinopolis'i işgal ve talan ederek, tüm kutsal kalıtları Batı Avrupa'ya taşıdıkları" ²⁰⁴ bilinmektedir. Bu din savaşı, Hristiyanların Hristiyanlara ve kutsal mabetlerine karşı düzenledikleri ilk Haçlı seferidir. 1261'de kentin idaresi tekrar Bizanslıların eline geçse de kent eski zenginliğine tekrar kavuşmamıştır.

Kısacası, Dünya dinleri arasında en büyük ayrılıkların yaşandığı ve hakkında birçok entrikanın ortaya atıldığı Hristiyanlık, bünyesinde üç büyük mezhebi barındırmaktadır: Ortodoksluk, Katoliklik ve Protestanlık. Katolik kilisesinin etki alanını genişletmek amacıyla dini kurallarından tavizler vermesi, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bu otorite boşluğunu Papalığın doldurmak istemesi ve son olarak da Roma'nın tüm uyarılarına rağmen mezhepleri için Constantinopolis'i merkez olarak seçmek istemesi, Ortodoks Kilisesi'nin Katolik Kilisesi'nden kopmasına neden olmuştur. Üçüncü büyük mezhepleşme hareketi olarak XVI. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Protestan reformu da yeni bir seçenek olarak milyonlarca Hristiyan'a Katolik Kilisesinin baskısına karşı bir çıkış yolu sunmuştur.²⁰⁵ Günahları bağışlama yetkisini elinde tutmak, günahların bağışlanması için halktan gelir sağlamak, İncil'i kendilerine göre yorumlamak ve ayin dilinin Latince olmasını zorunlu tutmak gibi meselelerde Katolik Kilisesi'ne itiraz eden Hristiyanlar, Protestanlığa

²⁰⁴ Bkz., KIRIKKANAT, *Bir Hristiyan Masalı*, a.g.y., s. 88.

²⁰⁵ Bkz., ÖNCEL, *İtalyan Edebiyat Tarihi, I. Kitap*, a.g.y., s. 173.

yönelmişlerdir.

Katolik mezhebi, bir diğer adıyla Roma Katolik Kilisesi, Hristiyanlığın en köklü mezhebidir. Havarilerin ilki olan Petrus tarafından kurulduğu bilinmektedir. Petrus, aynı zamanda İsa'nın vekili olarak kabul edilmektedir. Hiyerarşiye göre, Petrus'dan sonra gelen her Papa da Petrus'un vekili sayılmaktadır. Böylece, Papa ruhani bir ifadeyle İsa'nın yeryüzündeki vekili konumundadır. Katolik kilisesinde aşağıdan yukarıya doğru hiyerarşik sıralama rahip, piskopos, kardinal ve papa şeklindedir. Bu mezhebe göre, "Kutsal Ruh" tarafından idare edilen Roma Kilisesi evrensel kabul edilmektedir. İsa Peygamber hem ilahî hem de insanî tabiata sahiptir. Hz. İsa da Hz. Meryem de günahsızdır ve Tanrı ile göğe yükselmişlerdir. Aynı zamanda Azizler de Tanrı katında sözcüdürler ve Tanrı ile insan arasında aracı konumunda olduklarına inanılır. Bu mezhebin inancına göre, günaha yönelmek günah değildir; bu eğilim, sadece insanı günaha sevk eder. Ayrıca günah işleyen kişiler, kiliselere giderek ve günahlarını papaza anlatarak günahlarından arınabilirler. Bu mezhepteki ruhban sınıfı evlenemez, evlenenler de boşanamaz; boşandıktan sonra evlenmek, zina sayılmaktadır. Özellikle, kutsal gün olarak kabul edilen cuma günü Katoliklerin et ve yağlı yiyecek yemeleri yasaklanmıştır. Ayrıca ayinlerde kullanılan dil Latince'dir. Katolik mezhebi inancında Papazlar, evlenme töreni, kutsama, vaftiz, tövbe, çile, günah çıkartma, ahilere yağ sürme gibi törenleri de yönetmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi, Yunancada "Doğru görüş, doğru inanç ve doğru itiraf" anlamına gelen Ortodoks mezhebi için, Ortodoks kilisesi, Rum Ortodoks kilisesi gibi adlandırmalar da yapılmaktadır. Bu mezhebin diğer Hristiyan mezheplerinden farklı olarak, ruhani liderleri Patrik ismiyle anılmakta ve Papa, onlara göre İsa'nın vekili sayılmamaktadır. Buna karşılık İsa, Tanrı'nın Oğlu olarak kabul edilmektedir. Böylelikle sadece Meryem'in, İsa'nın ve Azizlerin ikonalarına saygı gösterirler. "Araf'ta arınma" konusu Ortodoks kiliseleri tarafından kabul görmemektedir. Her ülke

ibadetini kendi dilinde yapmakta serbesttir. Papazlar dışında, keşişler, piskoposlar ve rahipler evlenemezler. Boşanma, ancak bazı şartlarda mümkündür. Haç sağdan sola doğru çıkarılır ve Haçın kolları eşittir. İsa, Havarileri ile yediği “son akşam yemeği”nde onlara bir parça ekmek ve şarap vererek “ekmeğin kendi bedeni, şarabın da kendi kanı” olduğunu söyler (Matta, 26:26-28 Markos, 14:22-25; Luka, 22:14-20). İsa’nın yeniden dirilmesini temsil eden ve II. yüzyılın başlarına dayanan bu ayine, Yunancada şükran, şükretmek anlamına gelen *Evharistiya* denilmektedir. Kilisenin kullandığı bu en eski ibadet şekli, Hristiyanlığın temeli sayılmaktadır. Bununla beraber, benzer sofraya geleneğinin Yahudilik’te de (Mezmurlar, 23:5; İşaya, 25:6; Enoch, 62:14) bulunuyor olması Kilisedeki Yahudi etkisini kanıtlar niteliktedir.²⁰⁶

Ortodoks Kilisesinin *Evharist* ayinlerinde müritlere İsa’nın bedenini ve kanını temsil eden mayalı ekmek ile şarap verilmektedir. Maya, Ortodokslarda kutsal ruhu ifade etmektedir. Katolik kilisesi, İsa ve Havarilerinin Kutsal Akşam Yemeği’nde mayasız ekmek yediklerini savunur. Ortodoks kilisesi bu durumu “kutsal ruhun değmediği” ya da “Rahmetten nasibini alamayanlar” olarak nitelendirmektedir.²⁰⁷ Katolik kiliseleri, daha fazla dayatmacı ve hiyerarşik bir tutum sergilerken, Ortodoks kiliseleri dini yetkilerini doğrudan İstanbul Patriğine ya da diğer büyük şehirlerdeki patrikhanelere, kendi dinsel çıkarımlarına ve İncil’e bağlamaktadırlar. Uyuşmayan bir başka husus da Ortodoksların Noel, Paskalya gibi Hristiyanlığın özel günlerini Katoliklerden farklı tarihlerde kutluyor olmalarıdır. İki kilisenin ters düştüğü, en önemli ve en büyük görüş ayrılığı ise İsa’nın çarmıha gerilmesindeki ana neden olarak kendini göstermektedir. Katolikler İsa’nın çarmıha gerilmesini, insanlık için kendini kurban etti

²⁰⁶ <https://www.iham.org.tr/evharist-komunyon-ayini/> Kerem, Reha, *Evharist (Komünyon) Ayini*, (21.04, 27.11.2020).

²⁰⁷ [https://arkeofili.com/bizansin-sanat-yikimi-ikonoklast-donem/Pelin Şen, Bizans’ın Yıkımı: İkonoklast Dönem, 20 Mayıs 2016, \(18.50, 2.07.2020\).](https://arkeofili.com/bizansin-sanat-yikimi-ikonoklast-donem/Pelin%20Şen,%20Bizans%27ın%20Yıkımı:%20İkonoklast%20Dönem,%2020%20Mayıs%202016,%20(18.50,%202.07.2020).)

şeklinde yorumlarken, Ortodoks kilisesi, bu durumu “İsa’nın zaferi ve insanlığın kurtuluşu” olarak yorumlamaktadır.²⁰⁸

Protestanlık, Roma Katolik Kilisesi’ne karşı Martin Luther tarafından çıkarılmış bir dini reform şeklinde başlamıştır. Almanca bir kelime olan “Protestan” “Başkaldırı, protesto etmek ve karşı gelmek” anlamına gelmektedir.²⁰⁹ Protestanlar inançlarında sadece İncil’i kaynak aldıkları için Protestan Kilisesi’ne “İncil Kilisesi” de denilmektedir. Martin Luther, Protestan Hristiyanlar açısından “İncil’in Tanrı’nın insanlara gönderdiği vahiyleri içeren ve onun vasıtasıyla insanlarla iletişim kurduğu tek kitap” olduğunu açıkça belirtmektedir.²¹⁰ Martin Luther’e göre, insanın Tanrıya ulaşması için bir aracıya veya kurumsal bir kiliseye ihtiyacı yoktur. Her insanın kilisesi kendi yüreğindedir.²¹¹ Protestan mezhebinin benimsediği inançlar kısaca şöyledir:

Diğer iki büyük Hristiyan mezhebinin kabul ettiği Teslis’e inanırlar. “Papa da insandır ve yanılabilir,” ilkesine bağlıdırlar. Kutsal kitabı yorumlamaya sadece kilise değil herkes yetkilidir. Azizlere, Haç çıkarma geleneğine inanmadıkları gibi, kilisedeki resim ve heykelleri de gereksiz bulurlar. İbadet ve ayinde kullanılan dil serbesttir. Meryem Ana’nın kutsallığına inanmazlar ve ebedi cezayı reddederler. Ayrıca günah çıkarmayı da mantığa aykırı bulurlar. Protestanlık Lutheryanizm, Kalvinizm ve Anglikanizm olarak üç alt mezhebe ayrılır. Metodistler, Baptistler gibi grupları da bulunmaktadır.²¹²

²⁰⁸ Bkz., GÜNDÜZ, *Hristiyanlık*, a.g.y., s. 84.

²⁰⁹ Pikkert, Peter, *Hristiyan Batı Efsanesi*, (Çev. Z. Ovalıoğlu, Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul, 2011, s. 162.

²¹⁰ <https://www.dw.com/tr/katolikler-ve-protestanlar-arasındaki-farklılıklar/a-41180512>, Klaus Krämer, *Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Farklılıklar*, (19.45, 18.07.2020)

²¹¹ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates’ten Jakobenlere, Batı’da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., ss. 302-303.

²¹² Bkz., ADAM, *Masonluk-Tarihi ve Bilinmeyen Yönleriyle*, a.g.y., s.66.

III.6. GÜLÜN ADI BAĞLAMINDA MANASTIR YAŞAMI VE TARİKATLAR

Yazar Umberto Eco'nun, gerçek ve kurmaca karakterlerin tartışmaları üzerinden okurlarına yansıttığı tarikatlar konusu, Hristiyanlık tarihinde olduğu kadar *Gülün Adı*'nda da önemli bir yer tutmaktadır. Eco, Kilisenin sosyal yaşam üzerindeki baskısını ve skolastik düşüncenin tarihsel çöküşünü yapıtında, Orta Çağ'ın çeşitli tarikatlarından din adamlarını bir araya getirmek ve aralarındaki görüş ayrılıklarına ışık tutmak suretiyle okurlarına aktarmaktadır. Romanda yer yer cereyan eden bu tartışmaların merkezinde, İsa'nın fakirliği, Hristiyanlıkta gülmenin yasak olduğu gibi çeşitli konular yer almaktadır. Bu noktada yazarın, tarikatların öğretileri ve *heretik* grupların inanç sistemleri üzerinden gerçek Hristiyan kimliğini belirleme çabası dikkat çekmektedir. Bununla beraber Orta Çağ inanç kalıpları, yargı sistemi ve ona bağlı engizisyon uygulamaları da romanda, tarikatlar bağlamında ele alınan konular arasındadır. Ayrıca romanda geçen diyaloglarda, yazarın Hristiyanlığın başlangıcından itibaren izlediği "İsa'nın yolu" öğretisinin bütün Hristiyanlık tarihine mal edilemeyeceği gerçeğini de açıkça vurguladığı görülmektedir.

Üstünlük çabası ve çıkar çatışmalarının olmadığı ilk dönemlerinde Hristiyanlık, "halk tabakasından olan insanların başardıkları çok büyük bir eser"²¹³ olarak kabul edilmiş, tarihte ilk Hristiyanları anlatmak için yoksul (*ebion*) sözcüğü kullanılmıştır. Zamanla bir ülkeye dönüşen *Ebionizm*, yoksulluğun gerçek İsa soyundan gelenlerin yüz çevirmedikleri bir ülke biçiminde tanımlanır. *İsa'nın Yaşamı* adlı yapıtında, ilk Hristiyanları belirtmek için kullanılan *ebion* sözcüğünün "Tanrı dostu," "aziz" manasına

²¹³ Renan, Ernest *İsa'nın Hayatı*, (Çev. Ziya İhsan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1964, s. 138.

geldiğini vurgulayan Fransız filozof, tarihçi ve araştırmacı yazar Ernest Renan²¹⁴, İncil'in *Resullerin İşleri* bölümünde söylendiği gibi,

*Bütün inananlar bir arada olup her şeyleri müşterekti; mallarını ve mülklerini satıp, onları herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı. Her gün bir aradaydılar, tapınaktaki ayinleri hiç kaçırmıyorlar, evde ekmek yaparak sevinçle ve yürek sadeliğiyle yemek yiyorlardı (Resullerin İşleri 2: 44-46).
“İman edenlerin cemaati tek yürek ve tek can idi ve hiçbiri kendisinin olan şey için: Benimdir; demiyordu fakat her şey onlar için müşterekti...çünkü aralarında yoksul kimse yoktu... tarlaları yahut evleri olanlar hepsini satıp bedellerini getirip resullerin ayakları önüne koyuyorlardı ve (onlar) her birine ihtiyacına göre dağıtıyordu (Resullerin İşleri 4: 32, 34-35).²¹⁵*

Renan, Hristiyanlığı başlangıçta "bir yoksullar hareketi" olarak tanımlamakta ve ilk kilisenin de "bir yoksullar birliği, basit bir kardeşler ailesi" ²¹⁶ olduğunu vurgulamaktadır. Renan'a göre, insanlarla ilişkisinde gösterdiği sevecenlik, iyilik ve merhamet duygusu ile yeryüzünde İsa'ya en çok benzeyen insan olan Assisili Aziz Francesco da fakirliği seçmiştir. İsa'nın fakirlik anlayışını temel ilke olarak benimseyen Benedikten ve "Dilenci Tarikatlar" -Fransiskan ve Dominikenler- ile onların alt grupları olan Frati Minori, Capusen Rahipleri, Dolciniani, Sistersiyen gibi Hristiyanlığın ana akım tarikatlarının doğuşu *Gülün Adı*'nda şu sözlerle ifade edilmektedir:

Ruhban sınıfının gücünün tüm öteki ülkelerdekinden daha açıkça görüldüğü ve daha çok güç ve daha çok varlık gösterisinde bulunduğu yarımada

²¹⁴ Ernest Renan, (1823-1892) Erken Hristiyanlık tarihi ve siyasi teoriler üzerine etkili tarihi araştırmaları ile tanınmış, Fransız filozof, filolog, tarihçi ve araştırmacı yazardır.

²¹⁵ Bkz., *Kitabı Mukaddes, Yeni Ahit, Resullerin İşleri*, a.g.y., ss. 121, 123.

²¹⁶ Challaye, Felicien, *Dinler Tarihi*, (Çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, 1994, s. 190.

(İtalya), en az iki yüzyıl boyunca, kutsanmayı bile yadsıyan yozlaşmış papalara karşı protesto olarak yoksul bir yaşam süren insanların oluşturdukları akımlar doğurmuştur.²¹⁷

Merkezî dini otoritenin dünyevî hırslara kapılması ve kilisenin kırsal alana çekilmesiyle birlikte ortaya çıkan manastır yaşamı, aynı zamanda çok sayıda dinî topluluğun oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu durum, İmparatorluk makamı ile Kilise kurumunun güçlerini birleştirmesine zemin hazırlayan, M.S. 800 yılında, Papa'nın Franklar'ın kralı Charlemagne'ı İmparator ilân etmesiyle başlamıştır. Böylece Avrupa'da -Doğu'dakine benzer nitelikte- yaşanan gelişmeler, Hristiyanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır.²¹⁸ Buna karşılık, Kral Charlemagne inançlı bir Hristiyan olarak tanınmaktadır. Dini hayata büyük özen gösterdiği ve yanlış giden dini uygulamaları düzeltmek ve bir bütünlük sağlayabilmek üzere çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Dini yaşam konusunda Charlemagne'nin Nursialı Aziz Benedictus ile aynı fikirlere sahip olduğunun bir kanıtı olarak, Nursialı Aziz Benedictus'un VI. yüzyılda tarikat yaşamını düzenlemek üzere yazdığı "kural" (*regula*) üzerinden *Duplex Legationis Edictum*, "Heyetin Çifte Bildirisi" anlamına gelen bir bildiri hazırladığı bilinmektedir.²¹⁹ Ne var ki, Kiliseye laikleşme yolunu açan Papa ile İmparatorun kucaklaşması, Kilisenin zamanla hiyerarşik olarak örgütlenmesini, Hristiyanlığın da giderek dünyevi bir kurum kimliğine bürünmesini hızlandıracaktır. Toprak sahibi olan ve ekonomik yönden güçlenen Kilise, Haçlı Seferleri düzenlemek, kralları aforoz etmek ya da onlara taç giydirmek gibi elinde bulundurduğu imtiyazlar sayesinde siyasal bir güç haline gelmiştir. Erken dönemlerdeki Hristiyanlık anlayışına bağlı kalarak dini yaymayı ve geliştirmeyi amaçlayan din adamlarının giderek kent yaşamından

²¹⁷ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 86.

²¹⁸ Bkz., Tez çalışmasının I. Bölümü, "*Gülün Adı*'nda Orta Çağ Avrupası'ndan Yansımalar", ss. 18-19.

²¹⁹ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/781255>, *Ortaçağ Avrupası'nın Dini ve Sosyal Hayatına İlişkin Bir Bildiri: Duplex Legationis Edictum*, Özlem Genç, s. 40, (06.52, 06.12.2020).

uzaklaşmalarına tanık olunmuştur. Kısmen bunalımlı bir ruh hâlini temsil eden manastır yaşamı, “Haçlı seferlerinin Ortadoğu’dan başlayarak Avrupa Hristiyanlığına getirdiği yeni dinî hareketlerin başında gelmektedir.”²²⁰ İnsanların inzivaya çekilerek keşiş yaşamına yönelmeleri, Tanrı sevgisinden çok, sisteme karşı bir çeşit protesto biçiminde algılanmalıdır. Öyle ki, V. yüzyıl ile VII. yüzyıl arasında savaşlar, yoksulluk, vergiler, yasal bozukluklar ve yolsuzluklar İmparatorluğun doğusunda manastır yaşamının benimsenmesine neden olmuştur. Üretimden uzak sadece münzevî yaşam sürmenin önüne geçmek üzere Kilise, manastırlara bir düzenleme getirir: Tarikatlara girme özgürlüğü sınırlandırılır, askerlik hizmetini yapmayanların manastıra girmeleri engellenir. Buna karşılık, İmparatorlar da Kilise ile manastırların mülk sahibi olmalarının devlet için bir tehlike oluşturacağı düşüncesiyle kısıtlama yoluna giderler ve devlet görevlilerinin kilisede makam sahibi olmalarını yasaklarlar. İmparatorluğun doğusunda yaşanan İkonakırıcılık hareketinde manastırların güçlenmesinin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.²²¹

Ayrıca, bir grup din adamının tepki olarak manastırlarda inzivaya çekilmesi, Katolik Kilisesi’ne karşı çıkmakla suçlanan Gnostikler, Ariusçular, Bogomiller, Katharlar, Valdocular gibi heretik grupların da yayılmasını hızlandırmıştır.²²²

Yunanca *Monos* (tek, yalnız) ve *oikia* (ev) sözcüklerinden türetilen “Manastır” sözcüğü, münzevi yaşam tarzını benimseyen keşişlerin, (*monachos*) yaşadıkları mekan olan *monasterion* sözcüğünün Türkçe karşılığıdır ve dünyevî yaşama kapalılığı ifade etmektedir.²²³ Batı manastır geleneğinin ilk örneği, M.S. 529’da Monte Cassino’da Benedikten tarikatının kurucusu Aziz Benedictus tarafından kurulmuştur. Manastır yaşamı, bedeni değil ruhu merkeze alan, bedene acı çektiren, bedensel arzuların

²²⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/Hristiyanlik>, Prof. Dr. Demirci, Kürşat, (20.10, 01.12.2020).

²²¹ Doğan, Sema, *Orta Çağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 2003, Cilt 20, Sayı 2, ss.73-89.

²²² Bkz., SEAN, *Gnostikler, a.g.y.*, ss. 149-158.

²²³ Tural, Murat, *Orta Çağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s. 19.

dizginlenmesi gerektiğini savunan, misyonerliği ve sınırlı gereksinimler çerçevesinde yoksulluğu benimseyen yalıtılmış, asketik bir yaşam deneyimi demektir. Yaşam tarzı bakımından keşişlik, tek başına dağa ya da ormana çekilerek hiç kimse ile görüşmeden münzevi hayat yaşamayı tercih eden *hermits* (eremitikler) ve manastırlarda bir tarikat disiplinine bağlı kalarak cemaat hayatı sürdürmeyi ilke edinen *cenobites* (kenobitikler) olarak iki gruba ayrılırlar. Bu sebeple, kişinin kendisine uyguladığı ve günahlarının kefareti biçiminde kabul ettiği acı veren kıl fanilalar, zincirler, çiviler, iğneler, kamçılar gibi aletlere sıkça rastlanmaktadır. Ne var ki, Benedictus *Kural*'ında bu tür eziyetlerden ve işkence aletlerinden söz edilmez. Bu tür çilecilik uygulamaları Benedictus maneviyatına da uymayan davranışlar olarak görülmektedir.²²⁴ Nitekim, uygulamalara ve görüş ayrılıklarına bağlı, sayıları giderek artan tarikatlar ve manastırlar arasında da kutuplaşmalar meydana gelmiştir.²²⁵ Aynı dönemde ortaya çıkan ve *Dilenci Tarikatlar* olarak bilinen Dominiken ve Fransisken tarikatları arasındaki çekişmeler *Gülün Adı*'nda önemli bir yer tutmaktadır. Yazar Eco yapıtında, tarihsel olaylar bağlamında bu iki tarikata mensup kişilerin karşıt görüşlerine ve inanç ayrılıklarına dikkat çekmektedir. Bununla beraber kız kardeşler, biraderler ve lâikler biçiminde yapılanmış olan her iki tarikat da yoksulluğu vaaz etmeyi ve insanları doğru yola sevk etmeyi hedeflemiştir.²²⁶

Yazar Umberto Eco, *Gülün Adı* romanına mekân olarak, Kuzey İtalya'nın dağlık bir bölgesinde bulunduğu tahmin edilen ve *Gotik* tarzda inşa edildiği anlaşılan bir Benedikten manastırını seçmiştir. Romanında kurguladığı olası dünyayı gerçek tarihsel bilgilerin ışığında metne aktarırken, kahramanlarının da zamandizinsel ölçütlere göre düzenlenmiş Orta Çağ belgelerine bağlı kalarak söz söylemelerini sağlamıştır. Zaman bağlamında XIV. yüzyılı seçtiği ve Fransisken tarikatından bir sorgucuya “başrol”

²²⁴ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1171473>, *Batı manastır geleneğinin Babası Aziz Benedikt ve Asketik Öğretileri*, Prof. Dr. İsmail Taşpınar, Dokt. Öğr. Yasin Güzeldal, 2020, s. 14. (11.15, 07.12.2020).

²²⁵ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 202.

²²⁶ Ed. Cevizci, Ahmet, Muhammet Tarakçı, *Fransisken ve Dominiken Tarikatları*, Felsefe Ansiklopedisi, Ebabel Yayınları, Ankara, 2009, s. 830.

verdiği *Gülün Adı*'nda yazar, yoksullukla ilgili tartışmalara yer vermesinin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber, söz konusu manastırın planını, hatta sarmal merdivenindeki basamaklarının sayısını saptamak için mimarlık ansiklopedisindeki fotoğraflardan ve planlardan yararlandığını belirtmektedir.²²⁷ Manastır yaşamı konusunda yaptığı derin araştırmalar ve tarihsel incelemeler neticesinde romanında yarattığı mekân, kurmaca olamayacak kadar gerçektir. Kısacası, *Gülün Adı*'na esin veren ve yaşlı rahip Adso de Melk'in sözde kaleme aldığı elyazmasında, konumuna dair "Pomposa ile Conques arasında, belli belirsiz bir yerde" biçiminde okurun hayal gücüne bıraktığı manastır, gerçekte hiçbir zaman var olmamıştır. Ne var ki yazar Umberto Eco, gerçeklikle ilişkisine özen gösterdiği bu tarihsel yapıtı için kusursuz bir dünya kurgulamış ve aynı zamanda romanın polisiye düzlemine özgü ipuçlarını değerlendirme yetisine sahip bir Fransisken sorgucu olan Baskervilleli Guglielmo ile bir Benedikten olan çömezi Melkli Adso'yu 1327 yılının soğuk bir Kasım günü, sislerin arasında kaybolan bu kurmaca manastıra doğru yola çıkarmıştır. Eco'nun, elyazmasındaki yaşlı Adso'nun sözlerine bağlı kalarak tarif ettiği manastırın yeri metinde, "büyük olasılıkla Piemonte, Liguria ve Fransa arasında, Apennin sırtlarında yükseldiği" hissiyatını vermektedir. Eco'nun parantez içinde "yani Lerici ve Turbia arasında bir yer"²²⁸ ifadesi, *İlahi Komedya*'nın *Araf* bölümünde (3:49-51), Dante ile rehberi Vergilius'un Araf Dağ'ının eteklerine vardıkları sırada karşılarında yükselen kayanın geçit vermeyen tavrını betimleyen dizelerine bir gönderme niteliğindedir:

*Tra Lerice e Turbia la più diserta,
la più rotta ruina è una scala,
verso di quella, agevole e aperta.*

²²⁷ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 703.

²²⁸ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 27.

*Turbia ile Lerici arasındaki dağlarda
en bozuk en ıssız yol bile, geniş,
rahat bir merdiven sayılırdı bunun yanında.*²²⁹

Bu sözler, girintili Liguria kıyılarının uç noktalarını, La Spezia yakınındaki Lerici ile Nice yakınlarındaki Turbia arasındaki sarp kesiti işaret etmektedir. Eco'nun erişilmesi güç, ancak katır yolu ile ulaşılabilen bir tepenin dik duvarlarına tünemiş olan gizemli manastırı için Piemonte bölgesindeki Pirchiriano Dağı'nın zirvesinde yükselen ve Benedikten tarikatına bağlı San Michele kilisesinden esinlendiğini düşündürmektedir.²³⁰

²²⁹ Alighieri, Dante, *İlahi Komedya, Araf*, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 303.

²³⁰ <https://luoghineilibri.wordpress.com/2015/01/12/tre-abbazie-e-un-romanzo-il-nome-della-rosa/Michela-Rovelli>, (08.15, 09.12.2020).

III.6.1. BENEDİKTEN TARİKATI

Batı manastır geleneğinin ilk örneği olan Benedikten tarikatı (Ordo Sancti Benedicti) M.S. 529'da Nursialı Aziz Benedictus tarafından Subiaco kenti yakınlarında kurulmuştur. Aziz Benedictus yaşamı boyunca bir düzine manastır kurmuş ancak bu manastırları kurarken kendine ait bir tarikat kurmayı hedeflememiştir. Benedictus'un yaşadığı VI. yüzyıl, "aynı zamanda Barbar istilaları sonucu çöken Batı Roma İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu kaotik bir dönemi de ifade etmektedir. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ve sonrasındaki kaos ortamı da dindar insanların manastır yaşamına yönelmelerini ve manastırların VI. yüzyıl boyunca yayılmasını kolaylaştırmıştır."²³¹ Benedictus'un Kutsal Kitap ilkelerini destekleyici nitelikte kaleme aldığı ve kısaca *Regula* (Kural) adıyla bilinen *Regula Benedicti* adlı yapıtı, Katolik Hristiyan dünyasının en etkili tüzüğü olarak kabul edilmektedir. Bu belge, manastır geleneğinin ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Aziz Benedictus'un *Kural*'ları, topluluğa katılacak adaylara manastırda bir arada yaşamayı, eski davranışlarını değiştirmeyi (*conversatio morum*) ve itaat etmek üzerine söz vermeyi öngörmektedir. Bu şekilde, manastır içerisinde yaşayacak olan keşişlerin dua etmek, ilahileri ezberlemek, kutsal metinleri okumak, meditasyon gibi diğer yapmak zorunda oldukları her türlü gündelik iş, saatler ile belirlenmiştir.²³² Keşişlerin bu kuralların dışına çıkmaları kesinlikle yasaklanmıştır. Orta Çağ boyunca Avrupa'da kurulan manastırların çoğu Aziz Benedictus'un kurallarını kendilerine model aldıkları için *Regula*, XII. yüzyılın sonuna kadar Batı manastır yaşamında bir gelenek olarak kabul edilmiştir. Manastır yaşamının tek yetkili kişisi olan papaz, keşişleri ve rahibeleri

²³¹ Prof. Dr. Taşpınar, İsmail ve Dr. Öğr. Yasin Güzeldal, "Batı Manastır Geleneğinin Babası Aziz Benedikt ve Asketik Öğretileri", *Akademi Dergisi*, Ankara, 2020, Sayı 8, ss. 14-15.

²³² <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/781255>, Özlem Genç, *Ortaçağ Avrupası'nın Dinî ve Sosyal Hayatına İlişkin Bir Bildiri: Duplex Legationis Edictum*, s. 41, (03.30, 06.12.2020).

göreve atama, okuyacakları kitapları seçme, cezalandırma ve aforoz etme²³³ yetkisine sahiptir. Keşişler manastırda asketizm ve mistisizm esasına göre yaşarlar.²³⁴ *Kural*'ın geneline bakıldığında, Benedictus'un birçok maddede ruhsal yaşam öğretisini esas aldığı, kişinin kendi iradesini terk etmesi hususunda yoğunlaştığı görülmektedir.²³⁵ *Kural*'ın ve Benedikten manastırcılık anlayışının temelinde, rahiplerin ideal Hristiyanlık yolunda ilerlemeleri düşüncesi yer almaktadır. Bu bağlamda *Kural*, rahipleri belli bir standarda göre disipline eder ve onlara normal kabul edilen bir Asketizm'i yaşam biçimi olarak sunar. Kısacası, Aziz Benedictus'un ruhsal yaşam öğretisi ve *Regula* kapsamındaki temel değerleri, *Taciturnitas* (Sessizlik), *Oboedientia* (İtaat), *Humilitas* (Alçakgönüllülük), *Solitudo* (İnziva), *Oratio* (Dua) ve *Hospitalis* (Misafirperverlik) biçiminde özetlenmektedir. Giriş bölümünde, "Rab bizden, onun kutsal öğretilerini günlük olarak eylemlerimize dönüştürmemizi istemektedir"²³⁶ ifadesi yer alır.

Benedikten rahipleri, daha sonraları Papa Gregorius'un (590-604) desteğiyle manastır duvarlarının dışına çıkarak -önce İtalya'da sonra da Alpler'in ötesinde- İsa Mesih'in mesajını yaymak üzere halkın arasına karışırlar. Benedikten'lerin özellikle VII. ve VIII. yüzyıllarda, İngiliz ve Germen bölgelerinde gerçekleştirdikleri evanjelizasyon²³⁷ çalışmaları önemli bir misyon niteliğindedir. Bu çalışmanın önceki

²³³ *Afroz*, burada 'rahibi manastır topluluğundan izole etmek' anlamındadır.

²³⁴ *Asketizm*, ruhun manevî kötülüklerden arındırılması amacıyla her türlü dünyevî zevkten fedakârlık etmeyi ve günahlardan uzak durmayı hedeflemektedir. Mistisizm ise Tanrı'nın sevgisine ulaşmayı ve ruhun Tanrı ile birleşmesini amaçlar.

²³⁵ Butler, Cutberth, *Benedictine Monachism Studies In Benedictine Life and Rule*, Longman Green and Co., London, 1919, s. 36.

²³⁶ "Haec complens Dominus exspectat nos cotidie his suis sanctis monitis factis nos respondere debere." *Regula Benedicti*, prol.:35. Bkz. TAŞPINAR-GÜZELDAL, *Batı Manastır Geleneğinin Babası Aziz Benedikt ve Asketik Öğretileri*, a.g.y., s. 16.

²³⁷ *Evanjelizm*, genel anlamıyla İncil'i vaaz etme veya İncil'i yayma anlamında kullanılmaktadır. Evanjelizasyon, İncil'in mesajını kiliseden soğumuş ve uzaklaşmış olan Hristiyanlara ulaştırma (Evanjelizm) anlamına geldiği gibi, ayrıca Hristiyan olmayan insanlara misyonerlik faaliyeti ulaştırmayı da kapsamaktadır. Bu bağlamda Evanjelizizm kavramı ile dini yaymak için çeşitli yöntemlerin geliştirilerek insanları Hristiyanlığa davet etmek amaçlanmaktadır. Evanjelist sözcüğü, Grekçe "eu-angelos" kelimesinden gelmekte ve açılımı *Eu* (iyi), *angelos* (haber) "iyi haber getiren" anlamı taşımaktadır. Diğer yandan "İncil, Hz. İsa'nın öğretileri" için de kullanılmaktadır. Öyle ki, dört İncil'in yazarları olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna için de "evanjelist" sıfatı kullanılır. Bundan başka evanjelist, insanlara

bölümlerinde söz edildiği gibi, İmparator Charlemagne'ın Hristiyanlığa bağlı bir Benedikten sempatzanı olmasının kendisine İmparatorluk tacını giydiren Papa III. Leo'dan itibaren Kilisenin siyasî bakımdan dünyevileşmesine ve İmparatorluk üzerinde söz sahibi olmasına yol açtığını, burada bir kez daha hatırlamak yerinde olacaktır.²³⁸ Nitekim, manastır yaşamındaki dinî uygulamalarının yanı sıra, yüksek kültürel seviyelerini ve Hristiyanlığı yayma çabalarını göz önünde bulundurarak, Charlemagne'ın düzenli bir eğitim sisteminin kurulması için Benediktenleri görevlendirdiği bilinmektedir. Öyle ki, Benedikten *Kural*'ı, keşişlerin sadece dinî değil, aynı zamanda bilimsel ve edebî olan eski metinleri kopyalamak gibi, sabır gerektiren işlere kendilerini adanmalarını da öngörmektedir. Bu bağlamda manastırların dinî yaşamın entelektüel ve kültürel çehresini oluşturduğu söylenebilir. Her manastırda kendine ait bir din okulunun bulunmasının yanı sıra, pek çoğunda kural gereği, kitaplıklar ve *scriptoria*'lar (elyazmalarının kopyalandığı odalar) yer almaktadır. "Bilge keşişler" olarak tanımlanan din adamlarının manastır kitaplıklarında korunan metinleri incelemek ve bunları diğer keşişlere öğretmek ile görevli oldukları söylenmektedir.²³⁹

Yazar Umberto Eco, *Gülün Adı*'nda, Benedikten rahiplerinin manastır kütüphanesindeki kültürel çalışmalarına dikkat çekmektedir. Yapıtta yer alan Benedikten rahipleri arasında, yazarın anlatıcı konumunda seçtiği Melkli Adso karakteri de Benedikten tarikatına bağlı bir öğretmen ve yazardır. Adını, X. yüzyılda bir kehanet ve kıyamet kitabı olarak bilinen *Libellus de Antichristo* (Deccal'ın Kitabı) adlı yapıtın yazarı Montier-en-Derli Adso'dan almıştır.²⁴⁰ Bununla beraber romanda önemli bir yer tutan kütüphanede görevli keşişlerin sadece elyazmalarını kopyalamak ile görevli oldukları, okumalarının yasak olduğu vurgulanmaktadır.

Hristiyanlığı anlatan ve dine çağırıcı kişi anlamına da gelmektedir. Bkz. Güngör, Ali İsmail, *Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005, ss. 2-3.

²³⁸ Bkz., Tez çalışmasının I. Bölümü, "Gülün Adı'nda Orta Çağ Avrupası'ndan Yansımalar", s. 24.

²³⁹ Doç. Dr. Doğan, Sema, "Orta Çağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2003, Cilt 20, Sayı 2, s.77.

²⁴⁰ Ichert, Klaus e Ursula Schik, *Il segreto della rosa decifrato*, Salani Editore, Firenze, 1986, ss. 35-36.

Aziz Benedictus sonrası dönemde Batı'da keşişliğin hızlı bir yayılma sürecine girdiği gözlenmektedir. Orta Çağ'da birçok kralın keşişleri himaye etmesiyle birlikte keşişlik önemli bir kurum haline gelmiştir. Bu kurumsallaşmanın neticesinde manastırların hızla zenginleştiğine ve keşişliğin temel öğretilerinden uzaklaşmaya başladığına tanık olunur. Bu durum, Anianeli Benedictus adıyla bilinen Charlesmagne'nin oğlu Dindar Louis ile başlayan çeşitli reform hareketlerine zemin hazırlar. Anianeli Benedictus, İmparatorluğun içindeki manastırlara yeni bir düzen getirmek ve Nursialı Aziz Benedictus'un belirlediği *Kural*'ın tüm manastırlarda uygulanmasını sağlamakla görevlendirilir.²⁴¹

XI. yüzyılın sonlarına doğru Batı keşişliğinde gezgin keşiş vaizliğini yeniden canlandırmak üzere bir dizi atılım gerçekleştirilir. Manastırların dışında misyonerlik ve cemaat çalışmalarını teşvik eden reformlar nedeniyle manastır yaşamı da eski düzeninden bir kez daha uzaklaşmış olur. Manastırların artık *extra moenia* (şehir surlarının dışında) değil, doğrudan yerleşim merkezlerinde inşa edildiğine tanık olunmaktadır.²⁴² 1414 yılında gerçekleştirilen Konstans Konsili'nden önceki sayıma göre, Orta Çağ boyunca hızla gelişen Benedikten tarikatına ait manastır sayısının yaklaşık on beş bin civarında olduğu ve yerleşim yerlerinden uzakta, izole bölgelerde inşa edilen manastırların da dokuz yüzden fazla keşişi barındıracak büyüklükte olduğu söylenmektedir.²⁴³ Keşişliği başlangıç evresindeki konumuna geri getirmek üzere harekete geçen, Benedikten *Kural*'ına bağlı Cluny ve *Cistersian* (Sistersiyen) tarikatları manastır tarihinde ve *Gülün Adı*'nda önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak, XIII. yüzyılda vaaz veren dilenci tarikatların -Fransiskanlar (1210), Dominikenler (1215) ve Karmelitler (1250)- doğmasıyla birlikte manastır anlayışında yeni bir süreç başlar.

²⁴¹ Bkz., LAMBERT, *Orta Çağ'da Dinsel Sapkınlıklar*, a.g.y., ss. 44-45.

²⁴² Bkz. https://it.cathopedia.org/wiki/Ordine_di_San_Benedetto, (17.10, 28.01.2021).

²⁴³ Gürkan, S. Leyla, *Manastır*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, Cilt 27, s. 560.

III.6.2. FRANSİSKEN TARİKATI

Hristiyanlık Katolik, Ortodoks ve Protestan gibi mezheplere ayrıldıktan sonra İncil'in ve İsa'nın öğretilerini kendilerine göre yorumlayan ve bunu bir yaşam biçimine dönüştürerek bir tarikat bünyesinde toplayan kişilerin, sonradan "aziz" sıfatı aldıklarına tanık olunur. Fransisken tarikatının kurucusu Assisili San Francesco da bu azizlerden biridir. Francesco, ailesinin zenginliğini reddederek İsa gibi fakir bir yaşam sürmeyi Hristiyanlığın bir erdemi olarak benimsemiştir. Orta Çağ'ın baskıcı tutumuna ve Kilise'nin dünyevileşme ve zenginleşme çabalarına ödün vermeden Kilise'ye bağlılığını sürdürmüştür. San Francesco İncil'i okumanın, İsa'nın öğretilerini insanlara vaaz etmenin ve yoksulluğun erdemli bir yaşam biçimi olduğunu savunmuştur. Onun bu düşüncelerini benimseyen insanları etrafında toplamayı başarmış ve Fransisken tarikatını kurmuştur. San Francesco, İsa'yı örnek alma yolunda benimsediği davranış ve tutumları kaleme aldığı *Kural* ile sistematik hale getirmiştir. Fransisken tarikatının misyonerlik çalışmalarına ışık tutan bu kurallar, kısa zamanda tüm Avrupa'da ve Hristiyan dünyasında tanınır olmuştur. Ayrıca, Hristiyanlıktaki ilk kadınlar tarikatının da kurucusudur.²⁴⁴ Francesco, 1226 yılında yaşama veda edinceye kadar yoksulluk, sadelik, alçakgönüllülük gibi İncil'in temel öğretilerine bağlı kalarak yaşamış, çarşıdaki İsa'nın acılarını deneyimlemiştir. Ölümünden iki yıl sonra, Kilise tarafından aziz ilân edilmiştir.

Francesco, 1182 yılında İtalya'nın Umbria bölgesindeki Assisi kasabasında, aşırı dindar olmayan, varlıklı bir ailede dünyaya gelir. Babası, Pietro di Bernardone bir kumaş tüccarıdır ve Fransız asıllı annesi Madonna Picca, Provanslı bir kontun kızıdır.²⁴⁵

²⁴⁴ De Robeck, Nesta, *St. Clare of Assisi*, The Bruce Publishing Company, Milwaukee, 1951 ss. 39-44.

²⁴⁵ Ruggero Bonghi, *Francesco d'Assisi*, Cittàdi Castello S. La Tipografo Editore, Napoli, 1884, s. 5.

Küçük yaşta Fransızca ve Latince öğrenen Francesco, eğitim yaşamı boyunca pek parlak bir öğrenci olamamıştır. Bunun üzerine babası, Francesco'nun iş yaşamında başarılı olacağını ve aile işlerini devralacağını ümit etmiş, ancak o, bu konuda da varlık gösterememiştir. Francesco, zengin ve soylu yaşamın kendisine sunduğu olanaklardan yararlanmayı bilmiş, eğlenceye düşkün, son derece uçarı bir gençlik yaşamıştır. Çevresinde geleneklerine ve görgü kurallarına önem veren, duyarlı, saygılı ve cömert bir delikanlı olarak tanınmış; özenli giyimi, neşeli kişiliğiyle Assisi'deki ziyafetlerin aranan kişisi olmuştur.²⁴⁶ O yıllarda, her genç gibi Francesco da trubadurların aktardıkları kahramanlık destanlarının etkisiyle askerî yaşama öykünmüş, şövalyelik ideallerine kapılmıştır. Bu hevesle 1202 yılında, Perugia ile Assisi kentleri arasındaki Collestrada savaşına katıldığı ve yaşamını bütünüyle değiştirecek olan bu askerlik macerasının tutsaklıkla sonlandığı bilinmektedir.²⁴⁷ Bir yıl boyunca savaş esiri olarak tutuklu kalan Francesco, seçkin bir şövalye olma arzusuyla ayrıldığı Assisi'ye tamamen farklı bir insan olarak geri dönmüştür. Esaret sürecinde yaşadığı yalnızlık, Francesco'nun geride bıraktığı yaşamını ve geleceğini sorgulamasına neden olur. Bu içsel sorgulama Assisi'ye döndükten sonra da devam eder. Yeniden babasının yanında çalışmaya başladığı sırada, dükkânın günlük kazancını bir dilenciye sadaka olarak vermesi, ruhunda uzun zamandır duymadığı huzura kavuşmasını sağlarken, aile içinde de ilk krizin yaşanmasına neden olmuştur. Daha derin ve sarsıcı bir başka olay da 1204 yılında Assisi tepelerindeki San Damiano Kilisesi'nde yaşanmıştır. Yeniden şövalye sınıfında yer almak üzere Puglia'daki iç savaşa katılmaya hazırlandığı günlerde Francesco, dua etmek için gittiği San Damiano kilisesinde, ana altarın önünde diz çöktüğü sırada, çarmıhtaki İsa heykelinin kendisiyle konuştuğunu fark eder: “Görmüyor

²⁴⁶ Paladini, Carlo *San Francesco d'Assisi nell'arte e nella storia lucchese*, Rassegna Nazionale Editore, Firenze, 1901, s. 83.

²⁴⁷ <https://www.medioevoinumbria.it/personaggi/santi-e-beati/san-francesco-di-assisi/> (23.00, 18.12.2020).

musun Francesco, Kilisem yıkılmaya yüz tutmuş, onu tamir et.”²⁴⁸ Francesco, Tanrı’nın emri saydığı bu sözleri yerine getirmek üzere dükkândaki bütün malları satar ve gelirini kiliseye bağışlar. Babasının itirazı üzerine birlikte gittikleri piskoposun önünde Francesco, üzerindeki bütün giysileri çıkarır ve bundan böyle Pietro di Bernardone’ye baba demeyeceğini, gerçek babasının göklerde olduğunu söyler: *Pater noster, qui es in coelis*.²⁴⁹ Bu olay, Francesco’nun yaşamında bir dönüm noktası sayılmaktadır. Piskoposun önünde üzerinden çıkardığı giysilerle birlikte Francesco, ailesinin zenginliğini ve sahip olduğu asaleti de bir kenara bırakmış, tüm varlığını ve benliğini fakirlere, çaresizlere ve hastalara adamayı seçmiştir. Onun bu tavrı, yaşadığı ruhsal bunalımını yansıtmakla beraber Tanrı’ya yönelme arzusundaki kararlılığını da göstermektedir. Başkalarına yardım etmek, Orta Çağ’da dünyevî zevklere yönelen ve kendi zenginliğinden ödün vermeyen Kilise’nin de bir öğretisidir. Ne var ki, “Fakirlik” İsa ile birlikte çarşıya gerilmiştir. Nitekim, *İlahî Komedya* adlı yapıtında Dante, Kiliseyi “kurtarma” görevinin Tanrı tarafından Assisili Aziz Francesco’ya verildiğini belirtmektedir. Francesco’nun alımlı bir hanım olarak tasvir ettiği, ilahî aşkı “Fakirlik” olgusuna şu sözlerle yer vermektedir:

Cennet, XI. kanto (61-66)

61 *Ve kutsal mahkemenin önünde (Assisi piskoposunun önünde)
onunla birleşti coram patre (babasının huzurunda);
daha da çok sevdi onu gün geçtikçe.*

64 *Kadın (Fakirlik) bin yüz yılı aşkın süre
ilk eşinden (İsa’dan) yoksun kalmıştı,
küçümsenmiş, terk edilmiş, isteklisi çıkmamıştı;*²⁵⁰

²⁴⁸ S. Bonaventura, *Vita di San Francesco d’Assisi*, versione raffrontata col testo volgare da Mons. Leopoldo Amoni, Tipografia Vaticana, Roma, 1888, s. 28.

²⁴⁹ Bkz. *İtalyan Edebiyat Tarihi, I. Kitap, a.g.y.*, s.17.

²⁵⁰ Bkz., ALIGHIERI, *İlahî Komedya-Cennet, a.g.y.*, ss. 626-627.

Fakirlik teması, diğer dinî geleneklerde olduğu gibi Hristiyan mistisizminde, Aziz Francesco'nun geliştirdiği "Bayan Fakirlik" metaforu ile farklı bir boyuta taşınır. Kendisine "Ne zaman evleneceksin?" diye soranlara Francesco, "Çok güzel bir hanımla, adı Madonna Povertà²⁵¹ (Bayan Yoksulluk), o bütün kadınlardan daha güzel"²⁵² şeklinde karşılık verir. Bu bağlamda "Fakirlik," kimi zaman İsa Mesih olarak ya da onun bir yansıması gibi kişiyi Tanrı'ya ulaştıracak mistik bir yol biçiminde algılanmaktadır. Bu yolda, Tanrı tarafından yaratılmış olması, Francesco'yu doğadaki tüm canlılarla, Güneş, Ay ve dahası Ölüm ile kardeş kılmaktadır. Francesco'nun mistisizm anlayışına göre, onun Tanrı'nın yarattığı bütün canlı ve cansız varlıklara hürmet etmesi, her şeyi Tanrı'nın bir sureti olarak görmesi İslâm tasavvufundaki "Vahdet-i Vücut"²⁵³ felsefesini çağrıştırmaktadır. Francesco'ya göre, "İnsan, doğanın bir parçasıdır ve doğa da insanın içinde bulunduğu bir bütündür. Bu bütüne verilecek her türlü zarar, insanı doğrudan etkileyecektir."²⁵⁴ Lübnanlı yazar ve filozof Mikhail Naimy, 1948'de kaleme aldığı 'Mirdad'ın Kitabı' adlı yapıtında, Yaratılan ile Yaratılan arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

²⁵¹ *Madonna Povertà*'nın gerçekte, Francesco ile aralarında gizemli bir bağ bulunduğu söylenen ve "o çok soylu, çok güzel ve erdemli bir kadındır" biçiminde tanımladığı kişinin Assisili Chiara olduğu düşünülmektedir. Araştırmacı yazar Wendy Murray, Francesco'nun yaşamında önemli bir yer tutan Assisili Chiara ile ilişkilerinin Francesco'nun ruhsal dönüşümleri öncesinde başlamış ve bir anlamda bu dönüşümü birlikte geçirmiş olduklarını iddia etmektedir. Chiara'nın Francesco'ya olan bağlılığı ve sevgisine dair, Yoksul Chiara tarikatında bir rahibe olan Chiara Anastasia'nın aktarımına göre, "O, Tanrı'dan sonra Chiara'nın ruhsal yolculuğunda ona en çok yardım eden kişidir." Bkz. Murray, W. A., *Mended and Broken Heart*, New York, Perseus Group: Basic Books, 2008, ss. 35-38.

²⁵² P. Jacopo Molinari, *San Francesco D'Assisi, Poeta Cantore del Divino Amore*, Giacinto Marietti Tipografo-Libraio, Torino, 1843, ss. 83-85.

²⁵³ *Vahdet-i Vücut*, vücudun birliği demektir ve Panteizm ile aynı düşünceyi yansıtır. "Bütün evren bir benliktir, yaratıcı da onun ruhudur. Bu anlayışa göre, her şey Tanrı'dandır değil, her şey Tanrı'dır, Tanrı'nın vücududur. Tanrı tarafından yaratılmış her şeyin O'nunla aynı nitelikte ve görüntüde olduğunu, yaratılışın Tanrı'nın özünden kaynaklanan ve Tanrı'nın eseri olan evrende, her şeyin tam ve kusursuz olduğu" görüşünü öne sürer.

²⁵⁴ Batuk, Cengiz, *Assisili Francis ve Hristiyan Mistisizmi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 19.

[...] Var olmak insanın kendisini bulduğu doğada, doğayla bir olan Tanrı'da kaybolmaktadır; yaşamın merkezi ve bütün varlıkların kaynağı 'Ben'dir. 'Ben' Yaratıcı sözcüktür. Ondaki gizemli gücü anlamadığınız ve o gücün efendisi olmadığınız sürece, zenginlik yoksulluk demektir; barışınız savaş demektir. Yaratılan ne ise yaratıcı odur. Yüksek ışıkların altında uçmayı beklerken kendinizi hapishanenin karanlıklarında titrer bulursunuz.²⁵⁵

Aziz Francesco'nun doğayla bütünleştiği, fakirliği benimsediği ve kendisini cüzzamlı hastaların bakımına adanmış mistik yaşamında, İsa Mesih onun için her şeyin başlangıcını ve sonunu temsil etmektedir. Nitekim, yaşamının son evresinde deneyimlediği *stigmata*²⁵⁶ Aziz Francesco'yu fiziksel olarak İsa ile aynılaştırma ve bütünleşme evresine taşımıştır. Hristiyan inancına göre *stigmata*, İsa'nın çarmıhta yaşadığı işkencelerden sonra ellerinde, ayaklarında ve göğsünün alt kısmında oluşan beş yara izidir. Bunlar, ilahî bir işaret olarak kabul edilmekte ve sadece seçilmiş kişilerin vücudunda meydana gelmektedir. Rivayete göre, 14 Eylül 1224 tarihinde İsa, bir melek suretinde Aziz Francesco'ya görünmüş ve bedenindeki tutku ve acıların izlerini onun bedenine aktarmıştır.²⁵⁷

Kilisenin sorumluluklarından uzaklaştığı ve erk kavgasına tuttuğu bir süreçte, Francesco, İsa gibi son derece sade ve fakir bir yaşam sürmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla dönemin ruhbanları başta olmak üzere, onun yolundan gitmek isteyenler ve Fransisken tarikatı için bir tüzük niteliğindeki *Kural*'ı kaleme almıştır. Temelinde fakirlik,

²⁵⁵ Naimy, Mikhail, *Mirdad'ın Kitabı, Bilgi ve Bilgeliğin Sırrı*, (Çev. Merve Duygun), İstanbul, 2020, s. 48.

²⁵⁶ *Stigmata*, Yunancada işaret, marka, damga ve nişan anlamlarına gelmektedir. Demirle ya da dövme ile yapılan izleri tanımlamakta kullanılır. Bu tarz uygulama çoğunlukla sığırların ya da kölelerin kime ait olduğunu belirlemek için yapılır. Herodot, antik dinlerdeki dövme uygulaması için *stigmata* terimini ilk kez dinî anlamda kullanan kişidir. *Stigmata*, İsa Mesih'in acılarını ve tutkusunu duyumsamanın bir nişânesi olarak kabul edilirken, *stigmata* sahibi kişilere de *stigmatist*, yani "Tanrı'nın Kölesi" ya da "Kutsal Köle" denilmektedir.

²⁵⁷ Bkz., BATUK, *Assisili Francis ve Hristiyan Mistisizmi, a.g.y.*, s. 19.

alçakgönüllülük, karşılıklı saygı, sevgi, dua etmek ve yardımlaşmak olan Fransiskenlik ilkeleri, Papa III. Innocentus'a sunulmuş ve 1209 yılında Papa'nın sözlü onayı alınmıştır.²⁵⁸

1212 yılında, asil bir ailenin kızı olan Assisili Chiara'nın onun yolundan gitmek için Francesco'nun önünde diz çökmesi, Fransisken tarikatının ikinci halkasını oluşturan Yoksul Chiara Rahibeler topluluğunun ilk adımı olarak kabul edilir.²⁵⁹ Francesco'nun vaazları İtalya'nın hemen her yerinde etkili olmaya başlar. Böylece, manastır yaşamına girmek istemeyen sempatizanları da büyük bir cemaat oluşturacak kadar çoğalır. Sıradan insanların oluşturduğu bu topluluk, Fransisken tarikatının üçüncü halkasını meydana getirir. Sayıları arttıkça, Fransisken kuralları yeniden düzenlenir; 1221 yılında Assisi'de yapılan bir toplantı ile tüzüğün on iki maddeden oluşan son metni Papa III. Honorius'a sunulur ve Fransisken tarikatının yazılı onayı alınır.

Fransisken tarikatı kurulduğu sırada, kurallara sıkı sıkıya bağlı din adamı ya da keşişlerden oluşan *Frați Minori* (Küçük Biraderler), Fransisken rahibelerin yer aldığı *Azize Chiara Cemaati* ve son olarak da *Frați Laici* (Din adamı olmayan kardeşler) topluluğundan oluşmaktadır. Bununla birlikte, Aziz Francesco ölmeden önce tarikatta yoksulluk yemini konusunda karşıt görüşlerin ortaya çıktığı ve tarikatta kırılmaların başladığı görülmektedir. Bu durum, kurallara sıkı sıkıya bağlı ve başlıklı pelerinleriyle kendilerini *Cappuccini* (Kapüsenler) olarak adlandıran yeni Fransisken topluluğunun ortaya çıktığı XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Söz konusu kırılmaya gerekçe olarak, Fransiskenler'in bir zaman sonra inzivaya çekildikleri hücrelerinden çıkarak manastır topraklarındaki konutlara yerleşmeleri ve böylece sosyal yaşama açılmaları gösterilmektedir. Ayrıca, Fransisken keşişlerin eğitim

²⁵⁸ O.F.M. Facchinetti, P. Vittorino, *San Francesco D'Assisi nella storia, nella leggenda*, Casa Editrice S. Lega Eucaristia, nell'Arte, Milano, 1921, s. 106.

²⁵⁹ ibid, ss. 107-111.

ve öğrenim görmeleri için bir fırsat olarak değerlendirilen bu yeni yaşam tarzı, mutlak fakirlik prensiplerinin de gevşemesine neden olmuştur.²⁶⁰ Eğitime yöneldikleri süreçte, Paris ve Oxford gibi akademik merkezlerde kurdukları tarikat locaları Aziz Bonaventura, John Duns Scotus ve Ockhamlı William gibi skolastik düşüncenin önde gelen üstatlarının yetişmesini sağlamıştır.²⁶¹ XIV. yüzyılda *Frati Minori* topluluğunda Fransiskenliğin temellendiği fakirlik ve münzevilik ilkesinden koparak dünyevî yaşamı tercih edenlerin yanında, Aziz Francesco'nun *Kural*'ına sıkı sıkıya bağlı kardeşlerin de varlıklarını sürdürmeye devam ettikleri bilinmektedir. Bu sürece dair yaşanan olaylar, *Gülün Adı*'nda şöyle anlatılmaktadır:

XII. yüzyılın başlarında, kendisinde peygamberlik ruhu olduğuna inanılan Sistersiyen²⁶² tarikatına bağlı Citeauxlu Joachim adındaki rahibin yazmış olduğu bir kitap ortaya çıkmıştır. Joachim kitabında, uzun zamandan beri 'sözde' Havariler'in davranışları yüzünden İsa'nın "bozulmuş olan" ruhunun yeryüzünde yeniden gerçekleşeceğinden ve yeni bir çağın başlayacağından söz etmektedir. San Donninolu Gherardo isimdeki bir

²⁶⁰ <https://www.treccani.it/enciclopedia/frati-minori/>, (06:37, 05.02.2021).

²⁶¹ A.g.y., TARAKÇI, ss. 830-833.

²⁶² *Sistersiyen tarikatı* (Lat., *Ordo cisterciensis*), XII. yüzyılda bir Benedikten rahip topluluğu tarafından Fransa'nın Citeaux (Latince adı Cistercium) köyünde kurulmuş, adını da bu köyden almıştır. Kendilerini dünya işlerinden uzaklaştırmış keşiş ve rahibelerden oluşan bir tarikattır. 1110 yılında 30 yoldaşı ile birlikte bu manastıra katılan Bernard de Clairvaux, bu tarikatın Fransa, İngiltere, İskoçya, İrlanda, İspanya, Portekiz, İtalya ve Doğu Avrupa'ya hızla yayılmasına yardım etmiştir. *Sistersiyenler*, yaşamlarını Aziz Benedictus zamanındaki gibi sürdürmeye ve onun *Kural*'ına bağlı kalmaya özen göstermişlerdir. Öyle ki, Benediktenler'in zaman içinde geçirdikleri gelişmeleri reddetmiş, Aziz Benedictus dönemindeki manastır yaşamına sadık kalmayı tercih etmişlerdir. *Bernardinler* veya üzerlerine giydikleri beyaz tunikten dolayı *Beyaz Keşişler* olarak da adlandırılan *Sistersiyenler* yaşamlarını el işçiliği, peynir, bira yapımı ve tarım faaliyetleri ile sürdürmüşlerdir. *Sistersiyenler*, bu faaliyetleri bir ibadet olarak görür, çalışmalarında mükemmeliyeti ararlar. Kendilerine yetecek kadar üretim yapar, fazlasını ihtiyaç sahiplerine dağıtır ya da gıda maddelerini satarak gelirini manastırın bakımına ve çeşitli sosyal yardım projelerine aktarırlar. Her türlü dünyevilikten uzak durur, mal ve para sahibi olmaktan kaçınırlar. Üzerlerine giydikleri elbise bile kendilerine ait değildir. Manastırda münzevî yaşamlarını dua, ibadet ve tefekkürle geçirirler. *Sistersiyenler*, XVIII. yüzyılda İngiltere ve Fransa'da yaşanan Protestan reformlardan etkilenmişlerse de XIX. yüzyılda tekrar eski ilkelerine dönmüşlerdir. 1891 yılında *Trappist "Ordo Cisterciensium Strictioris Observantiae-OCSO"* adı verilen ve *Sistersiyen* geleneğini sıkı bir biçimde sürdüren yeni bir kol ortaya çıkmış, bu kola bağlı çok sayıda manastır kurulmuştur. Bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sistersiyenler> (19:18, 18.04.2021).

*Fransiskan rahibin, bu yüce görevin kendi tarikatını işaret ettiğine dair açıklamaları [...]*²⁶³

Frati Minori topluluğunda eski *Kural*'ı bütünüyle destekleyen *Frati Spirituali* (Tinciler) topluluğunun doğmasına yol açar. Öte yandan Sorbonnelu din âlimleri de Citeauxlu rahip Joachim'in öğretilerinin yasaklanmasını ve izinden gidenlerin ömür boyu hapis cezası almalarını isterler.

*Bu kararın ardında, söz konusu karmaşadan yararlanarak üniversite çevresinde çok bilgili ve saygı gören bazı Fransiskanleri (ve de Dominikenleri) sapkın suçlamasıyla itibarsızlaştırmak arzusu bulunmaktadır. Bu haksız durum, asla bir sapkın olmayan Dominiken San Tommaso d'Acquino ile Fransiskan San Bonaventura'nın yapıtlarının yayılmasına izin veren Kilise sayesinde engellenmiş olur.*²⁶⁴

Ancak hapis cezasına çarptırılanlardan bir süre sonra serbest bırakılan Angelo Clareno isimli eski bir mahkûmun Citeauxlu Joachim'in görüşlerini destekleyen Ubertino di Casale ile tanışması sonucu Tinciler hareketi yayılmaya başlar. Böylece, mutlak yoksulluğu savunan *Minori*'ler, muhafazakâr *Frati Spirituali* (Tinciler) ile ılımlı *Frati Conventuali* (Gözlemciler) olarak ikiye ayrılırlar. Tarikat bünyesindeki kırımlar da sınırlı kalmaz; Tinciler'den ayrılan bir grup, kendilerini gerçek Fransiskanler olarak tanımlayarak *Fraticelli* adını alırlar. *Fraticelliler*, evanjelik yoksulluğu hiçe sayan Kilise'nin İsa karşıtı bir tutum izlediğini iddia ederek, kendilerinin gerçek *Ecclesia spiritualis* (asıl Tinci Kilise) olduğunu duyururlar. Buna karşılık Papa XXII. Giovanni, İsa'nın ve Havarilerinin hiçbir şeye sahip olmadığını söyleyen Fraticelli topluluğunu ve

²⁶³ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 88.

²⁶⁴ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 87.

onların eski *Kural*'cı görüşlerini 1323 yılında sapkınlık olarak ilân eder ve cezalandırılmalarına karar verir.²⁶⁵ Bu durum, IV. yüzyıldan itibaren İsa'nın getirdiği temel Hristiyanlık öğretisine bağlı kalmakta ısrar eden Ariuşçular'a, Bogomiller'e, Maniheistler'e, Nestorienler'e, Valdocular'a ve de Katharlara yöneltilen sapkınlık suçlamasından farklı değildir. Maneviyattan uzaklaşan ve dünyevî hırsalara kapılan Kilise karşısında Fraticelli topluluğu da aynı kadere mahkûm edilmiştir. Umberto Eco, yapıtında önemli bir yer tutan dinsel tartışmaları ve alınan kararları tarihsel gerçeklere bağlı kalarak aktarmış, "XIV. yüzyıla dair tüm bilgileri engizisyon mahkemelerinin arşiv tutanaklarına dayandırdığını"²⁶⁶ söylemiştir.

Romana gelince; *Gülün Adı*'nda başkarakter olan Baskerville'li Guglielmo da akli ve bilgeliği ön planda tutan bir Fransisken rahibidir. Umberto Eco'nun rahip Guglielmo'yu kurgularken, Oxford Üniversitesi'nde eğitim görmüş bir Fransisken keşişi ve bilim adamı olan Roger Bacon (1220–1292) ile bir Fransisken filozofu olan Ockhamlı William'dan (1285–1347) etkilendiği açıkça görülmektedir. Nitekim *Gülün Adı*'nda, rahip Guglielmo'nun -bir XIV. yüzyıl insanı olarak- gerçeğe, engizisyon mahkemelerinin benimsediği işkence yöntemleri ile değil, simgesel işaretlerin ve bilgilerin izinden giderek ulaşması dikkat çekicidir. Bununla beraber, yapıtta Guglielmo'dan "eski" sorgucu biçiminde söz ediliyor olması, onun engizisyon karşıtı tutumu ile sorguçluk (*inquisitore*)²⁶⁷ görevini bir süre önce terk etmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Kısacası, yazar Umberto Eco, XIV. yüzyılda yaygın olan engizisyon sisteminden ve onun uygulayıcısı olmaktan utanç duyan bir başkarakter yaratmıştır.

²⁶⁵ Bkz., ICKERT-SCHICK, *Il segreto della rosa decifrato*, a.g.y., s. 131.

²⁶⁶ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 703.

²⁶⁷ *Gülün Adı*'nda sorguculuk konusu Adso'nun ağzından şöyle aktarılmaktadır: "Sapkınlığın Hristiyanlara yaptığı yegâne kötülük de budur: Kafaları karıştırmak ve herkesi kendi kişisel çıkarı için sorgucu olmaya kışkırtmak. Çünkü o sırada manastırda gördüğüm (şimdi anlatacağım) olaylar, sapkınları yaratanların çoğu kez sorgucular olduğunu düşündürdü bana. Yalnızca sorgucuların, sapkınların bulunmadıkları yerde onların var olduğunu tasarlamaları anlamında değil; bu sorgucular sapkınlıkları öylesine şiddetle bastırıyorlardı ki, sorguculara duyulan nefret birçok insanı sapkınlara katılmaya itiyordu." Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 86.

Buna karşılık Aziz Francesco, Aziz Benedictus kadar Hristiyanlık tarihinde önemli bir yeri olan Domenico Güzman, 1209 yılında düzenlenen Haçlı Seferinde Papa III. Innocentius'un yanında yer almış, Katharlara karşı engizisyon uygulamalarını “gururla” yönettiği ifade edilmiştir.²⁶⁸ İspanyol asıllı Güzman, Orta Çağ'ın bir başka dilenci tarikatı olan Dominiken topluluğunun kurucusu, Aziz Domenico'dur.

²⁶⁸ “Dominik Güzman adlı bir İspanyol Katolik fanatığı de Haçlı Seferinde Papanın askerlerine yardım etti. Güzman, sonra kendi ismiyle anılacak olan Dominiken tarikatının [...] kurucusuydu. 1233 yılında engizisyonu oluşturanlar da Dominikenler oldu.” Bkz. Baigent, Michael ve Richard Leigh, *Kutsal Kase, Kutsal Kan*, (Çev. Mehmet Topdaş, Emre yayınları, İstanbul, 1995, s. 387. Bkz. GENER, *Ezoterik Batınî Doktrinler Ansiklopedisi, a.g.y.*, Cilt 4, s. 28.

II.6.3. DOMİNİKEN TARİKATI

Katolik Dominiken tarikatı, 1215 yılında bir İspanyol soylusu olan Aziz Domingo (Domenico) de Guzmán (1170-1221) tarafından kurulmuş ve 1217 yılında Papa III. Honorius tarafından onaylanmış bir *Ordo Praedicatorum*, yani bir “Vaizler Tarikatı’dır”.

Domenico, 1170 yılında İspanya'nın Caleruega kasabasında, varlıklı ve soylu bir aileden gelen Don Felix Güzman ve Juana Garcés de Aza'nın oğlu olarak dünyaya gelir. Dönemin Avrupa'sında yaygın olan bir geleneğe göre, her ailenin yeni doğan çocuğunun gelecekteki mesleği -şövalyelik ya da rahiplik- konusunda karar vermesi gerekmektedir. Bu karar, çocuğa küçük yaştan itibaren verilecek eğitimin türünü belirlemek açısından önem taşır. Orta Çağ'ın bu geleneğine bağlı kalan Güzman ailesi de oğulları için şövalyeliği değil, rahiplik mesleğini uygun görmüştür. Böylelikle Domenico, on dört yaşına kadar papaz olan dayısı Gumield Izan tarafından aile içinde eğitilmiştir.²⁶⁹ Daha sonra Palencia Katedral Okulu'nda felsefe ve teoloji konusunda öğrenimini tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra Osma Katedrali'nde göreve başlamış ve 1196 yılında, Palencia Piskoposu Diego de Acebes'in yanına vaiz rahip olarak atanmıştır.

1203 yılında, diplomasi gereği bir evlilik akdini gerçekleştirmesi için III. Innocentius tarafından görevlendirilen piskopos Diego de Acebes'in yanında güney Fransa'ya giden Domenico, orada ilk kez sapkın -Tanrı'nın hem iyi hem kötü olduğuna ve yeniden bedenlenmeye inanan- Katharosçu bir topluluk olan Albili'ler ile karşılaşır: “Toulouse kentinde geceledikleri hanın sahibini, ‘*Bilgelige ve Kutsal Ruh'a direnerek*

²⁶⁹ Tural, Murat, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası: Dinî İdealler ve Politik Kaygılar*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2015, s.100.

*karşı çıkmanın mümkün olmadığı' (Havarilerin İşleri, 6:10) sözleri ile Katolik inancına geri döndürmüş ve tatlı bir dille onu sapkınlığı terk etmeye ikna etmiştir.*²⁷⁰ O yıllarda Domenico de Guzmán, XII. yüzyıldan itibaren Haçlı seferlerine odaklanan Kilise'ye duyulan güvenin giderek azaldığının ve sapkın toplulukların da bu süreçte giderek güçlendiğinin farkındadır. İki yıl sonra, söz konusu evlilik akdinin bozulması nedeniyle, bu kez de Papa ile görüşmek için birlikte Roma'ya gittiklerinde, Papa III. Innocentius, Domenico ve Diego'yu Güney Fransa'nın Languedoc bölgesindeki Katharosçu Albili'leri "doğru yola" sevk etmeleri için görevlendirir.²⁷¹ Bu durum, daha önce aynı amaçla görevlendirdiği Sistersiyenler'den umduğunu bulamayan Papa III. Innocentius'un, gizlediği sorgucu (*inquisitore*) kimliği ile Kilise'ye karşı çıkmakla suçladığı topluluklara yönelik soruşturma (*inquisizione*) çabalarını, 1234 yılında Papalık engizisyonunun resmî kurucusu olan Papa IX. Gregorius'dan çok daha önce başlattığını açıkça göstermektedir.

Bu yeni görevi için bir yıl sonra, Domenico da Katharlar'ın yaptığı gibi, yoksul bir vaiz olarak ikna yolu ile onları yeniden Hristiyanlığa davet etmek üzere Fransa'nın Toulouse kentine yerleşecektir. Domenico, kendilerinden önce görevlendirilen Sistersiyenler'in uyguladığı çekinceli tutumlarla ya da silahlarla değil, onları "doğru yola" sevk etmenin ancak Tanrı'nın sözü ile mümkün olabileceği düşüncesindedir. Nitekim, Domenico'nun "o yıllarda Kathar inancına bağlı pek çok sapkından biri olan Servianlı 'kusursuz' Etienne ile yine bir 'kusursuz' olan eşi Navarre'ı Tanrı'nın sözü ile yeniden Katolik Kilisesi'ne kazandırdığı" bilinmektedir.²⁷² Bu durum, Domenico'nun yaşamını adayacağı, gelecek misyonunun öcüsü niteliğindedir.

1204-1215 yıllarını kapsayan, İncil'den vaazlar vererek gerçek Hristiyan toplumunun idealleri ve gereksinimleri konusunda Albili'leri bilinçlendirmeye çalıştığı

²⁷⁰ Calò, Pietro, *La "legenda" di San Domenico*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 2003, s. 28.

²⁷¹ Evangelista, Vilanova, *Storia della teologia cristiana: dalle origini al XV. secolo*, Borla Edizioni s.r.l., Roma, 1991, Cilt 1, s.496.

²⁷² Brenon, Anne, *I Catari*, storia e destino dei veri credenti, Convivio-Nardini Editore - Firenze , 1990, ss. 207.

bu dokuz yıllık süreç, Domenico de Güzman'ın karizmatik vizyonunun olgunlaşma dönemi olarak kabul edilmektedir.²⁷³ Beraberindeki diğer rahipleri ve keşişleri vaaz verme konusunda eğitirken onlara mutlaka yöre halkının dilinde vaaz vermeleri gerektiğini söylemiştir. Domenico'nun bu sözleri ile ilintili olarak kendisi ile birlikte Paris'e seyahat eden Rahip Bertrand, yolda Alman hacılarıyla karşılaştıklarından ve dört gün boyunca yemeklerine ortak olduklarından söz eder.²⁷⁴ Rahip Bertrand'ın yolculuk sırasında yaşadığı ve sonradan kendisine aktardığı mucizevî olayı, Dominiken rahip Geraldo di Frachet (1258-1271) *Vitae Fratrum ordinis praedicatorum* adlı yapıtının 86. bölümünde şu sözlerle aktarmaktadır:

[...] Domenico, seyahat arkadaşına huzursuzluğunu dile getirir: 'Kardeşim Bertrand, görüyorum ki, bu hacılara manevî bir şey vermeden kendilerinden maddi şeyler alıyoruz. Bu nedenle, isterseniz, Rab İsa'yı onlara ilân edebilmek üzere Rabb'in huzurunda diz çökelim ve bize onların dilini anlamayı ve konuşmayı bahşetmesi için dua edelim.' [...] Aziz'in duası kabul olmuştur. Biri Kastilyalı ve diğeri Fransız olan Domenico ve Bertrand akıcı bir şekilde Almanca konuşmaya başlamışlardır. Alman hacıların yanından ayrıldıktan sonra, Aziz Domenico'nun, 'Ben ölünceye kadar bu olaydan hiç kimseye söz etmeyiniz,' biçiminde kardeşini uyardığı ifade edilmektedir.²⁷⁵

Öğrencilik yıllarından itibaren neredeyse her gün oruç tutan, ibadet eden, asla şarap içmeyen ve daima çıplak toprak üzerinde uyuyan Domenico'nun İsa'nın fakirlik

²⁷³ Doğan, Sema, *Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2003, Cilt 20, Sayı 2, ss.73-89.

²⁷⁴ Lippini, Pietro, *Storie e leggende medievali*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 1988, ss. 115-116.

²⁷⁵ Frati Locadaire, Henri ve Dominique Locadaire, *Vita di San Domenico*, Società Editrice Fiorentina, Firenze, 1842, ss. 233-234.

ilkesine bağlı, tıpkı bir aziz gibi yaşadığı söylenmektedir.²⁷⁶ Bununla beraber, XIII. yüzyılın başında siyasî kimlik kazanarak İmparatorluk esasını paylaşamayan papaların Kiliseye yönelik tutumları karşında Domenico, temel Hristiyanlık öğretisinin ‘herkese’ hatırlatılması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, Üniversite tipi eğitim kurumlarının ve ticarî faaliyetlerin artmasına bağlı olarak kalabalıklaşan şehir devletlerinde halkın Kiliseden uzaklaşmasını da üzümlere izlemektedir. Bu bağlamda, dinî meselelere kökten çözüm getirecek yeni bir düzenlemenin kaçınılmaz olduğunu düşünen Domenico, değişen yaşam koşullarına uygun, daha esnek bir manastır düzeni oluşturmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak, Fransiskanlar’ın “İsa bir marangozdu, Kilise’nin sahip olduğu dünyevî zenginliğe hiçbir zaman sahip olmadı”²⁷⁷, düşüncesini benimsemekle birlikte aynı dönemde giderek zenginleşen Kilise’nin dünyevileşme tutumu karşısında gerçek Hristiyanlık ideallerini canlandırmak üzere Domenico’nun da Assisili Francesco’nun yanında varlık göstermesi dikkat çekicidir. Bu yolda, Benedikten tarikatının adanmışlık ve eğitim sistematikliğini sürdürmekle birlikte, temel ilkesi Tanrı’nın sözünü yaymak olan bir Vaizler Tarikatı kurmak için harekete geçer. Bundan başka, 1204 yılından itibaren ruhanî lideri haline geldiği Albili birçok kadın ve çocuk için Prouille’da, Papa III. Innocentius’un teşviki ve desteği ile bir manastır kurduğu bilinmektedir.²⁷⁸ “Prouille Manastırı, ileride Dominiken rahibeler cemaatinin temelini oluşturacaktır.”²⁷⁹ Tarikat resmî olarak kurulmadan önce, Toulouse piskoposu Fulk, Domenico’yu “Vaizci Kardeşler Cemaati” adı ile Aziz Romanus kilisesine kabul etmiştir. Böylece “Vaizler Tarikatı”, piskoposluk onayı ile kısmen de olsa bir resmîyet kazanmıştır. Tören sırasında Domenico, papaz Thomas ve Peter Seila’ya yemin etmiş, zengin bir papaz olan Seila da sahibi olduğu bazı evleri Dominiken Tarikatının ve kardeşlerin kullanımına bırakmıştır. Bu evlerden büyük olanı, Tarikat’ın ilk manastırı

²⁷⁶ Bkz., CALÒ, *La “legenda” di San Domenico*, a.g.y., s. 30.

²⁷⁷ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi*, a.g.y., s. 238.

²⁷⁸ Bkz., LAMBERT, *Orta Çağ’da Dinsel Sapkınlıklar*, a.g.y., s. 131.

²⁷⁹ Zagano, Phyllis ve Thomas C. Mac Gonigle, O.P., *The Dominican Tradition*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2006, ss. XIV-XV.

olarak kabul edilmektedir.²⁸⁰ Domenikenler'e ilişkin bir başka husus da Papa III. Honorius'un Domenico de Güzman'ı 1219 yılında Roma'ya davet ederek, Roma dönemine ait eski bir bazilika olan Santa Sabina Manastırı'nı kendisine tahsis etmiş olmasıdır.²⁸¹ Bu manastır, gelecekte İtalyan Dominiken rahiplerinin ana merkez kilisesi olarak kabul edilecektir.

Domenico de Güzman'ın 1215 yılında kurduğu Dominiken Tarikatı, 1216 yılında III. Innocentus tarafından resmî olarak onaylanır. "Tarihte Dominiken kardeşler olarak bilinen bu tarikatın öğretisi, bir Dominiken olan Aziz Augustinus'un benimsediği yaşam tarzı ve felsefî öğretileri üzerinde temellenmektedir."²⁸² Dominiken Tarikatı keşişler, manastır rahibeleri ve tarikat için çalışan sivil halktan oluşmaktadır. Üzerlerine giydikleri siyah cübbeden dolayı "Siyah Keşişler" olarak da adlandırılırlar. Tarikatın temel amacı İsa'nın mesajını yaymak ve cehaletle savaşmaktır. Buna bağlı olarak entelektüel geleneğin gelişmesine, 1217 yılından itibaren Paris, Oxford ve Bologna kentlerindeki Üniversitelerde felsefe ve teoloji kürsülerinin kurulmasına ve aralarında Albertus Magnus ve öğrencisi Aquinolu Tommaso'nun da bulunduğu Dominiken öğretilerine bağlı pek çok teolog ve filozofun yetişmesine olanak sağlamıştır. Ancak daha önemlisi, Meaux-Paris²⁸³ Antlaşmasında alınan mantıklı kararlar gereği, 1229 yılında heretik toplulukların yoğun olduğu Toulouse kentinde bir Üniversitenin kurulmuş olması, tarikatın genç Dominikenlerin teolojik ve teorik eğitimine katkı sağlayacağı gibi, "kusursuz" ailelerinin genç nesillerini bilgi yoluyla yeniden kazanma ve sapkınlıktan caydırma çabasını da açıklar niteliktedir.

Buna karşılık, Güney Fransa'da vaaz vermeye başlamasından kısa bir süre sonra, 1209 yılının Haziran ayında, Haçlı ordularının bölgeyi kana bulaması, Domenico

²⁸⁰ Ph.D. Hinnebusch, William A., *The Dominicans: A short History*, Dominican Publications, New York, 1985, s.7.

²⁸¹ Bkz., Frate LOCADAIRE, *Vita di San Domenico*, a.g.y., s. 171.

²⁸² Festa, Gianni ve Marco Rainini, *Ordine dei predicatori, i domenicani: storia, figure e istituzioni 1216-2016*, Editori Laterza, Bari, 2016, ss. 123-130.

²⁸³ ibid, s. 467.

de Güzman'ın vaazları ile sapkınları değil, Papa III. Innocentius ve yandaşlarını da ikna edemediği düşüncesini akla getirmektedir. Kendisine verilen görevi tamamlamak üzere iken, Haçlı seferine hazırlanan Papa'dan biraz daha sabır göstermesini isteyip istemediği yönünde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla beraber bazı kaynaklar, Domenico de Güzman'ı Fransa'da engizisyonu başlatan kişi olarak tanımlamaktadırlar.²⁸⁴ Bu tür görüşlerin doğruluğunu destekleyen kişilerden biri de Hristiyanlığın erdemlerini içselleştirememiş bir Dominiken rahibi olan Stephen de Salagnac'tır. Haçlı savaşı sırasında, tarikatın kurucusunun ağzından Prouille'de toplanan kalabalığa aktardığı şu sözler düşündürücüdür: "*Domenico şimdi burada olsaydı eminim ki, 'Size barış sözleri vadettim, vaaz verdim, yalvardım, ağladım; olmadı. O halde İspanyollar'ın dediği gibi, tatlı sözün bittiği yerde, sopaya ihtiyaç duyulur,' derdi.*"²⁸⁵

Aziz Domenico'nun 1221 yılında, Engizisyonun resmî olarak kurulmasından on üç sene önce ölmüş olması, tüm yaşamını vaazları ile sapkınlığı yok etmeye adanmış bir din adamı için şans olarak değerlendirilse de kendisinden sonra Engizisyon örgütlenmesinin yönetici konumuna getirilen Dominiken kardeşleri, sadece sapkınlara Haçlı Seferleri düzenlemekle yetinmemiş, pek çok yerde soykırım gerçekleştirmişlerdir.²⁸⁶

Papa IX. Gregorius engizisyon görevini bu tarikata vermiştir. 1252 yılında Papa IV. Innocentius ise, belli koşullar altında Dominikenler'e engizisyon sırasında işkence uygulamalarına izni vermiş ve konuyla ilgili bir fetva yayınlamıştır. Bununla birlikte Dominikenler, İspanya'da Müslümanlık ve

²⁸⁴ Ed. Merlo, Grado Giovanni, Luigi Canetti, *Storia ereticale e antiereticale del Medioevo*, Società di Studi Valdesi, Torre Pellice, 1995, s. 123.

²⁸⁵ Oldenbourg, Zoé, *Lassedio di Montségur: La crociata contro i catari nella Francia del Medioevo*, Garzanti, Milano, 1990, s.54.

²⁸⁶ Prof. Dr. Karlığa, Bekir, *İbn Sîna ve İbn Rüşd'e Karşı Tepkiler*, ss. 170-174, Yener, Ebru, *Orta Çağ Endülüs'ünde Azınlıkların Durumu*, ss. 223-224, "Orta Çağ Aydınlığı", Doğu-Batı, Düşünce Dergisi, Doğu Batı Yayınları, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Ankara, 2005, sayı 33.

*Yahudilikle de mücadele etmişlerdir. 1492 yılında El Hamra Kararnamesini yürürlüğe sokarak Yahudilerin İspanya'dan kovulmalarını sağlamışlardır.*²⁸⁷

1221 yılında yaşama veda eden Domenico'nun mezarı öldüğü yer olan Bologna Üniversitesi'nde bulunmaktadır. Domenico de Güzman, 1234 yılında Katolik Kilisesi tarafından kabul edilen azizler arasına dahil edilmiştir.

²⁸⁷ Prof. Dr. Demirci, Kürşat, *Engizisyon*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 1995, Cilt 11., ss. 238-240.

IV. GÜLÜN ADI'NDA ANLATIM TEKNİĞİ, DİL ve ÜSLUP

Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı yapıtı yer, zaman, kişi, olay, dil ve anlatım tekniği bakımından kusursuz bir tarihsel-polisiye roman olarak kabul edilmektedir. Olay örgüsü itibari ile bir manastırda peş peşe işlenen cinayetleri konu alan *Gülün Adı*, teolojik ve ideolojik tartışmalar üzerinden Orta Çağ'daki monarşi ve papalık arasındaki siyasî çekişmelere geniş ölçüde yer vermektedir. Kurgu ile gerçeğin iç içe geçtiği bu yapıtta, yazarın gerçek tarihsel olaylardan ve kişilerden yararlandığı açıkça görülmektedir. Bununla beraber, *Gülün Adı*'nın "Doğal Olarak, Bir Elyazması"²⁸⁸ ifadesi ile başlaması ve giriş bölümünde Orta Çağ'a ait gizemli bir kaynaktan söz etmesi, tarihsel roman bağlamında yapıtın bir "çerçeve roman" olduğunu vurgulamakta ve postmodern bağlamda metinlerarası ironiye güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Umberto Eco, kurmacanın ana temasını oluşturan ve romanın sınırlarını belirleyen bu çerçeve öyküsünde, Melkli bir rahip olan Adso'nun elyazmasına ulaşma çabasını anlatmaktadır. Yazarın birçok isim ve tarih belirterek ayrıntılı bir biçimde kurguladığı arayış serüveni, uzamsal ve zamansal boyutuyla oldukça karmaşık görünmektedir. Metnin yazınsal ölçütünü belirleyen dil ve anlatım tekniği, romanın kendisinden önce giriş bölümündeki çerçeve öyküsünde kendini göstermektedir. Yazarın bu eğilimi, okuma sürecinin hazırlık evresi biçiminde de yorumlanabilir. Bir başka deyişle, "Doğal Olarak, Bir Elyazması" söylemi Umberto Eco'nun okuru, zamansal ve uzamsal bağlamda bir tür zaman yolcuğuna çıkarmaya hazırladığının açık bir göstergesidir.

Yazar Eco, elyazmasını bir yolculuk sırasında tesadüfen bulduğunu ve bir solukta okuyarak kısa sürede İtalyancaya tercüme ettiğini söylemektedir. Bir girizgâh

²⁸⁸ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 24.

niteliği taşıyan ve iç içe geçmiş birden fazla elyazmasını konu alan bu çerçeve anlatı, Eco'nun 16 Ağustos 1968'de Prag'ta bulunduğu, *Abbot Vallet* tarafından neo-Gotik türde yazılmış, 1842 tarihli ve Presses de Abbaye de la Source, Paris baskısı olan Fransızca bir kitaptan söz etmesiyle başlar. Yazar Eco, Prag'dan Viyana'ya uzanan yolculuğunda bu kitabı merakla okuduğunu Latince ifadeleri not ettiğini söylemektedir. Tercüme etmeye koyulduğu sırada, çok etkilendiği bu Fransızca metnin XVI. yüzyılda yaşamış bir bilge tarafından bulunup ortaya çıkarıldığını ve orijinalinin XIV. yüzyılın sonunda, bir Alman keşiş olan Melkli Adso tarafından yazılmış, Latince bir elyazmasına dayandığını keşfetmektedir. Baştan sona tercüme etmek istediği bu kitap, ne yazık ki yolculukta yaşanan bazı olumsuzluklar neticesinde ortadan kaybolmuştur. XIV. yüzyılın başında, bir manastırda işlenen cinayetlerin büyüsüne kapılan yazar Eco, bu metni aramaya koyulur; ancak, yazarın asıl aradığı artık Adso'nun orijinal elyazmasıdır.

Kurmacanın çerçevesini oluşturan anlatının da en az metnin kendisi kadar ilgi çekici olduğu açıkça görülmektedir. Kayıp elyazması metaforu, romanın ilerleyen bölümlerinde öykünün ana temasını oluşturacak bir başka elyazması ile yeniden okurun karşısına çıkacaktır. Yazar, Adso'nun kayıp elyazmasını aramaya önce Melk manastırının kütüphanesinden başladığını, ancak orada herhangi bir ize rastlamadığını belirtmektedir. Daha sonra, araştırmalarını derinleştirmek üzere Paris'e gittiğini ve kendisinin Fransızcadan okuduğu 1842 tarihli metni yayınlayan Presses de Abbaye de la Source'nin kayıtlarında da Adso'nun elyazmasının yer almadığını söylemektedir. İki yıl sonra Buenos Aires'teki bir sahafta bulunduğu, Arnavut asıllı Milo Temesvar adlı yazarın “*Satranç Oyununda Ayna Kullanılmasına Dair...*” adlı kitabının İspanyolca nüshasında, “[...] Adso'nun elyazmasından birçok alıntı görmek”²⁸⁹ yazarı şaşırtacaktır.²⁹⁰

²⁸⁹ ibid., s. 26.

²⁹⁰ Umberto Eco, *Gülün Adı*'nın giriş bölümünde *Milo Temesvar* adlı yazarın metninden bir alıntıya yer vermektedir. *Milo Temesvar*, Umberto Eco'nun kurmaca karakterlerinden biridir ve onun bu ilginç yaratım öyküsünü *Kitaplardan Kurtulabileceğinizi Sanmayın* adlı söyleşi metninde, şu sözlerle aktarmaktadır: “[...] Yayın dünyasını yeni bir çılgınlık sarmıştı. Yayıncılar, henüz kendisini kanıtlamamış ancak çıkış yapabilecek genç yazarları önceden keşfetme yarışına girmişlerdi. Bir gün

Bu durumda, Adso'nun XIV. yüzyıla tarihlenen sözde elyazmasının tıpkısı olduğu öne sürülen ve XVI. yüzyıldaki bir bilge kişinin aktardığı bilgilerin eksiksiz olarak Fransızcaya tercüme edildiği söylenen neo-Gotik bir romandan kaynaklanan *Gülün Adı*, okur için kronolojik olarak aynı elyazmasının dördüncü metni sayılmaktadır. Bununla beraber, farklı dillerde ve farklı lehçelerde kurgulanan diyaloglar dışında, romanda geçen Latince pasajlara dair Umberto Eco, yine aynı girizgâhta, “*Abbe Vallet*’nin belki de o dönemin ortamını korumak için çevirmeyi uygun bulmadığı bölümleri”²⁹¹ kendisinin de Latince olarak bıraktığını, İtalyancaya çevirmediğini söylemektedir. Bununla beraber, yazarın XIV. yüzyılda kullanılan yüksek Orta Çağ dönemine özgü Latince ve halk dilleri konusunda da özel bir araştırma yaptığı, *Gülün Adı*’nda roman kahramanlarını kimi zaman birbirlerini anlamayacak kadar farklı halk dillerinde konuşurması biçiminde kendini göstermektedir. Dante’nin *İlahî Komedya* adlı yapıtıyla birlikte halk diline yönelen XIV. yüzyıl, İtalya’da konuşulan halk dillerinin çeşitliliği ve yaygınlaşması bakımından önemli bir dönemdir.

Umberto Eco’nun giriş öyküsünde, elyazmasının tarihçesine dair -belki de okuru ikna etmek amacıyla- incelikli bir araştırma, soruşturma ve belgeleme yoluna gitmesi, romana sağlam bir çerçeve oluştururken okurun da zihnini bulandırmaktadır. Bu

Frankfurt Kitap Fuarı’nda, bir masanın etrafında toplanan Gaston Gallimard, Paul Flamand, Ledig-Rowohl ve Valentino Bompiani, hayali bir yazarın dedikodusunu yayararak bu çılgınlığı körüklemeye karar verdiler. Bu kişi, *sözde* daha o sabah *American Library*’nin elli bin dolar teklif ettiği *Let me say now* adlı kitabın yazarı, Milo Temesvar olacaktı. Böylece, meşhur olacak Milo Temesvar ismini fuarın koridorlarında yaymaya başladım. Aynı günün akşamı Giangiacomo Feltrinelli yemekte, büyük bir heyecanla yanımıza gelerek bize, ‘Boşuna vakit harcamayın, *Let me say now*’ın dünya haklarını ben satın aldım!’ dedi. O zamandan beri, Milo Temesvar benim için çok önemli hale geldi. Öyle ki daha sonra, Temesvar’ın bir başka hayali kitabı olan *The Patmos Sellers* üzerine bir de eleştirel makale yazdım. Milo Temesvar’ı solculuktan saptığı için ülkesinden kovulmuş bir Arnavut olarak tanıttım! Ayrıca bu yazar, Borges’ten esinlenerek *Satrançta Aynaların Kullanımı* üzerine bir de kitap yazmıştı. Kıyametler hakkındaki bu eseri için yine hayali bir yayıncıdan söz etmiştim. O dönemin en büyük İtalyan yayıncısı olan Arnoldo Mondadori’nin, makalemi okuduğunu ve üstüne kırmızı kalemle, ‘Ne pahasına olursa olsun bu kitap satın alınmalı’ diye not düştüğünü öğrendim. [...] Kısacası, ben ömrüm boyunca Milo Temesvar ile yaşadım.” Bkz., Eco, Umberto, Jean-Claude Carrière, *Kitaplardan Kurtulacağınızı Sanmayın*, (Çev. Sosi Dolaoğlu), Can Yayınları, İstanbul, 2010, s. 233.

²⁹¹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s.10.

anlatının hemen her cümlesinde kurgusal unsurlar ve çeşitli göndermeler göze çarpmaktadır. Bununla beraber, her şeyin yazarın okuduğu bir kitapla başlaması, peşi sıra bu kitabın ortadan kaybolması, yazarın bu kitabı ararken elyazmasının peşine düşmesi, kısacası bir keşfin tarihsel öyküsü, kurmaca olamayacak kadar gerçek görünmektedir. Çeşitli tarihler, şehir ve kişi adları kullanarak Umberto Eco'nun romanın genelini ilgilendiren orijinal elyazmasına ulaşmayı, aktardığı bilgilerle arayış sürecini somutlaştırmayı ve bu sayede kurmaca anlatıyı gerçeklik boyutuna taşımayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Giriştiği zahmeti uzun uzadıya anlatmasına rağmen, onu İtalyanca bir metne dönüştürme arzusunu yazar Eco, şu sözlerle ifade etmektedir:

İyi düşünülürse beni, elimdeki on dördüncü yüzyılın sonuna doğru bir Alman rahip tarafından Latince yazılmış bir yapıtın, on yedinci yüzyıl Latincesiyle yapılmış nüshasının, açık seçik olmayan, neo-Gotik bir Fransızca kopyasını İtalyanca olarak yayımlamaya götüren nedenler oldukça azdı.²⁹² [...]Yalnızca Melki Adso'nun öyküsünü anlatmak için kendimi özgür hissediyorum.²⁹³

Romanın anlatı merkezinde yedi gün boyunca, küçük ve kapalı bir dünyada, zamanın ayin saatlerine göre biçimlendiği bir manastır yaşamı yer almaktadır. Tarihsel olayları içeren bilgi yüklü diyaloglar ve onların yansımaları, anlatının farklı seviyelerinde kendini gösteren ikili ya da çoklu ilişkiler üzerinden okura aktarılmaktadır. Yedi gün boyunca işlenen cinayetlerin gizemi çözülene kadar gerilimin eksik olmadığı bir manastırda, genç Adso'nun doğrudan tanıklık ettiği olaylara romanda anlatıcı kişi konumundaki yaşlı Adso'nun geçmişten aktardığı bilgiler eşlik etmektedir.

²⁹² ibid., s. 27.

²⁹³ ibid., s. 29.

Peş peşe işlenen cinayetlerin dördüncüsünden sonra manastıra gelen Papalık delegasyonunun tanınmış bazı keşişleri sapkın oldukları gerekçesiyle cinayetlerin sorumlusu ilân etmesi ve bu kişileri delegasyondaki engizisyon sorgucu -tarihsel bir kişi olan- Bernardo Gui'nin cezalandırma süreci, anlatının polisiyeden tarihsel romana geçişini hızlandırır. *Heretikler*, engizisyon mahkemeleri ve uyguladıkları ceza yöntemleri, manastırdaki keşişleri karşı karşıya getirirken tarikatlar, farklı dinsel gruplar arasındaki inanç farklılıklarının da hararetli tartışmalar eşliğinde aktarılması, okura tarihsel bir söylev niteliğindedir. Polisiye anlatıda ise Baskerville rahip William ile çömezi Adso'nun labirent²⁹⁴ şeklinde tasarlanmış yasaklı kütüphaneye gizlice girmeleri ve cinayet aracının *finis Africae*, "Afrika'nın sonu" adı verilen gizli bölmede saklı tutulduğunu saptamaları ile okumanın daha akıcı hale geldiği düşünülmektedir. Manastır kütüphanesi için "Tinsel bir labirent olduğu kadar, dünyasal bir labirenttir o. İçeri girebilirsiniz, ama dışarı çıkamazsınız. İçinde barındırdığı gerçeklerin ölçülemeyecek kadar derin, sakladığı yalanların kanıtlanamayacak kadar yanıltıcı,"²⁹⁵ olduğunu söyleyen başrahip Abbone'nin uyarı niteliğindeki sözleri yapıtta sık sık tekrarlanmaktadır. İki kahramanın gizemli elyazmasına ulaşması, cinayetlerin ardındaki sır perdesini aralayacaktır.

²⁹⁴ *Labirent*, "Sözcük anlamı ile çıkış yolu çok zor bulunan dolambaçlı bir yolu ya da koridorlar ağını ifade etmektedir. Genellikle sonsuzluğun ve sonuçsuzluğun simgesi olarak kabul edilir. Buna karşın, her labirentin aslında bir sonu ve bir çıkışı bulunmaktadır. Bu nedenle, labirentin sonuca ulaşmanın güçlüğü ve karmaşıklığını simgelediği de düşünülebilir. Ezoterik açılımıyla labirent Masonlukta, somut bir simge değil, bir kavram olarak benimsenir. Nitekim, kadim ezoterik kurumların bazı özelliklerini yansıtan yapıtlarında labirenti temsil eden çizimlere rastlanmaktadır. Bu da labirentin, tarih boyunca birçok ezoterik oluşum tarafından kullanılmış, sembolik değeri ve anlamı olan bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Eski Mısır'da, ezoterik sistemin doruğuna eriştiği, Hermetizmin uygulandığı mabetlerde, bir rahip adayının tekris (aydınlanma, inisiyasyon) töreninde, labirent çok özel bir anlama ve öneme sahiptir. Rahip adayı, karanlıkta ve ancak sürüklenerek ilerleyebildiği bir labirentte, büyük çabalarla çıkış yolunu bulmaya çalışır. Aydınlanması, ancak bu sayede gerçekleşebilir. Hermetizmdeki bu yol arayışı, çağdaş Masonlukta yerini zihinsel arayışa bırakmıştır. Olası geometrik çizimi ile çok karmaşık bir labirenti andıran insan beyninin de mucizevi işlevselliği bakımından, hâlâ çıkış yolu bulunamamış, sırlarla dolu bir labirent olduğu söylenebilir." Bkz. AYFER, *Ansiklopedik Mason Sözlüğü*, a.g.y., s. 586. Tarihsel süreçte, "Labirent, Yunan mitolojisinde Kral Minos'un, ölümlülerin en hünerlisi olarak bilinen Daidalos'a (Dedal'a) yaptırdığı hapis hane mitosunu ortaya çıkarmıştır. Bkz., Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 256-257.

²⁹⁵ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 70.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Baskerville'li William ile çömezi Adso, Aristoteles'in komediye adadığı *Poetika*'nın "sözde" ikinci cildinin neden yasaklı bir elyazması olduğunu, bununla beraber manastır kütüphanesinde, *scriptorum*'da görevli bazı keşişlerin de onu okuduklarını anlayacaklardır. Nitekim, kitaba temas eden kurbanların işaret parmaklarındaki ve dillerinin üzerindeki siyah lekeler, İngiliz asıllı rahip William'a, ölüme bir zehrin yol açtığını düşündürecektir. Yazar Eco'nun *Gülün Adı*'nda, bir dedektif duyarlılığıyla iz süren rahip William'ı kurgularken Sir Arthur Conan Doyle'nin yarattığı Britanyalı dedektif karakteri Sherlock Holmes'ten, izleri takip etme yeteneği ile Ockhamlı nominalist William'dan ve uzun yıllar eczacı olarak çalışarak "zehir" konusunda uzmanlaşan İngiliz polisiye roman yazarı Agatha Christie'den etkilendiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra manastırın kapalı dünyası ve keşiş cinayetleri, yine Agatha Christie'nin kahramanlarının mahsur kaldığı bir adada ya da seyahat ettikleri bir trende işlenen cinayetlerle de benzerlik göstermektedir.

Yasaklı kitabın arayışı sırasında, keşişler arasında alevlenen Hristiyanlık tartışmaları ile gülmenin günah ve cezasının ağır olduğu inancı, bir Orta Çağ düşüncesi olarak yine keşişler arasındaki diyaloglar üzerinden okura aktarılmaktadır. Romandaki yasaklı kütüphanenin sorumlu kişisi, yaşlı ve kör olan Burgoslu Jorge'dir. Kurmaca içinde bu karakter ile yazar Umberto Eco'nun eski bir kütüphaneci olan ve yaşamının sonlarına doğru görme yetisini kaybeden Arjantinli yazar Jorge Luis Borges'e gönderme yaptığı düşünülmektedir. Yazar Eco, "Dili ve evrensel kültürü kendisi için oyun alanı haline getirdiğini söyleyen Borges, benim en çok sevdiğim ve en fazla etkilendiğim iki yazardan biridir,"²⁹⁶ demektedir. Umberto Eco'nun *Gülün Adı*'nda uzamsal öneme sahip olan kütüphane ve labirent olgularını da yine yazar Borges'ten etkilenerken kurguladığı düşünülmektedir. İspanyol yazar Cervantes'in başyapıtı Don Kişot'ta kütüphane, macera kitapları ile dolu ve "içinden çıkılabilir" bir mekandır.

²⁹⁶ Eco, Umberto, *Edebiyata Dair*, (Çev. Bettül Parlak), Can Yayınları, İstanbul, 2016, s.139.

Nitekim Don Kişot, o kütüphanede bulunduğu, düşlerini süsleyen gerçeğe ulaşmak ve kitapların vaat ettiği kahramanlıkları taklit etmek üzere kütüphaneyi terk edebilmektedir. Tüm evrenin kendi kütüphanesi gibi olmasını isteyen Don Kişot'a karşılık, "Cenneti bir kütüphane olarak düşleyen"²⁹⁷ Jorge Luis Borges'in, "evrenden farksız gördüğü ve içinden çıkılamayan bir kütüphaneye ve bu kütüphanedeki hakiki sözü arayışının sonsuzluğuna ve umarsızlığına"²⁹⁸ *Babil Kütüphanesi* adı ile öyküsünde yer vermektedir. Tarihte yakılarak yok edilen İskenderiye kütüphanesinin akıbetini ve Borges'in evrenin yapısını temsil eden labirent biçiminde kurguladığı kütüphanesini Umberto Eco *Gülün Adı*'na taşımıştır. Orta Çağ'ın dinî ve siyasi olaylarını, labirent ve ateş metaforları üzerinden okura aktardığı düşünülmektedir.

Nitekim, anlatının yedinci gününde *Poetica*'nın gülmeye adanan kayıp cildinin bulunması ile birlikte manastır kütüphanesi ve sayısız elyazması yaşlı Jorge tarafından ateşe verilirken her şeyin manastırla birlikte yanarak küle dönüşmesi, *Gülün Adı*'nda hüznün verici olduğu kadar ilginç görünmektedir. Bu sahnenin alt okumasında, yazarın romanın sonunu alevlerle getirmesi, ateş metaforunun ezoterik bir sembol olarak okunması gerektiğini düşündürmektedir.²⁹⁹ Bununla beraber, romanda cinayetlerin yedinci günde çözülmesi de üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Yapıtın baştan sona Hristiyanlık tarihine ve inanç sistemine göndermelerde bulunduğu düşünülecek olursa, "yedi" sayısal değerinden çok dinsel boyutu ve ezoterik açılımı

²⁹⁷ <https://www.gzt.com/skyroad/cenneti-bir-kutuphane-olarak-dusleyen-adam-jorge-luis-borges3550034>, Zeynep Kantarcı, (17.25, 01.12.2021)

²⁹⁸ Bkz., ECO, *Edebiyata Dair*, a.g.y., ss. 131-132,

²⁹⁹ *Ateş*, çeşitli geleneklerde sembolize ettiği anlamlarına göre, çoğunlukla ruhla, 'gerçek olan'la, sezgisel bilgiyle, ilahî olanla, arınmayla, dönüşümle, güçlü oluşla, enerjiyle, ruhsal hiyerarşiyle, ıstırapla, güneşle, ışıkla ve ocakla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca, "Dört temel unsurdan biri olan ateş, kâinatı meydana getiren en büyük gücü ve enerji kaynağını simgeleyen kutsal bir semboldür. Astral bedenlerdeki tortuların temizlenmesini sağlayan ve ruhsal, manyetik enerji olarak kabul edilen ateş, ezoterizmde arınmayı temsil etmektedir." Bkz., CANDAN, *Ezoterizme Giriş*, a.g.y., s. 317. Ayrıca, "Ateş sembolüne hemen hemen bütün dinlerde ve geleneklerde rastlanmaktadır. İlk çağlardan itibaren ateş kâinatın yaratıcısı, güneşin dünyevî temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Nitekim Azteklere göre, hayat kıvılcımını sembolize etmektedir ve içinde tanrıyı barındırmaktadır. Ateşe yüklenen bir başka özellik de ruha ait olan bilgiyi açığa çıkarması yönündedir. Söz konusu bilgi ateşte yanmak, ateşle imtihan olmak biçiminde ıstırap çekerek, arınarak ve pişerek açığa çıkmaktadır..

olan simgesel değeri bakımından incelenmeye değer görülmektedir. Nitekim, İncil'in *Yaratılış* bölümünde, Tanrı'nın dünyayı yedi günde yarattığı³⁰⁰ söylenmektedir. Bu yedi günlük süreç, İncil'deki *başlangıca* karşı, *Gülün Adı*'nda yıkımın gerçekleştiği *son* anlamına gelmektedir. Sayısal değerinin ötesinde yedi, her şeyin sonuca ulaşma halini ve bütünleşmenin kusursuzluğunu da ifade etmektedir. Bu bağlamda Umberto Eco'nun eğiliminin *kanonik* bilgidен çok ezoterik *öğreti* yönünde olduğunu düşündürmektedir.

Tanrının dünyayı altı günde yarattığı ve yedinci günü dinlenmeye ayırdığına inanılan Hristiyanlıktan başka, Babil ve Sümer mitlerinde de yedi sayısı, yaratılışın sembolik değerini ifade etmektedir. Umberto Eco'nun, yapıtında bütünüyle Orta Çağ Kilise ve Hristiyanlık düşüncesine yer veriyor olması ve anlatının zamansal düzleminde cinayetlerin yedi gün sürmesi ve yedinci günde her şeyin çözümlenmesi, başlangıçta İncil'deki *Yaratılış* sürecine bir gönderme biçiminde düşünülebilir. Ancak, romanı bir yangın ile sonlandıran Umberto Eco'nun cehennem yerine dönen manastırı değerli elyazmaları ile birlikte kül etmesi, yedi sayısına kutsal bütünleştiriciliğinden çok yıkıcı bir anlam yüklediğini göstermektedir. Bu durum, yazarın yedi sayısı ile Hristiyanlığın yedi temel günahını anımsatmak istediği biçiminde de yorumlanabilir.

³⁰⁰ *Yedi* sayısı nümerolojide aracılık, bütünlük, başlangıç, Tanrısal güç anlamına gelen üç sayısı ile doğruluk, adalet ve dünyayı simgeleyen dört sayısının toplamı biçiminde düşünülmekte ve evrenin tümü tanrının dünya ile birleşimini ifade etmektedir. Nitekim, Dante'nin İlahî Komedyası adlı yapıtında, şair Vergilius rehberliğinde Cehenneme, Araf Dağına ve oradan Beatrice'nin eşliğinde Cennet'e uzanan hayali yolculuğu da 1300 yılının 7 Nisan Perşembe gecesi başlar ve tam yedi gün sürer. Yedi sayısı Hermetizm'de ve Pythagoras öğretisinde önem taşımıştır. Pythagoras'a göre, iki kusursuz şekil olan üçgen ve karenin kenarlarının toplamı olan yedi, mükemmel bir sayıdır. Kutsal Kitaba göre Tanrı yaratılışı yedinci günde tamamlamış ve o günü dinlenmeye ayırmıştır. Gök, iç içe geçmiş yedi küreden oluşmaktadır. Her bir kürenin içinde sırasıyla Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn gezegeni yer almaktadır. Haftanın yedi günü de bu gezegenlerin isimleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu yedi küre hep birlikte bilgeliği, aşkı, adaleti, güzelliği, görkemi, bilimi ve ölümsüzlüğü simgelemektedir. Ezoterik bağlamda, Hermes Trismegistus'un (üç kere yüce Hermes'in) başının üstünde de bilgelik, sevgi, tüze, güzellik, görkem, bilim ve ölümsüzlük sembolü yedi ışık taşıdığından söz edilmektedir. Sümerlerin ve Babilin aşk tanrıçası olan Astarte'nin arabasını yedi aslanın çekmesi ve cehennemden yedi kapısından geçmek zorunda kalınması mesellerde anlatılmaktadır. Bundan başka yedi sayısı Gotların Sun, Moon, Tuisco, Woden, Thor, Friga, Seatur adında yedi tanrıları, Mitra için sürekli yakılan buhurların sayısını, Süleyman mabedinin yapımının tamamlandığı yedi yılı, düzenli bir locanın kurulup çalışabilmesi için olması gereken üstat sayısını ve İsrailoğullarına atfedilen yedi kollu şamdanı da işaret etmektedir. Ayrıca, spektrum ışık tayfı yedi ana renkten oluşmaktadır. Müzikte de yedi ana ses bulunmaktadır. Bkz., AYFER, *Ansiklopedik Mason Sözlüğü*, a.g.y., ss. 395-401, 849.

Yazar, yangın sahnesinden sonra olup bitenler konusunda okuru, “Son Yaprak” adını verdiği kapanış bölümü ile bilgilendirmektedir. Bu bölümde okur, harabeye dönen manastırın üç gün üç gece boyunca yandığını, ana karakterlerin olay yerini terk ettiklerini, Adso’nun Melk’e geri döndüğünü, William’ın akıbetinin bilinmediğini, ancak yıllar sonra Adso’ya ölüm haberinin geldiğini öğrenmektedir. Okur yine aynı bölümde, Adso’nun uzun bir zaman sonra olay yerine geri döndüğü, kütüphaneden geriye kalan parçaları küllerin arasından çıkardığı ve bu parçalar ile Melk manastırında bir kütüphane oluşturmayı hayal ettiği bilgisine de ulaşır.³⁰¹

Anlatı ekseninde, ana öykünün maceralı bir giriş ve hüzünlü bir sonuç arasında yer alması, yedi günlük süreçte işlenen cinayetler üzerinden yazarın manastırdaki entrikaları öne çıkardığı görüşünü desteklemektedir. Polisiye romanın içeriğine dair birbirinden farklı bakış açıları ile olayları yorumlamaya yarayabilecek anahtarların çerçevenin içinde yer alması da dikkat çekicidir. Bu noktada yazarın, metne dair -görevi gereği-, herhangi bir açıklama yapmaktan kaçındığı ve metni anlama sorumluluğunu okura bıraktığı, bu bağlamda kendisini yok sayan bir örnek yazar kimliği ile hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Kısacası örnek yazar, metnin yazarı olmadığı gibi, anlatıcı rolündeki kişisi de değildir. Örnek yazar, eserin arkasında, ötesinde, bizimle sevgi dolu bir biçimde (ya da buyurganlıkla veya aldatıcı bir biçimde) konuşan, bizi yanında isteyen bir sestir ve bu ses anlatım stratejisi bakımından, her adımda bize iletilen ve örnek okur olmaya karar verdiğimizde, uymamız gereken talimatlar bütünü olarak kendini gösterir.³⁰²

³⁰¹ Bkz., ECO, *Gülü Adı*, a.g.y., “Son Yaprak”, ss. 682-684.

³⁰² Eco, Umberto, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, (Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 2013, s. 29.

Kısacası, “Yazar kendi rolünü, hatta doğrudan kendi varlığını inkâr etmekte ve üstü kapalı bir şekilde söz konusu anahtarı, kişiliğinde ya da ideolojik tercihlerinde değil, metnin kendisinde arayarak romanın okumasını istemektedir.”³⁰³ Umberto Eco, örnek yazar ve örnek okurun, “ancak okuma sırasında ve okumanın sonunda karşılıklı olarak tanımlanan iki imge”³⁰⁴ olduklarını söylemektedir. Bu bağlamda metin yazarının yaşamındaki detayları, kırılma noktalarını ya da deneyimlerini bilmenin anlatıya hiçbir katkısı olmayacağı gibi, bir anlatıyı okurken içinde yazarını aramanın da okur için zaman kaybı olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

*Okurun yazarı öyle ya da böyle tanimasının anlatıya katkı yerine zararı olduğunu düşünenlerdenim. Bir yazarın edebiyat dışı hayatı hakkındaki kimi detayları bildiğimizde oyunun kuralları bozulur. İster istemez anlatıyı değil, yazarı okumaya meylederiz.*³⁰⁵

Bununla beraber, bir okurun tam anlamıyla örnek okur haline gelmesi, örnek yazarı keşfetmesi, onun kendisinden istediklerini, yani anlatımındaki incelikleri ve dilini çözmesiyle mümkün olacaktır. Umberto Eco, yapısalcılık ve postyapısalcılık üzerine eleştirel kuramları ile tanınan yazar Barthes’ın söylemi ile bu durumun “metni

³⁰³ Dr. sc. Dalmatin, Katarina, *Elementi postmoderni de Il nome della rosa di Umberto Eco*, 07.04.2018, <https://documen.site/download/elementi-postmoderni-ne-il-nome-della-rosa-di-umberto-eco-pdf#>, (11.10, 23.02. 2021).

³⁰⁴ Bkz., ECO, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, a.g.y., s. 40.

³⁰⁵ Bu konuya ilişkin olarak yazar Eco şöyle demektedir. “Bir anlatı metninin (aslında, olası her tür metnin) ampirik yazarı beni pek az ilgilendiriyor. Jane Austen ya da Proust’un, Dostoyevski’nin ya da Salinger’in biyografilerini okumak için çok zaman harcayan dinleyicilerimin çoğunu incitecek bir şey söylediğimi çok iyi biliyorum, üstelik [...] gerçek kişilerin özel yaşamına nüfuz etmenin güzel ve çekici bir şey olduğunu da kabul ediyorum. Kant’ın felsefi başyapıtını ancak elli yedi yaşında yazdığını bilmek, kabına sığmayan genç bir araştırmacı olduğum yıllarda bana büyük bir örnek ve büyük bir avuntu olmuştur -tıpkı Radiguet’in *Le diable au corps*’u yirmi yaşında yazdığını bilmenin beni dizginlenmesi olanaksız bir kıskançlığa itmiş olduğu gibi. Ancak bu bilgiler, Kant’ın kategorilerin sayısını ondan on ikiye çıkarmakta haklı olup olmadığına ya da *Le diable au corps*’un bir başyapıt olup olmadığına karar vermemiz konusunda bize yardımcı olmaz. Nitekim, *Le diable au corps*, Radiguet onu elli yedi yaşında yazsaydı da bir başyapıt olacaktı. Tıpkı, Mona Lisa’nın olası hermafrodizmi estetik bir tartışma için ilginç bir konu oluştururken Leonardo da Vinci’nin cinsel tercihleri, benim onun tablosunu okumam söz konusu olduğunda, salt dedikodu olarak kalmaktadır.” Bkz. Eco, Umberto, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, a.g.y., s. 24.

yazdıktan ve okura emanet ettikten sonra *yazarın ölmesi* ile mümkün olabileceğini³⁰⁶ belirtmektedir.

Cinayet entrikaları ve tarihsel olaylar dizgesinde, bir manastırda ortak yaşamı paylaşan keşişlerin XIV. yüzyıla uygun bir biçimde ve farklı dillerde konuştukları, bu nedenle zaman zaman birbirlerini anlamadıkları, bu çalışma kapsamında daha önce de vurgulanmıştır. Orijinal yapıtta yer alan bazı ifadeler ve uzun diyaloglar, İtalyanca metinde olduğu gibi başka dillere aktarılan tercüme metinlerde de Latince olarak bırakılmıştır. Yazarın bu eğilimi, Orta Çağ'da konuşulan halk dillerinin yanı sıra, Kilise dili olarak Latincenin dinî çevrelerde ne denli yoğun kullanıldığını vurgular niteliktedir. Anlatım tekniği bakımından dil ve üslubun romanda bir bütünlük sağladığı ve Orta Çağ dönemini açıkça yansıttığı görülmektedir. Buna ilişkin olarak yazar Eco, *Gülün Adı* için, “Yüksek nitelikli bir dille konuşan entelektüellerin öyküsü”³⁰⁷ demektedir.

Uzun ve bol tasvirli ifadelerin, döneme ve manastır yaşamına özgü objelerin, tedavi amaçlı bitkilerin ve dinsel temaların sıkça yer aldığı *Gülün Adı*'nın başlığı da ayrı bir merak konusudur. Hristiyanlık düşüncesi ve Kilise tarihi kapsamında, içeriği ile ilişkilendirilemeyen “gül” sözcüğü anlatının hiçbir yerinde geçmemektedir. Kitap adlarının içerikleri ile ilintili olabileceğine inanan bir okur için yazar Eco'nun yapıtına neden böyle bir ismi vermiş olduğu, okuma sürecinde anlaşılması pek de kolay bir durum değildir. “Gül”, yalnızca romanın en son cümlesinde ve bir gönderme biçiminde kendini gösterir. Bu hususa ve aynı zamanda anlatının bazı kısımlarına açıklık getirmek üzere, roman yayınlandıktan sonra kaleme aldığı *Postille* (Sonrası) adlı bölümde, Eco'nun “kuramlaştırdığı kontrolsüz çokanlamlılığını vurgulayan”³⁰⁸ gül sözcüğü ile bazı yorumlara da ayrıcalık tanıdığı fark edilmektedir. Buna, yapıtın ilerleyen

³⁰⁶ Barthes, Roland, *Yazarın Ölümü*, (Çev. İpek Topçuoğlu), Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 11-15.

³⁰⁷ Eco, Umberto, *Genç Bir Romancının İtirafı*, (Çev. İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 25.

³⁰⁸ A cura di Ricci, N. Graciela, *Heteroglossia, Simboli e metafore di trasformazione nella dimensione pluriculturale delle lingue, delle letterature, delle arti*, “La narrativa della conoscenza. Simboli e metafore nei romanzi di Umberto Eco”, Forchetti, Franco, Atti del simposio internazionale, presso l'Università degli Studi di Macerata, 17-18 Novembre 2010, sayı 12, s. 201.

bölümlerinde, manastırın mahzeninde bulunan solmuş güllerden söz edilmesi örnek oluşturabileceği gibi, yazarın “gül” ile anlamsal bir bağıntı biçiminde, -aşkın sembolü olarak- Adso'nun isimsiz aşkına bir gönderme yaptığı da düşünülmektedir. Cinayet entrikalarını çözmeye, tarihsel olayları kavramaya çalışan bir okurun sayfalar ilerledikçe aklına gelmeyen “gül” meselesini, romanın sonunda ortaya çıkan bir alıntı ile yeniden anımsadığı düşünülebilir: *Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus.*³⁰⁹

Anlatıda, dördüncü günün üçüncü zaman diliminde³¹⁰ Adso'nun yaşadığı tensel deneyiminden sonra içine düştüğü aşk acısı karşısında, “gül” ile aşk teması arasında bir ilinti olduğu, akla daha yatkın gelmektedir. Bununla beraber, Bernardo Morliacense'nin satırları bu bağlama aktarıldığında, söz konusu ilinti yaptın başlığına bir parça daha netlik kazandırmaktadır.³¹¹ Nitekim kitapların başlıkları, sözcük oyunları ile şekillendirilmiş bile olsalar metnin içeriğine dair okuru yönlendirebileceği düşüncesinden hareketle, *Gülün Adı* başlığının yazar Eco tarafından tesadüfi ve keyfi bir seçimden kaynaklanmadığını göstermektedir. Bu durumda gülün ifade ettiği anlamın

³⁰⁹ *Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*: Bir zaman gül olan adı ile duruyor, sahip olduğumuz sadece bir isimdir.

³¹⁰ “Adso'nun elyazması yedi güne ve her bir gün de dua saatlerine denk düşen zaman dilimlerine ayrılmıştır. Saatlerin hesaplanması, kuzey İtalya'da, Kasım sonunda, güneşin yaklaşık 07.30'da doğup öğleden sonra 16.40'ta batması esasına dayanmaktadır. Bu saatler, *Mattutino*: 02.30-03.00 arası “gece yarısı”, *Laudi*: 05.00-06.00 arası, tanyeri ağırırken sona eren “alacakaranlık”, *Prima*: 07.30'a doğru “tansökümü”, *Terza*: 09.00'a doğru “sabah”, *Sesta*: 12.00 “öğle”, *Nona*: 14.00-15.00 arası “ikindi”, *Vespro*: 16.30'a doğru karanlık basmadan önce, akşam yemeğinin yendiği, “günbatımı” ve *Compieta*: 18.00 civarı “akşam” olmak üzere sekiz dilime ayrılmıştır.” Bkz., *GÜLÜN ADI*, ss. 30-31.

³¹¹ Yazar Umberto Eco, *Sonrası* adını verdiği bölümde, romanın adına ilişkin yöneltilen sorulara, “Madde kaybolunca geride sadece ‘söz’ kalır. Benim yaptığım bu (Latince) alıntıya, Shakespeare'in *Romeo ve Juliet* adlı yapıtından gönderme yaparak, ‘Adın ne değeri var? Gülün adı gül değil, başka bir şey olsaydı aynı güzellikte kokmaz mıydı?’ yorumunu getirenler, yanılmaktadırlar. Shakespeare, sözün anlamı yoktur, ‘gül’ başka bir adla da anılsa, gül yine ‘gül’dür diyerek benim söylediğimin tersini söylemektedir. [...] *Gülün Adı* için, XII. yüzyılda yaşamış bir Benedikten olan Bernardo Morliacense'nin, diğer adıyla Bernardo di Cluny'nin, *Villon'un mais ou sont les neiges d'Antan*'ının kaynaklandığı, *ubi sunt* ‘neredeler’ teması üstüne bir çeşitleme olan *De contemptu mundi*'sinden bir dize olduğu yanıtını veriyorum, ancak Bernardo, ele alınan konuya ‘bir zamanlar büyük olan şeyler, ünlü kentler, güzel prensesler, her şey [...], yitip giden bütün nesnelere elimizde yalnızca adların kaldığı düşüncesini ekliyor. Abelardo'nun, *nulla rosa est* örneğini, dilin gerek yitik nesnelere gerekse var olmayan nesnelere nasıl söz edebileceğini göstermek için kullandığını anımsıyorum. Bundan sonra, sonuç çıkarmayı okuyucuya bırakıyorum” demektedir. Bkz., A.g.y., *GÜLÜN ADI*, s. 691.

adlar, adların gücü, adlar ile nesnelere arasındaki ilişkilerle yani göstergebilimsel sorunlarla ilintili olduğu düşünülmektedir. Bu varsayımdan hareketle, yapıtın başlığında altının çizilmesi gereken sözcüğün “gül” değil, "ad" olduğu önem kazanmaktadır. Nitekim, Eco'nun “Çünkü gül simgesel bir şeydir ve öylesine anlamlarla yüklüdür ki, neredeyse hiçbir anlamı yoktur: Gizemlidir gül ve bir gül, güllerin yaşantılarını yaşamıştır; bir gül, bir güldür; bir gül, bir güldür; bir gül, bir güldür...”³¹² açıklaması, gülün çok sayıda ve birbirinden farklı anlamlar yüklenmiş, neredeyse belli bir şeyi ifade edemeyecek kadar anlamdan yoksun sembolik bir figür olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu bakış açısıyla başlıkta yer alan “gülün adı” ifadesi, hemen hemen her şeyin hatta bütün nesnelere “adını” işaret eder görünmektedir. Göstergebilim bağlamında, romanın başlığında -*Gülün Adı*- ya da son satırında geçen -*Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*- cümlesi, içerdiği işaretler bakımından yazar Eco'nun “açık yapıt” kuramı çerçevesinde incelenmeyi gerektirmektedir. Nitekim “gül”, nesnesi olmayan bir isim, anlamı olmayan bir gösterge niteliğindedir. Okurun algısına ve hayal gücüne göre farklı anlamalar kazanmaya devam edecektir. Kısacası, zaman içinde solan, kuruyan küle dönen bir nesnedir, bir zamanlar adı gül bile olsa, geriye kalan sadece bir isimdir. Bu noktada, Adso'nun aşkı da bir yemini çiğnemiş olmanın pişmanlığına ve ruhunu yakan bir acıyla küle dönüşmüştür. Adını bile bilmediği bu genç kız, Adso için yıllar boyu sürecek özleminin ve en mahrem sırrının nesnesi olarak kalacaktır. Yapıtta, yaşlı Adso'nun “Yaşamımın biricik dünyasal aşkının adını bilmiyordum, hiçbir zaman da bilemedim”³¹³ biçimindeki söyleminden böyle olduğu anlaşılmaktadır.

Hristiyanlık dininde, Tanrı'nın insanı kendi suretinden yarattığı ve son olarak ona isim verme yetkisini, kendisinden öte, Âdem ile birlikte insana bahşettiği bilinmektedir (*Eski Ahit, Tekvin, Yaratılış, 2:21-23* “Şimdi bu benim kemiklerimden

³¹² ibid, s.18.

³¹³ ibid, s. 561.

kemik, etimden ettir; buna Nisa ‘kadın’ denilecek” ve yine *Yaratılış*, 3:20 “Ve Âdem karısının adını Havva, ‘hayatı olan’ koydu”). *Gülün Adı*’ndaki dinsel okumalara yönelik bir açılım yaratan bu alt bilgi ile Umberto Eco’nun kurguladığı -yarattığı- genç kız karakterine bir isim vermemiş olması, yazarın yaratmanın son eyleminden kaçındığını göstermektedir. Bundan da anlaşılabilirliği gibi yapıtta yer alan üst ve alt okumaların yanı sıra, “derinlikli” okumaların da önem taşıdığı gözlenmektedir. Yazar Umberto Eco’nun göndermeler, benzetmeler, vurgulamalar vb. üzerinden hemen her ifadesinin altında başka başka anlamlara açılabilen saklı bilgileri okurun kolayca fark edebilmesinin her zaman mümkün olmadığı düşünülmektedir. *Gülün Adı* tarihsel konularda derinlik gerektiren okumalar bağlamında okuru düşündürmeye, araştırmaya ve bilgilendirmeye yönelten özelliği ile zor okunan roman kategorisinde yer almaktadır ve pek çok okur için bütünüyle anlaşılabilmesi pek de kolay olmayan bir romandır.

Buna karşılık, yazarın açık ve anlaşılır olmak amacıyla *Gülün Adı*’nda benimsediği anlatım tekniğine ilişkin bir başka özellik de romanındaki her bölümün başında okuyucuya ilgili bölümün bir girizgâhını sunuyor olmasıdır. Bu özet bilgiler ile yazarın, anlatıcı kişi üzerinden okura eşlik ettiği ve aynı yazım tekniğini kullanarak ilk tarihsel roman kabul edilen Walter Scott’un *Ivanhoe* adlı yapıtına bir gönderme yaptığı düşünülmektedir. Ayrıca, romanın ilk cümlesi olan “Doğal Olarak bir Elyazması” söylemi ile yazar okurlarını bir zaman yolculuğuna hazırlarken bu edebî motifin, örnek okurun zihninde benzer girizgâhtaki başka okumaları çağrıştırmasını ümit etmektedir. Eski bir elyazmasını nasıl bulduğunu anlatarak başlayan postmodern *Gülün Adı*’nda, yazar Umberto Eco’nun metinlerarası ironi ve çifte kodlama tekniğinden yararlandığını göstermektedir. Nitekim meraklı bir okur için Eco’nun bu girizgâhı, XIX. yüzyıl İtalyan romancısı Alessandro Manzoni’nin çerçeve roman türünde kaleme aldığı *Nişanlılar* adlı yapıtına bir gönderme niteliğindedir.³¹⁴ Yazar ile örnek okur arasındaki bu sessiz

³¹⁴ Alessandro Manzoni, *Nişanlılar* adlı yapıtında 1628-1630 yılları arasında İspanyol egemenliği hakimiyet kurduğu Lombardia bölgesinde, veba salgını ve kıtlık gibi sorunların yaşandığı toplumsal

“mesajlaşmayı” fark edemeyen ampirik okur, “yazarın sadece ‘göz kırışımı’ kaçırmış olacaktır; ancak bu kayıp, meraklı bir okurun romandan keyif almasını engellemeyecektir.”³¹⁵ Buna karşılık, Orta Çağ Hristiyanlık tarihi konusunda bilgi birikimi olmadığı halde okumaya devam eden bir okur, uzun ve kritik diyaloglara değil, sadece keşif cinayetlerine ve manastır entrikalarına odaklanacaktır. Romanın sonuna geldiğinde, okurun işlenen cinayetlerin dinsel ve tarihsel gerekçelerini kavramakta zorlanacak olması da -bu koşullar altında- anlaşılabilir bir durumdur. Genel bir ifadeyle bu durum, “çağdaş sanayi uygarlığının hızla tüketmekte olduğu doğal okurun”³¹⁶ benzer okumalarda sıkça karşılaştığı kaybolmuşluk hissi biçiminde yorumlanabilir. Buna bağlı olarak, yazarın tarihsel yolculuğuna eşlik edebilmek için okurun sık sık ansiklopedik bilgiye başvurması, neredeyse kaçınılmazdır. Bir başka husus da *Gülün Adı* gibi tarihsel romanların sıradan bir okuru araştırmaya yöneltebilecek olmasıdır ki, bu yönelim, onun örnek okur olma yolundaki çabasına ve yapıtın da didaktik ve özendirici başarısına işaret etmektedir. Bu bağlamda yazar Umberto Eco, Orta Çağ tarihinin gerçek olaylarını, kişi ve yer adlarını hayali isimler ve şifrelenmiş mesajlar kullanarak gizlediğini, örnek okurun bunları fark ederek kurmacayı keyifle deşifre edeceğini söylemektedir.³¹⁷ Bu söylemi ile yazar Eco, *Gülün Adı*’nı “anahtar roman” kategorisine taşımaktadır.

Yazarın ifadesine göre, romanda geçen diyalogların “Başka tanınmış metinlerden doğrudan alıntılanmış olması ya da söz konusu metinlere anlaşılır biçimde

olayları tüm gerçekliğiyle anlatmaktadır. Manzoni romanın önsözünde, Brusuglio’daki bir kilisenin arşivinde eline geçen 1600’lerden kalma bir elyazmasını, “aslına sadık kalarak” kendisinin yeniden kaleme aldığını söyler. Bu ifade, anlatılan öykünün gerçekliği konusunda okuru etkilemek ve gerekli inandırıcılığı sağlamak üzere tarihsel romanlarda başvurulan bir yöntemdir. Bkz. Gürlek, Yelda, *Romantik Manzoni’nin Aydınlanmacılığa Yaklaşımı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s.52.

³¹⁵ Eco, Umberto, *Role of the Reader*, Indiana University Press, Bloomington, 1984, ss. 8-9. Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafları*, a.g.y., s. 32.

³¹⁶ Eco, Umberto, *Yanlış Okumalar*, (Çev. Mehmet H. Doğan, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 177.

³¹⁷ Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafları*, a.g.y., s. 31.

göndermelerde bulunması,”³¹⁸ *Gülün Adı*’nın postmodernizmin “metinlerarası ironi” tekniği ile kaleme aldığı bir göstergesidir. Başka yapıtların ve düşüncelerin kaynaklık ettiği metinlerarasılık kuramını Umberto Eco, “kitaplar birbirleri ile konuşurlar”³¹⁹ biçiminde ifade etmektedir.

*“Kitaplar çoğu kez başka kitaplardan söz ederler. Çoğu kez bir kitap, tehlikeli bir kitapta çiçeklenen zararsız bir tohum gibidir; ya da tam tersine, acı bir tohumun tatlı meyvesidir. Alberto’yu okurken Thomas’ın ne söylemiş olabileceğini anlayamaz mısın? Ya da Thomas’ı okurken, İbni Rüşt’ün ne söylemiş olacağını? [...] Şimdi, kitapların oldukça sık başka kitaplardan söz ettiklerini ya da sanki kendi aralarında konuştuklarını fark ediyordum.”*³²⁰

Nitekim yazar Eco, bir Orta Çağ kroniği biçiminde aktardığı tarihsel bilgileri XIV. yüzyıl metinlerinden alıntılarla desteklemektedir. Bu noktada yazar, incelikli bir anlatım tekniği ile üstün kodları, “şifreli mesajlar” biçiminde örnek okurun bilgisine sunarken, üst anlatımda yer verdiği popüler kodları da genel okur kitlesini eğlendirmek üzere kaleme almıştır. Postmodernizm kapsamında yazarın, yapıtın ilk sayfasından son sayfasına kadar “çifte kodlama” yöntemi olarak adlandırdığı bu yazım tekniğini, yani metinlerarası ironi ile üstanlatımı, eşzamanlı olarak kullandığı görülmektedir. Bu amaçla, örnek okurun dikkatini bir yandan satır aralarındaki referanslara yöneltirken, diğer yandan onun bir ampirik okur gibi cinayetlerin gizemine odaklanmasını amaçladığı düşünülmektedir. Ayrıca yazar Umberto Eco, bu yazım tekniğinin, bilgileri zihninde kolaylıkla canlandırması bakımından okura hizmet edeceği kanısındadır.

³¹⁸ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 30.

³¹⁹ ibid, s. 732.

³²⁰ ibid, s. 402.

Umberto Eco'ya göre, tembel bir makinadan farksız olan metin, “yaratıcı” yazar tarafından değil sorumluluk sahibi bir “yaratıcı” okur tarafından yorumlanmalıdır.³²¹ Bu söylem doğrultusunda yazar, yorumun sınırlarını yazara, metne ve okura göre belirlemekte ve dikkatli okurun rolünü bir kez daha vurgulamaktadır. Ne var ki, bir yazarın tarihsel göndermelerle dolu bir metni sadece kendi örnek okur kitlesini yaratmak arzusu ile kaleme almış olması da düşünülemez.³²² Bununla birlikte, *Gülün Adı*'ndaki öteki doğrular hakkında varsayımlarda bulunmak üzere metin ile iş birliği yapmaya hazır, dikkatli ve meraklı bir okuru hayal etmenin de yazım sürecinde, bir yazar için büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu vurgulaması, dikkat çekicidir.

Özenli bir okur, *Gülün Adı* romanındaki hemen her cümlenin ve alegorik anlatımın keşfedilmesi ve yorumlanması gerektiğini, okumaya başladığı ilk anda fark edecektir. Buna ilişkin olarak yazar Umberto Eco, “Her metinde sadece tek bir doğrunun söz konusu olamayacağını” ve *Gülün Adı*'nda da “okurlar tarafından keşfedilmeyi bekleyen pek çok tarihsel gerçeğin yer aldığını”³²³ belirtmektedir. Bir metnin sınırsız sayıda yorum içerebileceği gerçeğinden hareketle, bu çokluğun içinde en doğru yorumun, metnin kendi iç tutarlılığı ölçüsünde ve metnin amacına yönelik olarak saptanabilmesidir. Bu noktada, yazarın amacı ile metne dair okurun bulduğu amaç arasında bir de metnin -yazardan ve okurdan ayrı- saydam bir amacı olduğu unutulmamalıdır.

Bir metnin sınırsız sayıda yorumu olabileceğini söylemek, yorumun bir nesnesinin olmadığı, odaklanabileceği belli bir olgu ya da metin bulunmadığı anlamına gelmez. [...] Bununla beraber, yorumun iyi bir yorum olup olmadığına ya da aynı metnin iki farklı yorumundan hangisinin

³²¹ Eco, Umberto, *Lector in Fabula*, RCS Libri S.p.A., Milano, 2010, s. 34.

³²² Eco, Umberto, *Yorum ve Aşırı Yorum*, (Çev. Kemal Atakay), Can yayınları, İstanbul, 2013, ss. 87-88.

³²³ Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafı*, a.g.y., s. 39.

*daha kabul edilebilir olduğuna karar vermek, kolay olmasa da belli bir yorumun tamamen aykırı, zorlama ve yanlış olduğunu saptamak her zaman mümkündür.*³²⁴

Kısacası bir metnin asıl anlamı, okur için söz konusu metnin aktarmayı amaçladığını düşündüğü şey olmayabilir. Umberto Eco'ya göre, yazarın söylediğinden ve okurun anladığından bağımsız olarak metne kulak vermek, metnin ne söylemeyi amaçladığını anlamak gerekir. Bununla beraber, “Her okuma eylemi, bir dilin dilbilgisi kurallarından o dilin ürettiği kültürel bilgi birikimine kadar kapasitesi yüksek bir okur için metnin anlaşılmasını, ondan tat almasını ve içeriğinden beslenmesini amaçlayan karmaşık bir düzlem oluşturmaktadır.”³²⁵ Bu konuya ilişkin olarak yazar Umberto Eco, yazarların yapıtlarında farkında olmadan pek çok şey söylediklerini ve bunları, kimi zaman bir örnek okurun yorumu ile yeniden fark ettiklerini belirtir.³²⁶

Sonuç olarak, bir yapıtın yorumlanması yazarın amacı (*intentio auctoris*), metnin amacı (*intentio operis*) ve okurun amacı (*intentio lectoris*) bakımından üç ayrı cephe oluşturmaktadır.³²⁷ Metnin niyeti, “sığ” olamayacak kadar derin bir yerde, okurun fark etmesini – tahmin yürütmesini- beklemektedir. Diğer yandan, yazarın sunduğu okuma düzlemleri ile kurduğu denetim alanı içinde sıkışıp kalan bir okurun, “tamamlanmış” yani “kapalı” durumdaki bir yapıt karşısında, görünenden farklı bir yoruma yönelmesi söz konusu değildir. Ne var ki, yapıtın özü değiştirilmeden, farklı bakış açılarıyla yorumlanması ve anlamlandırılması, yapıta estetik bir değer katmakta ve romanı “açık” yapıt konumuna taşımaktadır. Açıklık, okur için iletişimde belirsizlik, yorumlamada ölçsüzlük, algılamada sınırsızlık demek değildir. Açık yapıt, yeni bir

³²⁴ ibid, s. 36.

³²⁵ Bkz., ECO, *Yorum ve Aşırı Yorum*, a.g.y., s.88.

³²⁶ Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafı*, a.g.y., s. 44.

³²⁷ Bkz., ECO, *Yorum ve Aşırı Yorum*, a.g.y., s. 41.

bakış açısı ile bütünlük ve açıklık bağlamında, yapıt ile yorumcu arasındaki ilişkiye yeni bir boyut getirmekte, okuru yapıt üzerinden yazarın iç dünyasıyla etkileşime davet etmektedir.³²⁸ Bu durum, yazar Umberto Eco'nun *Gülün Adı* bağlamında, okuru Orta Çağ Hristiyanlık tarihi üzerinden güncel tarihe uzanan olayları, bir Orta Çağ uzmanının gözünden okumaya davet etmesi biçiminde yorumlanabilir. Yayınlandığı tarihten bu yana *Gülün Adı*'ndan söz ediliyor olması, onun çok katmanlı ve her düzeyden okur kitlesine hitap eden bir tarihsel-polisiye roman olma özelliğine bağlanmaktadır.

³²⁸ Ed. Lorusso, Anna Maria, *La filosofia di Umberto Eco*, La Nave di Teseo editore, Milano, 2021, ss. 21-22.

V. UMBERTO ECO'YU *GÜLÜN ADI'NA* GÖTÜREN POSTMODERN SÜREÇ

Yirminci yüzyılın son çeyreği, dünyada yaşanan toplumsal, siyasal ve kültürel değişimlere, teknolojik gelişmelere ve buna bağlı olarak toplumların iletişim algısındaki yeniliklere işaret etmektedir. Siyasal düzlemde yaşanan totaliter sistemlerin çöküşü, sömürgeciliğin sonu ve genel olarak politik-kültürel hegemonyaların parçalanması yeni bir algının ve iletişim toplumunun ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Yazın dünyasında da kendini gösteren bu yenilikçi bakış açısı, idealler bütünü olarak tanımlanan modern anlayışın yeniden değerlendirilmesini gerektirmiştir.³²⁹ Bu anlamda, modern sanat anlayışındaki gerçeklik, nesnellik, ruhsallık, öznellik, ütopya ve idealizm gibi kavramların, modernizmin önüne getirilen “Post” takısı ile yeniden anlamlandırıldığı düşünülmektedir. Kısacası, modernizmin boş bıraktığı, yok saydığı yerleri yeni bir düşünce anlayışıyla dolduran postmodernizm, çağdaş dünyadaki bilginin “modern” statüsünü kökten değiştirmiş, yirminci yüzyılın sonunda ona yeni bir görünüm kazandırmıştır. Bununla beraber, postmodernizm kavramı edebiyatta, modernizmin kullandığı yazım tekniklerini yenilikçi bir anlayışla bünyesinde birleştirmenin ve yapıtların geniş kitlelere ulaştırılmasında teknolojik iletişimin önemine dikkat çekmektedir. Nitekim, sanatsal düzlemde kalabalıklara ulaşmanın en etkin yolu olarak iletişim teknolojilerine yönelmek, yayıncılık ve reklamcılık sektörlerinin birbirlerini desteklemesine ve birlikte hareket etmesine zemin hazırlamıştır.³³⁰ Bu durum, aynı zamanda “çok satanlar” kategorisindeki yazınsal yapıtların artmasına ve yapıtların edebî değerlerinin eleştirmenlerce sorgulanmasına neden olmuştur. Bu yöndeki eleştiriler,

³²⁹ Prof. Luperini, Romano, *Lezioni sul postmoderno in allegoria*, G. B. Palumbo Edizioni, Palermo, 1997, ss. 9-33

³³⁰ Jameson, Fredrick, *Il postmoderno o la logica culturale del tardo capitalismo*, Casa Editrice Garzanti, Milano, 1989, ss. 5-19

özellikle reklâm sektörünün gücünü arkasına alan yayınevlerinin seksenli yıllardan itibaren birtakım yapıtları edebî olmaktan çok editöryal kaygı ile yayınladıkları gibi bir kanıya yol açmıştır. Bu yanılsamanın temelinde, aynı süreçte yaygınlık kazanan *Gülün Adı* gibi okur merkezli “açık yapıtların” postmodern unsurlarının ve klâsik roman okurunun yeniye olan tepkisinin yer aldığı düşünülmektedir. Metin ile okur arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandıran postmodernizm, benimsediği yazım teknikleri ile bir anlamda daha çok bilgi içeren, daha çok kafa karıştıran ve bu nedenle okunması güç gibi görünen edebî metinler ile okurun karşısına çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, popüler niteliği ile “çok satanlar” kategorisinde değerlendirilen ve daha çok geçmişle bağ kuran, tarihten bilgiler aktaran, okunması daha kolay metinlere de yer vermektedir. “Çok satanlar” kategorisinde yer alan *Gülün Adı* gibi anlatılar, edebî değeri olan ve gördüğü yoğun ilgi bakımından popüler kabul edilen romanlardır.

Postmodern edebiyat bağlamında, anlam ve içeriğin okur tarafından doldurulması gerektiğini öne süren İtalyan yazar Umberto Eco, iyimser bir yaklaşımla sanat ve edebiyattaki postmodern unsurları romanlarına taşımıştır. Okur merkezli bu yaklaşım, okudukları üzerine yapıtı yorumlama yetkisinin okura bırakıldığını göstermektedir. Bu durum, metin ile okur arasındaki mutlak ilişkiyi ve yorumların sonsuzluğunu ifade etmektedir. Okurun çıkmaza düştüğü bir metinde, yönelebileceği bir üçüncü kişi, yani metnin yazarı artık yoktur çünkü yazar, postmodern bir anlayışla yapıtını okura emanet ettikten sonra adeta “ölmeyi” seçer. Nitekim anlatının devamı, okurun algısına ve kişisel bakış açısına göre biçimlenecektir. *Gülün Adı*’nda, Baskerville’li William’ın “Kitaplar inanmak için değil, araştırmak için yazılır. Bir kitap karşısında onun ne dediğini değil ne demek istediğini sormalıyız kendimize”³³¹ biçimindeki sözleri, bu konuda okura sorumluluğunu hatırlatıcı niteliktedir. Bir yapıtın çoklu anlamlandırılması, postmodernizmin yazın sanatında benimsediği anlatım

³³¹ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 442.

tekniklerinden biridir. Değişim sürecine giren yazın sanatının bu yöndeki ilk örnekleri 1960'lı yıllardan itibaren dünya edebiyatında kendisini göstermeye başlamıştır. İtalyan yazar Italo Calvino'nun *Görünmez Kentler* (1972) ve *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* (1979) adlı yapıtları postmodern edebiyatın İtalya'daki öncülerinden sayılmaktadır.

Postmodern anlatım tekniklerinin başında “üst kurmaca” gelmektedir. Bu durum, birbirinden bağımsız gibi görünen iki metnin iç içe ilerlemesidir. Ayrıca, *Gülün Adı*'nda olduğu gibi, romanın akışına yön veren bir girizgâh metniyle de üst kurmacaya yer verilir. Bu tür giriş metinlerinde yazarın doğrudan ya da bir anlatıcı üzerinden varlığını hissettirmesi, postmodernizmin modern edebiyattan alıntılıdığı bilinç akışı, iç monolog tekniği gibi bir anlatım aracı olan “çoğulculuk” ilkesine dayanmaktadır. *Gülün Adı*'nda okuduğu kitabın öyküsünü anlatan yazar Umberto Eco romanın giriş kısmında, bu kitabın dayandığı elyazmasının yazarı olan Adso da romanın geri kalan kısmında anlatıcı konumundadır. Kısacası, üst kurmaca, “roman içinde roman” biçiminde tanımlanabilir. Roman kapsamında anlatıcının hayal dünyasına dahil olan okurun anlatılanlara güven duyması postmodern edebiyatta pek de uzun sürmemektedir. “Tekinsiz anlatıcı” olarak adlandırılan bu anlatım tekniğine postmodern yazarın, beklenmedik bir anda okuru kurgudan uzaklaştırmak, şaşırtmak ve en önemlisi yazara güvenmemesi gerektiğini hatırlatmak için başvurduğu düşünülmektedir. Buna örnek olarak *Gülün Adı*'nda, Adso'nun, “Kitaplıktaki verimli keşif gezimiz, bunlar ve bunlara benzer başka güzel buluşlarla sona erdi. Ama oradan, hoşnut (az sonra anlatacağım başka olaylara katılmak üzere) çıkmaya hazırlandığımızı söylemeden önce, okurlarıma bir itirafta bulunmalıyım,”³³² biçimindeki ifadesi ile anlatıcının sözlerine kapılan okuru bir an için de olsa kurmacanın dışına çıkarmayı başardığı düşünülmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi, postmodern yapıtlarda yazar değil, metin önemlidir. Düz anlatımdan şiire, bilimsel konulardan mistik bir anlatıma, tarihsel

³³² ibid, s. 448.

konulara geçişin söz konusu olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, romanın içeriğinden çok, yazarın kullandığı farklı türleri okurla buluşturması postmodern edebiyatın bir özelliğidir. Buna ek olarak, aynı yapıtta farklı anlatım türlerini bir araya getirmenin de postmodernizmin “çoğulculuk tekniği” olduğu bilinmektedir. Tarihsel ve polisiye türlerinin yanında, Orta Çağ Hristiyanlık öğretisine, skolastik felsefeye ve göstergebilimsel okumalara yer vermesi bakımından *Gülün Adı*’nın eğitici bir roman olduğu da söylenebilir.

Bir başka postmodern unsur olarak “metinlerarasılık,” klâsik romandan uzaklaşan modern edebiyat anlayışının katı tavrına, ılımlı bir yaklaşım sunmaktadır. Postmodern yazar, geçmiş dönem yazarlarından ve yapıtlarından alıntılar, anıştırmalar ve göndermeler yoluyla yapıtında bir başka metne adeta selam yollamaktadır. Metinlerarasılıkta çoğunlukla başka metinlerdeki karakterlerin ya da doğrudan yazarların isimlerine gönderme biçiminde yer verilmektedir. Örnek olarak, *Gülün Adı*’nda gözleri görmeyen yaşlı kütüphaneci Burgoslu Jorge karakteri ile Umberto Eco’nun yazar Jorge Louis Borges’e, cinayetleri araştıran rahip Baskervilleli William ile Sherlock Holmes romanlarından *Baskerville’lerin Köpeği*’ne gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. Bu tür alt okumaların her okur tarafından anlaşılmasını beklemediğini ancak böyle bir örnek okuru hayal ettiğini söyleyen yazar Umberto Eco, yapıtını çifte kodlama tekniğine göre kaleme aldığını belirtmektedir.³³³ Yazarın bu postmodernist yaklaşımı, onun hem üstün kodlarla seçkin okur kitlesine hem de herkesin anlayabileceği kodlarla geniş halk kitlelerine yönelmesini sağlamıştır. Metinlerarasılıkta, başka metinlerden yapılan bu tür anlatıların yeniden düzenlenerek romana uyarlanmasına “pastiş tekniği” ve bu metinlerin espritüel biçimde düzenlenerek romanda yer verilmesine ise “parodi tekniği” adı verilmektedir. Yazarın bir başka romanı olduğu gibi alıntılması söz konusu değildir. Romanlar arasında çağrışım

³³³ Bkz., ECO, *Genç Bir Romancının İtirafları*, a.g.y., ss. 30-32.

yaratan unsurlar nedeniyle kimi yazarların konu ve içerik bakımından bir yapıttan etkilenerek kendi romanlarını kaleme aldıkları düşünülse de edebiyatta intihal söz konusu değildir. Nitekim yazar, kendi sözcük dizgesini, kültürünü, algısını, yaşadığı coğrafyanın kendisine kattıklarını yansıtmadan bir yapıtı kaleme alamaz. Bundan başka, yazarın metnin dışına çıkarak okura mesaj yollaması da yine yazarın benimsediği anlatım tekniklerinden biridir. Nitekim, *Gülün Adı*'nda, “[...] bilim, yalnızca insanın yapması gerekeni ya da yapabileceğini bilmesinden ibaret değildir; yapabileceğini, ama belki de yapmaması gerekeni bilmesini de içerir”³³⁴ sözleri ile yazar Eco'nun yararı olduğu kadar insanlığa büyük zararlar verebilecek ya da dünyaya hükmetme aracına dönüşebilecek birtakım buluşlara gönderme yaptığı düşünülmektedir.

Bu açıklamaların ışığında, Umberto Eco'nun örnek okuru hedef alarak üst kurmaca, alıntılama, çifte kodlama ve metinlerarasılık yazım tekniği ile kurguladığı ve ironik bir biçimde “Doğal olarak, bir elyazması” söylemi ile başlattığı *Gülün Adı* adlı romanı, postmodern özellikler taşıyan bir yapıttır. Yazar Eco'nun *Gülün Adı*'nda Orta Çağ'a dair kullandığı imgeleri simgesel bir dil ile buluşturması ve pastiş tekniği ile başka metinlerden parçalar kullanması, metinlerarası ya da bir metinden dış dünyaya göndermeler biçimindeki postmodern önermeleri, farklı okuma düzlemleri sunarak bir yandan yeni okur tipleri yaratmakta, diğer yandan önceki yüzyıllara özgü eleştirel bakış açısını değiştirmektedir.³³⁵ Postmodern eleştirel yaklaşımın beklentisi, metnin içindeki özün okur tarafından açığa çıkarılmasıdır. Bu durum, çok katmanlı bir metin olan *Gülün Adı*'nın, “yapısökümcü” yöntemle deşifre edilmesini gerektirmektedir. Bir metnin her yönüyle altüst edilmesi, uzamsal ve zamansal boyutuyla farklı bir çerçevede incelenmesi, metnin eleştirel açıdan anlamsal zenginliğinin ortaya çıkmasını

³³⁴ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 151.

³³⁵ Demir, Sedat, *Umberto Eco ve Yazınsal İletişim: Okur ve Yorum*, Dante Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 139-140.

sağlayacaktır. Yetmişli yılların başlarına ait eleştirel bakış açısına dair sınır tanımayan bu modern ötesi yaklaşım, edebî metinlerin incelenmesine yönelik yeni bir bilincin gelişmekte olduğunu müjdelemiştir.

Değişmekte olan bu bilinç karşısında, İngiliz roman ve oyun yazarı David Lodge, *The Modes of Modern Writing* (1979) adlı yapıtında Modern Çağ'ın ne zaman sona erdiğini sormakta ve aslında, kendisinden önce aynı soruya POSTmodernISM (1971) adlı makalesinde yer vermiş olan Mısır asıllı edebiyat eleştirmeni ve yazar Ihab Hassan'ın, "Modern Çağ çoktan sona erdi, biz uzun zamandan beri modern-sonrası bir çağda yaşıyoruz" önermesini gündeme getirmektedir.³³⁶ Ihab Hassan'nın biçimsel bir tasarım üzerinden *modern* sözcüğünü *POST* ve *-ISM* arasına sıkıştırması, makalenin içeriğini işaret etmekle birlikte, modernizmin geldiği konumu ve eleştirel bağlamda, modern zamanlara özgü eleştiri anlayışının yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Daha sonra, küreselleşme ve postmodernizm tartışmalarının alevleneceği 1985 yılında, *The Culture of Postmodernism* adlı makalesinde, yazar Hassan, modern ile postmodern arasındaki ince çizgiyi kültürel, estetik, ideolojik açılardan sınıflandırmak üzere yeniden ele alacaktır.³³⁷

Postmodernizm, "Modernizmin bir sonraki doğal aşaması gibi görünmekle birlikte, modern düşünceye ve kültüre dair temel kavramları eleştiren hatta yadsıyan bir düşünce akımı"³³⁸ olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte, postmodernizmin "Batı dünyasında modernizme ve onun savunduğu akılcılığa, evrenselliğe ve hümanist ideolojilere olan karşıt tavrı"³³⁹, ilk kez Charles Jenks'in mimarî alanında gündeme

³³⁶ Bkz., <https://www.yumpu.com/it/document/read/39251059/barbara-viscardi-umberto-eco-e-il-postmoderno-meic>, Viscardi, Barbara, *Umberto Eco e il postmoderno*, (02.57, 11.12.2021).

³³⁷ Bkz., <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1039360>, *Modernizm, Postmodernizm: Ihab Hassan*, Dr. Öğretim Görev. Ercan, Eren Erkin, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, (12.10, 03.12.2021).

³³⁸ Prof. Dr. Kolcu, Ali İhsan, *Edebiyat Kuramları, Tanım-Tenkit-Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Rize, 2019, s. 289.

³³⁹ Doltaş, Dilek, *Postmodernizm, Tartışmalar ve Uygulamalar*, Telos Yayınları, İstanbul, 1999, s. 11.

getirdiği yenilikçi bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Umberto Eco, çifte kodlama ya da çifte düzgüleme yönteminin yazın sanatından önce postmodern mimaride, “Bir binanın yüksek kodlar kullanarak küçük elit bir grubu hedeflemesi ile popüler kodlar kullanarak daha geniş bir kitleye yönelmesi”³⁴⁰ biçiminde mimar Charles Jenks tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Postmodernizmin daha sonra yazın sanatı kapsamında John Barth tarafından kurama dönüştürüldüğü ve ardından Jean-François Lyotard³⁴¹ tarafından felsefe alanına postmodern bir anlayış getirildiği de bu noktada önemle vurgulanmalıdır.

Postmodern kavramının henüz merak konusu olduğu altmışlı yılların sonuna doğru düşünsel ve yazınsal sanat biçimlerine özgü yenilikçi *-postmodern-* yansımalar, dönem itibarıyla henüz tam olarak yerleşmemişken yazar Eco'nun o yıllarda inceleme türünde kaleme aldığı yapıtlarında göze çarpmaktadır. Ne var ki, yazarın kendisi de “postmodern” teriminin inceleme türündeki yapıtlarına başkaları tarafından yakıştırıldığını ve söz konusu özelliklere yer vermiş bile olsa, bunun farkında

³⁴⁰ Bkz., ECO, Umberto, *Edebiyata Dair, a.g.y.*, ss. 256-257.

³⁴¹ Jean François Lyotard'a göre, “Modernizmin Aydınlanma, Rasyonellik, Özgürlük, Evrensellik gibi temel kavramları inandırıcılığını yitirmiştir. Bu duruma yol açan temel unsur, derin bir inançsızlık ya da kökensel bir kuşku. Endüstri devrimi sonrası *toplumun içinde* bulunduğu maddi koşullardaki değişimleri ve düşünsel alandaki kopuşları içeren bu kuşkucu yaklaşım, Jean Francois Lyotard'ın temel yapıtına adını verdiği bir *Postmodern Durum*'dur. [...] J. F. Lyotard, *Postmodern Durum*'da en gelişmiş toplumlarda *Bilgi nedir? Nasıl üretilir? Nasıl organize edilir? Çağdaş toplumlarda bilgi ne işe yarar?* vb. sorular ile modernizmin anlatı düzlemini sorgulayarak dönüştürme yoluna gider. Ve bu dönüşümün etkilerini çeşitli anlatılar üzerinden değerlendirir. Anlatı terimini, sadece edebî bir tür için değil, farklı disiplinlerdeki öyküleme biçimlerini ifade etmekte kullanır. Geçmişin anlatılarını inşa eden tarih; bireyin kim olduğunu öyküleyen psikoloji, sosyal oluşumları ve onların birey üzerindeki etkilerini öyküleyen sosyoloji, sonuçlarını topluma anlatan bilim, matematik gibi disiplinler kendine özgü bir dil kullanır ve kendi anlatı biçimini yaratır. Modern ile postmodern arasındaki ilişki, müzikteki ayırt edici iki farklı makam biçiminde ifade edilebilir.” Modern ile postmodern arasındaki ilişki, Umberto Eco'ya göre, “İyi caz ile klasik müzik arasındaki benzerlik gibidir; ilk kez dinlenen bir partiyon, çözümlenmesi halinde, daha önce fark edilmemiş birçok şeyin keşfedilmesine yarayabileceği gibi insanda yeniden dinleme isteği de uyandırmalıdır.” Bkz., <https://www.felsefe.gen.tr/jean-francois-lyotard-postmodern-durum-nedir/> (13.15, 12.12.2021). Bkz., Zekâ, Necmi, *Postmodernizm: Jameson-Lyotard-Habermas*, (Çev. Güleğül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu, Deniz Erksan,) Kıyı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 105. Bkz., <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219977>, Yard. Doç. Dr. Kılıç, Sinan, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. Bkz., ECO, *Gülün Adı, a.g.y.*, “Postille”, s. 728.

olmadığını belirtmektedir.³⁴² Bir başka deyişle *Gülün Adı*, yazar Eco'nun kaleme aldığı ilk postmodern yapıtı değildir. Yazarın düşünsel düzlemde okuru “dünyanın kapalı” sisteminden “kitabın açık ve sonsuz” evrenini yorumlamaya davet eden ve “çifte kodlama” tekniğinden söz ettiği *Açık Yapıt* (1962) adlı çalışması, farklı okuma düzlemlerine ışık tutması bakımından postmodern bir yaklaşım sergilemektedir.

Modern eleştiri bağlamında, yazarın boşlukları doldurması, postmodern yapıtlarda okuru boşluklara çekmesi yönünde değişim gösterir. Boşluğa düşen okurun metin boyunca iç sesine yönelmesi, “titreşim yoğunluğuna” ya da “yankı fazlasına” yol açmaktadır. Okurun kendi sosyokültürel düzeyine, yaşadığı coğrafyaya, yaşam tarzına ve dünyayı algılama biçimine göre boşlukları doldurmaya yönelmesi, onun metin ile arasındaki uzlaşma süreci olarak tanımlanır. Roland Barthes'ın “yanıtlanamayan soru” olarak tanımladığı bu çok olumlu süreç, okur ile metin arasındaki oyunu canlı tutan bir anahtar konumundadır.³⁴³ Nitekim, Umberto Eco'nun *Açık Yapıt* kuramının da belirleyici unsurudur, çünkü bir yapıt “açık” olduğu ve belirsizlikler üzerinde temellendiği ölçüde sorgulanmaya ve farklı biçimlerde yorumlanmaya olanak tanımaktadır. Buna karşılık, modern zamanlara özgü bir anlayışla kurgulanan ve yazarın öyküleme sanatında farklı algılara yer vermediği ve altbilgileri kendisinin doldurduğu bir metin, okur tarafından hızla tüketildiği oranda “kapalı” sayılmaktadır.³⁴⁴ Bu bağlamda *Gülün Adı*, tarihsel bir metnin okunması, kavranması ve belirsizliğin içine çekilmesi bakımından pek çok okur için açık bir yapıttır. “Tek bir anlamın okura kendini zorla kabul ettirmesini önlemek gerektiğini” vurgulayan Eco, bu konuya “yazınsal eserler pek çok okuma düzleminde farklı söylemleri önerdikleri için bizi

³⁴² Bkz., <http://alessandrafagioli.com/interviste/intervista-a-umberto-eco/> *Il romanzo tra postmoderno e verità storica*, Alessandra Fagioli, (14.25, 04.12.2021).

³⁴³ Prof. Dr. İnceoğlu, Giritli Yasemin ve Doç. Dr. Nebahat Akgün Çomak, *Metin Çözümlemeleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 93.

³⁴⁴ Bkz., Tez çalışmasının III. Bölümü, “*Gülün Adı*’nda Anlatım Tekniği, Dil ve Üslup”, s. 120.

yorum özgürlüğüne davet ederler ve hem dilin hem de yaşamın çift anlamlılığı ile karşı karşıya getirirler,”³⁴⁵ sözleriyle açıklık getirmektedir.

Yapıtın anlaşılabilirliğine dair değinilmesi gereken bir başka husus da yapıbozumu ya da yapısökümü kuramıdır. Fransız asıllı, sıra dışı bir filozof ve edebiyat eleştirmeni olarak tanınan Jacques Derrida, “metnin kapalılığı bağlamında yapıbozumu” olarak adlandırdığı metin okuma yöntemi ile öne çıkmaktadır. Derrida’ya göre, okuru metinden uzaklaştırma tehlikesine rağmen yazarın metnindeki anlaşılmazlığını sonsuza dek sürdürmesi ve metnin özündeki sırrı açığa çıkarmaması ölçüsünde, roman gerçek bir edebî metin sayılmaktadır. Birbirleri ile karşılaşmayan ve birbirlerini anlamayan okur ile yazarın metin üzerindeki buluşmaları bir yapıbozumu eylemidir. Metnin anlaşılması ya da yazarın amacının ortaya çıkarılması ancak okurun metni katmanlar halinde sökmesi ile mümkündür. Her katmanın altından yeni bir anlam çıktıkça ve bu anlamlar okur tarafından yan yana sıralandıkça metin anlaşılır hale gelecektir. Derrida’ya göre, gerçek edebî bir metin, her defasında yeni bir okurun yazara ulaşmasını bekleyen sonsuz ve kapalı bir kutudan farksızdır.³⁴⁶ Bu bağlamda, yazar Umberto Eco’nun *Gülün Adı*’nda okuru davet ettiği okuma eyleminin de tamamen bu yönde ilerlediğini bir kez daha belirtmek gerekir. Yapıtta, bu anlatı katmanlarının kimi zaman simgesel sözcüklerle kimi zaman da uzun diyaloglara yerleştirilen tarihsel bilgilerle okura sunulduğu açıkça görülmektedir. Yazarın postmodern kimliğini tanımlayan bu unsurlardan, *Gülün Adı*’nda tam olarak belirtilmeyen manastırın İtalya ile Fransa arasındaki konumu, Roma’dan Avignona’ya taşınan Papalık makamını işaret eden alt katmanlardan sadece biridir.

Umberto Eco’nun, postmodernizmin metinlerarası ironi özelliğini ise, 1959 yılından itibaren *Il Verri* dergisi için deneme türünde kaleme aldığı *Diario Minimo* (Yanlış Okumalar) adlı derlemesinde görmek mümkündür. Bu konuya açıklık getirmek

³⁴⁵ Bkz. Eco, Umberto, *Edebiyat Üzerine, a.g.y.*, s. 17.

³⁴⁶ Akay, Ali, *Yapıbozma ve Plastik Sanatlar*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 72-73.

üzere, yazarın aynı dergide yayımladığı “Granita”³⁴⁷ adlı kısa öykü örnek gösterilebilir. “Bu elyazması bana Piemonte’de küçük bir kasabanın yerel hapishane müdürü tarafından verildi” sözleriyle başlayan öyküsünde, Umberto Umberto adında bir delikanlının yaşlı kadınlara olan düşkünlüğü, yaşlı bir erkeğin gencecik bir kıza duyduğu aşkı anlatan yazar Vladimir Nabokov’un *Lolita*’sına metinlerarası ironik bir gönderme niteliğindedir. Ayrıca, elyazması ile yazarın *Granita* adlı kısa öyküsünün girizgâhını belirleyen çerçeve motifine, *Gülün Adı*’ndan çok daha önce yer vermiş olması da gözden kaçmamalıdır. Yazar Eco’nun inceleme, deneme ve öykü türünde kaleme aldığı ve düşünce düzleminde tarih, felsefe, sosyoloji, dilbilim ve göstergebilim alanlarındaki bilgi birikimini aktardığı *Yanlış Okumalar*’ın yazım tekniği bakımından Roland Barthes’ın *Çağdaş Söylemler* (1957) adlı yapıtına benzetilmesi, yine postmodern bağlamda dikkat çekici bir unsurdur. Daha önce de belirtildiği gibi Roland Barthes, *Gülün Adı* yayınlandıktan sonra metne yöneltilecek aşırı yorumlar karşısında Umberto Eco’nun, “Bir yapıt okurla buluştuktan sonra yazarının ölmesi gerekir”³⁴⁸ ifadesini alıntılıdığı ve daha sonra *Foucault Sarkacı* adlı romanına “Okurun, gerçeğin ayırımına varması için yazarın ölmesi gerekir”³⁴⁹ sözleriyle aktardığı kişidir.

Kısacası, gerek sözü edilen yapıtları gerekse deneme türündeki yazınsal çalışmaları, yazar Eco’nun altmışlı yıllardan itibaren postmodern eğilimler gösterdiğine dair söylemleri doğrular niteliktedir. Bu süreç öncesinde, 1950’li yıllarda, II. Dünya Savaşının açtığı yaraları, siyasal düzlem yerine yazınsal metinlerle sarmayı amaçlayanların, “Torino’da Benedetto Croce’nin entelektüel hegemonyasına karşı Antonio Gramsci’nin, George Lukàcs’ın Marksist edebî teorilerine”³⁵⁰ yöneldikleri gözlenmektedir. Marksist eleştirilere ve Croce’nin idealizmine mesafeli duran Umberto Eco, dönemin etkisine olan tavrını şu sözlerle anlatmaktadır:

³⁴⁷ Eco, Umberto, *Yanlış Okumalar*, (Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul, Can Yayınları, 2012, s. 19.

³⁴⁸ Bkz. BARTHES, *Yazarın Ölümü*, a.g.y., ss. 11-15.

³⁴⁹ Eco, Umberto, *Foucault Sarkacı*, (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, 2013, s. 847.

³⁵⁰ Bkz., İNCEOĞLU-ÇOMAK, *Metin Çözümlemeleri*, a.g.y., s. 88.

Ünlü bir sanatçı, bilim insanı ya da düşünürle ilgili olarak bir araştırma yapmak için kütüphaneye gittiğimizde, yeni bir dedektif romanı keşfediyorduk; bu serileri okumak sadece bir gençlik günahı değildi, aynı zamanda daimî bir tutkuydu.³⁵¹

Yine aynı süreçte, Einaudi yayınevinin İtalyan idealist düşüncesinin, siyasî sorunlar üzerinde yarattığı baskıyı eleştiren kitaplar yayımlaması ve aynı yayınevinde saygın bir editör olan yazar Italo Calvino ile dostluğu, Umberto Eco'nun edebî kimliğinin biçimlenmesinde ve kuramsal çalışmaları üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, 1956 yılında Aquinolu Tommaso üzerine hazırladığı doktora tezinin danışmanlığını sürdüren Prof. Pareyson'un da Eco'nun yazarlık kariyerinde etkisi büyüktür. Yazar Eco, "Açık Yapıt yayınlandıktan otuz yıl sonra, yapıtını Pareyson'un 'yorumlama' ve 'biçim' konusundaki öğretilerine bağlı kalarak kaleme aldığını ve Pareyson'un 'biçimcilik teorisi'ni *Açık Yapıt*'ta 'biçim teorisi' olarak kullandığını belirtmiştir."³⁵² Ayrıca, Milano'daki Bompiani yayınevine editör olduktan sonra *Il Verri* dergisindeki *Diario Minimo* adlı köşesinde yazılar yazmaya başlaması ve aynı dergideki yazarlarla birlikte kurdukları Gruppo '63, Umberto Eco'nun edebî kariyerini biçimlendiren diğer unsurlardandır. Bu oluşumun etkileri, yazarın *Açık Yapıt* ve *Okuyucunun Rolü* adlı yapıtlarında görülmektedir. Umberto Eco, Gruppo '63'ün kuruluş nedenlerini ve amaçlarını şu sözlerle ifade etmektedir: "Gruppo '63, yerleşik kurumlarda çalışan kimi kişilerin hem kültür politikası cephesinde hem de politik eylem olarak kültür cephesinde yapmış oldukları farklı seçimleri sonucunda doğmuştu. Amacı,

³⁵¹ Bondanella, Peter, *Umberto Eco and the Open Text*, Cambridge University Press, England, 1997, s. 2.

³⁵² Caesar, Michael, *Umberto Eco and Philosophy, Semiotic and the Work of Fiction*, Polity Press, Madlen, 1999, s. 7.

resmî kültürün minyatür dizgesinin eleştirisi üzerinden burjuva toplumunu eleştirmektir”³⁵³.

Anlaşılabacağı üzere, yazar Umberto Eco’nun akademik kariyeri, yer aldığı edebî oluşumun etkisi ve Orta Çağ konusunda yaptığı araştırmalar, çalışmalar ve doktora tezi onu, sonunda kuramsal boyutta bir düşünür ve donanımlı bir yazara dönüştürmüştür. “Akademik *cosmos*’unda (düzen) teorik ve kavramsal üretimiyle okurunun üzerinden yarattığı *chaos*’tan (düzensizlik) memnun görünen Umberto Eco, düşünsel evreninde, kendi sözcük oyunları ile *Chaosmos* adını verdiği yeni bir kavram yaratmıştır.”³⁵⁴ Bu *chaosmos* düzleminde, yazarın Orta Çağ modelleri üzerinden postmodern bir dünyaya ve aynı zamanda görünen ve görünmeyen roman karakterleri olarak *Gülün Adı*’na taşıdığı Aquinolu Tommaso, Ockhamlı William, Aziz Agostino, Cusalı Nicolaus gibi önemli isimler bulunmaktadır. Kısacası, erken dönem çalışmalarındaki Orta Çağ felsefesi, tarih bilgisi ve yapıbozumu tekniği ile postmodern eleştirel denemeleri, daha sonra yazacağı postmodern kurmaca romanlarının yazımını hızlandırmıştır. Bir başka deyişle, derin Orta Çağ bilgisi onu yeni bir tür denemeye, Orta Çağ’ın farklı dönemlerini mercek altına alacağı tarih konulu romanlar yazmaya yöneltecektir.

Entelektüel seviyesinin doygunluk noktasında yazmaya karar verdiği, “Sherlock Holmes romanlarının bir pastışı olarak”³⁵⁵ metinlerarasılık özelliği gösteren *Gülün Adı*, onun ilk romanıdır. Umberto Eco’nun postmodern kurmaca tekniği ile Orta Çağ bilgi ve belgelerini *Gülün Adı* gibi bir kült romana dönüştürmesi, olaylar ve kişiler bazında yoğun tarihsellik içeren yazınsal başarısının bir göstergesidir. Tarihsel gerçekler, romanın geri planını oluştururken kurmacayı renklendiren üst anlatım ve metinlerarası ironi, okurun gerçekle kurgu arasındaki o ince çizgide kaybolmasını ya da Umberto

³⁵³ Bkz., ECO, *Yorum ve Aşırı Yorum*, a.g.y., s. 306.

³⁵⁴ Farronato, Cristina, *Eco’s Chaosmos; Medieval Models for Postmodern World*, University of Toronto Press, Toronto, 2003, s. 21.

³⁵⁵ Bkz., DEMİR, *Umberto Eco ve Yazınsal İletişim: Okur ve Yorum*, a.g.y., s. 140.

Eco'nun ifadesiyle, onun “daha doğrusu metnin tuzağına düşmesini”³⁵⁶ sağlamaktadır. Bu durum, metin karşısındaki bir okurun duygularından çok, bilgi ve kavrayış noktasında metnin işlevselliğini öne çıkaran “üstalımlama” biçiminde tanımlanmaktadır.

*Üst kurmaca bağlamında gerçek ile kurmaca arasındaki çizginin bir yandan belirginleştirilmesi, diğer yandan da silikleştirilmesi, kurmaca içinde kurmaca yaratma, okura yönelme ve eserin yazılma hikayesini romandaki anlatıya yerleştirme gibi olgulara oyun düzleminde başvurulmaktadır. Diğer tarafta, metinlerarasılık bağlamında referans, pastiş, parodi, ironi ve kolaj teknikleri kullanılmaktadır.*³⁵⁷

Yazarın bu açıklamasından sonra, romanın geçtiği döneme ilişkin önsözündeki tarihî bilgilere, anlatının gerçekliği konusunda okuru ikileme düşürmek, yapıtın tarihsel gerçekliğini sorgulatmak ve böylece araştırmaya yöneltmek üzere yer verdiği anlaşılmaktadır. Her şeyden önemlisi, amaç okurun öykünün büyümesine kapılmasını sağlamaktır; böylece, okur hem metin ile hem de yazar ile buluşmaya hazırdır. Postmodern roman türüne özgü bir anlatımla okuru kurmacanın içine çekmeyi başaran bir metnin okur ile arasında kurduğu ilişki, Derrida'nın da söylediği gibi, yazarın amacına ulaştığının bir göstergesidir.³⁵⁸ Bu bağlamda en çok değinilmesi gereken husus “Modernizmin aksine, postmodern düşüncede herhangi bir yapıtın sanatsal olup olmaması gibi bir ayrıma ve sınıflandırmaya gidilmemesidir; sanattan çok, sanatın işlevselliği önemlidir.”³⁵⁹ Buna ilişkin olarak, Roland Barthes, “Sanat ürünlerinin

³⁵⁶ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, “Postille”, a.g.y., s. 717.

³⁵⁷ Bkz., <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1149400>, *Romanda Postmodern Öğeler*, Bekir, G. Emre, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Haziran 2020, sayı 19, ss. 378-386, (20.30, 09.12.2021).

³⁵⁸ Akerson, Fatma, *Edebiyat ve Kuramlar*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 191-193.

³⁵⁹ Bkz., DOLTAŞ, *Postmodernizm, Tartışmalar ve Uygulamalar*, a.g.y., ss. 30-31.

bilgilendirme amacıyla hazırlanan ürünlerden farkı olmadığını³⁶⁰ öne sürmektedir. Bu düşünceye göre bir tarih kitabı ile tarihi konu alan bir edebî yapıt aynı amaca hizmet etmektedir. Ne var ki gerçeğe şüpheyile bakan postmodernistler, “tarihi gerçek” denilen bilgilerin bir insanın bakış açısıyla ortaya konulduğunu ve “içine yorum katılmış metinler” olduklarını öne sürmektedirler. “Tarih, artık nesnellikten çıkmış, yazarın anlamlandırmasıyla şekillenen bir metin olmuştur.”³⁶¹ Nesneliği tartışılan tarihsel bir roman bile olsa yazılanların doğruluğuna tanıklık edecek -tarih kitaplarından başka- arşiv kayıtları, günceler, mektuplar ve seyahatnameler gibi öznel verilere de başvurulması gerekmektedir. Nitekim, *Gülün Adı*’nda söz edilen döneme ilişkin kişi ve olaylar, tarihsel kaynaklara başvurularak doğrulanabilir niteliktedir. Ancak, kaynak araştırması sırasında kimi zaman yorum farklılıkları, tarihlerdeki birkaç yıllık sapmalar ya da kişilere dair tutarsızlıklar okuru ikilime düşürmektedir. Tarihsel metnin nesnel gerçekliğini yitirmesi, tarih yazarlarının sosyokültürel düzeyleri, coğrafi konumları, ifade biçimleri, kişisel duyguları, bakış açıları ve ideolojik yaklaşımları arasındaki farklılıklara bağlanmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan yapıtın, tarihi gerçeklikten çok tarihsel bir anlatı olduğu düşünülmektedir. Yeni Tarihselcilik anlayışına göre, güvenilirliğini yitiren tarihsel bilgi kaynaklarının ya da tarih konulu yapıtların metinlerarası kurgudan bir farkı yoktur.

Postmodernizmin bir uzantısı olarak görülen Yeni Tarihselcilik kuramının amacı “Bir metnin tarihselliğini tespit edip beğenilmesini sağlamak değil bir metin üzerinde pek çok okumanın gerçekleştirilebileceğini göstermektir.”³⁶² Yeni Tarihselciler, edebî metinlerin tarihsel bir belge gibi ve tarihsel belgelerin de edebî bir metin gibi okunabileceğinden söz etmektedirler. Edebiyattan beslenen bir tarihin, tarihten beslenen bir edebiyat ile aynı işleve sahip olduğu görüşü, Yeni Tarihselcilik eleştirel kuramı ile

³⁶⁰ Bkz., KOLCU, *Edebiyat Kuramları, Tanım-Tenkit-Tahlil*, a.g.y., s. 293.

³⁶¹ Bkz., <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680303>, Kıraç Tuba, *Postmodern bir Roman Benim Adım Kırmızı*, (10.30, 11.12.2021).

³⁶² Bkz., KOLCU, *Edebiyat Kuramları, Tanım-Tenkit-Tahlil*, a.g.y., s. 473.

postmodern edebiyat arasında pek çok benzerlik ve etkileşim olduğunu kanıtlar niteliktedir³⁶³.

Ne var ki, edebiyat ile tarih arasındaki ilişki ve bu iki disiplinin kesişen ve ayrışan yönleri “gerçeklik” olgusu üzerinden ele alındığında, klâsik tarihçileri postmodern edebiyatçılarla karşı karşıya getirmektedir.³⁶⁴ Modernist düşüncede bir roman yazarı, bir tarihçinin bakış açısına sahip olamayacağı ve yapıtında yer verdiği tarihsel unsurların birer kurmaca olduğu gerekçesiyle eleştirilmesine, postmodernizm “tarihsel kaynakların ve kanıtların yapısını, tarihçinin rolünü ve tarih yazımında kullanılan geleneksel tarih metotlarını sorgulayarak”³⁶⁵ karşı çıkar. Modernist bakış açısıyla, roman yazarının kurmaca tekniğine karşılık, bir tarihçinin salt doğruları yazdığı düşünülmektedir. Düşsel bir evreni yansıtan kurmacada, tarihsel olaylar yazarın sanatsal eğilimleri ile biçimlendiği için tarihsel anlatının özgünlüğü kuşku uyandırmaktadır. Ne var ki tarihçinin tutumu da bundan pek farklı değildir; o da tarihsel olayları bir kompozisyon biçiminde yazıya aktarmaktadır. Tıpkı bir kurmaca yazarı gibi tarihçi de yaşananları, geçmişteki durum ve olayları, biçimsel olarak hikâyeleştirmektedir. Bu durumda biri tarihsel olayları yazıya aktarmakta, diğeri aynı tarihsel olayları roman biçiminde kurgulamaktadır. Metinsel olması nedeniyle anlatının, üzerine eklenen yeni anlatılarla sürekli biçimlenmesi ve bir tür kurgusallığa sürüklenmesi tarihin nesnellik iddialarını çürütür niteliktedir.³⁶⁶ Bu düşünce, daha önce de değinildiği gibi aynı tarihsel olaya ilişkin bilgilerin farklı kaynaklardaki uyumsuzluğunu açıklamaktadır.

Her tarihçinin aynı olayı, aynı sözcüklerle ve kendi yorumunu katmadan yazıya aktarması söz konusu olamayacağı için bu durum, tarihin farklı biçimlerde okunmasına

³⁶³ Prof. Dr. Oppermann, Serpil, *Postmodern Tarih Kuramı: Tarih Yazımı, Yeni Tarihçilik ve Roman*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 16.

³⁶⁴ Bkz., <https://www.edebiyatciyim.com/edebiyat-tarih-iliskisi/>, (20.15, 14.12.2012)

³⁶⁵ Yılmaz, Kaya, “Postmodernizmin Tarih Eğitimi için Doğruları”, *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 34 (2013/II), ss. 197-209.

³⁶⁶ Bkz., OPPERMANN, *Postmodern Tarih Kuramı*, a.g.y., ss. 4-5.

yol açmaktadır. Tarihçinin de gerçekleri farklı algılayabileceği, olaylara kişisel duygularını karıştırabileceği olasılık dahilindedir; bu durum, tarih yazarının sorumluluğunun bir göstergesidir. Buna karşılık, sadece doğruları anlatacağına dair herhangi bir söz vermeyen roman yazarının yapıtında, tarihsel gerçekliği bozmadan düşsel bir kurgu yaratması postmodern kurmacanın sanatsal başarısı olarak kabul edilmektedir. Macar asıllı eleştirmen Lukács, tarihsel romanda söz konusu olanın “*Büyük tarihsel olayları yeniden anlatmak değil, bu olaylar içinde biçimlenen insanların poetik uyanışıdır. Kişilerin tarihsel gerçeklik içindeki davranışlarına, duygu ve düşüncelerine onları sevk eden sosyal ve beşerî saikleri yeniden deneyimlemesidir*”³⁶⁷ demektedir.

Birbirine paralel iki entelektüel olgu olarak kabul edilen roman ve tarih arasındaki ilişkinin, söz ve yazı aracılığıyla zaman ve mekân üzerinde kurgulanmış anlatılar olduğu söylenebilir. Ancak, tarihi konu edinen bir roman ile tarihsel roman arasındaki benzerlikler ve farklılıklar yazıldığı dönem ile anlatımın geçtiği süreç ve biçem bağlamında kendini göstermektedir.³⁶⁸ Roman yazarının geçmişe dair bilgileri araştırarak ve düzenleyerek belli bir anlatım tekniği ile yazıya aktarmasıyla ortaya çıkardığı yapıt, tarihsel bir anlatıdır. Önceki yüzyıllarda, kötülüklerin ve zorlukların üstesinden gelen kahramanların tarihi romanları, XIX. yüzyılın başında yerini Walter Scott’un, Orta Çağ’ın şövalyeler dönemini, dolayısıyla ahlak kurallarını ve asalet kavramını ön planda tutan tarihsel romanlara bırakır. Tarih ve kurmacayı birleştiren Walter Scott’un, tarihsel dönemini kendisinin seçtiği ve birebir deneyimlemediği halde bir gerçek gibi aktardığı romanları, aynı zamanda belgesel veri niteliğindedir.³⁶⁹ Buna karşılık, bir tarih yazarının da geçmişteki yaşanmışlıklara birebir tanıklık etme zorunluluğu olmadan, elindeki kaynaklardan bazılarını tarih dışı kabul ederken

³⁶⁷ Uysal, Zeynep, *Edebiyatın Omzundaki Melek*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16.

³⁶⁸ Türkeş, Ömer, “Bir Anlatı Olarak Tarih ya da Tarihi Roman”, *Ayrıntı Dergisi*, İstanbul, Kış 2020, Sayı 33, Bkz. <https://ayrintidergi.com.tr/bir-anlati-olarak-tarih-ya-da-tarihi-roman/> (22.30, 12.12.2021)

³⁶⁹ Bkz., OPPERMANN, *Postmodern Tarih Kuramı*, a.g.y., s. 56.

bazılarını da tarihsel olarak kayda geçmesi yanılıcı bir unsur olarak görünmektedir. Bu noktada, roman yazarının tarihsel seçkisini romanın içeriği belirlerken tarih yazarının birtakım bilgileri tarihsel kabul etmesi ya da tarih dışı olarak nitelendirip reddetmesi tamamen kişisel bir durum olarak görünmektedir. Ayrıca, başlı başına geçmişin bir öyküsünü yazan tarihçinin, yaşadığı dönemde gördüğü baskı ya da yönetim karşısındaki çekinceleri gereği tarihsel aktarımında nesnel bulgularını yazıya sansürlü bir şekilde aktarmış olması da unutulmaması gereken bir husustur. “Tarih, güçlüden yanadır ve üstün gelen tarafından yazılır” diyen yazar Manzoni’nin bu düşüncesinden hareketle, bir toplumun geçmiş olaylar dizgesinde unutulmuş ya da göz ardı edilmiş hususların da olabileceği kaygısı, yazılı tarihe duyulan güveni kimi zaman sarsıcı niteliktedir.

Bu noktada, şöyle bir çıkarımda bulunmak mümkündür: Geçmişten bugüne aktarılan bilgiler bağlamında, tarihin eksik parçaları ve tarihsel algının zedelenmesine yol açan sorunlar, tarihçinin sorumluluğunu aşan bu tavrında aranmalıdır. Buna karşılık, tarihi konu edinen bir roman yazarının tarihsel olayları kurgusal düzlemde aktarıyor olmasına gösterilen tepki, tarihin çarpıtılması biçiminde algılanabilir. Ancak yazarın romanında sözünü ettiği olayların ve kişilerin araştırılması, doğru olup olmadıklarının kanıtlanması her zaman mümkündür. Ne var ki bu doğrular, tarihsel bakımdan yine bir tarihçinin ya da bir tarih yazarının aktardığı bilgilerle sınırlıdır. Bu durumda, yazınsal bir eylem olarak tarihçinin ve roman yazarının aynı zaman dilimine ait tarihsel anlatıları dikkate alındığında, her ikisinin de geçmişin olaylarına benzer bakış açılarıyla ancak farklı duygularla yaklaştıkları düşünülmektedir.

Umberto Eco’nun tarihi, dekoratif bir unsur olarak sunduğu ve bilimsel, ideolojik, felsefi tartışmalar ile tarihsel bilgilere yer verdiği *Gülün Adı*, postmodernizmin etkisiyle tarih bilimine bakışın değiştiği bir dönemde ortaya çıkmış ve büyük ilgi görmüştür. Yeni bir anlayışıyla tarihsel dönemleri konu alan romanlara gösterilen ilgi, yaşanan ideolojik krizler ve içinde bulunulan çağa duyulan güvensizlik

karşısında okurun uzak bir geçmişe *sığınma* arzusu biçiminde tanımlanabilir. Bu durumda geçmiş, artık bir köken arayışını değil, gerçeklikten kaçışı ya da bilinmeyen bir gerçekliğin özlemini simgelemektedir. Umberto Eco, postmodern kurmaca tekniği ile tarihe duyulan merakı körüklemiş, tarihsel olaylardan edebî bir metin ya da edebî metin üzerinden aktardıkları ile *Gülün Adı*'nda tarihî bir geçmişin perdesini aralamıştır. Yazar Eco, yedi yüz yıl öncesine tarihlenen ve arşiv kayıtlarına, değerli elyazmalarındaki bilgilere dayandırdığı, ancak kimi tarih yazarı gibi doğrudan tanıklık etmediği tarihsel bir dönemi *Gülün Adı* ile akıllara nakşetmiştir. Bu noktada, bir postmodern roman yazarının çağdaş okura sunduğu bilgiler ile bir tarih yazarının insanlığa aktardıkları, geçmişi hatırlatmak ve bugünü anlamak bakımından eş değer görülmektedir. Her ikisi de yazınsal bir çaba, bir öğretici niteliğindedir.

Antik Çağ kültürü başta olmak üzere, her türlü bilginin skolastik düşünce ile sınırlandırıldığı Orta Çağ'da öğrenmek, sorgulamak, araştırmak Tanrı'nın iradesine başkaldırı anlamına gelmektedir. Yüzyıllar boyunca Kilisenin bir dayatması olarak devam eden skolastik düşünce, *Gülün Adı*'nın tarihi gerçekliği yansıtan ana temasını oluşturmaktadır. Bir manastırda farklı gruplar arasındaki dinsel içerikli diyaloglar üzerinden anlatılan Orta Çağ Hristiyanlık düşüncesi, yazarın kurguladığı dinsel temalı sorunsallıklar ve Papalık ile İmparatorluk arasındaki çekişmeler, Yeni Tarihselcilik kuramının "Tarihin metinselliği ve metnin tarihselliği" görüşünü doğrular niteliktedir.

Ayrıca, farklı okuma katmanları sunması ve çok boyutlu düşünmeye zorlayan anlatım tekniği ile *Gülün Adı*, yeni tarihsel roman türünün sadece İtalya'da değil, dünya ölçeğinde en beğenilen örneği olarak kabul edilmektedir.

VI. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu tez çalışması kapsamında, çağdaş İtalyan Edebiyatının tanınmış yazarlarından Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı yapıtındaki Orta Çağ etkileri yer ve zaman bağlamında incelenmiştir. Yazarın bu yapıtında sosyal, kültürel, ekonomik ve inanç sistemi bakımından Orta Çağ Avrupa'sını biçimlendiren Kilisenin baskın gücüne ve Kilise ile İmparatorluk arasındaki ilişkiye dikkat çektiği anlaşılmıştır. XIV. yüzyıl tarihinden bir kesit sunan *Gülün Adı*'nda, dinsel ve tarihsel olayların yoğun bir biçimde ele alınıyor olması bu çalışma kapsamında Orta Çağ tarihini araştırmayı ve Hristiyanlık konusunun kökenine inmeyi gerektirmiştir. Yapılan incelemeler sırasında, güvenilir kaynaklar ve akademik çalışmalar esas alınmış, romanın anlatı eksenine açıklık getireceği düşünülen bulgular özgün başlıklar altında yazıya aktarılmıştır. Önemli bir husus olarak, tezin *Giriş* bölümünde de belirtildiği gibi, yazarın diğer yapıtları bu çalışmanın araştırma konusuna girmemektedir. Bu tez çalışması, sadece *Gülün Adı* adlı yapıtın incelenmesine yönelik olmuştur.

Umberto Eco'nun Orta Çağ, Hristiyanlık, estetik ve göstergebilim gibi farklı alanlardaki bilgi birikimini bir polisiye roman örgüsü içinde yazıya aktardığı *Gülün Adı* adlı yapıtı, ona roman yazarı kimliğini kazandırmış ve dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Öyle ki, 1980 yılında İtalya'da yayımlandıktan kısa bir süre sonra *Gülün Adı* pek çok dile çevrilmiş, satış rekorları kırmış, beyazperdeye, tiyatroya ve son olarak da İtalyan Devlet Televizyonu RAI için dizi filme uyarlanmıştır. Sanatın farklı alanlarında adından söz ettiriyor olması, *Gülün Adı*'nın edebî değerini sorgulamak üzere birçok edebiyat eleştirmenini harekete geçirmiştir. Bu kişilerin ortak görüşü, onun edebî olmaktan çok popüler kültüre yönelik bir yapıt olduğu yönündedir. Dünya Edebiyatının

klasik romanları dikkate alındığında, bir romanın edebî değerini belirleyen en önemli ölçütlerden birinin “zaman” olduğu görülmektedir. Yapıtın zaman karşısında var olmayı sürdürmesi, değişen değerlere rağmen hâlâ okurunu bulabiliyor olması, onun gerçek bir sanat eseri olduğunu işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ilk yayımlandığı tarihten bu yana *Gülün Adı*'nın kırk yılı aşkın süredir hâlâ basılmaya devam ediyor olması, onun evrensel boyutta klasikleşmiş çağdaş bir yapıt olduğunu göstermektedir.

Yazarın çıkış romanı sayılan *Gülün Adı*, yazın türü ve anlatım tekniği bakımından *Eco romanlarının* öncüsü sayılmaktadır. Yazar Umberto Eco'nun daha sonra kaleme aldığı *Foucault Sarkacı* (1988), *Önceki Günün Adası* (1994), *Baudolino* (2000), *Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi* (2004), *Prag Mezarlığı* (2010) ve son olarak da *Sıfır Sayı* (2015), tarihsel kurgu türündeki diğer romanlarıdır. Kendisini Orta Çağ tarihine, felsefesine, estetik anlayışına adanmış, bu kültüre derinden bağlı bir yazar olan Umberto Eco'nun tarihsel kurgu yapıtlarında da doğal olarak Orta Çağ, Kilise ve Hristiyanlık tarihi önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, ilk romanı *Gülün Adı*'nda, sahip olduğu Tanrısal yetkiyle Orta Çağa yön veren Kilise, son romanı *Sıfır Sayı*'da dünyayı yöneten büyük bir güce dönüşmüştür. Yazar Umberto Eco, yirmi iki yaşına kadar inançlı bir Katolik olduğunu, yaşamının daha sonraki evrelerinde geriye dönüp baktığında, bundan hiç pişmanlık duymadığını ve din düşmanı olmadığını söylemiş³⁷⁰, yaşamını ve yazılarını etkileyen sağlam ahlâk yapısının eski Katolik inancından kaynaklandığını dile getirmiştir.³⁷¹ Nitekim, yazarın *Gülün Adı*'nda Orta Çağ Hristiyanlık tarihini tarafsız bir biçimde ve incelikleriyle ele alıyor olması, inanmasa bile onun inanca ve inananlara duyduğu saygının bir yansıması olarak algılanmalıdır.

Gülün Adı, ilk bakışta okura bir manastırda işlenen seri cinayetlerin hikayesi gibi görünse de gerçekte, aynı manastırda farklı görüşlere sahip tarikat mensuplarının tarihsel gerçekliğe dayanan çekişmelerini anlatmaktadır. Yazarın uzamsal olarak bir

³⁷⁰ ECO-MARTINI, *İnanç ya da İnançsızlık*, a.g.y., s. 11.

³⁷¹ ibid, s. 94.

manastırı seçtiği *Gülün Adı*'nda, kurgusal karakterler de doğal olarak Hristiyanlık dünyasının insanlarıdır. Bir manastır yaşamında keşişleri karşı karşıya getiren “İsa'nın fakirliği” ve “Hristiyanlık inancında gülmenin yasak olduğu” biçimindeki kurgusal polemikler, yapıtta hâkim olan Hristiyanlık temasını işaret etmektedir. Tıpkı Yuhanna İncil'i gibi *Gülün Adı* da “Başlangıçta Söz vardı ve Söz Tanrı katındaydı ve Söz, Tanrı'ydı” ifadesiyle başlamaktadır. Bununla beraber, *Gülün Adı* doğrudan Hristiyanlık öğretisini konu edinmiş bir kurgu roman değildir. Yine de yazarın bu yapıtında pek çok dinsel ve tarihsel söyleme, kutsal kitaplardan alıntılara ya da sembolik ifadelere yer verdiği, fakat bunları dipnotlarla açıklama yoluna gitmediği gözlenmiştir. Sıradan bir okurun yanı sıra Hristiyanlık inancından gelen okurların da *Gülün Adı*'nı anlamakta zorlanması dikkat çekicidir. Umberto Eco, bir “örnek okur” yaratma çabasıyla *Gülün Adı*'nı, belki de hiç istemeden “zor okunan roman” kategorisine taşımıştır. Yazarın sergilediği bu tavır, tez çalışmasının *üçüncü* bölümü olan “*Gülün Adı*'nda Anlatım Tekniği, Dil ve Üslup” başlığı altında incelenmiş, yazarın dinsel ve tarihsel kurgu bağlamında okuru “metinle iş birliği yapmaya, kendisinin bıraktığı boşlukları doldurmaya” yöneltmeyi amaçladığı sonucuna varılmıştır. Bu çıkarım, romanın biçem ve kurgusunu daha iyi anlamaya çalışan tez yazarının da -tıpkı bir örnek okur gibi- Orta Çağ Hristiyanlık tarihinin yüzyıllara yön veren olayları ve kişileri üzerinde hassasiyetle durması neticesinde elde edilmiştir.

Yapılan araştırmalar sırasında, *Gülün Adı*'na yansıyan Orta Çağ'ın dinsel ve tarihsel etkilerine açıklık getirmek üzere kadim dinlerin doğuşundaki temel prensipler, Musevilik ve Hristiyanlık inancındaki İsa figürü, İsa'nın öğretisi, Hristiyanlığın yayılma süreci ve sonrasında ortaya çıkan mezhep ayrılıkları, tarikatlar, Teslis inancı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sapkın topluluklar tarihsel boyutuyla ele alınmıştır. Romanın anlatı eksenindeki Hristiyanlık inancına bağlı olayların ve çatışmaların kökeninde yatan dinsel fikir ayrılıklarının, ilk kez Hristiyanlığın çıkışı ve yayılması sırasında filizlendiği

anlaşılmasıdır. Daha da önemlisi, *Gülün Adı*'nın geçtiği XIV. yüzyılda çoktan bir siyasal güce dönüşmüş olan Kilisenin ilk kez X. yüzyılda, Otto Rönesans'ı sırasında İmparator tarafından dünyevileşmesine izin verildiği saptanmıştır. Bu tez çalışmasının *Birinci* bölümü olan *Orta Çağ Avrupası'ndan Yansımalar* başlığı altında yer verilen bu saptama, Orta Çağ tarihini biçimlendiren ve Avrupa'nın kaderini değiştiren toplumsal ve siyasal olaylara ışık tutması bakımından önemlidir.

Avrupa'nın kaderini değiştiren *Karanlık* Orta Çağ yüzyılları, 400 ile 1000 yılları arasında yaşanmış, Avrupa'ya akın eden Hunların Roma İmparatorluğunun sınırlarındaki göçebe Germen kavimlerini yerlerinden oynatmasıyla başlamıştır. Bu göçebe halk topluluklarından Ostrogotlar İtalya'ya, Vizigotlar İspanya'ya, Vandallar Afrika'ya, Franklar Galya'ya yerleşerek krallıklarını kurarlar. Bu krallıklardan modern Avrupa ulusları doğacaktır. Öyle ki, Roma İmparatorluğu zamanında ve sonrasında çeşitli savaflara konu olan bu ülkeler, o tarihten tam on altı yüzyıl sonra aralarındaki sınırları kaldıracak ve “Schengen” adı altında bir birlik oluşturacaklardır. Ancak geriye dönülüp bakıldığında, IV. yüzyılın başından itibaren toplumun düşünce yapısına hükmeden Kilisenin, Barbar istilâları sonrasında oluşan siyasî otorite boşluğunu iyi değerlendirdiği ve kısa sürede büyük bir güç haline gelmeyi başardığı da tarihsel bir gerçektir. Bu durum, Hristiyanlar arasındaki fikir ayrılıklarının doğmasına ve Kilise ile İmparatorluk arasındaki çekişmelere yol açacaktır. Ana hatlarıyla da olsa IV. ile XIV. yüzyıllar arasındaki tarihsel sürecin bilinmesi, *Gülün Adı*'nda geçen konu ve olayların anlaşılması bakımından önemlidir.

Frank Kralı Charlemagne ile başlayan, 768-814 yılları arasındaki “Karolenj Rönesansı” sırasında, Avrupa'da okur-yazarlık oranında artışa ve sanat, mimarî, hukuk alanlarında gelişmelere tanık olunur. Charlemagne, öğrencilerin Latince ve Yunanca öğrenmeleri için yeni okulların ve kiliselerin inşa edilmesine öncülük eder.

Charlemagne'nın ölümünden sonra zayıflayan Karolenj İmparatorluğu İtalya, Fransa ve Almanya bağımsız krallıklarına bölünür.

X. yüzyılda, ikinci Orta Çağ Rönesans'ı başlar. Bu süreçte, İtalya ve Almanya krallıkları Kutsal Roma İmparatorluğu adı altında birleşirler. Tarihte ilk kez din adamlarının görevlerini ihmal etmelerine, beraberinde töre ve alışkanlıkların bozulmasına yol açan Otto Rönesans'ı sırasında İmparator I. Otto (912-973), derebeyi sınıfından kurtulmayı amaçlar. Kentlerin idaresini piskoposlara verir ve din adamlarının kont olmalarını sağlar. Özellikle, 909 yılında kurulan ve *Gülün Adı*'nda sıkça söz edilen Cluny Manastır'ı Papa'nın koruması altında bağımsızlığını ilân eden ilk dinî topluluktur. Cluny rahiplerinin, XI. yüzyıldan itibaren imparatorluğun siyasî işlerinde söz sahibi oldukları görülmektedir.

XII. yüzyılda başlayan üçüncü Orta Çağ Rönesans'ında tüm Avrupa'da özellikle Kuzey İtalya'da, *Comune* adı verilen ve modern devletin öncüsü sayılan bağımsız kentlerin yeniden doğuşuna tanık olunur. Karolenj ve Otto Rönesans'larından sonra Avrupa'nın ekonomik, siyasî ve toplumsal yaşamı giderek yozlaşan, hoşgörüden uzak ve dünyevî zevk ve hırslara kapılan bir Kilisenin kontrolü altına girer.

Eski Roma geleneğinden bu yana yaşam ve düşünce tarzının değişikliğe uğradığı 476 ile 1000 yılları arası Orta Çağ'ın karanlık, 1000-1492 yılları arası ise daha aydınlık yüzyıllarıdır.

1000 ile 1300 yılları arasında ortaya çıkan hanedanlıklar ve parlamento kurumları, Avrupa'nın ekonomik açıdan canlanarak toparlanmasına destek olur. Bu üç yüzyıllık süreçte yaşanan yenilenme ve canlanma hareketlerine Kilisenin de ayak uydurduğu görülmektedir. Feodal düzenin zayıflaması ve dinî kurumların yükselmesi neticesinde, Avrupa'da İmparatorluk ve Kilise arasında siyasî krizin yaşanması kaçınılmazdır. Orta Çağ Avrupa'sında toplumsal yapı modelinin Tanrı merkezli bir varlık anlayışı üzerinde temellenmesi de bu krizin bir sonucudur. Kilise, toplum

yapısını düzenlemeye ve bireyleri denetlemeye girişirken bunu tanrısal bir yetki ile yaptığını söylemektedir. Bu durum, ruhban sınıfının kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini kolaylaştırmıştır. Kilisenin çıkarlarına ters düşen kişi ve olayları yargılamak üzere kurduğu engizisyon mahkemeleri, Orta Çağda büyük kırımların yaşanmasına neden olur. Ruhban sınıfı, Kilisenin kendisine sağladığı ruhanî gücü ve dünyevî ayrıcalıkları yönetici sınıfa açık bir dille ifade etmekte sakınca görmez. Papa'nın dinî otoritesini siyasete taşıması ve siyasî otoritenin de ruhanî güce sahip olduğunu iddia etmesi, Kilise ile İmparatorluk arasında fikir ayrılıklarına ve üstünlük çatışmalarına yol açar. Hristiyanlığın temel öğretilerine bağlılık gösterenler, gücüne güç katarak dünyevileşen Kilise tarafından sapkın ilân edilirler. Kilise onları Hristiyanlığa karşı gelmekle suçlar ve engizisyon mahkemelerinde yargılar. Bu hususlar, *Gülün Adı* adlı yapıtın temasını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Hristiyanlığın kurumsal ve örgütsel otoritesi konumundaki Kilise, erken Orta Çağ'dan itibaren mutlak gücünü yaşamın her alanında hissettirmiştir. Aynı amaçla, özgür düşüncenin de önüne geçmeyi başarmıştır. Tek doğrunun İncil'deki bilgiler olduğunu savunması ve yaşamda var olan her şeyi ilahî olanla açıklama çabası, Orta Çağ'da skolastik düşüncenin doğmasına yol açmıştır. Manastırlarda ve katedral okullarında ruhban sınıfının güdümündeki skolastik eğitim, doğru bilginin sadece kutsal kitaplarda bulunduğunu savunmaktadır. Bu anlayışa göre, her türlü bilginin kaynağı Tanrısal kabul edilmekte, bireylerin bilgiden şüphe etmesi günah sayılmaktadır. Özetle, yeni bilgi arayışı, Kilisenin otoritesine karşı gelmekle eş değerdedir. Bu amaçla Kilise, manastır kütüphanelerindeki Antik Yunan ve Roma kültürüne ait değerli kaynakları yok etme ve insanı özgürleştirebilecek bilgileri unutturma çabası içine girer. Umberto Eco *Gülün Adı* adlı yapıtında, bir elyazması üzerinden Kilisenin yukarıda bahsedilen bu tavrını eleştirmekte ve Orta Çağ'da bilgiye ulaşmanın ölümle sonuçlanabildiğini okura

anlatmaktadır. Umberto Eco'ya göre, Antik Yunan ve Roma kültürüne ait değerli bilgi kaynaklarını yok sayan skolastik düşünce, Orta Çağ'ın karanlık yüzüdür.

Ne var ki Orta Çağ yüzyılları Umberto Eco'ya göre, sanıldığı gibi bütünüyle karanlık çağlar değildir. Orta Çağ'ı bir olumsuzluk biçiminde değerlendirmek, onun insanlığa kattığı bütün olumlu değerlerini göz ardı etmektir. Orta Çağ'ın karanlık yıllarında, köhneleşmiş zihniyetlerin ve yıkıntıların arasında dönemin mimarîsine damgasını vuran katedrallerin görkemli yükselişine dikkat çeker ve Orta Çağ'ın ilk Gotik kilisesi kabul edilen Fransa'daki Saint Denis Bazilikasını örnek gösterir. Eco ile aynı görüşü paylaşan bir başka Orta Çağ tarihçisi, Jacques Le Goff' da “Orta Çağ kafası”, “Orta Çağ bağnazlığı”, “Orta Çağ kalıntısı” gibi söylemlerin Aydınlanma dönemindeki birtakım aydın kişilerce ortaya atıldığını ve kendi dönemlerine dair zorbalıkları unutturmak ve tarihin aslında “kötüden iyiye” evirildiğini kanıtlamak üzere Orta Çağ'a “karanlık çağ” yakıştırması yapıldığını söylemektedir. Umberto Eco'ya göre, Orta Çağ'ın karanlığı, manastırlar ve katedral okullarındaki bilgi ışığını söndüren ruhban sınıfından kaynaklanmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi skolastik düşünce, Antikçağın doğru bilgi arayışını unutturmuş, Orta Çağ insanını doğru davranış arayışına yöneltmiştir. Skolastik düşünce, 1088 yılında hukuk eğitimi almak isteyen öğrencilerin *Universitas* adını verdikleri Bologna Üniversitesi (Alma Mater Studiorum) kurulduktan sonra da eğitim düzeninde hâkimiyetini sürdürecektir.

Yazar Umberto Eco, Hristiyanlık tarihinin başlangıcından romanın geçtiği XIV. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan tarihsel olayları *Gülün Adı*'nda, keşişleri karşı karşıya getiren dinsel tartışmalar üzerinden okura aktarmaktadır. İncil'in temel öğretisinden giderek uzaklaşan, dünyevileşen Kiliseyi eleştirmekte, bu durumun farklı teolojik görüşlerin ortaya çıkmasına ve Hristiyanlığın ana gövdesinde parçalanmalara yol açtığını vurgulamaktadır. Romanda geçen tartışmaların temelinde, “Gerçek Hristiyan kimdir?” sorusu yer almaktadır. Aynı soruya yanıt bulmak üzere, Hristiyanlık tarihi

derinlemesine araştırılmış ve bu sayede, romanda geçen olayların ve dinsel içerikli diyalogların arkasındaki tarihsel gerçeklere ulaşılmıştır.

Hristiyanlık inancı, Tek Tanrılı dinlerin ilki olan Musevî geleneğinin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Tarihsel bağlamda Hristiyanlık dininin gelişimi incelendiğinde, Hristiyanlığın hem Yahudilikten ve hem de Roma'daki kültürel kurumlardan büyük ölçüde etkilendiği açıkça görülmüştür. Bu nedenle Hristiyanlığın doğuşunu hazırlayan olaylar, Hristiyanlık öncesi evreden itibaren ele alınmış, Hristiyanlığın kabulünden Geç Orta Çağ dönemine uzanan dinsel süreçteki gelişmeler *Gülün Adı* bağlamında tezin *İkinci* bölümünde ayrıntılı bir biçimde araştırılarak incelenmiştir.

Tevrat'a göre Tanrı, Musa ve kardeşi Harun'a İsrailoğulları'nı Tek Tanrı inancı altında toplamalarını ve onları Mısır'dan çıkararak Kenan ülkesine (bugünkü Filistin'e) götürmelerini söylemiştir. Musa, Tanrı'dan taş levhaları (On Emir) almak üzere Sina Dağı'na çıktığı sırada İsrailoğulları altın bir buzağı heykeli yapmış ve bunu ilâhlaştırarak baş kaldırmışlardır (*Çıkış*, 32; *Sayılar*, 13-14). Bu durum, Tanrı'ya karşı suç işleyen İsrailoğulları'nın vaat edilen topraklara girmeleri yasaklanmıştır (*Sayılar*, 20:12). Musa'nın ölmeden önce müritlerine "Tanrı kardeşlerinizin arasından benim gibi birini peygamber olarak karşınıza dizecektir (*Tesniye*, 18-18)" kehanetinde bulunmuştur. Beklenen kurtarıcının gelmesinden 19 yıl önce Latin ozanı Vergilius da dizelerinde Musa'nın bu kehanetini dile getirmiş, şiirinde İsa'nın annesi Meryem için *virgo* sözcüğünü kullanmıştır. Nitekim *Dante Alighieri* de *İlahi Komedya*'nın *Araf* bölümündeki *III:34-37* ve *XXII:67-70* dizelerinde Vergilius'un bir kâhin gibi İsa'nın gelişini önceden müjdelediğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, Kuran-ı Kerim'de de aynı olaya Ali İman suresinde (3:43/44), "Ey Meryem! Allah seni seçip temizledi,

dünyaların kadınlarından seni üstün tuttu,” ifadesi ile atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, yapılan araştırmalarda, Latin ozanı Vergilius’un 4. Elogia’da sözünü ettiği *Cumae* denilen yerin Ölü Deniz’in batı kıyısındaki Kumran kasabası olduğu ve orada yaşayan Esseniler halkının da “Kumranlı Kahinler” olarak bilindiği anlaşılmıştır. Hristiyanlığın doğmasından önce, Yahudi kökenli ilk Hristiyanların da Ferisiler ve Esseniler arasından çıktığı, meleklerle iman etme, ölümden sonra dirilme, ruhun ölümsüzlüğü gibi ezoterik düşünceleri benimsemiş oldukları bilinmektedir.³⁷² Esseniler’in öğretisi ile İsa’nın öğretisi arasında ezoterik bakımından büyük benzerlikler bulunmaktadır. Öyle ki, Ölüdeniz Parşömenlerinin bulunmasıyla birlikte İsa’nın Esseniler soyundan gelen bir bakireden dünyaya geldiği bilgisi netlik kazanmıştır. Hristiyanlık, her ne kadar başlangıçta Yahudiliğe benzer bir çizgide yer almışsa da zamanla “manevi kurtuluş” felsefesini öne çıkaracak, adanmışlık ve merhamet duygusunu yansıtan farklı bir anlayışa bürünecektir. Bu durumda, İsrailoğulları’nın beklediği Yahudi Mesahi, insanlığın kurtuluşu adına kendini kurban edecek bir “kurtarıcı” olacaktır.³⁷³

İsa’nın yaşamına dair bütün bilgiler dört İncil ile sınırlıdır. Değiniilmesi gereken bir başka husus da dört İncil’de de İsa’nın biyolojik babasının Yusuf olmadığı, Meryem’in bakire olduğu bahsidir. Bu durum Kuran-ı Kerim’de de (Ali İmran 3:47) “Meryem: Rabbim! Bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir? demişti. Melekler öyle dediler: ‘Allah dilediğini böyle yaratır. Bir işin olmasını dilerse, ona ol der ve olur’”, biçiminde ifade edilmektedir. Nitekim, Hristiyanlık inancı gücünü, bir bakireye ‘Kutsal Ruh’un bahşedilmiş ve Tanrı’nın bir insanda bedenlenmiş olmasından, yani Teslis inancından almaktadır. Ne var ki, dört İncil’de de ‘Teslis’ terimi açıkça ifade edilmemektedir. İncillere göre İsa, Yahya tarafından vaftiz edildikten sonra 30 yaşında Tanrı’nın oğlu sıfatıyla peygamber olduğunu ilân etmiştir. 33 yaşında çarmıha gerilerek öldürülmesine kadar geçen süreçte, öğretisini Yahudi halkına anlatmaya çalışmıştır.

³⁷² Bkz., GÜRKAN, *Yahudilik, a.g.y.*, ss. 37-38.

³⁷³ Bkz., ÇIVGIN, *Orta Çağ Tarihi, a.g.y.*, s. 45.

Mesih olarak vaaz verip mucizelerini gerçekleştirme dönemi Yuhanna İncil'ine göre üç yıl sürmüştür. O dönemde Roma'nın eyaleti olan Kudüs'teki Herod tapınağında bulunan satıcıları dışarı atmaya çalışmış olması, masaları devirerek bir kargaşaya yol açması (*Markos*, 11:15) dikkat çekicidir. Aynı hafta havarileriyle birlikte "Son Akşam Yemeği" olarak bilinen Hamursuz yemeği sırasında ihanete uğrayacağı kehanetinde bulunmuştur (*Luka*, 22:7-20). Yemekten sonra Romalı muhafızlar tarafından sessizce tutuklanmıştır (*Luca*, 22:47-52).

Hristiyanlık doktrininin temeli, İsa'nın bir bakireden dünyaya geldiği, Teslis (Baba-oğul-kutsal ruh), günahın "Yaratılış"tan beri varoluşu ve ilk günahın kefaretilerini bütün insanlık adına İsa'nın kanıyla ödediği inancına dayanmaktadır. Söz konusu teolojik unsurlar Hristiyanlık aleminde çeşitli kutuplaşmalara, karşıt görüşlere ve sonucunda da Kilisenin sapkınlık olarak nitelediği çeşitli mezhep ve tarikatların doğmasına yol açmıştır.

Bu noktada bilinmesi gereken önemli bir husus da Grek, Roma, Pagan ve Doğu kültürlerinin sentezinden oluşan "Helenistik" unsurların dil ve kültür bakımından Hristiyanlık üzerindeki etkisidir. Öyle ki, İsa Mesih'in Yunanca *Hristos* olan adından türetilen *Hristianismos*, Hristiyanlık diye anılacak yeni bir Yahudi tarikatının adı olacaktır. Bu nedenle İsa Mesih, Yunanca adı ile *Hristos*, Mesih'in dinsel öğretisine bağlı olanlar da *Hristianos*, Hristiyan biçiminde tanımlanmıştır. Cemaatin devamlılığı için bir araya gelinmesi, toplantılar düzenlenmesi gerektiğinden, Atina Halk Meclisi'nin adı olan *Ekklesia*'dan hareketle *Kilise*'nin, yani *Hristiyan Toplantıları* örgütlenmesinin de temeli atılmış olur.³⁷⁴ Eski Ahit ve Yeni Ahit'in bir arada bulunduğu kutsal kitabın adı yine Yunanca *Biblia*, yani İncil olarak söylenmektedir. İsa'dan yaklaşık kırk ile yetmiş yıl sonra yazılmaya başlandığı düşünülen dört farklı İncil'in yazarları Matta,

³⁷⁴ Bkz. Doç. Dr. Ayşen Sina, "Eski Yunan Yargı Sistemi", *TBB Dergisi*, 2016, sayı 123, s. 422.

Markos, Luka ve Yuhanna da metinlerinde, İsa'nın evrenselliğini, onun yoksul ve düşkünlere karşı merhametli, günahkârlara karşı hoşgörülü ve bağışlayıcı olduğunu vurgulamışlardır. İsa'nın ardından onun öğretisini yaymaya devam eden Havarilerinden olan Saul, yani Tarsuslu Paulus (M.S. 5/15- 67) Hristiyanlığın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Antakya'dan Makedonya'ya uzanan seyahatleri İsa'nın yaşamından ve mucizelerinden söz eden "Paulus'un Mektupları" Yeni Ahit'te yer almaktadır. Bu nedenle, Hristiyanlar Paulus'u İsa'nın havarilerinden biri olarak kabul ederler. Oysa Paulus da başlangıçta Hristiyanlığa karşı çıkan, "Yeni dini inatla reddeden bir zalimdir"³⁷⁵ ve İsa ile hiç karşılaşmamıştır.

Hristiyanlığın başlangıçta izlediği yolu bütün Hristiyanlık tarihine mal etmek olanaksızdır. Nitekim, Kilise'nin zamanla hiyerarşik olarak örgütlenmesi sonucunda, Hristiyanlık da giderek dünyevi bir kurum kimliğine bürünmüştür. Buna tepki olarak, ilk olarak Benediktenler (529), Hristiyanlığın erken dönemlerindeki İsa'nın öğretisine göre dini yaymayı ve geliştirmeyi amaçlamış, kentin dağlık ve ormanlık bölgelerinde kurdukları manastır yaşamına yönelmişlerdir. Bu durum, Dilenci Tarikatların doğmasına zemin hazırlamıştır. Halkın verdiği sadakalarla geçimlerini sağlayan bu "Dilenci Tarikatlar"dan Fransisken (1209) ve Dominiken Tarikatları (1215) *Gülün Adı*'nda önemli bir yer tutmaktadır. Her iki tarikat da fakirliği ve dünya yaşamından uzak durmayı vaaz ederler. Başlangıçta, dinsel amaçlara sahip olan bu tarikatlardan Fransiskenler zamanla bilime, Dominikenler ise felsefeye yönelmişlerdir. Her tarikatın Kutsal Kitap ilkelerini destekleyici nitelikte kaleme aldığı bir *Regula* (Kural) bulunur. Benedikten Tarikatının *Regula Benedicti* adlı yapıtı, Katolik Hristiyan dünyasının tüzüğü olarak kabul edilmektedir. Bu belge, manastır geleneğinin ortaya çıkmasını ve yayılmasını anlatan önemli bir kaynaktır. *Gülün Adı*'nda aklı ve sağduyuyu simgeleyen

³⁷⁵ Bkz., AĞAOĞULLARI, *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, a.g.y., s. 206.

ve bu özelliğiyle kendisine saygı duyulan, eski bir sorgucu olan başkarakter Baskerville William da bir Fransisken rahibidir.

Çoktanrılı Roma İmparatorluğu başlangıçta, yoksulların ve ezilenlerin sığındığı Hristiyanlığı dinî bir cemaat olarak görmüştür. Bu hoşgörü zemininde hızla büyüyerek yaygınlaşan Hristiyanlık, zamanla İmparatorluğun ve devlet yetkililerinin gözünde bir tehdit unsuruna dönüşür. M.S. 305 yılında başa geçen İmparator Constantinus, M.S. 313 yılında *Milano Fermanı*'nı yürürlüğe koyarak Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu içindeki konumunu tamamıyla değiştirmiş, Hristiyanlığa yasal statü kazandırmıştır. Böylece, Hristiyanlık öğretisinin yayılması serbest bırakılmış ve Kilise yararına yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu durum, çoktanrılı Roma İmparatorluğu'nda geleneksel inançlarının yerini tam anlamıyla Hristiyanlığa bıraktığı anlamına gelmemektedir. Pagan Romalılar, tanrıları için köleleri, çocukları ve bakireleri kurban ederek kan dökmeye devam etmişlerdir. Paganizmi bütünüyle yasaklamayan İmparator Constantinus'un, köle pazarlarının ve insan kurban etme ritüelinin önüne geçmek gibi tamamen stratejik bir amaçla Hristiyanlığı bir din olarak kabul ettiği düşünülmektedir. İmparator Constantinus'un bir sonraki adımı, ortak bir Hristiyanlık söylemi oluşturmak ve Teslis (Baba-Oğul-Kutsal Ruh) tartışmasına son noktayı koymak üzere Kilise Babalarının önderliğinde Konsil'ler düzenlemek olacaktır. İznik, Efes, İstanbul, Roma ve İskenderiye gibi büyük merkezlerde, Teslis inancına karşı çıkarak İsa'nın insanî bir varlık olduğunu savunanlar sapkın ilân edileceklerdir. Orta Çağ'dan bu yana Kilise'nin sapkın ilân ettiği kişiler, İncillerde ve "havarilerin işlerinde" anlatılan ideal Kilise modeline geri dönmeyi istemektedirler. Nitekim "sapkınlık", inançsızlıktan değil kişinin dinine farklı biçimde inanma ve onu yaşatma gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Yunancada "seçme, seçim" anlamına gelen "ἀρεσις" *háiresis*, yani *heretik* sözcüğü Kilise dilinde, ortadan kaldırılması gereken "yanlış seçim" biçimine dönüşmüştür. İznik Konsil'i (M.S. 325), bu bağlamda bir dönüm noktası sayılmaktadır. Kilise

örgütlenmesinin kurumsallaşmasında ve Hristiyanlığın sözlü gelenekten yazılı bir dine dönüşmesinde görev alan Kilise Babalarının birçoğu bu Konsil’lerde sapkınlıkla suçlanarak aforoz edilmişlerdir. Bu durum, sapkın olarak tanımlanan din adamlarının yeraltına inerek kapalı gruplar biçiminde örgütlenmelerine ve ezoterik topluluklar oluşturmalarına yol açmıştır.

Gülün Adı’nda yazar Eco’nun *heretikler* arasında adından sıkça söz ettiği Ariusçuluk ya da Aryanizm, Hristiyanlıkta XVI. yüzyıldaki Reform Hareketlerine uzanan yolun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 324 yılında ölüm döşeğinde vaftiz olan Constantinus’dan hemen sonra, Kilise Babalarından biri olan İskenderiyeli rahip Arius (M.S. 250-336), İsa’nın insanüstü bir özellik taşıdığını, ama Tanrı olmadığını söyler. Arius, Teslis inancına karşı çıkan ilk heretiklerdendir. Arius’un ardından, İsa’nın ilâhlığı bu kez de Meryem üzerinden ele alınır. Constantinopolis Patriği olan Nestorius, İsa’nın hem Tanrı hem de insan olduğunu söyler. Hiçbir kadın Tanrı doğuramayacağı için Meryem’in de sadece insan olan İsa’yı doğurduğunu, fakat İsa’nın sonradan ilâhlaştığını ileri sürer. Bu söylem, Konsiller’de İsa’nın insanî ve tanrısal bileşenlerinin tamamen iç içe mi (*Monofizit*) yoksa Nestorius’un öne sürdüğü gibi ayrı ayrı mı (*Diofizit*) olduğunu, Meryem’e *Theotokos* mu, *Hristotokos* mu denilmesi gerektiği konusu tartışılır. Nestorius, 431 Efes Konsili’nde *heretik* olarak kabul edilmiştir. Nesturi Kilisesi, “Nestorius” isminin çağrıştırabileceği olumsuz imaj yüzünden Doğu Kilisesi, İran Kilisesi, Asur Kilisesi, Doğu Süryani Kilisesi gibi isimlendirmelerle anılmayı seçmiştir. Roman kapsamında doğrudan yer almayan bu hususlar, anlatının dinsel boyutuna netlik kazandırılması amacıyla araştırılmayı gerektirmiştir.

Nitekim *Gülün Adı*’nda, keşişleri karşı karşıya getiren tartışmaların başlıca konusunu heretikler oluşturmaktadır, ancak meselenin tarihsel sürecine dair anlatıda

herhangi bir alt bilgiye verilmemiştir. Bu konuya ilişkin olarak anlatının *Üçüncü Gün*, *İkinci* bölümünde iki heretik gruptan söz edilmektedir:

Katharlar ile Valdocular çoğu kez birbirine karıştırılır. Valdocular, Kilise içinde tinsel bir reform yapılmasını öngörüyorlardı. Katharlar ise başka bir kilise, başka bir Tanrı anlayışını öngörüyorlardı. [...] Dünyanın birbirine karşıt iyi ve kötü güçlere ayrıldığına inanıyorlardı; bu nedenle de kusursuz insanların saf inançlılardan ayrıldığı bir kilise kurmuşlardı; kendilerine özgü ayinleri ve töreleri vardı.³⁷⁶

Romanda “sapkın” nitelemesinin sıkça geçiyor olması ve Orta Çağ tarihi boyunca Kilise için büyük bir tehlike oluşturması nedeniyle Katharlar hakkında tez çalışması kapsamında çok derin bir araştırma yapılmıştır. Neticesinde, Tapınak Şövalyeleri, Gül-Haç Cemiyeti, Masonluk gibi birçok ezoterik topluluğun, Katharlar’ın yaşam felsefesini, inanç sistemlerini ve inisiyasyon ritüellerini benimsedikleri anlaşılmıştır.

1000 yılından önce ortaya çıkmış heretik Maniheistler’in ve Bogomiller’in mirasını devralan Katharlar’ın 1018’den itibaren var oldukları bilinmektedir. Katolik Kilisesi için Katharosçuluk, farklı heretik mezheplere verilen genel bir addır. Güney Fransa’daki Albijen topluluğunun, Balkanlar’daki Bogomiller’in, İtalya’daki Patarinler’in, İspanya’daki Arinonlar’ın, Markionitler’in ve tüm Avrupa’ya yayılmış olan Manikaenler’in de “Katharlar” olarak tanımlandığı bilinmektedir. Dinsel dogmaları reddederek kendilerini adil ve temiz bir hayat sürmeye adanmış olsalar da Kilise’nin yakarak cezalandırdığı sapkın bir topluluk olarak tarihe geçmişlerdir. Tanrı ile insan arasına hiç kimse giremeyeceğini savunan Katharlar’a göre, Tanrı ruhsal bir varlıktır ve

³⁷⁶ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s. 284.

salt sevgidir. İsa ise, Tanrı'nın oğlu değil, peygamberidir; o herkes gibi bir ruhtur, mucizeleri yoktur ve kurtarıcı değildir. Bundan başka, dünya yaşamının ötesinde bir cehennem de yoktur ve cehennem denilen yer, Katharlar'a göre kötülük dolu yeryüzünün ta kendisidir.

Katolik Kilisesinin Avrupa tarihindeki "ilk soykırımı" olarak tarihe geçen Kathar katliamı, "Albi Haçlı Seferi" olarak da bilinmektedir. Katharlar ateşe atılarak yakılmışlardır. Katolik kilisesi, onları kendi Kiliselerinde yakarak cezalandırmış, ateşe atılan Katharlar'dan yanmayanların günahsız, yananların ise ilâhî adaletin bir tecellisi olarak cezalandırıldıklarına inanmıştır.

Gülün Adı'nda, XIV. yüzyılda zenginleşen Kiliseye karşı "İsa'nın fakirliğini" öne süren keşişlerden Valdocular, maneviyata bağlılıklarıyla örnek gösterilen heretik topluluklardan biridir. XII. yüzyılın gezgin vaizlerinden oluşan dinsel hareketlerin sonuncusu ve en güçlüsü olan Valdocular, dini otoritenin eksiklikleri karşısında sapkınlığa yönelen reform hareketinin bir başka örneğidir. Bu hareketin kurucusu olan Pierre Waldo, Aziz Alexius'un yaşam öyküsünden etkilenerek tüm servetinden vazgeçen Lyonlu bir tüccardır. 1176 yılında Valdo'nun yoksulluğu benimsemiş olması, yoksullar için aşevleri kurması ve vaazlar vererek havarilere özgü bir yaşam sürmesi, onun Assisili Francesco'nun öncülü olduğunu düşündürmektedir. Ancak, Valdocular için asıl olan, mutlak bir yoksulluktan çok, sade bir yaşam sürmektir. Bununla beraber, bu dinsel hareketin düşünce ve öğretilerine dair yazılı herhangi bir *Kural*'ı bulunmamaktadır.

Hristiyanlık, M.S. 392'de Constantius'un haleflerinden I. Theodosius tarafından devletin resmî dini olarak ilân edilmiş, pagan ritüelleri de tamamen yasaklanmıştır. Bundan sonra dinsel faaliyetler, İsa'nın on iki havarisinin ardılları kabul edilen piskoposlar tarafından yürütülmüştür. Havarilerin kurduğu Kiliseler, "Apostolik" olarak

tanımlanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında doğu ve batı biçiminde ikiye bölündükten sonra Batı Roma Kilisesi, Doğu Roma Kilisesinin "Apostolik" olmadığı iddia edecektir. Bu durum, başlangıçta bir bütün olan Hristiyanlığın, Katolik ve Ortodoks olarak ikiye ayrılmasına yol açacaktır.

İsa'nın ölümünden yaklaşık üç yüzyıl sonra toplanan I. İznik Konsili'nin Yunanca fetvasında Hristiyan inancı, öğretisi ve Kilise tanımı için Yunancada "evrensel" anlamına gelen *katholike* sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük, Roma Kilisesi tarafından Latinceye çevrilirken, *universalis* yani "evrensel" yerine, Latin harfleriyle *katholike* olarak yazılmıştır. Roma Kilisesi "Katolik" sıfatını koruyarak "Roma Katolik Kilisesi" adını almış, Constantinopolis'deki Kilise de Ortodoks olarak tanımlanmıştır. Yunancada "Doğru görüş, doğru inanç ve doğru itiraf" anlamına gelen Ortodoks mezhebi için Ortodoks kilisesi, Rum Ortodoks Kilisesi gibi adlandırmalar da yapılmaktadır. Bu mezhebin ruhanî liderleri Patrik ismiyle anılmakta ve Papa'yı İsa'nın vekili saymamaktadır. Orta Çağ'dan bu yana büyük bir çekişme ve anlaşmazlık yaşayan Doğu ve Batı Kiliseleri, tarihte birçok kez birbirlerini aforoz etmişlerdir. Roma ve İstanbul Kiliselerinin kesin olarak birbirinden ayrılması 1054 yılında gerçekleşmiştir. Gerekece olarak, dinsel görüş ayrılıkları gösterilmiş olsa da bu tartışmaların kökeni, gerçekte İmparatorluğun iki başkenti arasında yaşanan siyasî olaylara dayanmaktadır. Ayrıca Roma Kilisesi, Ortodoks Kilisesinin heykeller yerine sadece ikonalara dua etmesini "Putâ tapıcılık" olarak suçlamış, ikonaları parçalayarak aralarında büyük bir çekişmenin yaşanmasına neden olmuştur. Tarihte *İkonoklazm* adıyla bilinen bu kırılma dönemi, iki Kilise arasındaki düşmanlık, kin ve nefret duygularının daha da büyümesine, itibarlarının zedelenmesine yol açmıştır. 1204 yılındaki Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Katoliklerin Ortodokslara yaptıkları zulüm ve haksızlıklar da Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki düşmanlığın bir kat daha artmasına ve İstanbul'da elli yedi yıl sürecek Latin Krallığının kurulmasına neden olmuştur.

Katolik Kilisesi'nin erken dönemde Hristiyanlığı Doğu ve Batı Kilisesi biçiminde ayrıştırması ve Orta Çağ'da yegâne güç kimliğiyle toplum üzerinde baskı kurması, dinde reformu kaçınılmaz kılmıştır. XVI. yüzyılda Katolik Kilisesi'ne başkaldıran reform yanlıları, Hristiyanlığın üçüncü büyük mezhebi kabul edilen Protestanlığa sığınacaklardır.

Katolik mezhebi, bir diğer adıyla Roma Katolik Kilisesi, Hristiyanlığın en köklü mezhebidir. Havarilerin ilki olan Petrus tarafından kurulduğu bilinmektedir. Hiyerarşiye göre, Petrus İsa'nın vekili olarak kabul edilir ve Petrus'dan sonra gelen her Papa da Petrus'un vekili sayılmaktadır. Böylece Papa, ruhanî olarak İsa'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Katolik kilisesinin hiyerarşik düzeni ise rahip, piskopos, kardinal ve papa biçiminde sıralanmaktadır. Bu mezhebe göre, dokunulmazlığını ve Tanrısal gücünü dünyaya kabul ettirmiş bir kurum olma üstünlüğü ile Katolik Kilisesi "Kutsal Ruh" tarafından Vatikan'dan yönetilmektedir.

Kutsal Roma'nın siyasal düzlemde yaşadığı sarsıntılar ve Vatikan'ın dünyevileşme yolunda ilerlemesine yol açan nedenler, erken Orta Çağ Hristiyanlık tarihi çerçevesinde araştırma yapmayı kaçınılmaz kılmıştır. Sonuç olarak *Gülün Adı* adlı yapıtta, Hristiyanlık merkezinin Roma'dan Avignon'a taşınması (1309-1377), "dokunulmaz" ilân edilmiş bir ruhanî merkezin itibarını kaybetmiş olmasının örtük bir ifadesidir.

Tarihsel anlamda ve dünya ölçeğinde son derece iyi örgütlenmiş bir dinî kurum olarak Vatikan, güncel verilere göre 1.200.000.000 insanın bağlı olduğu dünyadaki en büyük mezhebin kurumsal merkezi konumundadır. Başında, resmî olarak tek bir Papa bulunmaktadır. Vatikan'da Papalık görevini üstlenen kişinin, teolojik bakımından, "Kutsal Ruh" tarafından seçildiğine inanılmaktadır. Bu nedenle, Kutsal Ruhun tecelli

ettiği yüksek kardinaler meclisinde seçilmiş bir Papa'nın görevinden istifa etmesi de söz konusu değildir, çünkü hiçbir Papa Tanrı'dan istifa edemez. Görevdeki Papa'nın ölmesi durumunda ancak yeni bir Papa'nın seçilmesi gündeme gelebilir. Bu durum, “yüzük kırılmadan” yeni bir halifenin seçilmesine olanak tanımayan İslâmiyet'teki halifelik kurumu ile benzerlik göstermektedir. Buna karşılık, eş zamanlı iki Papa durumunun Vatikan'da, 2013 yılında ikinci kez yaşandığına tanık olunmuştur. XVI. Benedictus adıyla Papa seçilen ve hâlâ hayatta olan Ratzinger de tıpkı 1415 yılında birtakım gerekçeler öne sürerek görevinden ayrılan Papa XII. Gregorius gibi, kendi özgür iradesiyle Papalık görevinden istifa etmiştir. Tarihte Vatikan'ın sarsılmaz kurallarının ikinci kez yıkılmasının siyâsî nedenlere dayandığı düşünülmektedir.

Bir din ortaya çıktığı zaman, Tanrı'nın huzurunda saf ve temiz duyguları ile kendisini Tanrı'ya adayan, hak ve adalet için yaşayan insanlar olabilir. Buna karşılık, dinsel bir kurumda dünyevileşme başladığında, özellikle din, devlet dini haline geldiğinde, din üzerinden iktidarların devşirilmesi söz konusu olduğunda ya da din ile kapital yan yana geldiğinde, dinî yetkilerin kaçınılmaz bir biçimde sömürü aracına dönüşmesi dikkat çekici bir husustur. *Gülün Adı*'nda Orta Çağ Hristiyanlık tarihindeki din adına yapılan sömürü ve iktidar savaşlarının gölgesinde yaşananlar, sadece Hristiyanlığa mahsus olaylar değildir; Yahudilik ve İslâm tarihinde de çarpıcı örneklerine tanık olunabileceği unutulmamalıdır.

Yazar Umberto Eco'nun *Gülün Adı*'nda, Kilisenin zenginleşmesi karşısında yoksullukla ilgili kurmaca tartışmalara yer verdiği düşünülmektedir. Romanda tartışılan İsa'nın fakirliği konusuna açıklık getirmek üzere tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular da dikkat çekici niteliktedir. İsa'nın İncillerde fakirliği öven bir ifadesine rastlanmamıştır. Ancak *Resullerin İşleri* adlı bölümde, bencillikten uzak durmanın “benim” değil “bizim” demenin önemi vurgulanmıştır.

Bununla beraber, ilk dönemdeki Hristiyanları tanımlamak için “yoksul”, “Tanrı dostu”, “aziz” anlamına gelen *ebion* sözcüğü kullanılmıştır. *Ebionizm ise*, gerçek İsa soyundan gelenlerin yoksulluğa yüz çevirmediklerini anlatan bir ifadedir. Kısacası Hristiyanlık, tıpkı I. Constantinus’un söylediği gibi, başlangıçta "bir yoksullar hareketi" olarak tanımlanmıştır. Nitekim, İsa’nın fakirlik anlayışı, “Dilenci Tarikatlar” ile onların alt grupları tarafından benimsenmiştir. Bu tarikatların doğuşundan *Gülün Adı*’nda, yozlaşmış papalara karşı yoksul insanların birleşmesi biçiminde söz edilmektedir. Bununla birlikte, romanda çok farklı dinî oluşumdan da söz edilir. Metnin akıcılığını zorlaştıran bu topluluk isimlerinin ve Tarikatlarla olan bağlantılarının tez çalışması sürecinde araştırılması gerekmiştir. Sonuç olarak, Fransisken Tarikatından ayrılan ve salt yoksulluğu savunanların *Minoritler* olduğu ve onların da muhafazakâr *Tinciler* ile ılımlı *Gözlemciler* olarak ikiye ayrıldıkları anlaşılmıştır. Aralarında ayrıca, *Tinciler*’den ayrılarak kendilerini gerçek Fransiskenler olarak tanımlayan ve daha sonra Papa tarafından sapkın ilân edildiği söylenen *Fraticelliler* bulunmaktadır. Hristiyanlık tarihi ve inanç sistemi hakkında bilgi edinilmeden *Gülün Adı*’nın bütünüyle anlaşılması olanaksız olduğundan tez çalışması kapsamında ayrıntılı bilgi verilmesi yoluna gidilmiştir. Aksi takdirde yapıtın dinsel öğeler içeren bir polisiye roman biçiminde eksik tanımlanması söz konusu olacaktır.

Gülün Adı, içerdiği tarihsel unsurlar bakımından da dönemle ilgili ayrıntılı tarihsel bir araştırma yapılmasını gerektirmiştir. Öyle ki, ana karakterlerin diyalogları ve yan karakterlerin dinsel içerikli tartışmaları üzerinden romanda geçen tarihsel konu ve olayların bütünüyle anlaşılabilmesi pek de mümkün değildir. Anlatının tarihsel düzleminde yazar Eco’nun tüm dikkatini, Papa ve İmparator atama yetkisi konusunda Bavyeralı İmparator Ludwig ile Papa XXII. Johannes arasındaki üstünlük mücadelesine yönelttiği görülmektedir. Bu konuya resmî tarih üzerinden bakıldığında, yapıtın geçtiği zamana ilişkin olaylar, kişiler ve adı geçen yerler, geri plandaki tarihî gerçekleri

doğrular niteliktedir. Buna karşılık, romanın konusunu oluşturan tartışmalar bütünüyle kurgusaldır. Romanda, İmparatorluk yanlısı Fransisken delegasyonu ile İmparator karşıtı Papalık delegasyonu, bu iki güç arasındaki kutuplaşmaya son vermek üzere kurmaca kapsamında bir araya getirilmiştir. Yazarın, XIV. yüzyıla ait arşiv belgelerine dayandırdığı bu buluşmanın kuzey İtalya'daki bir manastırda değil, Avignon'daki Papalık makamında gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir. Bununla beraber kurmaca olmasına rağmen, Fransisken delegasyonunda yer alan ve gerçek bir karakter olan Cesenali Michele, arşiv kayıtlarına göre, 1327 yılının aralık ayında Avignon'da bulunmaktadır. Bu bilgidен hareketle, yazar Eco'nun yapıtında inandırıcılığı sağlamak amacıyla buluşmanın tarihini aynı yılın Kasım ayının son haftası olarak kurguladığı sanılmaktadır. *Gülün Adı*'nda kurmaca olmayan Roger Bacon, nominalizmin kurucusu Ockhamlı William, Casaleli Ubertino, engizisyon yargıcı Bernard Gui gibi pek çok gerçek karakter yer almaktadır.

Gülün Adı'ndaki tarihsel unsurlar, ayrıca postmodern edebiyat ile tarih yazımı arasındaki etkileşimi yansıtmaları bakımından da incelenmiştir. Tarihten beslenen bir edebiyatın, edebiyattan beslenen bir tarih ile aynı işleve sahip olduğu görüşünü benimseyen Yeni Tarihselcilik kuramı ışığında, *Gülün Adı*'nın tarihe ışık tutacak önemde bir kanıt belge oluşturmadığı, sadece Orta Çağ'ın belli bir dönemini bilinen gerçekleriyle okura anımsattığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, yazarın gerçek tarihsel olaylardan ve kişilerden yararlanarak kaleme aldığı *Gülün Adı*, Yeni Tarihselcilik kuramı çerçevesinde tarihe hizmet eden bir roman olmaktan çok, Orta Çağ tarihinden bir kesit sunması bakımından bir *dönem romanı* olarak değerlendirilmektedir.

Hristiyanlık inancı çerçevesinde, *Gülün Adı*'ndaki kurmaca manastırda tartışılan sadece İsa'nın yoksul olup olmadığı değildir. Günah kavramı üzerinde temellenen Orta Çağ Hristiyanlık inancında gülmek, kadın ve cinsellik gibi konular şeytanî düşünceyi;

yoksulluk, ağırbaşlılık ve tevekkül kavramları ise Tanrısallığı çağrıştırmaktadır. Özellikle, İsa'nın bir önermesi biçiminde Hristiyanlığın benimsediği yoksulluk karşısında Kilisenin zenginleşmesi, *Gülün Adı*'ndaki kutuplaşmanın ilk katmanını oluştururken bir başka tartışma konusu da Orta Çağ'da Hristiyanlığın yasak ve günah saydığı "gülme" eylemine dairdir. Bu günah, Aristoteles'in *Poetika* adlı yapıtının romanda kayıp olduğu söylenen ikinci cildi üzerinden okura aktarılmaktadır. Romanda işlenen cinayetlerin gerekçesi de Aristoteles'in sözde baştan sona komediye ayırdığı bu elyazmasıdır. Ancak *Komedya* adlı bu kitap ile yazar Eco'nun, XIV. yüzyılın bir başka yasaklı kitabı olan Dante'nin *İlâhi Komedya*'sına gönderme yapmış olabileceği de kuvvetle düşünülmektedir. Dante'nin başyapıtını yazarken bilgelerin öğretmeni olarak tanımladığı Aristoteles'in öğretilerinden yararlandığı ve *Cehennem* ve *Araf* bölümlerini Ptolemaios'un evren anlayışına göre düzenlediği bilinmektedir. Ayrıca, romanın katil figürü Burgoslu Jorge'nin San Bernardo di Chiaravalle'den sıklıkla ve açıkça söz etmesi de *İlâhi Komedya*'nın *Gülün Adı*'ndaki bir başka yansımasıdır. Cennet bölümünde 31. Kanto'nun 59. dizesinde, Dante'yi Kutsanmışların "Saf (beyaz) Gül"üne, Meryem'e götüreren rehber, San Bernardo di Chiaravalle'dir. Bu bağlamda, Umberto Eco'nun romanının başlığındaki "Gül" ile ayrıca, Tapınakçı *Kural*'ının yaratıcısı Aziz Bernardo'ya, bir Tapınakçı tarikatına ve Gül-Haç Birliğine bağlı olan Dante'ye atıfta bulunduğu düşünülmektedir.³⁷⁷ Umberto Eco, tarihin ezoterik unsurlarına *Foucault Sarkacı* adlı ikinci yapıtında yer verecektir.

Gülün Adı'ndaki gizemli cinayetlere ilişkin soruşturmalar, "yasaklı" kütüphanede, özellikle de yazı salonunda, *scriptorium* adlı bölümde geçmektedir. *Scriptorium*, romanda elyazmalarını kopyalamakla görevli keşiş ve rahiplerin, ibadet saatleri dışında yaşamlarını sürdürdükleri bir mekândır. Yazar Eco bu yapıtında, Orta Çağ'da elyazmalarının önemine, kopyalama işlevini gerçekleştiren rahiplerin ruhsal

³⁷⁷ Dr. Tolay, Mustafa, *Dante ile Sanat ve Düşünce*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 115-118.

durumlarına, çalışma koşullarına, yazma ve resimleme tekniklerine ayrıntılı olarak değinmektedir. Bu noktada, Orta Çağ Avrupa'sındaki ilk kütüphanelerin VI. yüzyılda Aziz Benedictus zamanında kurulduğu ve sadece kiliselerin bünyesinde hizmet verdikleri de yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen önemli bir bilgidir. Nitekim, Benedikten *Kural*'ı, keşişlerin sadece dinî değil, aynı zamanda bilimsel ve edebî olan eski elyazmalarını kopyalamak gibi, sabır gerektiren işlere kendilerini adanmalarını da öngörmektedir. Bu bağlamda, manastırların dinî yaşamın entelektüel ve kültürel çehresini oluşturduğu söylenebilir. Her manastırda kendine ait bir din okulunun bulunmasının yanı sıra, pek çoğunda *Kural* gereği, kitaplıklar ve *scriptoria* (elyazmalarının kopyalandığı odalar) yer almaktadır. Elyazmaları, aynı zamanda kiliseye maddi katkı sağlamak amacıyla üretilen değerli objelerdir. Yapılan araştırmalarda, Yüksek Orta Çağ döneminde, yıpranma ve çalınma gerekçesiyle elyazmalarının kütüphane raflarına zincirlendiği ve *catenati* kitaplar olarak tanımlandığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında *Gülün Adı*, tarihsel bir gerçeklikten söz eden, unutulmuş elyazmalarının öyküsünü ve manastır kütüphanecilik tarihini okura hatırlatan bir yapıttır.

Poetica'nın ikinci cildine dair yazar Umberto Eco, tarihsel kurmacayı kaleme almaya başladığı sırada, böyle bir yapıtın var olduğundan bile haberdar olmadığını *Genç Bir Romancının İtirafı* adlı yapıtında belirtmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, *Gülün Adı*'nın yayınlanmadan uzun bir zaman önce, araştırmacı yazar Mikhail Bakhtin'in, *Rabelais ve Dünyası* (1965)³⁷⁸ adlı yapıtında, Aristoteles'in gülmeye dair düşüncelerini *Gülmenin Tarihinde Rabelais* alt başlığında uzun uzadıya incelediği görülmüştür. Aristoteles'in *De anima* adlı yapıtının 3. cildinin 10. bölümünde, gülmenin tüm canlı yaratıklar arasında sadece insana bahşedildiğine atıfta bulunan yazar Bakhtin,

³⁷⁸ Mikhail, Bakhtin, *Rabelais ve Dünyası*, (Çev. Çiçek Öztekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 87-170.

Aristoteles'e göre, gülmenin diğer canlıların sahip olmadığı en yüce tinsel ayrıcalık olduğunu söylemektedir. Mikhail Bakhtin bu yapıtında, insana insan olduğunu unutturmak, ona ilk günahın kefareti yüklemek amacıyla Hristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren gülmenin yasaklandığına dikkat çekmektedir. Bu duruma, XVI. yüzyılın önemli bir düşünürü ve yazarı olan Rabelais'in *Gargantua ve Pantagruel* adlı yapıtının girişinde yer alan şiirin son dizeleri ile karşılık vermektedir:

*Gülen kitap yeğdir ağlayan kitaptan,
Gülmektir çünkü insanı insan yapan.*³⁷⁹

Yazar Eco romanında, Aristoteles'in "gülme" ayırdığı yasaklı kitabından bir kurmaca gibi söz etmektedir. Umberto Eco'nun *Gülün Adı*'nda gülmenin delilik belirtisi olduğu, bedeni sarsan, yüz çizgilerini bozan, insanı maymuna çeviren bir eylem biçiminde yaşlı kütüphanecinin ağzından aktardığı tanımlamaları Bakhtin'in sözlerini çağrıştırmaktadır. Kütüphaneci Jorge'ye göre, mutluluk dünyada yaşarken acı çekenlerin ancak ahirette yaşayabilecekleri bir durumdur ve Aristoteles'in bu elyazması hiç kimse tarafından okunmamalıdır. Önlem olarak kitabın sayfalarını zehre bulayan kütüphanecinin bu eylemi de araştırılmış ve Umberto Eco'nun keşişleri öldürmek için Burgoslu Jorge karakteri üzerinden ilk kez kendisinin uyguladığı düşünülen aynı zehirleme yöntemine, daha önce başvuran başka roman karakterlerinin de olduğu sonucuna varılmıştır. Zehir konusunda uzman bir yazar olan Agatha Christie'nin her romanında farklı bir zehirleme yöntemine başvurduğu fakat hiçbirinin Eco'nunki ile benzerlik göstermediği görülmektedir. Umberto Eco, köşesi zehre batırılmış bir kitabı okurken kişinin, sayfaları çevirmek için her defasında parmağını diline sürerek zehirlenmesini sağlamıştır. Buna karşılık, İran asıllı yazar Salman Rushdie, 2017

³⁷⁹ Rabelais, Françoise, *Gargantua ve Pantagruel*, (Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol), İstanbul, İşbankası Kültür Yayınları, 2002, s. 27.

yılında New York İtalyan Kültür Merkezindeki Umberto Eco'yu anma gününde bu konuya açıklık getirmiştir. Bu yöntemin öncül versiyonlarının *Binbir Gece Masalları*'ndaki *Kral Yunan'ın Veziri ile Hekim Rûyan'ın Öyküsü*'nde³⁸⁰ ve ayrıca Alexander Dumas'nın *Kraliçe Margot* adlı yapıtında yer aldığından söz etmiştir.³⁸¹ Bu etkileşim, Postmodernizmin metinlerarasılık yazım tekniğini yansıtan bir özellik biçiminde algılanabilir.

Umberto Eco'nun yazar kimliğinin belirleyicisi konumundaki postmodern algının ilk yansımaları, Profesör Eco'nun makaleleri ve öyküleri üzerinden dikkatle incelenmiştir. Eco'nun 1950'li yıllarda başlayan yazarlık kariyerinin ilk evresinden itibaren inceleme ve deneme türünde kaleme aldığı yapıtlarında postmodernist eğilimler sergilediği anlaşılmıştır. *Il Verri* dergisi için deneme türünde kaleme aldığı yazılarından, özellikle *Granita* adlı kısa öyküsünde, ilk kez metinlerarası ironi, alıntılama ve elyazması motifi ile bir çerçeve öyküye yer verdiği gözlenmiştir. *Granita*, yazarı postmodern *Gülün Adı*'na götüren süreçte biçem bakımından büyük bir öneme sahiptir. Tarihsel-polisiye roman kategorisinde değerlendirilen *Gülün Adı*, bütünüyle postmodern özellikler taşımaktadır.

Polisiye anlatının yanında, Orta Çağ Hristiyanlık öğretisine, skolastik felsefeye ve göstergebilimsel okumalara yer vermesi bakımından *Gülün Adı*, postmodernizmin “çoğulculuk tekniği” ile yazılmış, eğitici bir roman olarak da kabul edilmektedir. Romanda geçen diyalogların başka tanınmış metinlerden alıntılanmış ya da söz konusu metinlere açıkça göndermelerde bulunuyor olması da *Gülün Adı*'nın postmodernizmin “metinlerarası ironi” tekniği ile kaleme alındığının bir göstergesidir. Başka yapıtların ve düşüncelerin kaynaklık ettiği metinlerarasılık kuramını Umberto Eco, “kitaplar birbirleri ile konuşurlar”³⁸² biçiminde ifade etmektedir. Yazar Eco, incelikli bir anlatımla

³⁸⁰ Galland, Antoine (Düzenleyen) (1704-1717), *Binbir Gece Masalları*, (Çev. Âlim Şerif Onaran), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, 1. Cilt, Birinci Kitap, ss. 45-65.

³⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=mCmNk7qYhAY&t=1469s>, 23:00/01:10.41, (18.30, 05.12.2021).

³⁸² Eco, Umberto, *Gülün Adı*, (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, İstanbul, 2016, s. 402.

aktardığı ve özellikle şifrelediği tarihsel mesajları, alt okumada örnek okurun zevkine sunarken, üst okumada -polisiye anlatıda- yer verdiği popüler kodları da geniş okur kitlesine hitap edecek biçimde kaleme almıştır. Postmodernizm kapsamında yazarın, “çifte kodlama” yöntemini, yani metinlerarası ironi ile üst anlatımı, yapıtında eşzamanlı olarak kullandığı görülmüştür. Ayrıca, romanın “Doğal Olarak, Bir Elyazması” ifadesi ile başlıyor olması ve giriş bölümünde yazarın Orta Çağ’a ait gizemli bir kaynaktan söz etmesi de yapıtın bir “çerçeve roman” olduğunu göstermekte ve yine metinlerarası ironiye güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kurmacanın çerçevesini oluşturan bu anlatı da en az metnin kendisi kadar ilgi çekicidir. Kayıp elyazması metaforu, romanın ilerleyen bölümlerinde öykünün ana temasını oluşturacak bir başka elyazması ile yeniden okurun karşısına çıkacaktır. Yazar Umberto Eco’nun, dönemin gerçek olaylarını ve kişilerini hayali isimler ile şifrelenmiş mesajlar kullanarak gizlemesi, sadece dikkatli ve bilgili bir okurun bunları fark ederek kurmacayı deşifre etmesi, *Gülün Adı*’nı “anahtar roman” kategorisine taşımaktadır. Bununla beraber, farklı dillerde ve farklı lehçelerde kurgulanan diyaloglar dışında Umberto Eco, romanda geçen Latince pasajları da dönemin havasını yansıtmak için Latince olarak bıraktığını belirtir. Ayrıca, *Gülün Adı*’nda yazarın roman kahramanlarını kimi zaman birbirlerini anlamayacak kadar farklı dillerde konuşturması, XIV. yüzyıl İtalya’sında konuşulan halk dillerinin çeşitliliğini vurgulaması bakımından önemli bir ayrıntıdır. Okur tarafından keşfedilmeyi bekleyen pek çok tarihsel ve yazınsal özelliğin yanında, *Gülün Adı*’nda merak uyandıran bir başka husus da kitabın başlığıdır.

Kitap adlarının içerikleri ile ilintili olabileceği düşünüldüğünde, yazar Eco’nun yapıtını neden böyle adlandırdığını anlamak, romanın okunması sırasında pek de kolay değildir. Hristiyanlık düşüncesi ve Orta Çağ tarihi kapsamında, romanın içeriği ile doğrudan ilişkilendirilemeyen “gül” sözcüğü, anlatının hiçbir yerinde konu edilmemektedir. “Gül”, yalnızca romanın en son cümlesinde ve bir gönderme biçiminde

kendini gösterir. Yazar Eco, dinsel ve tarihsel anlatıya ilişkin bazı unsurlara açıklık getirmek üzere, roman yayımlandıktan sonra kaleme aldığı *Postille* (Sonrası) adlı bölümde, gül sözcüğü ile ilgili çok da net olmayan ifadelere yer vermiştir. Bu tez çalışması kapsamında yapılan dikkatli okumalarda, yapıtın sadece ilerleyen bölümlerinde, manastırın mahzeninde bulunan solmuş güllerden söz edildiği görülmüştür. Gül ile aşk temasının tarih boyunca birlikte ele alındığı düşüncesinden hareketle, yazarın aşkın sembolü “gül” ile anlamsal bir bağıntı kurduğu ve Adso’nun adsız aşkına bir gönderme yaptığı düşünülmüştür. Adso’nun yaşadığı tensel deneyiminden sonra içine düştüğü aşk acısının da kurumuş gül yaprakları metaforu ile aktarıldığı akla daha yatkın gelir. *Gülün Adı* başlığının yazar Eco tarafından rastlantısal ve keyfi bir seçimden kaynaklanmadığı kesindir. Umberto Eco için gül, simgesel bir şeydir ve yazarın “Gül, öylesine anlamlarla yüklüdür ki, neredeyse hiçbir anlamı yoktur”³⁸³ biçimindeki ifadesinden, göstergebilimin adlar ile nesnelere arasındaki ilişkisine vurgu yaptığı sonucuna varılmıştır. Bu tespit neticesinde, yapıtın başlığında altının çizilmesi gereken sözcüğün “gül” değil, "ad" olduğu önem kazanmaktadır. Nitekim, yazar Umberto Eco da *Postille* adlı ekinde, romanının başlığını XII. yüzyılda bir Benedikten keşişi olan Bernardo Morliacense’nin *Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*, “Bir zaman gül olan adı ile duruyor, sahip olduğumuz sadece bir isimdir” dizesi ile açıklama yoluna gitmiştir. Erken Orta Çağ’a özgü *Amor Dei, contemptus mundi* -dünyevî olanın küçümsenmesi, Tanrı’ya duyulan sevginin yüceltilmesi- anlayışına göre, Morliacense’nin bu dizesi “Bir zamanlar var olan, büyük üne sahip olan her şey yok olmaya mahkûmdur; onlardan geriye kalan sadece bir isimdir” biçiminde anlam bulmaktadır.

Bunların yanı sıra, yapıtında kafa karıştıracak kadar çok sayıda insan ve yer adı kullanan Umberto Eco gibi bir yazarın romanında, yakılarak öldürülen yegâne kadın

³⁸³ Bkz., ECO, *Gülün Adı*, a.g.y., s.18.

karakterine bir isim vermemiş olması da düşündürücüdür. Bu konu da tez araştırmaları sırasında, Hristiyanlık bağlamında ele alınmış ve kutsal metinler üzerinden incelenmiştir. Sonucunda, Tanrı'nın insanı kendi suretinden yarattığı ve son olarak ona isim verme yetkisini, Âdem'e yani insana bahşettiği görülmüştür. Bu alt bilgi ile Umberto Eco'nun kurguladığı -yarattığı- genç kız karakterine neden bir isim vermediği, yaratmanın son eyleminden neden kaçındığı yönünde bir soru zihni meşgul etmektedir. Her şeyin bir isimden ibaret olduğunu söyleyen yazarın, genç kız karakterini isimsiz bırakarak Orta Çağ'da kadının değersizliğine gönderme yaptığını iddia etmek mümkündür. Nitekim Orta Çağ'da Kilise, bütün kötülüklerin kaynağı olarak gördüğü, hiçbir otoritesi, gücü ve saygınlığı olmayan kadına “ilk günahın” bedelini ödetmeye çalışmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında çok sayıda kadının cadılık suçlamasıyla yakıldığı ya da işkence edilerek katledildiği de bilinen bir gerçektir.

Sonuç olarak Umberto Eco, *Gülün Adı* adlı edebî yapıtında baştan sona Hristiyanlık temasına yer vermiş, Kilisenin yarattığı yeni Hristiyanlık algısı ile onun Orta Çağ Avrupa'sını biçimlendiren kurumsal gücüne dikkat çekmiştir. Yazar Eco, Orta Çağ inanç siteminin çağdaş düşünceye olan olumsuz etkilerini vurgulamak amacıyla *Gülün Adı*'nda, dini unsurlara dayanan düşünsel çatışmalar kurgulamıştır. Kutsal metinlerde yer almadığı halde, Orta Çağ'da din adamlarının kendi doğrularını İsa ve Havarilerine atfederek Hristiyanlığı yozlaştırma yöntemlerini de *Gülün Adı*'nda, “İsa hiç gülmedi” ve “gülmek günahtır” biçimindeki dinsel söylemler ile örneklendirmiştir. Tarihsel bağlamda, Kilisenin iktidar ve zenginlik tutkusuna karşı Orta Çağ'da keşişler arasında yaşanan kutuplaşmaya ise romanında, yine İsa'ya atfedilen ve bir yanılgıdan ibaret olan “Hristiyanlığın fakirlik ülküsü” söyleminden yararlanarak kurgusal bir tartışma ortamı yaratmıştır. Bu hususta, “İsa'nın yoksul olup olmadığı değil, kilisenin

yoksul olmasının gerekip gerekmediği”³⁸⁴ meselesi üzerinde durulmaktadır. Bu tez çalışmasına konu olan *Gülün Adı* adlı yapıt, İsa’nın sözlerinden çok, davranışlarına ışık tutan kutsal metinlerin incelenmesini gerektirmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde, İsa’nın insanlar arasında fakirliği değil paylaşmayı yücelttiği bilgisine ulaşılmıştır. Romanda tartışmalara konu olan ve *Dilenci Tarikatların* benimsediği fakirlik ülküsünün ise zenginleşen Kiliseye karşı, İsa’nın yolundan gitmeyi seçenlerin Hristiyanlığa attıkları temel bir prensip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tez çalışması sürecinde derinlemesine araştırılarak *ikinci* bölümünün alt başlıklarında yazıya aktarılan Hristiyanlığın özetle, İsa’nın ölümünden sonra Havarilerinin söylemleri üzerinden biçimlenmiş ve I. Constantin’in siyasal gerekçeler ile İmparatorluğun bekası için tercih etmek zorunda kaldığı bir din olduğu söylenebilir. İsa ve Havarilerinin yaşadığı süreçte, halka vaaz edilen bilgilerin Yahudilik inancına bağlı olduğu ve Musa’nın Tanrı’dan aldığı *On Emir* üzerine temellendiği de bir gerçektir. Musa gibi İsa da Havarileri ile birlikte yozlaşan topluma dürüstlüğü, paylaşmayı ve doğru yolu göstermeyi amaçlamıştır. Ne var ki, İsa’nın “Ben yolum, gerçeğim ve yaşamım”³⁸⁵ (Yuhanna, 14:6)” ve “Ben dünyanın ışığıyım. Benim ardından gelen, asla karanlıkta yürümez, yaşam ışığına sahip olur (Yuhanna, 8:12)” sözlerine karşılık, insanlar onun yolunu değil, doğrudan O’nu putlaştırmayı seçmişlerdir. Bu durum, Hristiyanlığın gelişme sürecinden itibaren bireyin kendi idealleri için gerekli olan öğretiyi benimsemek yerine, öğretene bir tapınma aracına dönüştürmesine ve hatta onu *kral* ilân etmesine yol açmıştır. Umberto Eco’nun, “Bir inancın doğruluğunu ya da yanlışlığını tartışmayın, o inanca sahip olan bireylerin neyi, ne kadar göze aldıklarına bakın”³⁸⁶ sözleri, bu tarihsel gerçeği özetlemektedir. Yazarın *Gülün Adı*’nda vurguladığı gibi, Orta Çağ’da İsa’nın öğretilerinden uzaklaşan Kilisenin himayesinde dogmatik öğreti biçimine dönüşen

³⁸⁴ ibid, s. 480.

³⁸⁵ ibid, s. 551.

³⁸⁶ Han, Ahmet, *İllegal Düzenin İmparatorluğu – Baronlar*, Lopus Yayınları, Ankara, 2019, s. 110.

Hristiyanlık, “içinde farklı görüşlerin yer almadığı büyük bir monoloğu andırmaktadır.”³⁸⁷ Nitekim yazar Eco, romanında resmettiği biat eden keşiş topluluğu üzerinden Orta Çağ’da insan aklının dogmaları aşmakla değil onları kavramakla yükümlü olduğuna dikkat çekmektedir. Orta Çağ insanı için her türlü bilginin kaynağı, Tanrısal niteliğe sahip olan Kilise öğretisi ve kutsal metinlerdir. Umberto Eco, Orta Çağ’da yeni bilgi arayışının Kilisenin dogmalarına ve Tanrı’ya başkaldırmakla eş değer olduğuna romanın üst kurmacasında yer vermiştir. İnsan aklının hapsedildiği karanlık, *Gülün Adı*’nda, labirent şeklindeki kütüphane metaforu ile okura aktarılmıştır. Romanda, sadece yetkili olan kişinin girebildiği bu gizemli kütüphane, Orta Çağ’da bilgiye giden yolun yasak olduğunu temsil etmektedir. Yazara göre Hristiyanlık, Orta Çağ’dan bu yana insan algısı ve dünya görüşü üzerinde varlığını sürdürmekte ve analogik bağları ile çağdaş yaşamı etkilemektedir. Bu tez çalışması kapsamında, Orta Çağ etkileri bakımından incelenen *Gülün Adı* adlı yapıtta, yazar Umberto Eco’nun Orta Çağ’da güçlenen Kilisenin inanç sistemi üzerinde yarattığı baskının kökenine inmeyi amaçladığı anlaşılmıştır. Bu husus, yazarın öz yaşamsal olguları bağlamında ele alınmıştır.

Yirmi iki yaşına kadar inançlı bir Katolik olan Umberto Eco, inanç sistemini ilk kez üniversite yıllarında sorgulamaya başlamıştır. *Aquinolu Aziz Thomas’ın Estetik Anlayışı* üzerine doktora tezini hazırladığı süreçte, dinin varlığını inkâr ederek Roma Katolik Kilisesi ile bağlarını koparmıştır. Akademisyen Umberto Eco’ya göre, dinin doğrudan Tanrı ile bir ilgisi yoktur. Din, yaşamın kaynağını ve ölümden sonra ne olacağını sorgulayan insanın kendisi için bir Tanrı yaratma çabasıdır. İnsanın kendi üretimi olan ve farklılıklar gösteren bu yaratımı, aynı dinden gelenler arasında bile “siyasi ve toplumsal ayrılıklara dönüşebilecek bazı derin çatışmalara”³⁸⁸ yol açmıştır.

³⁸⁷ Eco, Umberto, *Günlük Yaşamdan Sanata*, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 2014, s. 33.

³⁸⁸ ECO-MARTINI, *İnanç ya da İnançsızlık*, a.g.y., s. 45.

Yazar Umberto Eco, Spinoza'nın *Etik* adlı yapıtındaki, hoşgörölü ve iyiliksever bir Tanrı'nın insanları birleştiren gücüne inanır. Yazara göre sevgi ve sağduyu, bir inanç sisteminde üstün tutulması gereken başlıca unsurlardır.

Bu tezde çalışmasının *Giriş* bölümünde de belirtildiği ve ispatlanmak istenildiği gibi, yazar Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı yapıtının postmodern tarihsel bir roman olduğu ve yazarın kendi inanç sistemine ilişkin Hristiyanlık ile arasındaki içsel sorgulamalarını ve tüm iç hesaplaşmalarını roman formatında okurun tanıklığına sunduğu sonucuna varılmıştır.

ÖZET

Çağdaş İtalyan Edebiyatının tanınmış yazarlarından Umberto Eco, *Gülün Adı* adlı yapıtında siyasal, toplumsal, kültürel ve inanç sistemi bakımından Orta Çağ Avrupa'sını biçimlendiren dinsel ve tarihsel olayları bir polisiye roman örgüsü içinde ele almaktadır. *Gülün Adı*, yazarın tarihsel unsurları yazın sanatı ile bütünleştirdiği ve kurmaca, üstkurmaca, metinlerarası ironi, çerçeve motifi, çoğulcu anlatım, anahtar roman gibi yazım tekniği ile kaleme aldığı postmodern bir yapıttır.

Zamansal bağlamda Avrupa'da siyasal karışıklıkların yaşandığı XIV. yüzyılın tarihi gerçeklerine dayanan *Gülün Adı*, zamansal olarak kurmaca bir manastırda geçmektedir. Üst metinde, yedi gün boyunca işlenen keşiş cinayetleri konu edilirken, alt metinde Kilise ve İmparatorluk arasındaki üstünlük çekişmeleri, Fransiskanlar ile Benediktinler arasındaki kutuplaşma, bilgiye duyulan açlık karşısında Kilisenin skolastik düşünceyi dayatması, Orta Çağ manastır yaşamı, elyazmaları ve Hristiyanlık anlayışındaki kurtarıcı İsa figürü gibi dinsel ve tarihsel konulara yer verilmektedir. Umberto Eco'nun Orta Çağ tarihi ve Hristiyanlık konusundaki bilgi birikimini aktardığı *Gülün Adı*, zengin içeriği bakımından eğitici bir romandır.

Yazar, dönemin gerçek kişi ve olaylarını tarihsel boyutuyla romanına taşımış olsa da anlatı örgüsündeki olaylar, tamamen kurmacadır ve tarihi gerçekleri yansıtmamaktadır. Orta Çağ'daki Hristiyanlık düşüncesinin bireyler üzerindeki baskısı tarihten bir kesit alınarak yazın sanatına taşınmıştır. Bu nedenle, *Gülün Adı* doğrudan tarihsel değil, tarihi konu alan bir *dönem* romanı sayılmaktadır. Nitekim, Hristiyanlığın başlangıç evresinden romanın geçtiği XIV. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan dinsel

baskılar, romanda “İsa’nın fakirliği” ve “Hristiyanlık inancında gülmenin yasak” olduğu biçimindeki kurgusal polemikler üzerinden aktarılmıştır. Umberto Eco, Antik Çağ’ın doğru bilgi arayışının Orta Çağ’da yerini doğru davranış arayışına bıraktığını ve bilgiye ulaşmanın ölümle sonuçlanabileceğini *Gülün Adı*’nda bir elyazması üzerinden okura aktarmıştır.

ABSTRACT

Umberto Eco, one of the well-known authors of contemporary Italian literature, discusses the religious and historical events which shaped Medieval Europe in terms of politics, society, culture and belief systems through a detective novel plot in his work titled *The Name of the Rose*. *The Name of the Rose* is a postmodern work in which the author integrates historical elements with the art of literature along with using literary devices such as fiction, metafiction, intertextual irony, narrative framing, encyclopedic novel and roman à clef.

As in the context of time, *The Name of the Rose* is based on the historical realities of the fourteenth century when there was political upheaval in Europe; the story takes place in a fictional monastery in the spatial context. Meanwhile the murders of the monks in the course of seven days is the issue of the metafiction, the subtext includes religious and historical topics such as the battle for supremacy between the Church and the Empire, the polarization between the Franciscans and the Benedictines, the Church imposing scholasticism against the thirst for knowledge, life in the Medieval monastery, manuscripts and the figure of Christ as savior in the Christian mentality. *The Name of the Rose* in which Umberto Eco conveys his knowledge of Medieval history and Christianity, is a didactic novel with regard to the richness of its content.

Although the author brought the real people and events in historical terms to his novel, the plot is absolutely fictional and does not reflect historical facts. The pressure of the Christian mentality on individuals in Medieval times was rendered within portraying a part of history. For this reason *The Name of the Rose* is regarded as a *period* novel

that profiles history rather than directly being a *historical* novel. Thus, religious pressure from the starting point of Christianity to the first quarter of the fourteenth century which the novel is based on is showcased through fictional controversies such as “the poverty of Christ ” and “the forbidden act of laughing in Christianity”. In *The Name of the Rose*, Umberto Eco carried to the reader with a manuscript the fact that the search for true knowledge in the Ancient Age lost ground to the search for true act in Medieval times and also that accessing knowledge can result in death.

KAYNAKÇA

A.Vauchez, *La spiritualità dell'Occidente medievale*, Vita e Pensiero, Milano, 1993. Adam John, *Masonluk-Tarihi ve Bilinmeyen Yönleriyle*, (Çev. Milena Ayseli), Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul, 2016.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere, Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Ağcabay, Murat İrfan, *İstanbul'un Kadim Sırları*, Sınır Ötesi Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Akay, Ali, *Yapıbozma ve Plastik Sanatlar*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1996. Eco, Umberto, *Foucault Sarkacı*, (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, 2013.

Akerson, Fatma, *Edebiyat ve Kuramlar*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2012.

Albert Champdor, *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, (Çev. Suat Tansuğ), Ruh ve Madde Yay., İstanbul, 1984.

Alighieri, Dante, *De Monarchia*, Curatore M. Pizzica, Biblioteca Univ. Rizzoli, Milano, 1988.

Alighieri, Dante, *İlahi Komedyâ-Araf*, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, İstanbul, 1998.

Alighieri, Dante, *İlahî Komedyâ-Cennet*, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, İstanbul, 2014.

Altunay, Erhan ve Selçuk Eracun, *İstanbul'un Latin Çağı*, Destek Yayınları, İstanbul, 2020.

Ayfer, Murat Özgen, *Ansiklopedik Mason sözlüğü*, Pentagram Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul, 2013.

Ayşen Sina, "Eski Yunan Yargı Sistemi", *TBB Dergisi*, 2016, sayı 123. Tolay, Mustafa, *Dante ile Sanat ve Düşünce*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

Baigent, Michael ve Richard Leigh, *Kutsal Kase-Kutsal Kan*, (Çev. Mehmet Topdaş, Emre yayınları, İstanbul, 1995.

Bakhtin, Mikhail, *Rabelais ve Dünyası*, (Çev. Çiçek Öztekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Baron Rudolf von Sebottendorf, *Eski Türk Masonlarının Uygulamaları-Bektaşî, Gülhaç ve Simya Sırları*, (Çev. Mehmet Saltuk), Hermes Yayınları, İstanbul, 2017.

Barthes, Roland, *Yazarın Ölümü*, (Çev. İpek Topçuoğlu), Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018.

- Batuk, Cengiz, *Assisili Francis ve Hristiyan Mistisizmi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Bayraktar, Mehmet, *Üç Dinin Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2016.
- Berkkan, Kursad, *Tapınak Şövalyeleri*, Eftalya Yayınları, İstanbul, 2017.
- Bilici, Faruk, *Ernest Renan: Fransız Şarkiyatçısı, Dil Âlimi, Tarihçi ve Edip*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2007, 34. cilt, ss. 568-571.
- Bondanella, Peter, *Umberto Eco and the Open Text*, Cambridge University Press, England, 1997.
- Bonghi, Ruggero, *Francesco d'Assisi*, Cittàdi Castello S. La Tipografo Editore, Napoli, 1884.
- Boyd, K. William, *The Ecclesiastical Edicts of the Theodosian Code*, Columbia Üniversitesi Yayınları, New York, 1905.
- Brenon, Anne, *I Catari*, storia e destino dei veri credenti, Convivio-Nardini Editore, Firenze, 1990.
- Butler, Cutberth, *Benedictine Monachism Studies In Benedictine Life and Rule*, Longman Green and Co., London, 1919.
- Caesar, Michael, *Umberto Eco and Philosophy, Semiotic and the Work of Fiction*, Polity Press, Madlen, 1999.
- Calò, Pietro, *La "legenda" di San Domenico*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 2003.
- Campbell, Joseph, *Tanrı'nın Maskeleri, Batı Mitolojisi*, (Çev. K. Emiroğlu), Ankara, 1995.
- Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.
- Candan, Ergun, *Ezoterizme Giriş, Sınır Ötesi Yayınları*, İstanbul, 2020.
- Cantù, Cesare, *Gli eretici d'Italia, Discorsi storici*, Unione Tipografo Editrice, Torino, 1865.
- Carlos Madrigal, *Mesih ve Birlik*, Haberci Yay., İstanbul, 2004.
- Cevizci Ahmet (Ed.), *Felsefe Ansiklopedisi*, Muhammet Tarakçı, Fransisken ve Dominiken Tarikatları, Ebabil yayınları, Ankara, 2009.
- Christa Tuczay, *Esoterismo e magia nel Medioevo*, Roma, 2006.
- Colin, Mc Evedy, *Orta Çağ Tarih Atlası*, (Çev. Ayşen Anadol), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Cömert, Bedrettin, *Mitoloji ve İkonografi*, Hacettepe Üniv. Sosyal ve İdari Bilimler Fak., Sanat Tarihi Bölümü, Metesan Ltd. Şti. Baskı Tesisleri, Ankara, 1980.

Çıvgın, İzzet, *Orta Çağ Tarihi*, Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık, Ankara, 2008.

Çift, Pelin ve Erhan Altunay, *Ayasofya'nın Gizli Tarihi*, Beyaz Baykuş Yayınları, İstanbul, 2016.

Çift, Pelin ve Prof. Dr. Ömer Faruk Harman, *Kudüs'ün Gizemli Tarihi*, Destek Yayınları, İstanbul, 2016.

Çoban, Bekir Z., “Bir Yahudi Olarak İsa”, *D.E.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi* Sayı: XXV, İzmir, 2007.

Daniele Cerboni, Maurizio Santi, *La sacra milizia del tempio*, Nord-Sud Edizione, Salerno, 2018.

De Boni, Filippo, *L'inquisizione e i calabro-valdesi*, G. Daelli e C. Editori, Milano, 1864.

De Clari, Robert, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, (Çev. Prof. Dr. Beynun Akyavaş), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, ss. 40-41.

De Robeck, Nesta, *St. Clare of Assisi*, The Bruce Publishing Company, Milwaukee, 1951.

Demir, Sedat, *Umberto Eco ve Yazınsal İletişim: Okur ve Yorum*, Dante Yayınları, İstanbul, 2016.

Demirci, Kürşat, *Engizisyon*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 1995, Cilt 11.

Doğan, Sema, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* “Orta Çağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları”, Ankara, 2003, Cilt. 20, Sayı 2.

Doltaş, Dilek, *Postmodernizm, Tartışmalar ve Uygulamalar*, Telos Yayınları, İstanbul, 1999.

Dugard, Martin ve Billy O'Reilly, *Killig Jesus*, Henry Holt & Company LLC, ISBN 9780-8050-9854-9 New York, 2013.

Eco, Umberto, *Anlatı Ormanında Altı Gezinti*, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 2013.

Eco, Umberto, *Edebiyata Dair*, (Çev. Betül Parlak), Can Yayınları, İstanbul, 2016.

Eco, Umberto, *Genç Bir Romancının İtirafı*, (İngilizceden Çev. İlknur Özdemir), İstanbul, 2011.

Eco, Umberto, *Gülün Adı*, (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, İstanbul, 2016.

Eco, Umberto, *Günlük Yaşamdan Sanata*, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 2014.

Eco, Umberto, Jean-Claude Carrière, *Kitaplardan Kurtulacağınızı Sanmayın*, (Çev. Sosi Dolaoğlu), Can Yayınları, İstanbul, 2010.

Eco, Umberto, Kardinal Martini, *İnanç ya da İnançsızlık*, (Çev. Onur Şen), 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005.

Eco, Umberto, *Lector in Fabula*, RCS Lİbri S.p.A., Milano, 2010.

Eco, Umberto, *Orta Çağ: Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, 3. Baskı.

Eco, Umberto, *Role of the Reader*, Indiana University Press, Bloomington, 1984.

Eco, Umberto, *Yanlış Okumalar*, (Çev. Mehmet H. Doğan), Can Yayınları, İstanbul, 2012.

Eco, Umberto, *Yorum ve Aşırı Yorum*, (Çev. Kemal Atakay), Can yayınları, İstanbul, 2013.

Ergun Candan, *Antik Mısır Sırları*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2015.

Ergun Candan, *Ezoterizme Giriş*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2015.

Ergun Candan, *Gizli Sırlar Öğretisi*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Ergun Candan, *Son Üç Peygamber*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2009, 15. Baskı.

Evangelista, Vilanova, *Storia della teologia cristiana: dalle origini al XV. secolo*, Borla Edizioni s.r.l., 1991, Cilt 1.

Facchinetti, P. Vittorino (O.F.M.), *San Francesco D'Assisi nella storia, nella leggenda*, Casa Editrice S. Lega Eucaristia, nell'Arte, Milano, 1921.

Farronato, Cristina, *Eco's Chaosmos; Medieval Models for Postmodern World*, University of Toronto Press, Toronto, 2003.

Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, (Çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, 1994.

Festa, Gianni ve Marco Rainini, *Ordine dei predicatori, i domenicani: storia, figure e istituzioni 1216-2016*, Editori Laterza, Bari, 2016.

Frale, Barbara, *Orta Çağ: Katedraller-Şövalyeler-Şehirler*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

Francesco Storti, *Orta Çağ: Katedraller-Şövalyeler-Şehirler*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017

Frati Locadaire, Henri e Dominique Locadaire, *Vita di San Domenico*, Società Editrice Fiorentina, Firenze, 1842.

G. Volpe, *Movimenti religiosi e sette ereticali nella società medievale italiana (secoli XI-XIV)*, Donzelli, Roma, 1997.

G.G. Merlo, *Eretici ed eresie medievali*, Il Mulino, Bologna, 1989.

Galland, Antoine (Derleyen) (1704-1717), *Binbir Gece Masalları*, (Çev. Âlim Şerif Onaran), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, 1. Cilt, Birinci Kitap.

Ganeri, Margherita, *Il romanzo storico in Italia, il dibattito critico dalle origini al postmoderno*, Ed. Pietro Manni, Lecce, 1999.

Gener, Cihangir, *Ezoterik ve Batınî Dinler Tarihi*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2019.

Gener, Cihangir, *Ezoterik-Bâtini Doktrinler Ansiklopedisi*, Bilgelik Okulu Yayınları, Ankara, 2014.

Georges Duby & Michelle Perrot, *Kadınların Tarihi, Cilt 2, Orta Çağ'ın Sessizliği*, (Çev. Ahmet Fethi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Guénon, René, *L'Esoterismo di Dante*, Piccola Biblioteca Adelphi, 2001.

Gül, Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.

Gündüz, Şinasi *Hristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2004.

Güngör, Ali İsmail, *Hristiyanlıkta Evanjelik Hareket*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

Gürkan, Salime Leyla, *TDV İslâm Ansiklopedisi "Manastır"*, Ankara, 2003, cilt 27.

Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2012, 4. Baskı.

Gürlek, Yelda, *Romantik Manzoni'nin Aydınlanmacılığa Yaklaşımı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Haft, Adele J., Jane G. White ve Robert J. White, *The Key to The Name of the Rose*, The University of Michigan Press, Michigan, 2008.

Han, Ahmet, *İllegal Düzenin İmparatorluğu – Baronlar*, Lopus Yayınları, Ankara, 2019.

Hinnebusch, William A., *The Domenicans: A short History*, Dominican Publications, New York, 1985.

Ichert, Klaus - Ursula Schik, *Il segreto della rosa decifrato*, Salani Editore, Firenze, 1987.

Işık, Halim, *Hristiyan Düalist-Gnostik Bir Tarikat Olarak Bogomilizm ve Avrupa Heretik Topluluklarına Etkileri*, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, 2017, Cilt 6, Sayı 1.

İnceoğlu, Giritli Yasemin ve Nebahat Akgün omak, *Metin özümlemeleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.

Jameson, Fredrick, *Il postmoderno o la logica culturale del tardo capitalismo*, Casa Editrice Garzanti, Milano, 1989.

Karaca, Niyazi Taha, *Tarihçi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020.

Karlığa, Bekir, *İbn Sîna ve İbn Rüşd'e Karşı Tepkiler*, "Orta ađ Aydınlığı", Doğu-Batı, Düşünce Dergisi, Ankara, 2005.

Karlığa, Bekir, *İbn Sîna ve İbn Rüşd'e Karşı Tepkiler*, Yener, Ebru, *Orta ađ Endülüs'ünde Azınlıkların Durumu*, "Orta ađ Aydınlığı", Doğu-Batı, Düşünce Dergisi, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

Kermode, Frank, "Il cavallo dei Baskerville" *Saggi su il nome della rosa*, Gruppo Editoriale Fabbri, Bompiani, Milano, 1985.

Kırıkkanat, Mine G., *Bir Hristiyan Masalı*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Kitabı Mukaddes, Eski Ahit-Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1949.

Kolcu, Ali İhsan, *Edebiyat Kuramları, Tanım-Tenkit-Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınevi, Rize, 2019.

Lambert, Malcolm, *Orta ađ'da Dinsel Sapkınlıklar*, (ev. Erdem Gökyaran), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Le Goff, Jacques *Orta ađ Batı Uygarlığı*, (ev. Hanife Güven, Uğur Güven), Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2015.

Le Goff, Jacques, *Hérésies et sociétés dans l'Europe préindustrielle - XI. e XVIII.*, Monton, Paris, 1968.

Le Goff, Jacques, *Orta ađ'da Entelektüeller*, (ev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

Lippini, Pietro, *Storie e leggende medievali*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 1988.

Lorusso, Anna Maria (Ed.), *La filosofia di Umberto Eco*, La Nave di Teseo editore, Milano, 2021.

Lukács, György *Tarihsel Roman* (ev. İsmail Doğan), Epos Yayınları, Ankara, 2008.

Luperini, Romano, *Lezioni sul postmoderno in allegoria*, G. B. Palumbo Edizioni, Palermo, 1997.

Madrigal, Marc, *Ekümenik Konsilleri*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul, 2015.

Manteuffel, T., *Nascita dell'eresia. Gli adepti della povertà volontaria*, Sansobi, Firenze, 1975.

Martin, Sean, *Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkınları*, (Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Merlo, Grado Giovanni (Ed.), Luigi Canetti, *Storia ereticale e antiereticale del Medioevo*, Società di Studi Valdesi, Torre Pellice, 1995.

Merlo, Grado Giovanni, Luigi Canetti, *Storia ereticale e antiereticale del Medioevo*, Società di Studi Valdesi, Torre Pellice, 1995.

Messaggero Di Sant'Antonio, Editrice Basilica del Santo, Padova 2016.

Meynier, Enrico, *Il Cristianesimo e la libertà religiosa*, Tipografia e Libreria Claudiana, Firenze, 1912.

Mikhail, Bakhtin, *Rabelais ve Dünyası*, (Çev. Çiçek Öztekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Molinari, P. Jacopo *San Francesco D'Assisi, Poeta Cantore del Divino Amore*, Giacinto Marietti Tipografo-Libraio, Torino, 1843.

Monsig. Charvaz, Andrea, *Origine dei valdesi e carattere delle loro primitive dottrine, ricerche storiche*, a cura del Professore Muratori, Giovanni Francesco Editore, Torino, 1838.

Murray, W. A., *Mended and Broken Heart*, New York, Perseus Group: Basic Books, 2008.

Naimy, Mikhail, *Mirdad'ın Kitabı, Bilgi ve Bilgeliğin Sırrı*, (Çev. Merve Duygun), İstanbul, 2020.

Oldenbourg, Zoé, *Lassedio di Montségur: La crociata contro i catari nella Francia del Medioevo*, Garzanti, Milano, 1990.

Oppermann, Serpil, *Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006.

Ortaylı, İlber ve Ahmet Almaz, Pelin Batu, *Yahudilik Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.

Öncel, Süheyla, *İtalyan Edebiyat Tarihi, I. Kitap*, İtalyan Kült. Heyeti, Ankara, 1986.

P. Jacopo Molinari, *San Francesco D'Assisi, Poeta Cantore del Divino Amore*, Giacinto Marietti Tipografo-Libraio, Torino, 1843.

Paladini, Carlo *San Francesco d'Assisi nell'arte e nella storia lucchese*, Rassegna Nazionale Editore, Firenze, 1901.

Palermo, Carlo, *Il quarto livello: integralismo islamico, massoneria e mafia*, Editori Riuniti, Roma, 1996.

Pikkert, Peter, *Hristiyan Batı Efsanesi*, (Çev. Z. Ovalıoğlu), Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul, 2011.

Polat, Nusret, *Sanat Dünyamız Kültür ve Sanat Dergisi*, YKY, İstanbul, Ocak –Şubat 2016, sayı 150.

R. Manselli, *L'Eresia del Male*, Morano, Napoli, 1963.

Rabelais, Françoise, *Gargantua ve Pantagruel*, (Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol), İstanbul, İşbankası Kültür Yayınları, 2002.

Renan, Ernest, *İsa'nın Hayatı*, (Çev. Ziya İhsan), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1964.

Ricci, N. Graciela (Ed.), *Heteroglossia, Simboli e metafore di trasformazione nella dimensione pluriculturale delle lingue, delle letterature, delle arti*, “La narrativa della conoscenza. Simboli e metafore nei romanzi di Umberto Eco”, Forchetti, Franco, “Atti del simposio internazionale”, presso l'Università degli Studi di Macerata, 17-18 Novembre 2010.

Ruggero Bonghi, *Francesco d'Assisi*, Cittàdi Castello S. La Tipografo Editore, Napoli, 1884.

S. Bonaventura, *Vita di San Francesco d'Assisi*, versione raffrontata col testo volgare da Mons. Leopoldo Amoni, Tipografia Vaticana, Roma, 1888.

Sina, Ayşen, *Eski Yunan Yargı Sistemi*, TBB dergisi, 2016, sayı 123.

Sinanoğlu, Mustafa, *İznik Konsili*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2001, Cilt 23.

Stark, Rodney, *A Gloria di Dio*, (Çev. Diana Mengo), Lindau s.r.l., Torino, 2011.

Stulginsky, Stepan, *Doğunun Kozmik Efsaneleri*, (Çev. Eren Cendey ve Anjelika Akbar,) İm Trio Yayınları, İstanbul, 2003.

Tarakçı, Muhammet, *Felsefe Ansiklopedisi*, Ebabil yayınları, Ankara, 2009.

Taşpınar, İsmail ve Dr. Öğr. Yasin Güzeldal, *Akademiar Dergisi*, “Batı Manastır Geleneğinin Babası Aziz Benedikt ve Asketik Öğretileri”, Ankara, (2020, (6/8)).

Thouzellier, C., *Livre des deux principes*, Édition Le Cerf, Paris, 1973.

Toco, Felice, *L'Eresia nel medio evo*, Sansoni Editore, Firenze, 1884.

Toplu, Dilek Bayır, *Orta Çağ Avrupası'nda Kent Olgusu ve Kütüphanelerin Toplumsallaşma Süreci-II*, “Türk Kütüphaneciliği Dergisi” Ankara, 2000, Sayı 4, Cilt 14.

Tural, Murat, *Orta Çağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.

Tural, Murat, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası: Dinî İdealler ve Politik Kaygılar*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2015.

Türkeş, Ömer, “Bir Anlatı Olarak Tarih ya da Tarihi Roman”, *Ayrıntı Dergisi*, İstanbul, Kış 2020.

Uysal, Zeynep, *Edebiyatın Omzundaki Melek*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Uzunoglu, Feyza, *Ortaçağ Avrupası'nda Bir Düalist Heretik Hareket Olarak: Katarlar*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Vergilius, *Bucolicalar/Georgicalar*, (Çev. Türkan Uzel), Öteki Yayınları, İstanbul, 1998.

Vermes, Geza, *Ölü Deniz Parşömenleri, Kurman Yazıtları*, (Çev. Nurfer Çelebioğlu), İstanbul, 2005.

Von Stuckrad, Kokcu, *Che cosa è l'esoterismo? Breve storia della conoscenza segreta*,

Wicham, Chris *Orta Çağ'da Avrupa*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2019.

Wood, James, *Kurmaca Nasıl İşler*, (Çev. Ekin Bodur), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

Yalduz, Alparslan, *Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt: 12, Sayı:2, 2003.

Yener, Ebru, *Orta Çağ Endülüs'ünde Azınlıkların Durumu*, “Orta Çağ Aydınlığı”, Doğu-Batı, Düşünce Dergisi, Doğu Batı Yayınları, 2005, sayı 33.

Yılmaz, Kaya, “Postmodernizmin Tarih Eğitimi için Doğruları”, *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 34 (2013/II).

Zagano, Phyllis ve Thomas C. Mac Gonigle, O.P., *The Domenican Tradition*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2006.

Zekâ, Necmi, *Postmodernizm: Jameson-Lyotard-Habermas*, (Çev. Gülelgül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu, Deniz Erksan,) Kıyı Yayınları, İstanbul, 1994.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://alessandrafagioli.com/interviste/intervista-a-umberto-eco/> *Il romanzo tra postmoder-no e verità storica*, Alessandra Fagioli, (14.25, 04.12.2021).

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9833.pdf>, Doç. Dr. Mehmet Aydın, *Doğu ve Batı Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış*, s.125 (02.10, 05.07.2020).

<http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85925>, (18.50, 12.10.2019).

<http://philippcoppens.com/catharism.html>, (12.30, 11.11.2020).

<http://static.dergipark.org.tr/articledownload/86b8/6eec/0f73/5d18e7a506a20.pdf>, Demirtaş, Dücane, (23.43, 27.04.2020).

<http://www.acikbilim.com/2012/11/incelemeler/bilgi-kimi-zaman-oldurucudur-gulun-adi.html>, (12.30, 12.10.2019).

http://www.astroset.com/bireysel_gelisim/sembol/s3.htm, (04.17, 27.11.2021).

[http://www.cathar.info/Sabbadini, Maurizio *Catari, Templari e Cistercensi, parte 3*, 2007, \(13.20, 11.11.2020\).](http://www.cathar.info/Sabbadini,Maurizio%20Catari,%20Templari%20e%20Cistercensi,%20parte%203,%202007)

<http://www.enfal.de/dinlertarihi/dinler%20tarihi/dinlertarihi/60.htm>, *Yahudiliğin Tarihi Seyri*, (11.15, 24.04. 2020).

<http://www.francethisway.com/history/history-cathars.php>, (18.20, 16.11.2020).

<http://www.gazetebilkent.com/?p=84782>, İzzeddin Okan, *Tarihin Akışında Mısır Medeniyeti II*, (20.40, 24.04.2020).

http://www.isav.org.tr/guncel_yazilar/Hristiyanliknedir, Prof. Dr. Ömer Faruk Harman, (18.10, 15.04.2020).

<http://www.istanbul.gov.tr/ucimparatorlugabaskentlik-yapan-sehir-istanbul>, Üç İmparatorluğa Başkentlik Yapan Şehir: İstanbul, (03.52, 12.07.2020).

<http://www.marmarailahiyat.com/dogusundan-gunumuze-nesturi-kilisesi/>, Abdurrahim Atalar, *Doğusundan Günümüze Nesturi Kilisesi*, (15.43, 15.07.2020).

<http://www.saint-denis-basilique.fr/en/>, (02.14, 15.04.2020).

http://www.salom.com.tr/arsiv/haber84993Hristiyanlik_ve_yahudilik_temel_anlasmazliklar.html, (22.42, 26.04.2020).

<http://www.yorungedergi.com/2019/02/tevrati-serif-toraha-karsi/>, Prof. Dr. Alıcı, Mustafa, *Tevrat-ı Şerif Torah'a Karşı*, (00.54, 24.04.2020).

[https://arkeofili.com/bizansin-sanat-yikimi-ikonoklast-donem/Pelin Şen, *Bizans'ın Yikimi: İkonoklast Dönem*, 20 Mayıs 2016, \(18.50, 2.07.2020\).](https://arkeofili.com/bizansin-sanat-yikimi-ikonoklast-donem/Pelin_Sen_Bizans_in_Yikimi:_Ikonoklast_Donem)

<https://ayrintidergi.com.tr/bir-anlati-olarak-tarih-ya-da-tarihi-roman/> (22.30, 12.12.2021).

<https://christianhistoryinstitute.org/study/module/cathars>, (14.50, 20.11.2020).

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1171473>, *Batı manastır geleneğinin*

Babası Aziz Benedikt ve Asketik Öğretileri, Prof. Dr. İsmail Taşpınar, Dokt. Öğr. Yasin Güzeldal, 2020. (11.15, 07.12.2020).

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/781255>, Genç, Özlem, *Ortaçağ Avrupası'nın Dini ve Sosyal Hayatına İlişkin Bir Bildiri: Duplex Legationis Edictum*, (06.52, 06.12.2020).

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/805821>, Dilek Yeliz Maktal Canko, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 308-166. DOI:10. 29000 /Rumelide618931 (16.35, 07.07.2020).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1039360>, *Modernizm, Postmodernizm: İhab Hassan*, Dr. Öğretim Görev. Ercan, Eren Erkin, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, (12.10, 03.12.2021).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1149400>, *Romanda Postmodern Öğeler*, Bekir, G. Emre, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2020, sayı 19. (20.30, 09.12.2021).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219977>, Yard. Doç. Dr. Kılıç, Sinan, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680303>, Kırac Tuba, *Postmodern bir Roman Benim Adım Kırmızı*, (10.30, 11.12.2021).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/827158>, Muammer Ulutürk, *Katolik İnancına Göre İsa'nın Halefi ve İlk Papa Havarisi Simun Petrus*, (17.40, 11.07.2020).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/842981>, Amir, Emre, *Hristiyan'dan Öte Ortodoks Hristiyan Bir Millet: Rus İmparatorluğunun Tarih Okuması*, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 30.10.2019, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9043-298X>, (21.10, 04.07.2020).

[#](https://documen.site/download/elementi-postmoderni-ne-il-nome-della-rosa-di-umberto-eco_pdf), Dr. sc. Dalmatin, Katarina, *Elementi postmoderni de Il nome della rosa di Umberto Eco*, 07.04.2018, (11.10, 23.02. 2021).

<https://gaiadergi.com/ortacag-avrupasinda-bilge-kadinin-katledilisi-cadi-avi/>, (01.59, 15.04. 2020).

<https://ilmiolibro.kataweb.it/articolo/scrivere/563/umberto-eco-i-miei-80-anni-tramanzoni-e-topo-gigio/> (Erişim: 00.57, 01.11.2021).

<https://ipekkigan.wordpress.com/tag/maya-takvimi/>, (23.13, 12.04.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/havari>, Osman Cilacı, (16.23, 15.05.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/Hristiyanlik>, Kürşat Demirci, (20.10, 01.12.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/iznik-konsili>, Sinanoğlu, Mustafa (02.23, 14.05.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/manastir#1>, Salime Leyla Gürkan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (12.25, 13.05.2020).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/maniheizm> Gündüz, Şinasi, Maniheizm, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2003, Cilt 27. (21.40, 20.02.2021).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/vatikan>, Şakiroğlu, Mahmut H., *Vatikan-TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2012, (20.10, 01.11. 2021).

https://it.cathopedia.org/wiki/Ordine_di_San_Benedetto, (17.10, 28.01.2021).

<https://luoghineilibri.wordpress.com/2015/01/12/tre-abbazie-e-un-romanzo-il-nome-della-rosa/> Michela Rovelli, (08.15, 09.12.2020).

<https://medium.com/the-italy-diaries>, *Guido Mariani, Le sei interpretazioni per capire "Il Nome della Rosa"*, *Lettera43*, 2019, (14.50, 15.12.2020).

<https://okuryazarim.com/labirent-sembolu-ve-anlamlari/>, (13.15, 29.09.2021).

<https://plato.stanford.edu/entries/peter-damian/>, (21.13, 14.04.2020).

<https://tr.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/christianity/a/roman-culture>, (15.25, 25.07.2020).

<https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/2006843>, (00.45, 05.06.2021).

<https://www.ansiklopedi.com/cwiki/wiki/Theotokos>, (12.00, 15.07.2020).

<https://www.beyz tarih.com/orta-cag-tarihi/avrupanin-aydinlik-yuzu-12-yuzyil-ronesansi>, (21.49, 15.04.2020).

<https://www.dw.com/tr/katolikler-ve-protestanlar-arasindaki-farkliliklar/a41180512>, Krämer, Klaus, *Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Farklılıklar*, (19.45, 18.07.2020).

<https://www.edebiyatciyim.com/edebiyat-tarih-iliskisi/>, (20.15, 14.12.2012).

<https://www.felsefe.gen.tr/jean-francois-lyotard-postmodern-durum-nedir/>(13.15, 12.12.2021).

<https://www.gzt.com/skyroad/cenneti-bir-kutuphane-olarak-dusleyen-adam-jorge-luis-borges3550034>, Zeynep Kantarcı, (17.25, 01.12.2021).

<https://www.iham.org.tr/evharist-komunyon-ayini/RehaKerem>, *Evharist Ayini* (21. 04, 27.11. 2020).

<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/hacli-seferleri-ve-anadolu-da-hacli-devletleri>, (21.29, 01.11.2021).

<https://www.medioevoinumbria.it/personaggi/santi-e-beati/san-francesco-di-assisi/> (18.12.2020, 23.00).

<https://www.meryemana.net/books/kilisebabalari/sayf2?td=16&book=59&site=2985>, (19.12, 13.05.2020).

<https://www.tarihiistanbul.com/roma-imparatoru-buyuk-konstantin/>, (01.24, 14.05.

2020).

<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/schisma-dogu-ve-bati-kiliselerinin-ayrilmasi-151>, *Doğu ve Batı Kiliselerinin Ayrılıkları ve Anlaşmazlık Sebepleri*, (14.52, 28.06.2020).

<https://www.thoughtco.com/cathars-and-albigenses-249504>, (17.30, 18.11.2020).

<https://www.treccani.it/enciclopedia/frati-minori/>, (06.37, 05.02.2021).

<https://www.webtekno.com/skolastik-dusunce-nedir-h112601.html>, Umut Yakar, (14.35, 15.11.2021).

<https://www.youtube.com/watch?v=mCmNk7qYhAY&t=1469s>, 23:00/01:10.41, (18.30, 05.12.2021).

<https://www.yumpu.com/it/document/read/39251059/barbara-viscardi-umberto-eco-e-il-postmoderno-meic>, Viscardi, Barbara, *Umberto Eco e il postmoderno*, (02.57, 11.12.2021).